DAN APOSTOL

ATLANTIDA ŞI PACIFIDA

Amintiri din Noaptea Timpului

EDITURA
RAI
BUCUREŞTI

DAN APOSTOL

ATLANTIDA ȘI PACIFIDA

Amintiri din Noaptea Timpului

Soției mele, scriitoarea RODICA BRETIN,
de la care am învățat
că realitatea este
doar o fisură ce traversează
lumea închipuirilor
și, drept urmare, nu trebuie
întotdeauna luată în tragic.

INTRODUCERE

„Nu este necesar să speri pentru a lupta,
nici să învingi pentru a persevera”.
Wilhelm de Orania

Au existat Atlantida și Pacifida? Au fost popoarele atlant și viracochas matricea – formată în anii 20000–10000 î.e.n. – care a stat la baza primelor civilizații istorice cunoscute? Au venit cei dintâi oameni „moderni“ din preistorie (Homo Sapiens Cro-Magnon) în Europa și în bazinul mediteranean, în sudul Africii și în cele două Americi de pe pământuri dispărute acum 10–12000 de ani? Au fost găsite dovezi inatacabile în sprijinul acestor ipoteze? Și dacă da, pentru ce nu ajung ele la cunoștința marelui publici Această carte, produsul a nouă ani de cercetări și

studii comparate, nu își propune să convingă, ci să enumere dovezile găsite, încadrându-le într-o schemă logică rezultată aproape de la sine. Este datoria publicistului să prezinte asemenea subiecte ieșite din comun – și este privilegiul publicului să le admită și să le aprofundeze sau nu.

De la apariția oamenilor de Cro-Magnon (specia Homo Sapiens fossilis), acum 35000 de ani, pe continentele actuale, în insule și în unele zone terestre astăzi scufundate s-au născut, au înflorit și s-au stins zeci, poate chiar sute de civilizații. Majoritatea lor sunt insuficient sau deloc cunoscute – nici descoperirile arheologice din ultimele trei secole, nici perfecționarea aparatelor de detecție, a metodelor de investigare, a mijloacelor de descifrare și interpretare a datelor n-au reușit să le clarifice pe deplin tainele. Orașele mayașe, palatele cretane, monumentele megalitice europene, fortărețele preincașe din Anzi, cetățile scufundate în Atlantic, statuile pascuane, sistemul construcțiilor în trepte răspândit pe tot globul, vestigiile rămase de la olmeci, sumerieni, viracochas, atlanți, chiar cele incașe sau egiptene (aparent cercetate în amănunțime) continuă să rezerve surprize de proporții. Dar dincolo de aceste probleme, nu de neimaginat dacă sunt raportate la mileniile de existență a omului modern și la o suprafață terestră locuibilă de milioane de kilometri pătrați, arheologii sunt confruntați cu un fenomen de o frecvență exasperantă de-a lungul istoriei și în orice

regiune a Terrei: faptul că, așa cum constata revista Science et Vie „realizările aproape incredibile ale marilor civilizații străvechi apar ca rezultatul unor explozii neașteptate și nu – cum ar fi normal – în urma maturizării, de-a lungul a nenumărate secole sau milenii. Întrucât fazele tranzitorii, experimentale lipsesc, adesea cu desăvârșire, devine evident faptul că realizările respective se datorează unor civilizații anterioare și în același timp superioare celor în cauză.”

Într-adevăr, vechile popoare aveau dese contacte și se influențau reciproc. Interferențele culturale dintre Europa, Africa, Orientul Mijlociu sau cel îndepărtat, cele două Americi și insulele Oceaniei demonstrează că, înaintea erei noastre, legăturile erau mai frecvente și mai strânse decât se considera până nu demult. Dar s-a observat repede că egiptenii, cretanii, fenicienii, sumerienii, grecii continentali și alte popoare înaintate din Europa ori din jurul bazinului mediteranean, despre care se credea că sunt primele din istorie, au fost influențate de o civilizație necunoscută, anterioară lor; aceeași situație de partea cealaltă a Atlanticului, la olmeci și mayași. Misterul a fost elucidat o dată cu descoperirile ultimelor decenii, care au trecut – după părerea multor specialiști – civilizația atlantă din domeniul legendei în cel al adevărului istoric (chiar dacă vor fi necesare cercetări îndelungate și dificile până să se poată schița un tablou, fie și sumar, al vieții acestui popor

dispărut în apele oceanului). Pe coastele și insulele Pacificului se prezintă un caz similar: influența enigmaticului popor viracochas asupra apașilor pueblo, incașilor, pascuanilor și polinezienilor. În sfârșit, generalizarea unor noțiuni tehnice și artistice pe toate continentele, ca și adoptarea de către vechile popoare a unor principii morale comune, de fapt reguli de funcționare a vieții sociale (principii însușite parțial și reclamate nejustificat ca aparținându-le de către marile religii monoteiste), vădesc existența unor modele originare, creații ale unor impresionante civilizații care nu aveau doar un caracter local, periferic. Privind din perspectiva istoriei cunoscute, se poate considera fără teamă de eroare că acest set de criterii și valori numite astăzi umaniste (caracterizate prin raționalism și refuzul de a trăi în obediența față de un țel sau o autoritate care neagă dreptul individului la libertatea de opinie și fericirea proprie) este cea mai importantă moștenire rămasă de la protocivilizațiile dispărute acum 10–12 milenii.

De fapt, cine sau ce dă specificul unei civilizații? Scriitorul englez Lawrence Darrell consideră că: „Orice civilizație este o mare metaforă, descriind aspirațiile sufletului individual într-o formă colectivă". Nimic mai adevărat. De la operele de artă la stilul arhitectural, de la modul de viață la cel de vestimentație, de la concepția despre Univers la cea despre rolul omului în cadrul său, spiritul cretanilor, deschis, vioi, elevat, căutător de frumos și rafinament,

se situează la polul opus caracterului neguros și aspru ca diminețile nordice, al constructorilor de cromlehuri din Anglia. Aspirația spre infinit, spre perfecțiune a creatorilor de ziggurate și piramide, mania formelor monumental-geometrice, dorința de a lăsa în urmă ceva nepieritor (mărturii ale conștiinței perisabilității individului în raport cu istoria) specifice sumerienilor și egiptenilor, își găsesc corespondențe în pornirea aproape fanatică spre muncă și creație a poporului viracochas. Seninătatea interioară a hindușilor, echilibrul chinezilor, înclinația spre spectaculos a grecilor, toate oglindesc fidel spiritul civilizațiilor respective.

Dar caracterul unui popor este determinat și de locurile în care își duce existența. Civilizațiile insulare, aflate în contact cu mările și oceanele lumii au întotdeauna ceva din neliniștea „Continentului Albastru” oamenii deșertului păstrează în gândire și comportament cruzimea și imprevizibilul dunelor în continuă schimbare. Jungla, cu tendința-i obsedantă de a acoperi, de a încărca până la saturație orice spațiu liber, și-a pus amprenta pe stilul arhitectural, artistic și chiar pe gândirea civilizației maya, în vreme ce sobrietatea austeră a piscurilor pierdute printre nori se regăsește în spiritul tuturor popoarelor montane, din Anzi până în Hinducuș. Înainte de a modela natura, omul este modelat de către aceasta; și este firesc să fie așa, căci Homo Sapiens face parte integrantă din lumea vie și din Univers, cu tot orgoliul

său de „ultimă treaptă a scării evolutive”.

Istoria civilizațiilor care s-au succedat pe Terra este ea însăși o lume, fascinantă, dar prea puțin explorată. Descoperirile ultimelor decenii stau mărturie faptului că acum, în pragul mileniului al treilea, există speranțe pentru destrămarea vălului de mister ce acoperă, încă, o mare parte din trecutul umanității. Trebuie doar ca toți oamenii să-și păstreze mintea și spiritul treze, să nu uite că numai dorința de a cunoaște, cea de a înțelege și capacitatea de adaptare pot asigura înflorirea unei civilizații și supraviețuirea ei în timp. „Gândesc, deci exist“ este un îndemn mai necesar ca niciodată într-o lume asaltată de voința manifestă și neechivocă a principalelor religii monoteiste (catolică, ortodoxă, protestantă, islamică și mozaică) de a recâștiga terenul pierdut în ultimele două secole de laicizare a vieții publice. Mai periculos chiar decât fenomenul proliferării sectelor (niciodată în cursul istoriei, sectele n-au fost altceva decât vârful icebergului ignoranței, condamnat la o existență efemeră tocmai prin categoria sa de adepți, instabili caracterologic, antisociali și chiar labili psihic) este leit-motivul subordonării curiozității, spiritului interogativ, fanteziei, în ultimă instanță a însăși inteligenței umane, unor modele de comportament și de gândire, furnizate de „autorități” sau „forțe” atotputernice și atotștiutoare. Ele nu au nevoie să dea răspunsuri, să-și justifice cererile, acțiunile. Este suficient să pretindă că dețin Panaceul Universal, să

promită totul Dincolo și nimic Aici (o perfectă platformă electorală, pentru că nimeni nu s-a întors de Dincolo, ca să confirme ori să infirme paradisul fagăduit!). Și, desigur, aceste intangibile și invizibile forțe care ar trebui să ne conducă viața o fac prin „umilii” lor purtători de cuvânt, instituțiile religioase respective, obligate de logica supraviețuirii într-o lume predominant raționalistă să preia puterea decizională și să-și elimine (dacă nu fizic, măcar moral, social și economic) adversarii. Aceasta este soluția finală a renunțării la rațiune, la umanism, singura traducere corectă a butadei „Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc”!

De fapt, după cum observa antropologul american Stephen Jay Gould: „Frica autorităților religioase nu este provocată de știința propriu-zisă, ci de abordarea raționalistă, umanistă a istoriei lumii vii și a societății omenești. O astfel de abordare duce la concluzia inevitabilă că nu trebuie neapărat să existe o autoritate supremă în Univers, pe Terra sau măcar în familie. Și cred că aceasta deranjează enorm… Ea motivează politic grupuri religioase bine organizate și excelent finanțate, cum ar fi dreapta evanghelică americană, biserica catolică, fundamentalismul islamic sau mozaic (și, desigur, biserica ortodoxă din Estul Europei – n.a.). Iar ideea de a se introduce predarea oficială a religiei în școli, atât a catehismului, cât și a așa-numitului creaționism științific (în special atunci când ele sunt obligatorii și

se adresează claselor primare – n.a.) reprezintă încă un front deschis în cadrul marii bătălii duse pentru a distruge multe dintre reformele secolului XX – drepturile femeilor, egalitatea rasială, separația dintre biserică și stat – și a institui un punct de vedere conservator, care, neputându-se impune singur unei societăți libere, are nevoie de un decret guvernamental!"

Căci, într-adevăr, unele guverne nu sunt deloc deranjate de reapariția vechiului aliat al puterii de stat – religia –, mai ales în cazul societăților ce trec prin frământări majore, cum ar fi cele est-europene: o populație credulă, cufundată în misticism și supunere oarbă este atât de ușor de condus... Clarence Darrow spunea: „Ignoranța și fanatismul sunt mereu active și cer să fie hrănite. Când sunt hrănite cer mai mult, ajungând să-i devoreze pe cei care le-au crescut crezând că le vor putea controla!"

Din nefericire, la indiferența unei considerabile părți a opiniei publice, la blazarea tinerelor generații din țările puternic dezvoltate, care au primit de-a gata valori (ca libertatea și bunăstarea) pentru care alții au trebuit să lupte, să îndure privațiuni inimaginabile și chiar să moară, se adaugă interesul tuturor guvernelor de a ține secrete informațiile cu adevărat importante. Nu doar pentru că ar șoca; mai curând, oficialitățile se tem că descoperiri de genul celor ce ar necesita o revizuire fundamentală a Istoriei pot produce un cutremur în sistemele politice,

economice, religioase, chiar în gândirea și modul de viață ale unor societăți care încearcă să-și păstreze cu orice preț stabilitatea. Faptul că stabilitatea obținută prin minciună duce, pe termen lung, la stagnare și decădere nu mai contează. Importante sunt clipa, certitudinea privilegiilor unei clase, unei generații, unei țări, unor indivizi. „După noi Potopul" pare a fi motto-ul sfârșitului de mileniu. Iar într-o lume ce renunță la tot mai multe din valorile care i-au asigurat nașterea și supraviețuirea pentru o „mondializare" (sub stindardul superficialității și consumismului) ce neagă identitatea națională, culturală și individuală în egală măsură, singura speranță este trezirea conștiinței fiecărui individ în parte, cea colectivă fiind prea influențată de ofensiva din ce în ce mai agresivă a manipulării de toate genurile prin mass-media (a cărei independență a fost și rămâne o utopie).

Acestei conștiințe individuale și perenității spiritului rațional, umanist, le sunt destinate paginile ce urmează.

AUTORUL

PĂMÂNTUL LUI ATLAS

Platon scria că Atlantida s-a scufundat în apele oceanului într-o zi și o noapte. Poate că dezastrul s-a petrecut în zguduirile pământului ce se crăpa în bucăți, ca la Messina, se prăbușea brusc în adâncuri, asemeni Insulei Santorin, era acoperit de lava sau cenușa vulcanilor, ca orașele Saint Pierre și Pompei, dispărea sub valuri seismice (tsunami), precum Insula Krakatoa. Ori poate că n-a fost decât o singură revărsare, cumplită și inexorabilă, o răzbunare a mării împotriva uscatului, sub un cer sfâșiat de rafalele furtunii, ca aceea evocată într-o povestire a regretatului maestru al fantasticului românesc, Vladimir Colin: „Vijelia întețea vacarmul, șuierăturile vântului și țiuitul nisipului însoțeau țipetele oamenilor și scârțâitul pescărușilor, iar contrabașii mării vuiau atât de profund, încât îmi simțeam osul frunții vibrând (…) Cerul era negru. Mai puteam vedea doar mulțumită luminii spectrale pe care o emana marea (…) Am apucat să aud zgomotul năruirii frontului de zgârie-nori translucizi înălțat într-o clipă și să văd asaltul muntelui de apă cucerind plaja într-o fantastică revărsare fosforescentă ale cărei ultime tentacule se apropiau de noi. După care n-a mai fost decât spaima“ *(Un sfârșit al lumii)*.

Ce s-a întâmplat cu locuitorii Atlantidei sau ai ținutului pacific Mu, cu viracochas ori cu olmecii? Le-au supraviețuit doar creațiile, câte un grup etnic

ciudat, iar în locurile unde totul a fost înghițit de ape n-au mai rămas decât legendele. Astăzi pare greu de crezut că populația unui întreg continent, civilizații puternice și înfloritoare pot pieri aproape fără urmă. Totuși, teoria derivei continentelor, formulată și demonstrată de savantul german Alfred Wegener încă din 1912, este unanim acceptată. Se știe că fragmentele păturii superioare a scoarței terestre (*Sialul)* plutesc pe cea de dedesubt *(Sima)* aidoma unor iceberguri pe mare și că aceste mișcări au dus la necontenita schimbare a formei continentelor Terrei, unite, acum mai bine de trei miliarde de ani, într-o singură masă de pământ, *Pangaea*. Se știe, de asemeni, că, în cursul erelor, transgresiuni și regresiuni marine ciclice au inundat și au descoperit succesiv insule, peninsule, continente întregi, aceasta datorându-se atât derivei păturilor sialice, cât și epocilor postglaciare, în care inimaginabile cantități de gheață se topeau, ridicând nivelul mărilor și oceanelor cu 100–200 metri. În sfârșit, mulți oameni de știință consideră ca sigură existența unor pământuri (ajungând prin însumare până la dimensiunile unei insule ca Marea Britanie) plasate între actualele continente, în Atlantic *(Atlantida,* care făcea legătura între cele două Americi, Europa și Africa de Nord) și, respectiv, în Pacific *(Pacifida,* „punte“ între America de Sud, Oceania și poate chiar Asia).

Primele menționări despre aceste pământuri

legendare apar încă din antichitate, iar filosoful grec Platon a descris amănunțit insula sau continentul Atlantida în cele două „dialoguri” dintre el, Critias cel Tânăr și Socrate, devenite celebre. Continuare directă a importantei opere a lui Platon, *Republica* (10 volume de comentarii politice și istorice), cele două relatări numite *Timaeus* și *Critias* au fost scrise în anul 348 î.e.n., dar se bazează pe documente lăsate succesiv de Critias, Solon, Dropites, scribi din Sais, grecul Cranton, preoți egipteni din Neith, cea mai veche sursă greacă scrisă fiind memoriile lui Solon (terminate în anul 560 î.e.n.). Cu toate acestea puțini istorici moderni le acordă credit, poate și pentru că Platon a prezentat informațiile respective sub o formă literară, metaforică, iar cei care l-au citit nu aveau posibilitatea de a-i verifica afirmațiile. Dar... până la Schliemann, Troia, Micene și Tirint erau „fabulațiile lui Homer”, iar Evans a fost singurul care l-a luat în serios pe Herodot și a descoperit fascinanta lume a civilizației minoice!

Grecii antici erau siguri de faptul că dincolo de „Coloanele lui Hercule” (Gibraltar) și la sud-vest de Britania existase cândva un pământ locuit de o populație mai civilizată decât cretanii, aheenii ori egiptenii, decât oricare alta întâlnită de ei vreodată. Căci acest popor de albi înalți și puternici, aparținând unui tip somatic mai curând nordic decât mediteranean, locuia în cetăți cu ziduri ciclopice, construite din blocuri de sute de tone, îmbinate fără

mortar și acoperite cu plăci dintr-un aliaj metalic necunoscut (*oricalcul* – mai prețios decât aurul prin calitățile sale), dispunea de flote uriașe, numărând mii de nave mai rapide și mai manevrabile decât orice corabie văzută de heleni, avea arme, unelte și mașinării ciudate, daruri ale lui Atlas, strămoșul primilor atlanți… Iar a respinge informațiile lăsate de Platon despre Atlantida înseamnă a nega și alte date, perfect verificabile geologic și pe care autorul „dialogurilor” nu avea de unde să le cunoască. Deoarece Platon afirmă că nivelul Atlanticului și al Mediteranei era cu 100–200 metri mai scăzut acum 15000–20000 ani (cifra exactă este 180 m acum 12000 ani) și că regiunile Attica și Atena erau situate cu 100m mai sus decât astăzi în raport cu nivelul mării (cifra exactă este cu 94 mai înalte acum 5000 de ani)!

Dacă Platon, Herodot, Plinius, Homer, Hesiod, Diodor din Sicilia, Euripide, Strabon, Produs, Theopompus din Chios, Aelian, Pomponius Mela și alți autori antici, fie ei greci, egipteni sau romani, pomenesc despre continentul american și insulele atlantice, aceasta se datorează faptului că aveau la dispoziție nu numai mărturii păstrate în arhivele sau tradițiile cretane, feniciene, sumeriene și egiptene, dar și documentele aflate printre cele 500000 de lucrări ale faimoasei Biblioteci din Alexandria, fondată în anii 300 î.e.n., de Ptolemaios I Soter. În acest măreț locaș de cultură se acumulaseră de-a lungul timpului remarcabile opere literare și

științifice, cele mai complexe culegeri de informații despre omenire și Pământ cunoscute în antichitate. Biblioteca alexandriană era, la începutul erei noastre, un adevărat far, nu doar necesar ci vital pentru progresul omenirii. Și, într-adevăr, a fost folosită ca să dea lumină, numai că la propriu – jumătate din manuscrise au ars într-un incendiu, când legiunile lui Iulius Cezar au înfrânt revolta populară izbucnită în oraș (anul 48 î.e.n.), iar restul au servit la… încălzirea băilor publice, din ordinul califului Omar (717–720 e.n.), care și-a motivat decizia astfel: „Dacă toată înțelepciunea lumii se află în Coran, atunci nu mai este nevoie de alte cărți, iar dacă ea nu poate fi găsită în Coran, celelalte cărți trebuie distruse ca să nu se observe aceasta”. Era una dintre cele dintâi manifestări istorice ale periculosului fundamentalism islamic – dar nu și prima distrugere de arhive și, din nefericire, nici ultima.

Paradoxal, căci așa cum constata scriitorul Horia Aramă în volumul său, *Insulele fericite*: „Să arzi o carte înseamnă să capitulezi public în fața cuvântului adevărat (…) În fond, cărțile pot fi înecate, strânse de gât, rupte cu dinții, pot fi călcate în picioare și – de ce nu? — spânzurate! O carte atârnând sub un felinar ciung ar lumina mai bine ca felinarul (…) Dar o Carte rămâne o Carte, așa cum un Om rămâne un Om: dincolo de toate plutoanele de execuție”. Nenorocirea este că, în vreme ce după inventarea tiparului cărțile

n-au mai fost unicate (ceea ce face autodafé-urile de tip nazist mai curând simbolice și lipsite de eficiență, cu rezerva că, așa cum avertiza Heine: „Cei care ard cărți vor arde în curând oameni”), lucrările distruse în antichitate și evul mediu s-au pierdut pentru totdeauna. Cât de mândri s-ar fi simțit „iluminatul” Pavel (care a distrus cele 200000 volume ale bibliotecii din Pergam, considerate periculoase pentru creștinism), împăratul Cheng Shih Huang-ti (cel ce a ars bibliotecile strânse de înaintașii săi, în anul 213 î.e.n.), Marele Inca Pachacuti al IV-lea, califul Omar și eminențele lor Diego de Landa, Tomas de Torquemada sau Juan de Zumáraga să știe că au izbutit ceea ce Hitler n-a putut să realizeze, cu toate eforturile sale – să distrugă, în câteva ore sau câteva zile, gândirea și experiența adunate cu trudă în milenii de existență a omenirii… Iar astăzi, culme a ironiei, puținele arhive scăpate sunt desconsiderate cu o condamnabilă suficiență de universitari blazați, care văd în ele pericolul zdruncinării vechilor și comodelor teorii „unanim acceptate”. Astfel, în analele dinastiei chineze Han de Est (25–220 e.n.) se consemnează prezența unei solii a împăratului roman Marcus Aurelius (161–180 e.n.) trimisă în scopul unei posibile alianțe cu „imperiul celest” în anul 166 e.n. Istoricii moderni au luat în derâdere o asemenea afirmație (deși era evident că scribii arhivelor imperiale chineze nu colportau zvonuri și nu fabulau în actele oficiale), până ce, în 1944 au fost

găsite monede romane de aur cu efigia lui Marcus Aurelius la Oc-Eo, pe coasta Cochinchinei (Vietnam, cucerit de chinezi în anul 43 e.n.).

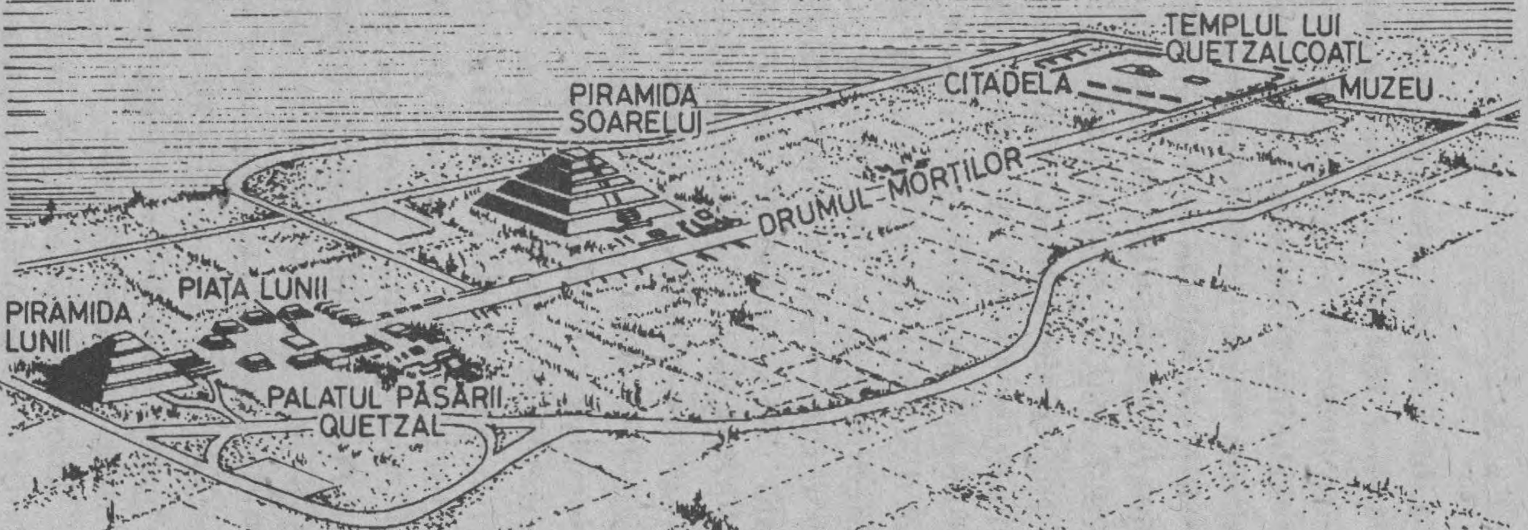
Revenind la informațiile despre Atlantida, timp de aproape 2300 de ani ele s-au limitat la scrieri, legende, deducții logice. Și iată că, începând cu 1960 au fost descoperite dovezi atât de numeroase privind existența unor pământuri și a unei splendide civilizații atlantice, încât astăzi, Atlantida este considerată, de numeroși specialiști, la fel de reală ca Regatul Egiptean sau Creta Minoică. Mai mult chiar, așa cum susține Pierre Carnac în volumul său *L'Histoire commence à Bimini (Istoria începe la Bimini)* este foarte probabil ca, în perioada mileniilor 40–10 î.e.n., „leagănul omenirii” să fi fost nu continentele actuale, ci mase continentale și insulare din Atlantic și Pacific, dispărute cu 10–12000 de ani în urmă. Faptul nu este nici pe departe atât de șocant pe cât pare. Populațiile Cro-Magnon, Chancelade, Grimaldi, Obercassel, Brünn, Předmost, Comb-Capelle etc., deci *Homo Sapiens fossilis,* s-au ivit brusc și inexplicabil în Europa anilor 35000–10000 î.e.n. Nu numai că nu se trăgeau din specia anterioară lor (*Homo neanderthalensis*), dar difereau major de aceasta din punct de vedere genetic și antropologic, ca nivel cultural, tehnico-științific, ca mod de viață și concepție asupra rolului lor în cadrul lumii vii și al Universului în general. De unde veneau *Homo Sapiens fossilis*? În nici un caz de pe

continentele cunoscute, pe care urmele lor sunt cu desăvârșire inexistente în anii 40000–30000 î.e.n.

O altă problemă ce dă de gândit este faptul că primele mari civilizații antice prezintă, în cele mai multe cazuri, un straniu fenomen de „generație spontanee”. O parte considerabilă a cunoștințelor și a realizărilor lor artistice, tehnice, științifice etc. Nu a trecut prin forme tranzitorii, experimentale și țâșnește asemeni unui fluviu năvalnic dintr-un anumit punct al istoriei. Ca și mărețele vestigii ale egiptenilor, cretanilor ori sumerienilor, cele rămase de la olmeci, incași, mayași sau poporul Chavin apar ca „rezultatul unor explozii neașteptate și nu, așa cum ar fi fost normal, în urma unei maturizări lente, de-a lungul a nenumărate secole sau milenii” (*Science et Vie,* ianuarie 1971). Se poate deduce, deci, că ele se datorează unei civilizații anterioare și, în același timp, superioare celor în cauză. Căci, dacă similitudinile culturale și de gândire (prea dese pentru a fi simple coincidențe) între popoare asiatice, africane, polineziene, americane și europene ar mai putea fi puse pe seama legăturilor între acestea pe calea mării sau a uscatului (deși populațiile respective nu par să fi avut întotdeauna posibilitatea sau dorința să stabilească contacte, fie și sporadice, la asemenea distanțe colosale), salturile calitative și apariția bruscă a unor noi civilizații nu pot fi opera câtorva călătorii întâmplătoare, soldate în cel mai bun caz cu schimburi comerciale fără semnificație

ulterioară. Migrații peste ocean ale unor grupuri restrânse de populații primitive se mai pot concepe, cu tot hazardul și rezultatele lor aleatorii. Dar pentru legături regulate, adevărate rute comerciale transoceanice, pentru deplasări de popoare întregi (cu mijloace tehnice, provizii și mărfuri în cantități mari, specii de plante și animale destinate aclimatizării etc.) era nevoie de navigatori și nave cum n-aveau nici egiptenii, nici incașii, nici polinezienii, nici triburile ce populau coastele africane și asiatice acum 5–10000 de ani.

Acceptând însă faptul că civilizația atlantă a dispărut sub apele oceanului acum 10–12000 de ani, cum se explică influențele sale asupra unor popoare apărute în anii 6000–1000 î.e.n.? Răspunsul este simplu. O civilizație de navigatori, exploratori și comercianți pricepuți (nu în ultimul rând războinică) *nu putea* să se dezvolte și să prospere fără stabilirea unei infrastructuri de tip imperial, cu puncte de sprijin strategic în continentele și insulele importante, învecinate sau nu, ori situate pe principalele rute comerciale ce le legau. Chiar dacă nu au avut aspectul structural al Imperiului Britanic din secolul al XIX-lea, colonii, baze militare, navale și porturi comerciale au fost fondate și, probabil, menținute de atlanți de-a lungul a mii de ani, în cele două Americi și Africa, dar mai ales în Europa și bazinul mediteranean. Devenite entități independente economic și militar (poate chiar politic)

HARTA ZONEI TEOTIHUACÁN (stadiu actual)

de metropolă, aceste „colonii” au supraviețuit catastrofei abătute asupra țării originare, continuând să răspândească civilizația atlantă în lume. Totuși, repercusiunile dezastrului s-au manifestat în timp, ducând la dispariția sau fuziunea cu populațiile locale a majorității rămășițelor imperiului atlant – poate datorită efectivului etnic redus, poate din cauza șocului provocat de natura și vastitatea nemaiîntâlnite până atunci, ale fenomenului ce dusese la pieire patria-mamă.

Care sunt dovezile unor asemenea afirmații? Încă din 1890, Edward Herbert Thompson (descoperitorul celor mai multe centre mayașe din Yucatan și al „fântânilor morții” de la Chichén Itza) afirmase existența, în Oceanul Atlantic, a unui mic continent sau a unui lanț de insule de pe care un popor de navigatori pornise, cu milenii înaintea fenicienilor, să exploreze întreaga lume.

Teoria lui Thompson se poate rezuma astfel: o puternică civilizație atlantă s-a dezvoltat pe insulele mai mari sau mai mici dintre America și Africa, până prin mileniul al IX-lea î.e.n., când ridicarea apelor, după sfârșitul ultimei glaciațiuni i-a inundat patria, din care nu au mai rămas decât rămășițe (Insulele Bahamas, Madeira, Azore, Canare, Capului Verde). Dar, dacă atlanții din metropolă au pierit, multe din

coloniile lor, contoarele[1] comerciale și bazele navale au scăpat, influențând puternic, afirma Thompson, ba chiar, în unele cazuri, având un rol decisiv în civilizarea populațiilor locale. Astfel s-ar putea explica multe dintre enigmele olmece, cretane și egiptene, prezența unor grupări cu caractere antropologice neobișnuite în vestul Africii și în Mediterana (cum ar fi guanchos-ii din Canare sau toreenii din Corsica), existența celor 2500 de monumente megalitice în Baleare, a celor de tip *nuraghi* în Sardinia, a uluitorului hipogeu din dale de piatră albă, aflat la Hal Salfieni (Malta) și datând probabil din anii 2800–2600 î.e.n., (un labirint de peste 500m², ale cărui etaje în trepte amintesc frapant de construcțiile mayașe și incașe); în sfârșit, ar căpăta un sens descoperirile lui Henry Breuil.

Marele specialist în arta parietală a prezentat adesea, în expunerile de la Fundația Singer-Polignac și de la Muzeul Omului din Paris, dovezi despre existența unei populații europide în sudul Africii, cu mii de ani înaintea erei noastre. Nu numai că acești

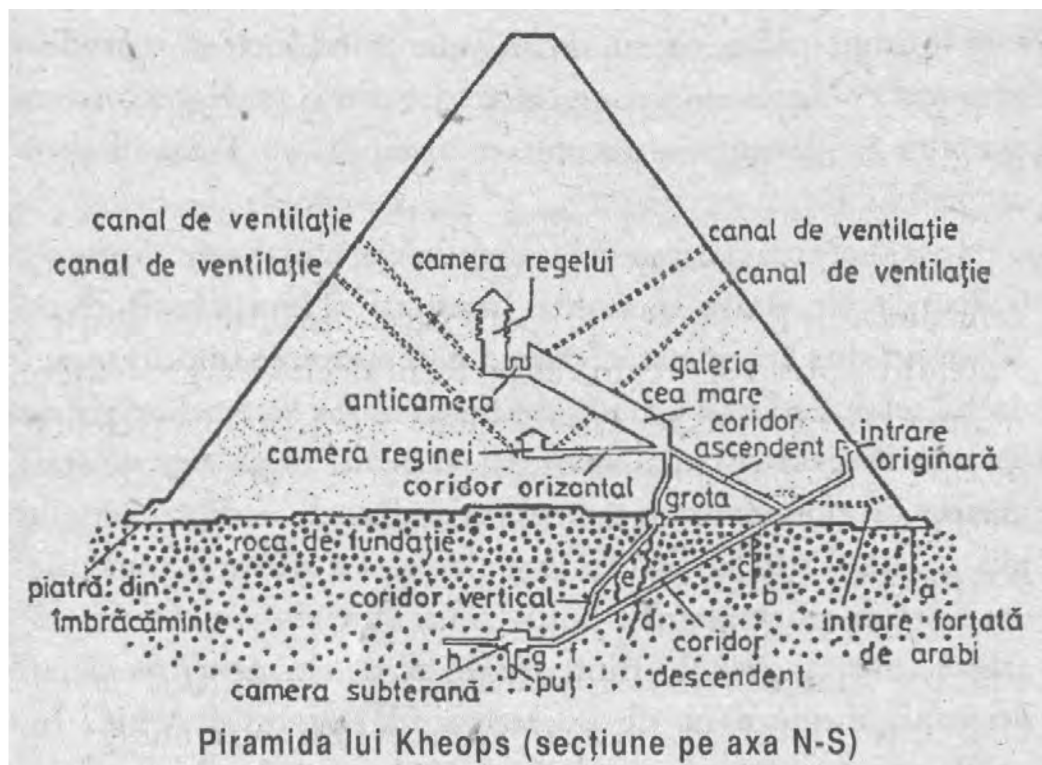
---

[1] Termenul de *contoar* (comercial) are un înțeles aparte în literatura istorică și vine de la un cuvânt francez care a avut două semnificații de-a lungul secolelor. Mai întâi, între secolele al XII-lea și al XIV-lea desemna filialele din Franța ale băncilor genoveze și florentine, care efectuau operațiuni cu bani lichizi (*comptoire* = a număra, numărător); ulterior, între secolele al XVII-lea și al XIX-lea a desemnat agențiile de schimb comercial (atât în natură, cât și pe relația bani lichizi-marfa) instalate de francezi în colonii și la marginea ținuturilor neexplorate din America de Nord și Africa.

oameni erau foarte înalți, albi și aveau părul blond sau roșu, dar unele din veșmintele și armele cu care sunt reprezentați în picturile de la Namib sau de la Brandberg seamănă până la identitate cu cele uzuale în epoca de maximă înflorire a Egiptului și Cretei. Găsirea în zonă a unor cranii europide, lipsite de prognatismul tipic ramurii negride, africane, a speciei *Homo Sapiens fossilis* și datând cam din anii 8000–6000 î.e.n., (deci dinainte de apariția statelor egiptean și cretan), nu a făcut decât să argumenteze ipoteza lui Breuil, enunțată după descoperirea celebrei picturi „Doamna albă“ de la Brandberg – Africa de Sud. Veche de 3–5000 de ani și prezentând asemănări izbitoare cu picturile egiptene, cretane, hoggariene și cantabrice, fresca de la Brandberg are ca personaje centrale (într-o vastă suită de animale, vânători și femei de tip negrid) o femeie albă cu părul roșu și un bărbat ce poartă coif micenian și are sabie, cizme și short cretan… De altfel, săbii-rapieră identice celor cretane ca formă și dimensiuni, erau prezente și la războinicii regatului etiopian Axoun între anii 200 î.e.n. și 400 e.n.

După cel de-al doilea război mondial au început să se răspândească tot mai mult teoriile privitoare la schimburile culturale și comerciale regulate între populații din Lumea Veche și cea Nouă. Dovezile nu lipseau. Se știa, încă de acum un secol, că egiptenii, incașii și mayașii marcau locurile unde razele soarelui cădeau perpendicular pe pământ la vreme de

solstițiu, prin obeliscuri aidoma, numite „stâlpi de priponire a Soarelui”; iar la începutul anilor ’70, scafandrul italian R. Rola descoperea, în largul Insulelor Bahamas, patru coloane de piatră, cilindrice și foarte lungi, realizate într-un stil egiptean inconfundabil… Însă cea mai șocantă dovadă de acest gen o constituie inscripțiile hieroglifice egiptene datând din anul 30 î.e.n., găsite

Piramida lui Kheops (secțiune pe axa N-S)

la Wollongong (80 km sud de Sydney) și care demonstrează că măcar o navă a Cleopatrei ajunsese în Australia!

Faimosul complex (conținând trei piramide, Sfinxul

și templul său) de la Gizeh este atribuit celor mai puternici faraoni (Kheops, Khephren și Mykerinos) din Dinastia a 4-a (2723–2563 î.e.n.). Acest ansamblu arhitectural are o semnificație deosebită datorită multiplelor sale utilizări astronomice, specialiștii admițând astăzi că scopul inițial al construcției primelor mari piramide *nu* a fost acela de monument funerar. Piramida atribuită lui Kheops, spre exemplu, constituie un adevărat „document de identitate” al Terrei, înălțimea ei indicând cu precizie distanța Pămînt-Soare (în raportul de 1 la 1 milion), greutatea fiind cea a planetei noastre divizată cu 1015, iar suprafața bazei fiind egală cu a Pământului divizată cu 10’. De asemeni, plasarea Marii Piramide, ca și a celorlalte din Complex, nu este întâmplătoare, ele fiind orientate astfel încât să reproducă poziția a 3 stele foarte strălucitoare din constelația Orion, așa cum se găseau acestea plasate în raport cu Terra în anul 10450 î.e.n.!

Însă cel mai interesant detaliu îl constituie Sfinxul. Cercetări ale unor specialiști reputați (Hancock, Bouval, West) au dus la constatări (urmate de ipoteze) tulburătoare. Astfel, capul actual, uman, al Sfinxului *nu* este cel original. Statuia inițială era mai înaltă și avea un uriaș cap de leu, perfect proporționat cu trupul (spre deosebire de cel actual, pus de unul din faraonii Dinastiei a 4-a, și mult mai mic decât ar fi normal). Templul Sfinxului nu amintește de arhitectura egipteană, fiind *singurul* construit *altfel*

decât orice alt monument de pe teritoriul Egiptului Antic. În sfârșit, modul în care au fost erodate pietrele ce compun statuia (cu excepția capului) atestă acțiunea unor precipitații catastrofale, care au acționat *de sus în jos, rotunjind* dalele în partea superioară în loc să le *scobească pe orizontală* în lungul trupului, cum s-ar fi întâmplat în cazul eroziunii provocate de vânturi. Or, singura perioadă în care au existat asemenea precipitații copleșitoare și continue în Nordul Africii au fost anii 12000–9500 î.e.n., marcați de sfârșitul ultimei glaciațiuni. De cine a fost construit Sfinxul cu opt milenii mai înainte decât se credea?!

După cum s-a menționat, autorii antici cunoșteau existența Americilor și a Atlanticului. Fenicienii și egiptenii afirmau că au ajuns acolo prin anii 5000–1000 î.e.n., Seneca, Aelian, Lucian și Diodor din Sicilia amintesc de continente și insule mari situate dincolo de Oceanul de Vest (Atlanticul), iar Plutarh le descrie astfel: „Spre vestul Marelui Ocean sunt multe insule locuite de oameni cu pielea roșie, iar dincolo de ele se află un enorm continent cu fluvii mari, navigabile, câmpii și păduri nesfârșite“ *(De Facie in Orbe Lunae)*... O dovadă peremptorie în sprijinul acestor afirmații este descoperirea, în 1836, la Gávea (Brazilia), a stâncii situate la altitudinea de 840 și sculptate în forma capului unui bărbat cu barbă și coif fenician, precum și a inscripțiilor uriașe de pe steiurile din jur. Exploratorul A. Braghine și

arheologul brazilian Bernardo da Sylva Ramos au observat că literele mesajului principal sunt identice scrierii feniciene și au reușit să descifreze textul: „Badezir din Tyr, Fenicia, primul fiu al lui Jeth-Baal”. (Trebuie subliniat că Badezir a domnit într-adevăr în Fenicia, urmându-i tatălui său Jeth, în 856 î.e.n.)

În 1970, o echipă de experți ai O.N.U. (geologi, botaniști, zoologi, antropologi, etnografi) a întreprins o expediție în Arhipelagul Canare, pentru a studia atât originea insulelor, cât și a guanchosilor, băștinașii înalți de 1,80–2m, cu pielea albă, părul blond și ochii albaștri găsiți aici de francezi și apoi de spanioli, care au ocupat succesiv cele șapte insule ale arhipelagului. Cercetători ca Milduho-Maklai, Haeckel și Heyerdahl au observat în ultimele două secole că, nu departe de Canare, pe coasta Marocului, există triburi berbere complet diferite atât antropologic, cât și cultural sau religios de arabi: oameni albi și blonzi, cu ochii albaștri și ale căror săbii au mânere în formă de cruce. Apoi s-a constatat că motivele decorative ale ceramicii din Canare păstrează imaginea discului solar cu 16 raze, așa cum este el reprezentat în Japonia și Mexic. Pe insule s-au descoperit tăblițe cu inscripții străvechi, asemănătoare cu scrierea maya (dar nedescifrate) și morți mumificați după rețete apropiate de cele egiptene, păstrați în grote sau în mici piramide tetraedrice. Numai în Insula De Hierro, spre

exemplu, există zeci de piramide tetraedrice și tronconice în stil egiptean și mayaș, situate în apropierea unor peșteri mortuare uriașe, cum ar fi cea de la Barranco de Herque, care adăpostește o mie de mumii aparținând unei populații europide, albe, de tip nordic. Dar guanchos nu știau să navigheze și aveau o spaimă atavică de ocean… În 1981, câțiva scafandri italieni au descoperit în apropiere de Insula Lanzarote, din Arhipelagul Canarelor, o uriașă scară, ale cărei trepte dreptunghiulare, din piatră dură, cioplite și șlefuite cu migală, cântăresc câteva tone fiecare. Unele au fost desprinse și aduse la suprafață cu mare dificultate, pentru a fi expuse în noiembrie 1981, la Salonul Nautic Internațional de la Genova. În zonă există și ruinele mai multor clădiri și fortificații, în parte acoperite de nisip și vegetație marină, or ele nu puteau fi în nici un caz construite de mica populație a arhipelagului, chiar pe vremea când acesta ocupa suprafețe mai întinse decât astăzi. În Insula Fuerteventura se pot vedea încă ruinele a numeroase monumente megalitice (menhire singulare sau în șiruri, dolmene și cromlehuri), vechi de mii de ani și identice cu cele din Franța, Anglia și largul Bermudelor. Din nefericire, nu se știu prea multe despre guanchos, care – deși pașnici și primitori – au luptat cu vitejie împotriva cotropitorilor, preferând moartea sclaviei. Ei au fost masacrați până la unul (înainte de sfârșitul secolului al XV-lea), lăsând posterității doar vestigii ale unei

civilizații enigmatice.

Asemenea urme pot fi, câteodată, rezultatul unor contacte regulate, chiar la mari distanțe. Spre exemplu, mormintele piramidale și mumificarea morților la guanchos se pot datora influenței egiptene, presupunând că flota faraonilor a trecut în Atlantic. Dar cum se explică reminiscențele maya, când este știut că nici mayașii, nici băștinașii din Canare nu aveau flote și nu practicau nici măcar cabotajul costier, fiind popoare exclusiv terestre?! Și cum se explică prezența unei populații europide *nordice* în arhipelag?! Ea nu venea, cu siguranță, din Egipt ori din Mediterana și cu atât mai puțin din Yucatan…

Astfel de contacte nu puteau schimba însă viața uneia sau alteia din grupările respective decât dacă erau urmate de colonizări și nici atunci întotdeauna. Grecii și, mai târziu, macedonenii lui Alexandru cel Mare au influențat puternic (deși nu esențial) civilizațiile orientale, de la cea indiană până la cea egipteană; dar romanii nu i-au putut schimba nici pe armeni, nici pe egipteni, nici pe celți ori pe numizi.

În 1902, arheologul și geologul William Niven a descoperit ruinele unui oraș necunoscut, situat pe coasta Golfului Mexic, parte pe țărm – sub un strat de cenușă vulcanică și pământ, gros de peste 6 m, în care au fost găsite și zeci de tăblițe cu o scriere indescifrabilă – și parte continuându-se în apele Atlanticului (sub o pătură de aproape 2 de nisip).

Zidurile de apărare, temeliile caselor, terasele și străzile pietruite nu prezintă nici o similitudine cu cele ale altor cetăți din America Latină și de Nord, fiind construite mai curând în stilul orașelor italice din perioada de apogeu a Imperiului Roman. Romani în America? De ce nu? În 1982, agenția U.P.I. Cita declarațiile lui Robert Marks, președintele Consiliului American de Arheologie Subacvatică. Acesta anunța că, în timpul unor cercetări efectuate în largul portului Rio de Janeiro (Brazilia), au fost descoperite în nisipul platformei continentale, fragmente de amfore și vase romane vechi de circa 2000 de ani. Răspândite pe o suprafață de peste 300 metri pătrați, rămășițele provin, probabil, de la două sau mai multe nave și autenticitatea lor este garantată nu numai de stratul sedimentar depus la suprafață, dar și de compoziția ceramicii, rețeta lacului și modul de prelucrare, specific italice. (Cele câteva bucăți de lemn găsite în jur sunt însă prea deteriorate pentru a da vreun indiciu cu privire la tipul de navă căreia i-au aparținut.) De altfel, urme ale romanilor fuseseră găsite și în Statele Unite: limba indienilor Modoc din statul Oregon conține multe cuvinte… latine, o monedă din Roma Republicană (sec. IV î.e.n.) a fost descoperită în 1833, la 9 adâncime, în largul portului Norfolk (statul Virginia), iar în 1913, arheologii au dezgropat dintr-o colină situată în statul Illinois o altă monedă romană, datând din secolul al II-lea î.e.n.

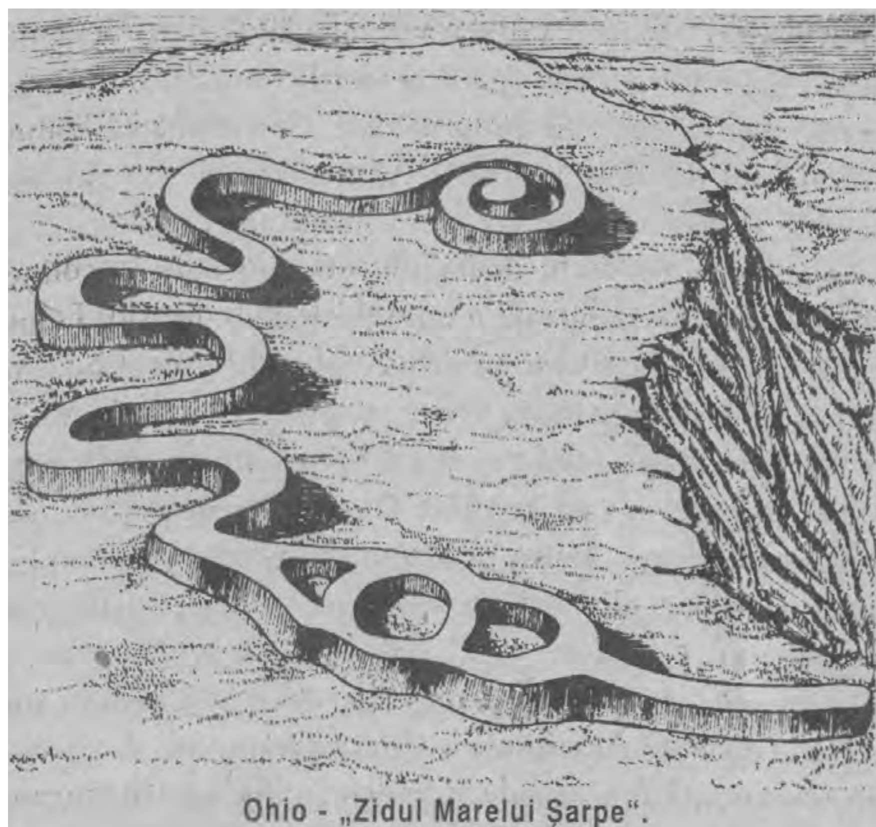
Deci contacte, poate chiar colonii au existat. Și, cu toate acestea, romanii nu au lăsat ceva durabil în cele două Americi, cum n-au izbutit nici cartaginezii înaintea lor, nici vikingii după ei. Singurii care au făcut-o sunt viracochas în Vest și atlanții în Est.

Astfel, revista *OMNI* amintea în numărul din ianuarie 1973 despre rețeaua de șosele care leagă cele 12 orașe și marele observator astronomic al indienilor Anasazi, vestigii aflate în Chaco Canyon (nord-vestul statului american New Mexico). Populația Anasazi nu avea vehicule, animale de povară sau de călărie, și după cât se pare, nu cunoștea roata; dar construia autostrăzi de 60–100km lungime, unele perfect rectilinii, altele alcătuind bucle și serpentine complicate, aparent lipsite de sens de vreme ce se află în câmp deschis și fără denivelări. Drumurile au 10 lățime, sunt pavate cu dale de piatră foarte rezistentă și acoperă asemeni unei pânze de păianjen o suprafață de aproape 100000km². Uneori traversează zone stâncoase; în aceste locuri, bolovanii au fost sparți și tasați, formând un pat de pietriș pentru șoseaua propriu-zisă. Cercetătoarea Chris Kincaid, de la Biroul pentru Administrarea Terenurilor (care a inițiat un proiect de identificare, catalogare și cartografiere a rețelei de drumuri), este de părere că efortul ingineresc și investițiile de muncă ale indienilor Anasazi au fost remarcabile, dar absolut de neînțeles. Șoselele și cetățile nu le-au folosit prea multă vreme: populația Anasazi a venit în San Juan

Basin (unde se află Chaco Canyon) prin anul 1175 și l-a părăsit cam în 1250. Deci a avut doar 75 de ani pentru a construi, folosi și abandona uimitorul complex rutier și urbanistic, înainte de a pleca mai departe, în Necunoscut…

Sistemele de fortificații indiene de tip „Pueblo“ din America de Nord sunt atât de vaste și au forme atât de perfect geometrice, de funcționale și eficiente, încât îi uimesc pe specialiști. Turnuri cilindrice, bastioane și citadele în formă de paralelipiped sau trunchi de piramidă, cu deschizături mici, pătrate, în partea superioară și etajele retrăgându-se succesiv spre vârf – toate aceste construcții din blocuri de piatră dură, datând din secolul I î.e.n., erau superioare majorității tipurilor de fortificații europene concepute până în timpul Renașterii.

Meterezele uriașe care se pot întâlni în unele state americane sunt și astăzi o enigmă pentru arheologi. „Zidul Marelui Șarpe” spre exemplu, situat pe un podiș stâncos din Ohio, are înălțimea de 15m, lățimea de 3,5m și o lungime de 400 m. Văzut din avion, el seamănă cu un șarpe cu clopoței unduind spre pradă. Întrucât buclele pe care le face nu se îmbină decât în zona capului (unde formează un bastion circular, inclus în altul elipsoidal), deci zidul nu înconjoară o incintă, ci rămâne deschis, utilitatea lui ca fortificație este îndoielnică, iar altă funcție decât cea decorativă nu i s-a putut găsi. Un alt zid, de la Cahokia (Illinois) are 360 lungime, 22m lățime și 30 m înălțime.

Ohio - „Zidul Marelui Șarpe”.

Suprafețele sale sunt pline de basoreliefuri reprezentând șerpi, bizoni, vulturi, broaște țestoase. La bază s-au găsit morminte conținând bijuterii de cupru și aur, presărate peste oseminte vechi de două milenii, însă, după gradul de eroziune al sculpturilor, vechimea construcției pare să fie mult mai mare. Nu se știe cine a ridicat aceste metereze mărețe, cu nimic mai prejos decât realizările monumentale din America de Sud. Înainte să fie descoperite, se credea că indienii nord-americani fuseseră foarte înapoiați până la venirea europenilor, trăind, practic, la nivelul Neoliticului timpuriu, fără să cunoască metalele și

fără să aibă așezări sau locuințe stabile…

Asemenea metereze serpentiforme, precum și coline terasate, identice ca formă cu piramidele în trepte din Egipt și Mexic există în multe state din Sudul și Centrul S.U.A. Săpăturile înăuntrul lor au dat la iveală topoare, cuțite, inele, brățări și plăci pectorale din cupru, plumb, fier, aur, argint și chiar… oțel inoxidabil (!), a căror prelucrare demonstrează existența unei civilizații foarte avansate. Vechimea osemintelor descoperite alături este de 11–12000 de ani, dar, ceea ce constituie o surpriză de proporții, ele aparțin speciei Cro-Magnon. Cercetătorii americani I. Donnelly și H. Verrill consideră că acești oameni veneau din Atlantida și amintesc de legendele indienilor Okanogan, din Columbia Britanică (Canada), care certifică existența în mijlocul Oceanului Atlantic, a unei insule numite „Pământul Omului Alb”, locuită de uriași albi, blonzi și cu ochi albaștri. Marcel Homet, în lucrarea sa *On the Trail of the Sun Gods (Pe urmele Zeilor Soarelui)* amintește descoperirea exploratorului O. Stefansson, care a găsit în 1939, în Canada, dincolo de Cercul Polar, ruinele unei așezări străvechi, cu 800 de case din piatră și zeci de morminte ale unor oameni de Cro-Magnon albi și blonzi. În sfârșit, schelete de Cro-Magnon, obiecte de bronz, vase de piatră splendid șlefuite și podoabe de aur (pandantive, brățări), toate vechi de 17 000 de ani au fost scoase la suprafață din niște gorgane situate în Ontario (Canada).

În complexul de peșteri Loltún, din provincia Yucatan (Mexic) au fost descoperite câteva statui omenești colosale, cioplite din lavă pietrificată. De fapt, acest lanț de peșteri neobișnuit de spațioase, ascunde numeroase sculpturi de diverse mărimi și forme, a căror vârstă nu a putut fi determinată nici măcar aproximativ. Prin maniera de execuție și detaliile exterioare, statuile se deosebesc de orice realizare a vreunei civilizații amerindiene cunoscute. Pe suprafețele lor s-au încrustat numeroase exemplare de plante și viețuitoare marine fosilizate și pietrificate. Peșterile se află astăzi la câteva sute de metri deasupra nivelului apei, dar geologii consideră că țărmul s-a ridicat o dată cu scufundarea marilor insule din zona Bahamas (deci acum circa 10 milenii). Or, statuile n-au putut fi cioplite decât pe vremea când peșterile *nu erau încă inundate,* adică înainte de sfârșitul glaciației Würm; adăugând și perioada necesară depunerii straturilor succesive de faună acvatică și a fosilizării lor sub apă, data sculptării ar coborî în urmă cu peste 30–40 de milenii. Ce popor ar fi fost capabil de un asemenea efort, într-o vreme când, teoretic, specia umană abia devenea conștientă de propria-i existență? Și ce motiv ar fi avut să înceapă tocmai cu astfel de realizări monumentale? Statuile din Loltún Caverns constituie, în mod evident, opera unor creatori stăpâni pe arta lor, beneficiind de experiența multor generații anterioare. Cine și când le-a putut ciopli? Ce unelte

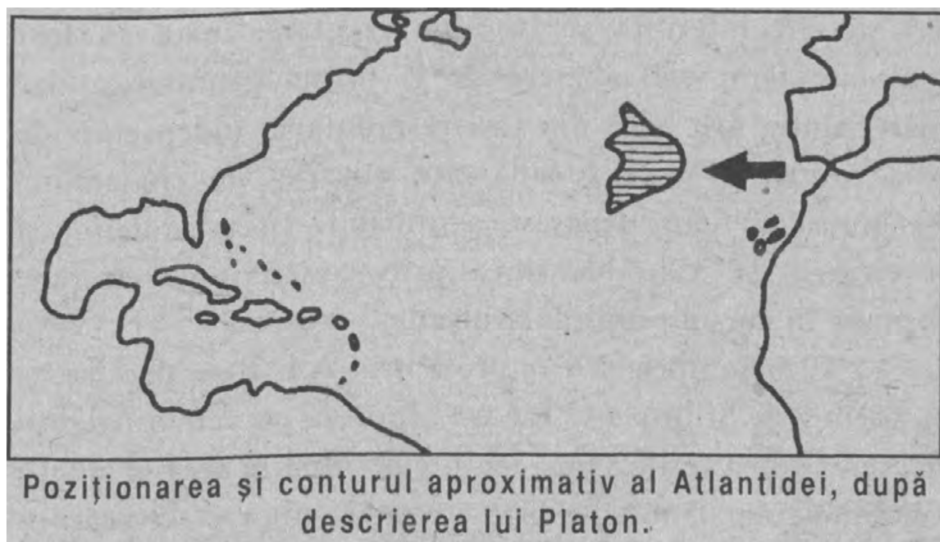
au folosit artiștii anonimi pentru a sparge lava pietrificată, extrem de dură? Și de ce se află uriașele statui (dintre care unele cântăresc zeci de tone) în peșteri?

În Costa Rica și Guatemala există aproape 2000 de sfere de granit (numărul cunoscut până astăzi), răspândite pe întreg teritoriul ambelor țări. Cea mai mare dintre ele are 2,5m circumferință și 16 tone greutate; toate au fost sculptate fără vreo abatere de la forma geometrică, iar materialul a fost adus din cariere montane, îndepărtate de orice punct în care se află câte o astfel de ciudățenie. Vechimea sferelor depășește, probabil, câteva milenii, și încercarea de a le identifica prin concrețiuni naturale, formate în cursul erupțiilor vulcanice, a eșuat.

La 19 octombrie 1967, profesorul A.I. Berg declara, la Academia de Științe a U.R.S.S.: „Ipoteza existenței Atlantidei se va putea verifica încă înainte de sfârșitul acestui secol”. Căci dovezile acumulate prin strădania unor cercetători ca N.F. Jirov, P. Termitier, H. Daniel, I. Donnelly tindeau să confirme nu numai existența propriu-zisă, dar și plasarea „pământului lui Atlas“ în Atlantic și nu în Mediterana (Insula Santorin) sau… în nord-vestul Africii (Hoggar) așa cum căutaseră zadarnic să demonstreze unii arheologi. În ultimele două secole, geografi, naturaliști, exploratori, arheologi, geologi și istorici celebri (Buffon, Zanne, Schliemann, Spence, Morieux, Malaise, Enqvist) au susținut și

argumentat că în Atlantic existau acum 10–40000 de ani pământuri pe care a înflorit o puternică civilizație și de unde au venit valuri succesive de coloniști în Europa. Însă dovezile decisive au apărut abia mai târziu.

Totul a început în august 1968, când piloții Robert Brush și Trig Adams efectuau un zbor cu un avion cargou deasupra Insulei Andros (coasta de est a S.U.A.). Observând sub apa limpede ceva ce părea o construcție, Brusb a fotografiat zona, iar imaginile obținute de el, publicate pentru prima oară de *The Miami News* la 23 august 1968 și apoi reluate în mai toate revistele științifice americane și europene, de la *nation al Geographic* la *Science et Vie,* arătau un

Poziționarea și conturul aproximativ al Atlantidei, după descrierea lui Platon.

ansamblu de ziduri măsurând 33×25m, parțial acoperite de vegetație marină. Botezate „Templul

submarin” de către ziariștii americani, ruinele păreau a fi de natură artificială și Robert Brush a anunțat descoperirea unor specialiști de prestigiu în domeniul explorărilor marine: Dimitri Rebikoff (unul dintre pionierii fotografiei subacvatice) și prof. Dr. J. Manson Valentine (conservator la Muzeul de Științe din Miami și unul dintre cei mai cunoscuți arheologi submarini din S.U.A.).

Cei doi cercetători, cărora li s-au alăturat câteva echipe de scafandri, precum și doctorul Evans, de la Massachusetts Institute of Technology s-au deplasat imediat pe Insula Andros. Profesorul Valentine a publicat în buletinul Muzeului din Miami câteva fotografii și un articol în care își exprima părerea că așa-numitul templu era un edificiu precolumbian, extrem de vechi, având în vedere modul cum se întăriseră nisipul și cochiliile ce acopereau baza zidurilor. Dar publicația avea tiraj foarte mic și nu a ajuns la cunoștința prea multor specialiști. Ulterior, a mai fost descoperită o structură în formă de a cărei linie dreaptă are 120m lungime. Analizând fotografiile celor două structuri, profesorul Thomas Goedicke a relevat importanța acestor descoperiri, opinând că ele nu sunt în nici un caz opera naturii.

S-a pornit o controversă aprinsă, majoritatea arheologilor americani afirmând că zidurile fuseseră ridicate în acea poziție de cutremurele submarine și căpătaseră forma respectivă sub acțiunea apei. Câteva luni mai târziu, o echipă de scafandri reușea

să aducă la suprafață o dală de piatră lungă de 6 m, în mod evident prelucrată de om. Fiecare din blocurile ce compuneau zidurile avea o greutate de 25–30 tone!

Disputei i s-a pus capăt prin cercetările lui Dimitri Rebikoff. El a explorat din aer și sub apă imensul platou scufundat care se întinde între Insulele Berry, Andros și Bimini (numit și Great Bahama Bank). În afara unui hidroavion special amenajat, echipa sa dispunea de cele mai perfecționate „avioane submarine” la vremea aceea (cunoscute sub numele de „torpile Pégase” și folosite de marinele militare americană, britanică, franceză și canadiană), vehicule prevăzute cu aparate de cartografiere fotogrametrică, permițând, asemeni sistemelor de pe stația spațială *Lunar Orbiter*, realizarea automată a unor hărți în relief cu o precizie milimetrică. După fotografierea în sistem „foto-mozaic” efectuată pe zone de câte 60 metri pătrați și sub un unghi diagonal de 92 grade sub apă, imaginile obținute de echipele submarine și de cele aeriene au fost asamblate, coroborate și reproduse la scară, pe modele în relief. S-au putut analiza astfel cu o remarcabilă acuratețe marile ziduri din est (70m lungime și 10m lățime) și respectiv din vest (500m lungime și 10m lățime). Blocurile ce alcătuiesc aceste ziduri au fost măsurate prin metode utilizate în tehnica aero-spațială. Dimensiunile dalelor de piatră sunt impresionante: latura de 5m și grosimea de 0,5m (deci având o

greutate de 25 tone la o densitate a rocii considerată ca minimă).

După cum declara Rebikoff, cele mai importante informații au fost obținute prin săparea a două mici șanțuri de explorare la suprafața zidului de est. Astfel s-a putut constata că:

„1) sub primul pat de pietre există cel puțin încă unul, identic. Toate sunt legate între ele printr-un strat de ciment ce depășește 6 cm grosime; 2) fațada exterioară a zidului este perfect dreaptă, iar pietrele au fost aliniate și șlefuite, în stilul de la Tiahuanaco; 3) colțurile inferioare ale blocurilor, protejate de eroziunea valurilor, sunt perfect perpendiculare în cele trei axe; 4) laturile care au fost acoperite de ciment poartă urme clare de prelucrare cu unelte puternice, după cum s-a putut constata peste tot unde s-a izbutit să fie îndepărtat stratul de liant; 5) zidurile principale sunt perfect rectilinii, orientate N-S și paralele cu suprafața apei, la adâncimea de 6m. Aceasta indică faptul că au fost ridicate pe o fundație dreaptă, făcută din rocă tare și concepută de constructori pricepuți. Altfel nu se poate explica modul cum aceste ziduri ciclopice au rezistat mii și mii de ani la taifunele și uraganele tropicale, însoțite de vânturi de zeci sau sute de km/oră și de valuri înalte de 10m. Astăzi nu s-ar putea face o construcție mai solidă; 6) este de asemenea surprinzător ca aceste ziduri să fie atât de puțin năpădite de viață submarină (cu excepția câtorva vietăți inferioare:

alge, bureți, briozoare și madreporari). Unii geologi sugerează că ansamblul ruinelor a stat ascuns sub nisip de-a lungul secolelor și numai recent a fost degajat de uraganele anilor ’60“ (*Science et Vie,* ianuarie 1971).

O descoperire remarcabilă este așa-numitul „Bimini Wall“ („Zidul din Bimini”), găsit în 1968 de echipa scafandrilor Jacques Mayol, Harold Climo și Robert Angove, condusă de doctorul J. Manson Valentine. Iată cum descria acesta construcția respectivă: „Este un zid sau poate un drum realizat din pietre netede, rectangulare și poligonale, de variate mărimi și grosimi, prelucrate și aliniate pentru a forma un aranjament evident artificial. Aceste blocuri de stâncă au zăcut multă vreme sub apă, deoarece colțurile celor mari s-au rotunjit, dându-le înfățișarea unor gigantice pâini sau perne. Unele sunt însă absolut rectangulare, alcătuind pătrate perfecte, or, se știe că liniile și unghiurile drepte nu se întâlnesc la formațiuni subacvatice naturale. Cele mai mari piese, având 3–4,5m au fost folosite pentru a delimita cele două margini ale drumului, pe când cele mai mici formează un pavaj gen mozaic, acoperind porțiunea dintre laturile exterioare. (…) În zonă sunt mai multe drumuri realizate din pietre care au fost așezate în așa fel încât să se îmbine perfect una cu alta. Aceste străzi sunt drepte și paralele, iar cea mai lungă dintre ele este o șosea cu două laturi exterioare bine delimitate

și realizate din pietre foarte mari, plate, sprijinite la fiecare capăt de stâlpi verticali (ca la străvechile dolmene din Europa). Extremitatea sudică a acestei impresionante autostrăzi se sfârșește într-o curbă executată cu mare acuratețe; tot acolo există și trei scurtături care unesc brațele buclei și sunt realizate din pietre mari, aliniate cu precizie și încadrate de șiruri de blocuri cioplite, având suprafețe și unghiuri de o uniformitate clar artificială” (Charles Berlitz, *The Bermuda Triangle – Triunghiul Bermudelor).*

Ulterior, s-au găsit în zona Bahamas (unde sute de insule aproape plate sunt înconjurate de câmpii submarine aflate la mică adâncime, dar întrerupte brusc de falii cu profunzimi de mii de metri) alte „șosele”, compuse din dale dreptunghiulare, precum și coloane de piatră sau chiar de marmură. Există, în unele locuri, blocuri prelungi, susținute de patru stâlpi conici, jgheaburi mari de piatră albă, fragmente de zid puternic cimentate între ele etc. Inițial, aceste descoperiri au fost considerate simple formațiuni naturale de către majoritatea geologilor și arheologilor care nu vizitaseră niciodată zona. Un exemplu tipic ar fi americanul W. Harrison, amintit de revista *Science et Vie* în iunie 1971, care susținea că „toate zidurile și drumurile de lângă Bimini sau Bahamas nu sunt altceva decât îngrămădiri de pietre, depuse de-a lungul anilor și modelate în aceste forme de cutremurele submarine”. Faptul n-ar fi fost imposibil, în cazul unui *singur drum,* alcătuit din

pietre de *mărimi* și *forme neregulate*. Dar atunci când sunt găsite zeci de străzi și ziduri paralele sau curbe, unite între ele de drumuri secundare și realizate din blocuri prelucrate, ipoteza devine inconsistentă și lipsită de sens, în afara cazului în care se aplică faimosul principiu al lui Finagle: „*Știința* este singura certitudine. Nu trebuie să ne lăsăm impresionați de *fapte*”.

Și *fapte,* dovezi, argumente există. Explorările aeriene, care au debutat în 1968, au demonstrat prezența în jurul Insulelor Bahamas (zonele Bahama Banks, Andros, Bimini etc.), Cuba, Haiti și Santo Domingo a numeroase ansambluri de clădiri, șosele și fortificații scufundate. Unele dintre ele sunt piramide, domuri gigantice sau platforme pe care se înălțau odată temple și bastioane. Astfel, lângă Bimini a fost descoperit un trunchi de piramidă cu dimensiunile bazei mici de 54×42m și jumătatea inferioară îngropată în nisip. În apropierea lui se află o șosea lată de 4m și câteva coloane răsturnate. Contururile unor diguri și ale unor bastioane rectangulare (printre care unul de 18×30m), precum și o serie de terase artificiale au fost găsite într-o zonă întinzându-se de la Bimini până dincolo de Insulele Harbour și Du Chat. La Cay Lobos, vârful unui munte submarin este înconjurat de un drum sau un zid mare, fotografiat și localizat cu precizie.

Vestigii a ceea ce par să fi fost bastioane, temple, porturi sau incinte cu rol nedeterminat se întind și se

ramifică în jurul Insulei Bimini, într-o structură gigantică, ale cărei destinații rămân necunoscute. Despre acest complex, dr. Valentine spunea: „Opinia mea personală este că multitudinea de construcții și drumuri scufundate (...) ar putea reprezenta un centru de ceremonie sau ceva asemănător. În această ordine de idei, trebuie amintit că unele incinte sacre străvechi, cum ar fi Glastonbury Circle (49 km circumferință) sau desenele de la Nazca, cu linii și imagini de animale (uneori lungi de câțiva kilometri), – vizibile integral numai de la mare înălțime (...), nu au nici un punct virtual de referință cu tehnologia noastră modernă, iar scopurile acestor creații maiestuoase sunt absolut de neînțeles pentru noi" *(The Bermuda Triangle).*

După 1970, unele ruine au fost curățate de sedimente și se disting cu perfectă claritate ca fiind în mod evident opera omului. Un oceanograf sceptic, doctorul James Thorne, a examinat amănunțit coloanele groase care susțin marile dale de piatră încastrate în „The Bimini Wall". Concluzia sa a fost că „în nici un caz natura nu putea ridica blocuri dreptunghiulare pe câte doi sau patru stâlpi conici similari, și asta pe un interval de 600m. Deși nu mi-a venit să cred când am aflat, acum mă înclin în fața realității: s-a descoperit o mare civilizație" *(The Bermuda Triangle).* Un grup de scafandri a găsit, mai târziu, o podea pavată lângă Bimini. Scufundătorii erau în căutarea unui galion spaniol căruia îi

găsiseră ancora și, când au îndepărtat nisipul de pe o formă geometrică, s-au pomenit înaintea unui dreptunghi de câțiva metri pătrați, acoperit cu plăcuțe de mozaic frumos colorat.

Ulterior, problema a fost studiată separat de comandantul J.Y. Cousteau și arheologul John A. Gifford de la Universitatea din Miami. După cum remarca revista *Science et Vie,* în numerele din ianuarie și septembrie 1971, atât specialistul francez, cât și cel american s-au alăturat părerii exprimate inițial de Valentine și Rebikoff, respingând ipoteza unor formațiuni naturale. Complexul de la Bahama Banks este, fără îndoială, opera unor populații din America. Dar care? Spaniolii, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea? Ar fi trebuit să construiască *sub mare,* cu pietre uriașe! Or, nici un document spaniol nu atestă construirea de diguri sau porturi în zona Bahamas și nu există nici o dovadă că fundul apei s-ar fi lăsat în ultimele cinci secole. Atunci poate o civilizație precolumbiană locală, cum ar fi de exemplu olmecii, care au realizat impresionantele monumente și sculpturi de pe coasta atlantică (La Venta, Baie de Capêche, San-Lorenzo, Las Choapas etc.)? Însă tipul de construcții megalitice olmece diferă Considerabil de complexul scufundat, care se aseamănă mai mult cetăților Greciei miceniene sau celor preincașe din Peru și Bolivia.

Vârsta vestigiilor de la Bahama Banks este incertă, dar datarea prin metoda C_{14} a rădăcinilor de

mangrove (formațiune vegetală tropicală, caracteristică țărmurilor marine mlăștinoase) fosilizate printre pietre atestă o vechime de circa 12000 de ani. Pe de altă parte, geologia submarină afirmă că, în zona Great Bahama Banks, nivelul apei a fost cu 6m mai scăzut decât cel actual cam prin anii 6000 î.e.n. Dar piramidele și terasele sunt și mai vechi, probabil din anii 12000–10000 î.e.n., când nivelul mării era cu 12–14m mai scăzut decât astăzi. Echipa inginerului Rebikoff a datat prin metoda C_{14} o serie de probe dintr-o turbărie scufundată în zona Bahamas. Rezultatele au arătat 6000 ani pentru 4m adâncime și 10000 ani pentru 6m. După cum se știe, topirea ghețarilor după ultima glaciație (sfârșită prin anii 25000 î.e.n.) a provocat o creștere considerabilă a oceanului, inundând, între anii 9500–8000 î.e.n., zone mari din Florida și dintre Insulele Bahamas, Bimini, Andros, New Providence, Harbour și Du Chat (pământuri unite odinioară în mase continentale, după opiniile geologilor). Astăzi, în mijlocul acestora există un canion subacvatic foarte adânc, numit *„The Tongue of the Ocean"* („Limba Oceanului”), care a fost, cu mii de ani în urmă, o strâmtoare sau un golf navigabil.

Descoperirile din Bahamas nu sunt singulare. Între 1952 și 1997, revistele *Național Geographic, Nature* și *Science et Vie* au prezentat numeroase altele. Astfel, căutând specii rare de moluște în adâncurile de la Milne-Edward (coasta de est a S.U.A.),

directorul programului de cercetări oceanografice ale Laboratorului Marin de la Universitatea Duke, doctorul Robert J. Menzies, a fotografiat câteva uriașe coloane de piatră pe care erau săpate semne indescifrabile. După gradul de eroziune al acestora, coloanele păreau să fi zăcut sub apă multe mii de ani.

Doi ofițeri din Marina Militară Franceză, căpitanul Georges Houot și locotenentul Gérard de Froberville (care au coborât cu batiscaful *Archimede* până la cea mai mare adâncime a Oceanului Atlantic), au descoperit în largul coastei nordice a Insulei Puerto Rico o scară lungă de 8 kilometri, ale cărei trepte fuseseră tăiate în roca platformei continentale. Uriașele trepte (cu dimensiuni riguros egale) erau erodate, dar aveau o formă dreptunghiulară, obținută în urma prelucrării cu unelte și nu a hazardului geologic. Batiscaful *Archimede* a urmat această ciudată scară până la capătul ei, pierdut între niște formațiuni stâncoase unde nava nu mai putea pătrunde. Geologii sunt de părere că platforma continentală din zonă s-a scufundat prin anii 12000–9000 î.e.n.

Pe coasta Peninsulei Yucatan au fost observate, din avion, numeroase drumuri de piatră care se continuă rectiliniu sub apă, îndreptându-se spre larg. Dacă porțiunile terestre sunt greu detectabile datorită junglei care le acoperă, cele submarine sunt vizibile chiar și din barcă, atunci când curenții sau furtunile mătură nisipul ce le maschează.

În 1967, submarinul de mare adâncime *Aluminaut* a efectuat o misiune în largul coastelor Floridei, Georgiei și Carolinei de Sud, descoperind întâmplător o enormă „șosea“ pe fundul oceanului. Coborând până la adâncimea de 1000 m, având peste 250 km lungime și 20 m lățime, acest drum este pavat cu un strat gros de oxid de mangan și s-a păstrat atât de intact încât, atunci când pe *Aluminaut* au fost instalate roți, submarinul l-a putut parcurge în întregime, asemeni unui autovehicul! Cine construia autostrăzi pe platforma continentală acum 15 milenii?! Tot în anii ’70, doctorul Bruce Heezen, de la Observatorul Lamont (Universitatea Columbia), a găsit o suprafață pavată cu dale mari, albe întinzându-se pe sute de metri pătrați în apropierea Insulelor Bahamas, iar o echipă de scafandri britanici a semnalat un uriaș bastion tronconic lângă Insula Bimini.

Unele dintre aceste construcții sunt vizibile din avion sau din batiscafe și submarine, însă majoritatea rămân îngropate sub nisipul de pe fundul oceanului. După cum se știe, ruinele terestre acoperite de pământ schimbă culoarea, aranjamentul sau densitatea vegetației de deasupra lor. Pe baza acestor constatări și a observațiilor aeriene au putut fi găsite orașe dispărute de mii de ani pe teritoriile Iranului, Irakului, Turciei și în Asia Centrală, castre și drumuri romane în Anglia, cetăți și porturi etrusce în Italia etc. Asemănător s-a procedat și în zona Bahamas, unde pe platoul continental, aflat doar la

câțiva metri sub apă, au fost fotografiate din avion numeroase linii lungi, paralele (unele cotind în unghiuri drepte), precum și pătrate, triunghiuri, hexagoane sau cercuri concentrice de ziduri, toate identificate după prezența sau absența ierbii de mare deasupra lor. În aceste cazuri, respectivele construcții zac îngropate sub un strat de nisip gros de 1–3m, după cum au dovedit-o sondajele echipelor de scafandri americani și francezi.

Paradoxal, descoperirile din Atlantic i-au surprins profund pe arheologi. Până atunci, cercetările pentru găsirea unor civilizații pierite sub ape fuseseră concentrate în Mediterana, în special în jurul Insulei Santorin. Scafandrii din Bahamas și de pe coastele Floridei vânau epavele galioanelor spaniole încărcate cu aur și argint, ocupație evident mai rentabilă decât căutarea de ruine despre care nimeni nu știa când și de cine au fost construite. Apoi, după cum scria Berlitz, „chiar cu dovezile în mână, un efort egal cu cel necesar explorării este cheltuit de unele cercuri științifice în vederea discreditării descoperirilor respective". Faptul pare doar în aparență absurd: a rescrie istoria începutului civilizației umane, a schimba radical manuale și enciclopedii, a renunța la certitudini vechi de două secole necesită un curaj pe care puțini oameni de știință sau profesori universitari îl posedă.

În plus, datorită acțiunii furtunilor, nisipul acoperă adesea o parte din ruinele cartografiate deja și

dezvelește altele, dând naștere unei confuzii permanente. După 1971, o serie de uragane și o mișcare de ridicare a bancului din jurul Insulei Great Bahama, au dat la iveală câteva formațiuni care nu fuseseră văzute în 1968, cum ar fi o uriașă săgeată de piatră, la S-E de South Caicos, arătând spre S-E (în larg) și aliniată cu un zid rectiliniu și gros, sau o altă săgeată, de 30m lungime, aflată între North Cat și South Cat Cays (Bimini). Iar în anii '90-'92 au fost găsite mari structuri piramidale în trepte, plasate la 28 km nord de Bimini… Căci, așa cum constată una din legile lui Murphy: „Dacă natura ține întotdeauna cu părțile ascunse, ea este schimbătoare și ceea ce a fost ascuns nu rămâne prea multă vreme ascuns".

Problema cea mai dificilă, la începutul deceniului al optulea era identificarea civilizației care a realizat complexul din Atlanticul de Vest. Dovezile materiale (filme, fotografii, blocuri de stâncă prelucrată, fragmente de coloane și jgheaburi, hărți ale zonei etc.) au fost analizate de numeroși specialiști: geologii și arheologii de la Universitatea din Miami, sub conducerea profesorilor de geologie marină dr. Cesare Emiliani și dr. H. Ginzburg, precum și a arheologului John Hall; în Mexic, la Muzeul Juarez, de către Don Pablo Bush Romero, expert în arheologia precolumbiană; la Paris, sub îndrumarea profesorului Lehman de la Muzeul Omului, și separat, la Laboratorul de Geologie Dinamică al Facultății de Științe (de către Wladimir Nesteroff),

precum și de vulcanologul Haroun Tazieff; la Congresul Internațional de Arheologie Submarină de la Saint-Raphaël, de către toți experții reuniți cu acest prilej, printre care prof. Nino Lamboglia și M. Denis Fouquer, descoperitorul faimosului oraș grec scufundat lângă Adige. Concluzia a fost unanimă: nici una dintre civilizațiile precolumbiene cunoscute, din America Centrală și de Sud (inclusiv olmecii și viracochas), nu prezintă un stil arhitectural și o concepție urbanistică similară (unele contingențe există, dar ele denotă cel mult contacte sporadice și lipsite de importanță). Civilizația orașelor scufundate în zona Bahamas era nu numai originală, dar și incomparabil mai veche decât cele amerindiene de pe coasta de est a celor două Americi. În plus s-a observat că similitudinile cu stilul arhitectural al constructorilor de dolmene și cromlehuri din Anglia și Franța, al arhitecților cetăților și sanctuarelor ciclopice din Grecia miceniană și Malta, și al primilor arhitecți egipteni sunt remarcabile. Or, aceste popoare și formațiuni statale apărând *după* anii 6000 î.e.n., nu puteau fi, în mod evident, inițiatorii civilizației atlantice; mai curând erau cei care beneficiaseră de experiența și cunoștințele atlanților scăpați din marea catastrofa.

În 1973, un grup de cercetători americani și spanioli conduși de profesorul Maxim Asher, de la Universitatea Pipperdine (Los Angeles – S.U.A.) au descoperit și fotografiat în largul Golfului Cadix

(coasta atlantică a Spaniei), o serie de șosele pietruite, coloane decorate cu motive în spirală, ziduri și ruine ale unor porturi și bastioane tronconice care se continuă spre mijlocul oceanului dincolo de limita teritorială a apelor spaniole (pe atunci 12 mile marine). Câțiva ani mai târziu, nava sovietică de cercetări *Vitiaz,* având la bord o echipă de 50 specialiști, printre care și directorul adjunct al Institutului Oceanografie al Academiei de Științe a U.R.S.S., prof. Andrei Aksenov, găsea, în zona munților marini de la jumătatea drumului între Portugalia și Arhipelagul Madeira, vestigiile unor construcții scufundate. După cum declara Aksenov în timpul unei escale la Lisabona, aparatele navei au obținut o serie de imagini, dintre care opt arată ziduri și scări ciclopice, făcute din blocuri enorme, albe, erodate și acoperite parțial de ierburi marine. Se mai pot deosebi și câteva șosele pavate cu pietre dreptunghiulare, iar pe coastele munților au fost observate două terase aparent artificiale. După 1980, echipele comandantului Cousteau (și unele nave militare americane) aveau să fotografieze drumuri pietruite și construcții uriașe în largul coastelor europene (Spania, Portugalia) și americane (Florida, Bermude, Bimini, Puerto-Rico). Iată deci destule dovezi în sprijinul concluziei lui N.F. Jirov: „În prezent, majoritatea datelor științifice atestă existența reală, în trecut, a Atlantidei lui Platon”. Căci Platon plasa insula chiar în dreptul coastelor

iberice, la o treime a distanței dintre Europa și America; ceea ce intră însă în contradicție atât cu lungimea drumului pe mare până la insulă, estimată tot de el, cât și cu descoperirile din zona Bahamas – Bermude…

Abia în ultimele decenii a fost studiată (fără a fi nici pe departe descifrată) misterioasa civilizație care înflorise în Sardinia prin anii 1000 î.e.n. Aparținând unei populații aparent redusă numeric, de tip protonordic, vestigiile ei sunt uimitoare. În primul rând, așa-numitele *nuraghi,* mari turnuri tronconice construite din blocuri de piatră dură, care nu sunt legate prin mortar ci rămân în poziție datorită propriei greutăți și calculării exacte a plasării fiecăruia în parte. Aceste turnuri au unul, adesea două etaje, prevăzute cu ferestre-fantă (înguste la exterior și lărgindu-se spre interior ca la cazematele moderne), și porți compuse din piloni-picioare și o uriașă dală-buiandrug[2] prinse între ele prin câte o ghermea[3], ca la sanctuarul din Stonehenge.

Stilul de construcție amintește de cetatea Zimbabwe, de Tiahuanaco, dar și de misterioasa fortăreață miceniană Gla. Turnurile sunt legate prin ziduri groase și formează incinte concentrice, greu de cucerit; pe insulă s-au ridicat însă și numeroase

---

[2] *Buiandrug:* grindă așezată orizontal peste golul unei porți, ferestre sau uși, pentru a susține zidăria de deasupra.

[3] *Ghermea:* piesă prismatică sau rotundă, care face legătura între tocul unei uși sau al unei ferestre și zidărie.

sanctuare și hipogee asemănătoare celor din Malta și nord-vestul Franței. Au fost găsite statui de bronz executate cu un simț artistic ieșit din comun și prezentând similitudini remarcabile cu statuile celte sau cu cele de la Mohenjo-Daro (India): zeități (întotdeauna feminine), printre care și Marea Zeiță a Pământului, cunoscută din mitologia celtă; războinici cu săbii drepte, coifuri și scuturi în stil micenian și etrusc; dansatoare goale, unele surprinse în timpul unui act sexual lesbian; animale (tauri, cerbi, porumbei, cocoși); înalți funcționari în veșminte de ceremonie.

Nimeni nu știe astăzi de unde a venit populația care a construit aceste ansambluri arhitecturale impresionante, cât a durat civilizația ei și unde a dispărut sau din ce cauze. Pe insulă nu există urmele unei evoluții prin faze tranzitorii, vestigiile par să fi fost ridicate, folosite și abandonate în decurs de 2–3 secole, iar populația ulterioară prezintă un nivel incomparabil mai scăzut…

În anul 1979 a fost organizată în Bermude o expediție franco-italo-americană din care făceau parte, printre alții, Charles Berlitz și Jaques Mayol. Totul pornise de la filmul obținut de o cameră de adâncime a unei nave americane de cercetări, care imortalizase pe peliculă un obiect piramidal de mari dimensiuni (162m înălțime și 126m latura bazei), având două orificii situate pe laturi opuse: printr-unul apa era „aspirată”, iar prin celălalt „expulzată”

din ciudata construcţie. Expediţia a descoperit într-adevăr o piramidă, la 900m adâncime, având un unghi de înclinare al feţelor identic cu al piramidei lui Kheops şi fiind situată la aceeaşi latitudine. Ce vechime are această construcţie?! La S-E de Mexico City (Mexic) se află o piramidă tronconică, Cuilcuilco, acoperită parţial de lavă solidificată. Nu departe de ea se înalţă vulcanii din Cerro Xitle, ale căror ultime erupţii s-au produs, după cum consideră C.W. Ceram în cartea sa *Gods, Graves and Scholars (Zei, Morminte şi Cărturari),* acum circa 8000 de ani. Ceea ce înseamnă că piramida a fost construită înainte de anii 6000 î.e.n.!

În Mexic, Columbia, Peru şi Brazilia apar mereu dovezi ale existenţei unor civilizaţii din ce în ce mai vechi. Se crezuse iniţial că mayaşii şi incaşii sunt primele popoare puternice şi prospere din America. S-au descoperit însă urmele olmecilor, apoi ale civilizaţiilor de la Chavin de Huantar, Moche, Choapas, Kotosh şi Cerra Gallan; au fost găsite, la Pedras (Rio Utamâ - Amazonia) inscripţii parietale vechi de 8–10000 de ani. Este greu de ignorat faptul că istoria cunoscută îşi măreşte limitele spre un trecut tot mai îndepărtat: în America prin Tiahuanaco sau Cerra Galian, în Asia prin Chatal Huyük sau Mohenjo-Daro, în Europa prin vestigiile de la Lepenski Vir (Iugoslavia – zona „Porţile de Fier”), în Africa prin cetatea Zimbabwe etc.

Astăzi, puţini oameni de ştiinţă contestă existenţa

unui popor străvechi, care a influențat direct sau indirect primele civilizații „istorice” mediteraneene (Egipt, Summer, Creta), precum și, înaintea lor, populațiile nord-africane (din Canare până în Hoggar) sau cele din Europa de Vest (Anglia, Franța, Peninsula Iberică). Dar, tocmai datorită preponderenței urmelor sale în Lumea Veche, până la descoperirile din 1967–1970, Atlantida a fost căutată în Mediterana, în Suedia, Spitzbergen, Heligoland, Munții Atlas, Caucaz, în largul coastelor iberice sau marocane, până și în Sahara, oriunde numai în dreptul țărmului american nu. Un argument de prim ordin era faptul că, pe coasta de est a celor două Americi, situația nu apărea atât de clară ca pe cea de vest. Căci nimeni nu putea nega prezența viracochas-ilor, grupări de tip Cro-Magnon, Comb-Capelle și Brünn-Předmost în Peru, Bolivia, Ecuador și Columbia, iar mai la nord, în Mexic și chiar (deși tot mai puțin numeroase) în vestul S.U.A. Sau al Canadei, și nimeni nu putea trece cu vederea dovezile de ordin antropologic, arheologic, etnografic etc.

În schimb, doar două populații estice prezentau caractere antropologice ciudate și un nivel de civilizație ieșit din comun: olmecii și mayașii. Atât unii, cât și ceilalți cunoșteau existența unor oameni albi și negri (de Cro-Magnon, respectiv Grimaldi?), se preocupau de astronomie și matematică, erau arhitecți și sculptori de excepție, dar nu și navigatori; atât unii, cât și ceilalți au lăsat vestigii uluitoare, însă

nu identice cu cele din Lumea Veche. Faptul a fost interpretat ca o dovadă a lipsei legăturilor cu ea sau cel puțin a absenței unei influențe originare comune. Dar aceasta nu implica automat situarea Atlantidei mai aproape de Europa sau de Africa: se consideră că primele formațiuni statale mayașe importante s-au cristalizat în anii 600–500 î.e.n., (deși unul din cele 3 manuscrise originale rămase de la mayași, *Codex Troanus* a fost redactat în anii 1000 î.e.n., și consemnează ca dată de început a lumii maya, anul 8498 î.e.n.), iar civilizația olmecă pare să se fi dezvoltat începând cu anii 2500 î.e.n. (însă unele urme ale ei sunt mai vechi), or, la acea dată, Atlantida era scufundată de milenii! Ca și în Europa și Africa, supraviețuiseră, probabil, colonii, baze navale, contoare de schimburi comerciale; însă ele par să fi fost puțin numeroase în cele două Americi, atlanții preferând, poate, legăturile cu popoarele din Europa și Mediterana, cu care aveau concepții și nevoi comune.

Astfel, din descrierea lui Platon se rețin patru aspecte esențiale, caracteristice lumii atlante: a) necunoașterea metalurgiei fierului, înlocuit de misteriosul oricalc (acesta nefiind un aliaj metalic conceput ca atare ci, probabil o mixtură obținută din depozite naturale bogate în cupru, staniu, antimoniu, arsenic și zinc, asemeni celor din ținutul Cornwall), urmat de un bronz de calitate superioară; o religie politeistă, avându-l ca zeu suprem pe Poseidon, ca

zeu protector Soarele și ca rit principal cultul taurului, dar prezentând evidente accente umaniste; c) preferința pentru construcții ciclopice – probabil determinată de împrejurări, întrucât insula era adesea zguduită de cutremure – folosindu-se frecvent stilul arhitecturii „în trepte”; d) importanța acordată navigației și schimburilor comercial-culturale cu alte popoare. Or, toate acestea se întâlnesc mai curând la populațiile vest-europene și mediteraneene decât la cele de pe coasta de est a Americii de Sud, Centrale și de Nord, deși ele fuseseră, geografic, mai aproape de atlanți. (Trebuie amintit că vegetația și animalele menționate de Platon certifică o climă subtropicală, tipică zonei unde au fost găsite construcțiile scufundate din Atlantic.) Spre exemplu, cultul taurului este prezent la cretani, egipteni, aheeni, la constructorii de cromlehuri și dolmene din Anglia și Franța, dar nu și la popoarele amerindiene; acestea construiau uriașe complexe arhitecturale în trepte, ca și civilizațiile mediteraneene, dar se dezinteresau total de navigație; în schimb, nici unul dintre popoarele enumerate nu cunoștea tehnologia fierului. Se poate concluziona că fiece populație venită în contact cu atlanții a luat de la aceștia numai ce putea mixa cu specificul ei, ori că influența atlantă a acționat diferit în funcție de distanță și, mai ales, de gradul înrudirii cu poporul respectiv (cele europide având întâietate față de cele mongolide).

Una dintre cele mai interesante civilizații

străvechi, fanând parte din mozaicul care poate da o imagine, fie și fragmentară, despre tipul și întinderea influențelor atlante este fascinanta și misterioasa lume a olmecilor. Despre ea, Jacques Soustelle, proeminentă personalitate a culturii franceze contemporane, în egală măsură competent arheolog, antropolog, istoric și filosof, scria în remarcabila sa lucrare *Les Olmèques. La plus ancienne civilisation du Mexique (Olmecii. Cea mai veche civilizație din Mexic):* „O înaltă civilizație de un stil inimitabil, ale cărei rădăcini nu pot fi descoperite nicăieri, trecând ca un meteor la orizontul preclasic – dar o putem oare califica drept preclasică, atâta vreme cât operele sale sunt desăvârșite, tot atât de sofisticate ca și cele ale marilor civilizații amerindiene din mileniul întâi? — și dispărând la fel de inexplicabil cum a apărut, nu însă fără a lăsa în urma ei o moștenire care va fi transmisă din veac în veac până la sfârșit, până la căderea aztecilor și mayașilor. Să remarcăm, în plus, că această civilizație elevată este contemporană cu bâlbâielile arhaice (ale amerindienilor – *n.a.*): sculptura sa monumentală se ridica în mijlocul junglei înăbușitoare a Golfului (Mexic – *n.a.*), atunci când țăranii mezoamericani de-abia își modelau figurinele lor stângace (...) Nu știm cum își spuneau și ce limbă vorbeau acești olmeci (cuvântul era folosit de azteci pentru a-i desemna pe indienii care trăiau la începutul secolului al XVI-lea pe fostele teritorii ocupate de civilizația din La Venta și San Lorenzo –

n.a.). Până acum câteva decenii nici nu bănuiam existența lor. Apariția neașteptată a olmecilor în plină antichitate autohtonă (general acceptată arheologic – *n.a.*) a avut efectul unui uragan; schemele admise până atunci au fost anulate; s-a dovedit necesară revizuirea sau regândirea lor, iar faptul nu s-a petrecut fără reticențe (…) De aceea, nu este surprinzător că, până s-a impus realitatea, lumea științifică a fost zdruncinată de nenumărate dispute și controverse. Astăzi, nimeni nu mai pune la îndoială vechimea atinsă de civilizația olmecă (și nici nivelul său uluitor – *n.a.*). Dar există încă multe lucruri nelămurite, și cum ar putea fi altfel câtă vreme numeroase așezări cunoscute nu au făcut obiectul unor săpături sistematice, iar altele așteaptă încă să fie localizate?”.

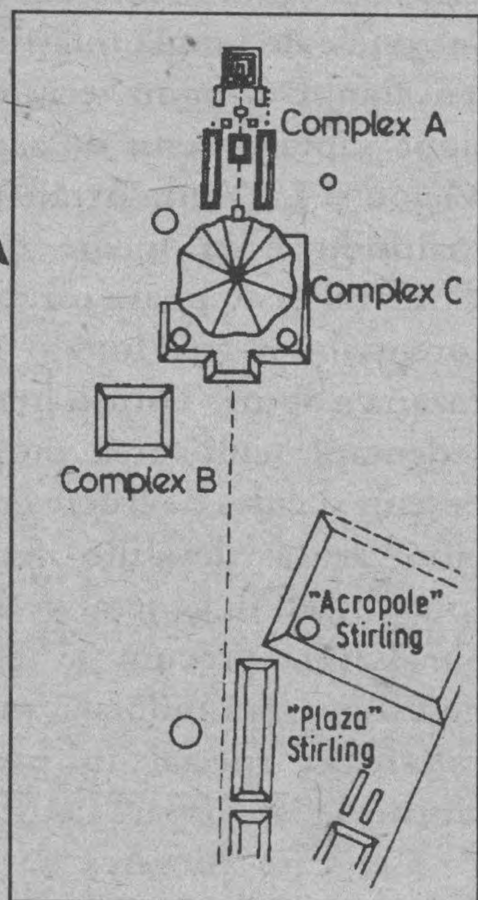
Descoperirea civilizației olmece se datorează unui explorator mexican, Jose Maria Melgar y Serrano, care a descris primul, în 1862, un cap enorm de piatră cu trăsături negride găsit cu puțin înainte la Hueyapan (regiunea San Andrés Tuxtla, aparținând statului mexican Veracruz). A urmat o pauză de șase decenii, întreruptă sporadic de studii și cercetări lipsite de anvergură: Alfredo Chavero (1886) Alfredo F. Kunz (1890), Eduard Seler (1905). Abia în 1925, danezul Farns Blom și francezul Oliver La Farge (în acea perioadă amândoi profesori la universități din S.U.A.) au explorat succesiv regiunea Los Tuxtlas (Piedra Labrada, Vulcanul San Martin Pajapan) și

luncile mlăștinoase ale Râului Tonală (frontiera dintre statele Veracruz și Tabasco) unde aveau să descopere cea mai importantă așezare a lumii olmece cunoscută până atunci: Insula La Venta. După ce, în cartea lor de călătorie (*Tribes and Temples – Triburi și temple – 1926*), Blom și La Farge au descris amănunțit un al doilea cap colosal, similar monolitului de la Hueyapan, arheologii au început să se intereseze de această civilizație răsărită ca din senin – mai întâi Hermann Beyer (1927), apoi Marshall H. Saville (1929), George C. Vaillant și Albert Weyerstall (1932). În 1938–1939 a avut loc prima campanie de săpături sistematice în zona Tres Zapotes – Hueyapan, inițiată de Clarence Weiant și Matthew Stirling, omul care avea să devină unul dintre primii cercetători specializați în civilizația olmecă, legându-și definitiv numele de cele mai importante descoperiri privind această lume.

Săpăturile sale ulterioare (1941) în La Venta (împreună cu Philip Drucker) au dus la dezgroparea unor monumente astăzi celebre: „Altarul celor cinci gemeni”, „Stela Unchiului Sam”, patru capete colosale, o piramidă impresionantă, așa-numitele „ofrande masive” de serpentin etc. Noi săpături efectuate tot de Stirling și Drucker, dar în 1946, au dus la găsirea altor centre olmece, San Lorenzo și Potrero Nuevo (așezate pe Râul Chiquito din statul Veracruz). Dintre ele, San Lorenzo a fost studiat în anii 1964–1968 și de Michael D. Coe, arheolog la

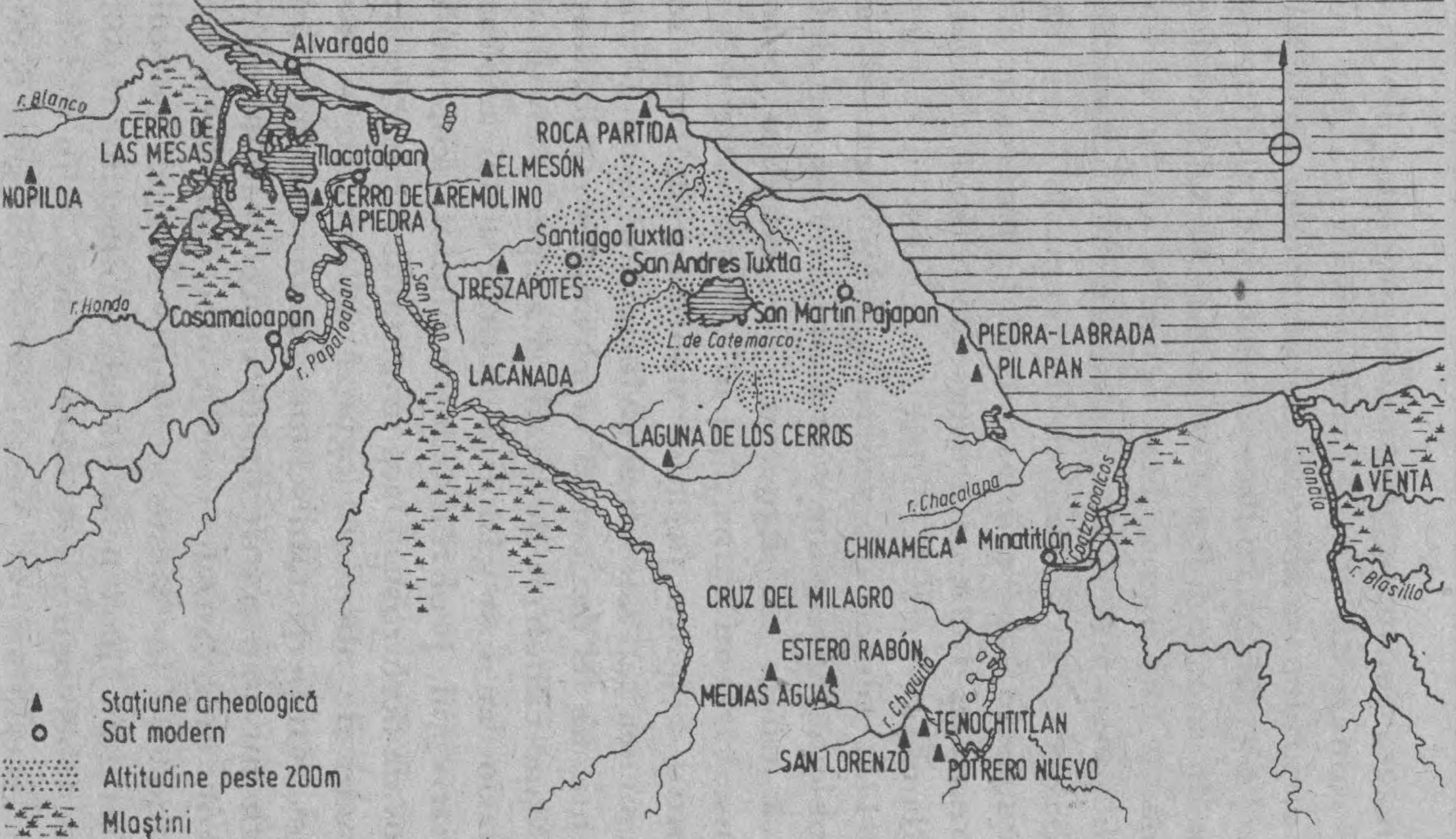
Universitatea Yale, care a constatat că, în afara celor șapte capete uriașe și a celor 75 de monumente de la San Lorenzo, olmecii construiseră chiar… Platoul San Lorenzo, o incredibilă colină artificială măsurând 1200m lungime, 50m înălțime și conținând sute de construcții piramidale sau prismatic-dreptunghiulare, precum și un sistem de canale subterane racordate la 20 de bazine de drenaj (numai pentru ridicarea acestui complex arhitectural s-au folosit milioane de tone de bazalt și pământ, de către un popor ce nu cunoștea roata ori animalele de povară).

În anii 1955 și 1964, datări cu C_{14} ale unor rămășițe de lemn carbonizat găsite în La Venta și, respectiv, San Lorenzo au stabilit că prima așezare a fost fondată în 1154 î.e.n., iar cea de-a doua între anii 1500–1200 î.e.n. Trebuie remarcat faptul că rămășițele de materii organice sunt extrem de rare, scheletele de oameni sau animale fiind distruse în doar câțiva ani de umiditatea excesivă a aerului și solului, iar șansele de a se găsi fragmente de vegetație carbonizată rămânând foarte reduse. În consecință, datarea lumii olmece este incertă, elementele pe care se bazează fiind ridicol de puține: cercetările din 1984 au dus la ipoteza că principalele așezări olmece ar putea fi cu sute de ani mai vechi decât se credea până atunci.

PLANUL AŞEZĂRII DIN LA VENTA
(după Bernal)

În ceea ce privește întinderea teritoriului stăpânit de acest popor enigmatic, lucrurile nu sunt câtuși de puțin mai clare. Zona „metropolitană” olmecă pare să fi avut 18000km², de la Cerro de Las Mesas și Nopiloa (Rio Bianco – statul Veracruz) în nord-vest, până la San Lorenzo și Potrero Nuevo (Rio Chiquito – statul Veracruz) în sud și, respectiv, La Venta (Rio Tonală – statul Tabasco) în est. În 1988 se cunoșteau în Mexic circa 45 de așezări și centre de ceremonie olmece (dintre care 90 în statul Veracruz și 10 în statul Tabasco); după 1970 au fost găsite câteva centre și monumente de tip olmec și în nordul Guatemalei, în zonele de junglă mlăștinoasă care fac parte din Peninsula Yucatan. Dar inima teritoriului olmec cunoscut arheologilor după șapte decenii de săpături rămâne regiunea dintre El Viejón și La Venta, străbătută de trei fluvii și zeci de râuri și înălțându-se în medie doar cu 100m deasupra mării. Climatul ei se poate caracteriza astfel: nouă luni pe an ploi torențiale și trei luni o căldură umedă, înăbușitoare, de cazan cu aburi. Totuși, hrana, procurată atât prin agricultura sedentară (cultivarea porumbului), cât și prin vânătoare, pescuit și cules de fructe era mai mult decât abundentă, după cum arată detaliile fiziologice relevate de sculpturi (prezentând în general personaje cu o evidentă tendință spre obezitate), precum și construcțiile monumentale, care necesitau, fără îndoială, mase de oameni alimentați bogat și variat (în special în proteine) pentru a putea

ZONA METROPOLITANĂ OLMECĂ
(după Bernal)
Alvarado
r. Blanco
CERRO DE LAS MESAS
NOPILOA
Tlacotalpan
CERRO DE LA PIEDRA
REMOLINO
EL MESÓN
ROCA PARTIDA
Santiago Tuxtla
San Andres Tuxtla
TRESZAPOTES
San Martin Pajapan
L. de Catemarco
r. Hondo
Cosamaloapan
r. Papaloapan
r. San Juan
LACANADA
LAGUNA DE LOS CERROS
PIEDRA-LABRADA
PILAPAN
r. Chacalapa
CHINAMECA
Minatitlán
Coatzacoalcos
r. Tonala
LA VENTA
r. Blasillo
CRUZ DEL MILAGRO
ESTERO RABÓN
MEDIAS AGUAS
r. Chiquito
TENOCHTITLAN
SAN LORENZO
POTRERO NUEVO
Stațiune arheologică
Sat modern
Altitudine peste 200m
Mlaștini

depune eforturile istovitoare cerute de aceste munci titanice.

Cei care încearcă să descifreze lumea olmecă au de înfruntat dificultăți aproape insurmontabile. După cum constata Soustelle: „Contrar popoarelor din Lumea Veche, ca sumerienii sau hitiții, civilizația lor nu poate fi reconstruită cu ajutorul documentelor scrise. (Nu există – *n.a.*) nici tăblițe cu litere cuneiforme, nici inscripții bilingve sau dicționare folosite de scribi. Mesajul olmecilor ajunge până la noi numai prin centrele lor de ceremonie, prin delicatele statuete, cizelate cu artă, prin gravurile și picturile rupestre și prin fragilele lor ceramici”. Și, desigur, prin faimoasele capete uriașe, care le sunt caracteristice și au stârnit mai multe controverse decât orice alte vestigii rămase de la ei.

Din punct de vedere antropologic, olmecii sunt o problemă. Oseminte s-au descoperit extrem de rar și, chiar dacă unele au beneficiat de condiții particulare de conservare, au ajuns până în zilele noastre prea incomplete pentru a putea permite stabilirea unui tip somatic. Un asemenea caz este cel al „Mormântului nr. 1“ din Insula La Venta, un fel de „colibă” aproximativ cubică, construită din coloane cilindrice de bazalt și acoperită cu un tumulus. În interior au fost găsite osemintele a doi adolescenți, poate chiar copii, probabil băieți amândoi, acoperiți cu un strat gros de ocru roșu. Dacă inventarul funerar (statuete de jad, discuri de obsidian, oglinzi de hematit și

magnetit) s-a conservat perfect, în schimb osemintele sunt atât de distruse, încât nu s-au putut stabili cu certitudine nici vârsta, nici sexul, nici cauzele morții, nici rasa căreia îi aparțineau defuncții. În aceste condiții, singura posibilitate de a determina apartenența rasială a olmecilor rămâne sculptura lor. Arheologii sunt extrem de divizați în această problemă: cei „tradiționaliști” susțin că olmecii erau o populație pur mongolidă, având doar câteva particularități zonale (în primul rând obezitatea care a acționat și asupra trăsăturilor feței); cei „fanteziști” susțin ipoteza migrării unei populații negride din Africa și a unei populații albe din Europa, care au stat la originea formării poporului olmec. „Moderații” afirmă (și demonstrează) că adevărul este pe undeva la mijloc. Pentru că, dacă teoriile lui R. A. Jairazbhoy, care vede în olmeci orice (egipteni, negri, chinezi, sumerieni, semiți) în afară de indieni nu rezistă unei analize atente, nici cele ale lui Soustelle, care ignoră elementele vădit negrido-europide din fizionomia statuilor, atribuindu-le unor „particularități locale” (unice în amândouă Americile și reduse la 10 din totalul olmecilor și așa nu prea numeroși?!) nu par să se apropie de realitate.

De fapt, problema este următoarea: marea majoritate a statuetelor, a picturilor rupestre, basoreliefurilor și chiar o parte a statuilor mari prezintă același tip asiatic cu ochi oblici, mongolizi, caracteristic tuturor populațiilor de indieni

mezoamericani, dar având o particularitate – fața rotundă, nasul turtit și buzele groase (caracteristică pentru această categorie, ce reprezenta, se pare, tipul „clasic“ olmec, ar fi statuia „Prințul” descoperită la Cruz del Milagro, regiunea Sayula din statul mexican Veracruz). Există însă și alte două categorii de statui, care nu se încadrează în acest canon. Prima ar fi așa-numita „grupare a Unchiului Sam”, ai cărei reprezentanți tipici sunt cel de pe „stela nr. 3“ din La Venta și „Luptătorul“ din Uxpanapa (statul Veracruz). Acest gen de statui confirmă prezența unei minorități (plasate spre vârful piramidei sociale) aparținând rasei albe: personajele au nas acvilin, barbă și mustăți, chipul și corpul nu păstrează urmele obezității olmece, pomeții nu protuberează, ochii nu sunt oblici, craniul nu prezintă urmele deformării după canoanele frumuseții olmece etc.

În sfârșit, a doua categorie o constituie capetele uriașe. Acești monoliți ajungând adesea la 25 tone greutate (uneori chiar mai mult) redau foarte realist un tip care nu poate fi considerat exclusiv mongolid. Căci, dacă așa-numitul „cap nr. 2“ din Tres Zapotes, „capul nr. 1“ din La Venta și cel din Santiago Tuxtla (singurul cu ochii închiși) au un prognatism și niște trăsături clar asiatice, în schimb altele, cum ar fi cel din Hueyapan, „capul nr. 1“ din San Lorenzo, dar în special „capetele nr. 2 și 3“ din La Venta și „nr. 1“ din Tres Zapotes au elemente de fizionomie tipic negride – arcadele proeminente, nările mult lățite, osul nazal

neprotuberant, bărbia rotundă, buzele mai groase decât cele ale olmecilor și reliefându-se clar în afară, și, în special, acel pliu inferior dat de partea orbitală a mușchiului orbicular al ochiului, care nu este caracteristic rasei mongolide și nu apare la alte statui olmece. De altfel, faptul că unele capete uriașe prezintă trăsături mixte afroasiatice, iar unele statui tip „Unchiul Sam“ au ochii oblici nu înseamnă decât că artistul s-a conformat unui canon estetic la modă sau că grupările albe și negre, minoritare, erau obligate, mai devreme sau mai târziu să accepte căsătorii interrasiale, pierzându-se treptat în marea masă a mezoamericanilor. În sprijinul acestei afirmații vine și descoperirea la Monte Alban (lângă Oaxaca – Mexic) a unui oraș cu ziduri ciclopice, construit de olmeci pe un deal uriaș, remodelat (despădurit și terasat) pe mii de hectare, ceea ce a necesitat îndepărtarea a milioane de metri cubi de sol și aducerea a sute de mii de tone de piatră în blocuri de 3–20 tone fiecare. Or aici, alături de unelte, arme și podoabe de jad, piroxen și hematit au fost găsite numeroase desene gravate în stâncă, reprezentând dansatori și războinici în mărime naturală, cu trăsături indubitabil africane.

Capetele uriașe, reprezentând în opinia multor arheologi, „eroi, conducători sau mari preoți“ poartă căști ciudate (făcute, poate, din fâșii de piele) asemănate adesea cu căștile aviatorilor din primul război mondial sau cu cele ale jucătorilor de baseball

americani. Este interesant de remarcat că o parte din ele prezintă un detaliu ce revine constant: curelele care se petrec pe sub bărbie au, la îmbinarea cu marginea căștii, un cerc rotund, ca o capsă metalică. Or, olmecii nu cunoșteau metalele, sau cel puțin așa s-a dedus de vreme ce în așezările lor nu a fost găsit nici un obiect metalic (care, oricum n-ar fi putut rezista mediului corosiv al junglei Golfului Mexic vreme de peste trei milenii). Problemele cele mai importante în legătură cu sculpturile acestea impresionante rămân însă proveniența și transportarea materialului, și modul de cioplire.

Hueyapan – cap colosal

Dimensiunile câtorva dintre monoliți sunt fără îndoială șocante:

Capul nr. 1 din La Venta – 2,41m înălțime, 6,40m circumferință, 24t greutate.

Capul nr. 2 din La Venta – 1,63m înălțime, 4,24m circumferință, 11,8t greutate.

Capul nr. 4 din La Venta – 2,26m înălțime, 6,50m circumferință, 19,8t greutate.

Capul nr. 1 din San Lorenzo – 2,85m înălțime, 5,90m circumferință, 25,3t greutate.

Capul nr. 3 din San Lorenzo – 1,78m înălțime, 4,02m circumferință, 9,4t greutate.

Capul aflat astăzi la Santiago Tuxtla (dar descoperit în regiunea Cerro El Vigia – Veracruz) – 3,40m înălțime, 9,42m circumferință și aproximativ 34t greutate.

Capetele uriașe, ca și o parte din monumentele caracteristice olmecilor („altarul nr. 1“ din La Venta: 1,85m înălțime, 2,80m lungime, 2,65m lățime; „altarul nr. 4“ din La Venta: 1,60m înălțime, 3,19m lungime, 1,90m lățime; „altarul nr. 14“ din San Lorenzo: 1,83m înălțime, 3,48m lungime, 1,52m lățime, fiecare dintre ele cântărind între 8 și 19 tone), coloanele cilindrice ale „mormântului-colibă nr. 1“ din La Venta și zecile de coloane prismatice care delimitează așa-numita „curte ceremonială a complexului A“ din La Venta (cântărind între 700kg și 1000kg una) sunt cioplite fără excepție din bazalt dur și greu. Celelalte statui și monumente mari sunt

din blocuri de andezit, rocă vulcanică mai puțin dură decât bazaltul, însă nicidecum mai ușoară. Or, cele mai apropiate surse de andezit și bazalt sunt Munții Los Tuxias (în special masivul Cerro Cintepec) situați la circa o sută de kilometri în linie dreaptă de La Venta și, respectiv San Lorenzo. Și aceasta nu este totul. O singură „ofrandă masivă”, cum este cea din La Venta (o uriașă groapă de 8m adâncime, 20m lungime și 17m lățime) umplută cu plăci juxtapuse de serpetin și straturi de argilă divers colorată (totul acoperit cu pământ) a necesitat 1000 tone de serpentin și aproape tot atâta argilă colorată. Cele mai apropiate zăcăminte de serpentin (mineral foarte dur, rezultat prin hidroliza silicatului de magneziu)

San Lorenzo – Cap colosal nr. 1

se află în bazinul Râului Balsas și, mai ales, pe teritoriul actualului stat mexican Puebla, găsindu-se deci de partea cealaltă a istmului ce separă Pacificul de Atlantic, la sute de kilometri vest de zona metropolitană olmecă. După cum conchidea Soustelle:

San Lorenzo – Cap colosal nr. 2.

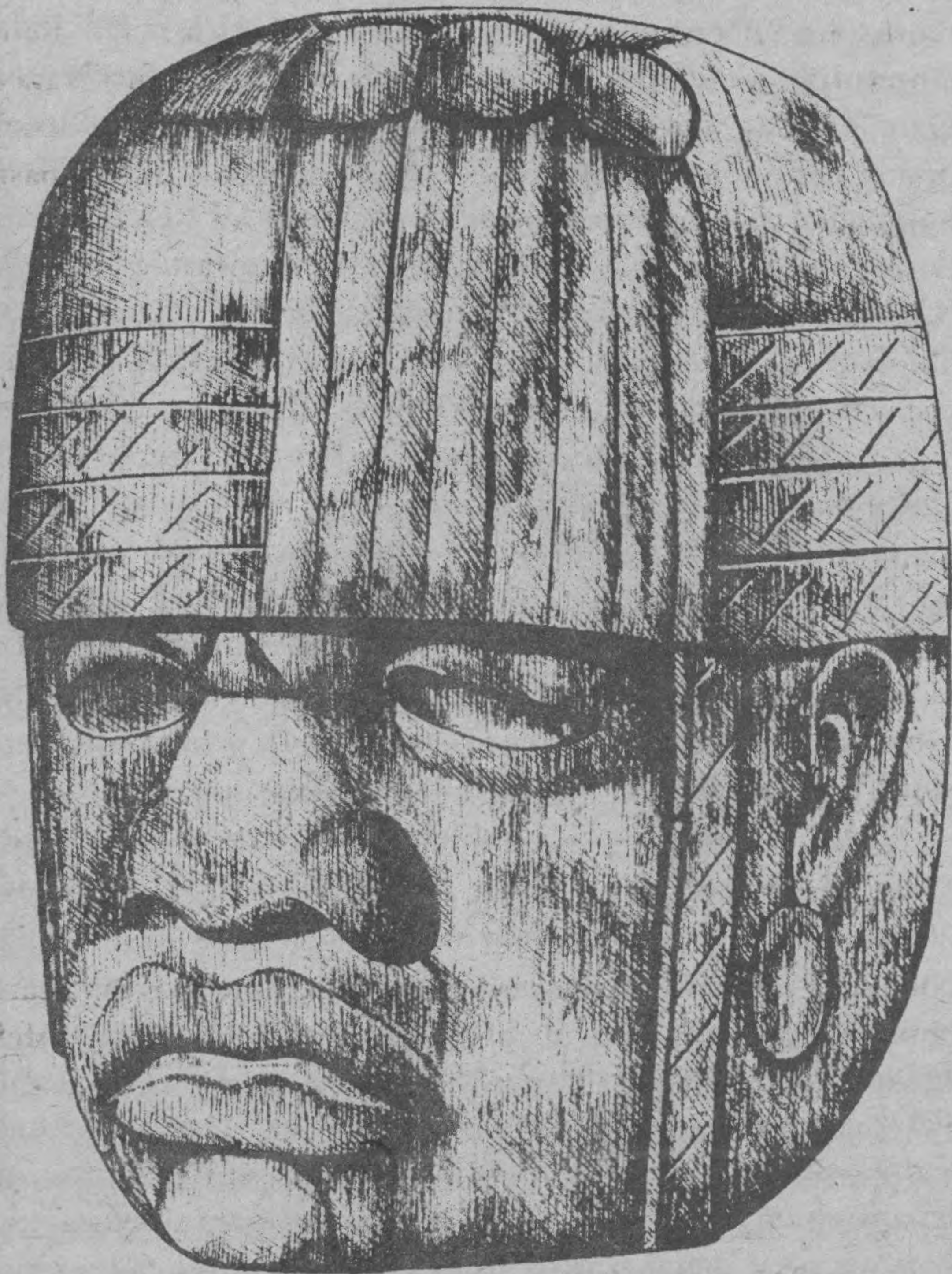
„Este uimitor câtă energie au consacrat olmecii căutării, extragerii, transportării, prelucrării și, în sfârșit, îngropării (aparent fără sens – *n.a.*) unor enorme cantități de pietre grele”.

Cum au fost transportați monoliții de bazalt din

Cerro Cintepec (dacă de acolo provin) în La Venta și San Lorenzo? Olmecii nu aveau animale de povară și nu cunoșteau roata (sau n-o foloseau), dar, oricum, aceste mijloace de tracțiune ar fi fost inutile în jungla mlăștinoasă. Din motive similare (lipsa drumurilor capabile să suporte o greutate mare, lipsa de consistență a solului îmbibat cu apă) nu se poate admite ipoteza târârii monoliților pe straturi de bușteni, cu atât mai inuit cu cât olmecii nu erau nici foarte numeroși și nici prea războinici (puținele arme găsite sunt niște securi de ilmenit și cuțite de ceremonie frumos șlefuite dar nu foarte eficiente) ca să dispună de mână de lucru ieftină, furnizată de prinșii în lupte sau raiduri. Soustelle sugerează că blocurile de piatră au fost transportate pe plute, de-a lungul coastei atlantice, din zona Los Tuxtlas până la gura Râului Tonală și apoi, urcând pe cursul lui, până la Insula La Venta. Similar s-ar fi petrecut lucrurile cu pietrele pentru San Lorenzo, care ar fi fost aduse până la gura Râului Coatzacoalcos și apoi în sus pe acesta și pe afluentul său, Râul Chiquito, până în apropiere de locul amplasării.

Ipoteza este seducătoare prin simplitatea ei, dar nu rezistă unei analize atente. În primul rând, olmecii nu erau un popor de navigatori ci, aparent, de oameni ai junglei. Pescari din necesitate, făuriseră luntre monoxile care le permiteau să se aventureze pe râuri și fluvii, uneori la câteva sute de metri în largul coastelor atlantice, să transporte câteva zeci de

kilograme de pește, să urmărească broaște țestoase; dar nimic din vestigiile olmece nu atestă calitățile marinărești obligatorii pentru construcția și manevrarea (cârmirea, propulsarea) unor plute sau bărci destul de mari pentru a putea încărca greutăți de 20 de tone (nave ale căror imagini sau rămășițe nu au fost găsite nicăieri de altfel). Nimic nu sugerează existența unei flote importante, a unei vieți economice legate de comerțul pe apă; ar fi ridicol să se considere că olmecii nu foloseau flota decât la transportul pietrelor pentru statui și monumente, spre centre de ceremonie și urbane situate în junglă, *specific terestre*. De ce dintre toate așezările olmece descoperite până în prezent nici una nu este port la mare și doar câteva sunt situate aproape de fluviu? De ce nu s-a descoperit măcar o singură statuie ori statuetă, un singur basorelief sau desen rupestru care să reprezinte un personaj olmec într-o barcă, și asta în ciuda faptului că pescuitul era o ocupație destul de frecventă? Oare nu este dovedită astfel lipsa de preocupare a unui popor continental pentru probleme legate de navigație?! Jadul albastru-verzui folosit de olmecii din La Venta și San Lorenzo nu poate fi întâlnit decât în Peninsula Nicoya (Costa Rica) și la Guerrero, în masivele de roci metamorfice din bazinul Râului Balsas, (Mexic) situate la 900km și, respectiv, 500km în linie dreaptă de centrul zonei metropolitane. Or, printre desenele gravate pe stânci și figurile în stil olmec descoperite în aceste locuri nu

San Lorenzo – Cap colosal nr. 4.

se află nici o singurii reprezentare de navă. Se impune deci concluzia că miile de tone de piatră și argilă colorată necesare construcțiilor și artei olmece au fost aduse prin junglă, pe drumuri defrișate în prealabil. Dar de unde masele de oameni și uneltele necesare unei astfel de întreprinderi care, în secolul nostru a putut fi realizată abia după 1950, cu utilaje speciale?!

Cum au fost desprinse și cioplite uriașele blocuri de bazalt și andezit sau plăcile de serpentin? Olmecii nu cunoșteau metalele sau cel puțin așa se consideră, având în vedere multitudinea de obiecte uzuale de piatră, absența oricărui obiect metalic și a oricărei urme de extragere și prelucrare a vreunui metal. Dar era oare nevoie ca acest metal să fie topit, turnat, forjat ca în Lumea Veche?

Cruz del Milagro – „Prințul"

Numeroase surse antice indică faptul că, deși atlanții nu descoperiseră procedeele de obținere și prelucrare a fierului, foloseau acest metal pentru arme și unelte, luând ca materie primă fie fierul meteoritic, fie magnetita pură. Iar în La Venta au fost găsite șapte oglinzi concave făcute din hematit, magnetit și ilmenit (oxizi naturali de fier și fier-titaniu, foarte duri). Uneltele făurite din astfel de roci cu înalt conținut metalic ar fi putut sparge piatra obișnuită la fel ca acelea din metal pur. Dar *cu ce* au fost realizate aceste unelte?! J.E. Gullberg, un specialist citat de Soustelle, afirma: „Ne este imposibil să reconstituim tehnica utilizată pentru fabricarea oglinzilor olmece (...) Fața concavă a fost executată cu o grijă care pare să depășească normele celor mai desăvârșiți șlefuitori de pietre prețioase”. Experiențele au arătat că, datorită luciului fără cusur și calculării perfecte a curburii, ele concentrează lumina solară într-o rază atât de puternică încât poate incendia chiar și jungla veșnic umedă a Golfului. Modul de execuție a acestor obiecte rămâne însă o enigmă, căci în zonă nu există minerale mai dure, cu care să poată fi tăiate și șlefuite hematitul și ilmenitul.

Un mister similar este „piramida“ din Insula La Venta. Acest monument straniu, descoperit în 1925, dar degajat complet abia în 1968, se prezintă sub forma unui con ascuțit, brăzdat de zece șanțuri adânci, plasate la intervale regulate și având pereții

taluzați, cu margini proeminente, ca niște nervuri. „Piramida“ este făcută din pământ bătătorit, acoperind straturi de argilă; întrucât nu s-au efectuat sondaje nici până astăzi, nu se cunoaște ce ascunde interiorul. Înălțimea monumentului este de 34m, diametrul de 140m, volumul de circa 99000m³ – dimensiuni modeste comparativ cu Piramida Soarelui de la Teotihuacán (baza de 255×240m, înălțimea de 73m, volumul de 840000m³), dar impresionante pentru o construcție situată în mijlocul junglei. „Piramida” din La Venta este unică în amândouă Americile – singurul monument relativ asemănător este uriașa piramidă tronconică de la Cuilcuilco (Mexic); dar cea din La Venta, în afara cazului că este un tumul, nu sugerează, cu aspectul ei de vulcan brăzdat de albiile lavei, decât o ipoteză – a fost ridicată pentru „îmblânzirea” unei divinități a Pământului, asociată de olmeci cu erupțiile vulcanice și cutremurele. Este interesant de remarcat, după cum constata Soustelle, că La Venta se află la 100 km de vulcanii din Los Tuxtlas și că în masivele Cerro Cintepec și San Martin Pajapan există numeroase vestigii olmece: capete uriașe, altare, urme de locuințe. Dar săpăturile arheologice au demonstrat că așezările din munți sunt ulterioare celor din La Venta, deci ipoteza migrării olmece din Sierra Madre în jungla Golfului ca urmare a unor catastrofe vulcanice nu pare valabilă. Totuși, olmecii au fost un popor de munteni – altfel de ce și-ar fi lucrat

monumentele din piatră, cu atâta trudă, când aveau la dispoziție lemn în cantități nelimitate? Practic, așa cum observau Stirling și Coe, nici unul din specialiștii care s-au ocupat de această civilizație nu i-a putut găsi patria originară.

Predilecția pentru pietre dure folosite ca unelte, arme și material de construcție și teama de vulcani nu se potrivesc cultului unui zeu-jaguar (animal specific junglei); ori poate că ultimul a apărut o dată cu stabilirea în zonele de selvă, unde jaguarul era atotputernic. Obsesia olmecilor privind această fiară era atât de mare, încât mai mult de jumătate din sculpturile, basoreliefurile și desenele lor rupestre reprezintă jaguari, oameni cu trăsături de feline, împreunări între femei și jaguari etc. Se remarcă faptul că olmecii au introdus primii această temă în Lumea Nouă, ea neexistând la viracochas, străvechea populație albă din vestul Americii de Sud; ulterior însă, aproape toate populațiile indiene din ambele Americi au adoptat-o. Personaje mixte om-felină se întâlnesc în fortăreața Chavin de Huantar și pe Platoul San Augustin; statuete și desene reprezentând împreunări între femei și jaguari sunt frecvente la culturile Moche și Chavin (în anii 1000 î.e.n., cultura Chavin subordona existența omenirii zeului-jaguar, care, periodic, alegea femeile demne să-i nască urmași); aztecii și mayașii aveau mituri legate de biruința jaguarului asupra întregii lumi vii de pe planetă; apașii pueblo și unele triburi din Matto

Grosso închideau fete în vizuinele de pume și respectiv de jaguari pentru a „domoli” astfel fiarele. De altfel, doi cronicari scrupuloși, Fernão Cardim (în 1585) și Gabriel Soares de Souza (în 1587) aminteau că au asistat adesea, ei și alți portughezi, la ritualul împerecherii între jaguari și fete indience, la triburile din nordul Braziliei. Acesta nu era o simplă metaforă, actul sexual fiind pe deplin consumat, la fel ca în ceremoniile la care fuseseră martori spaniolii în satele apașilor pueblo. Cronicile menționează că în cele mai multe cazuri fiarele își cruțau partenerele, câteodată silindu-le chiar să le însoțească în sălbăticie, unde indiencele trăiau ca surogate de femele-pereche ale felinelor (jaguarul și puma sunt monogami, și, de obicei, păstrează aceeași pereche, dacă este posibil). De aici nu a mai fost decât un pas până la legenda „oamenilor felină” (*cat-people*), atât de frecvent întâlnită în cele două Americi și născută, probabil, în vremea olmecilor…

Cine au fost olmecii? Lumea lor, insuficient cunoscută, a trecut, se pare, printr-o fază formativă (anii 2500–1500 î.e.n.), una de fixare a stilurilor și tradițiilor (1500–1200 î.e.n.), una clasică, de maximă înflorire și expansiune (1200–600 î.e.n.) și a încetat să mai existe prin anii 400 î.e.n. Marile centre de ceremonii, La Venta și San Lorenzo au fost părăsite, aparent fără motiv, iar uitarea s-a așternut peste ele. Apoi, prin anii 300 î.e.n., un val de ură și de violență distructivă s-a abătut asupra acestor așezări pustii.

Populații necunoscute, poate mezoamericanii localnici, poate alții veniți din nord au depus un impresionant efort de a șterge orice urmă a civilizației olmece: zidurile au fost doborâte, statuile și altarele sfărâmate, s-a încercat până și mutilarea capetelor colosale prin lovituri repetate cu blocuri de piatră, lăsate să cadă asupra lor de la înălțime. În final, totul a fost îngropat sub straturi groase de pământ.

Inițial, arheologii au presupus că se produsese o revoltă a populațiilor neolmece din zona metropolitană, obligate la o muncă titanică și fără vreun sfârșit previzibil de către olmeci, pentru care construirea centrelor ceremoniale (cu complicatul lor ansamblu de clădiri, statui, sculpturi diverse, canale de drenaj, tumuli, „ofrande masive”, coline în formă de trunchi de con etc.) era mai importantă decât păstrarea unor relații bune cu triburile dependente sau aliate. Dar săpăturile anilor ’70 au demonstrat că așezările olmece au fost părăsite *înainte* de furtuna devastatoare dintre secolele al III-lea și al II-lea î.e.n. De ce și unde au plecat olmecii, de ce și cine le-a distrus orașele pustii, din câte grupări de populații era compus întregul numit astăzi „lumea olmecă“ și ce relații se stabiliseră între aceste grupări, ce conflicte interne sau ce dușmani externi avea de înfruntat această lume, care-i erau scopurile, modul de viață, credințele, forma de organizare politică și socială – toate rămân departe de a fi clarificate.

Gualupito – Cap de tip „baby-face".

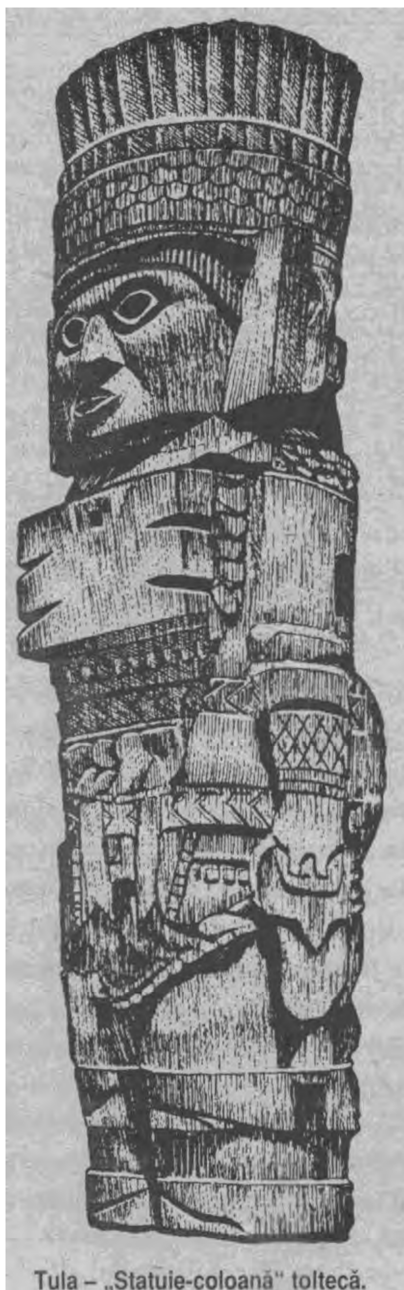
Influența civilizației olmece asupra celor mezoamericane ulterioare (mayașă, toltecă, totonacă, aztecă etc.) este evidentă și incontestabilă. Dar cine îi influențase pe olmeci? Arta lor, sculptura, mica statuerie, scrierea (nedescifrată), stilul de veșminte și podoabe, urbanistica nu prezintă prea multe forme tranzitorii (capetele uriașe sculptate în perioada „formării stilurilor" și cele din perioada de apogeu nu vădesc nici o diferență de stil sau realizare), așa-

numitele faze „formative” și „de cristalizare” (2500–1200 î.e.n.) fiind adoptate prin convenție de către arheologii care nu s-au putut deprinde cu ideea că o astfel de civilizație uimitoare a apărut „din senin”.

Cu excepția influențelor antropologice (grupările albă și neagră), Lumea Veche nu pare să fi contribuit (sau în orice caz nu direct) la formarea populației, societății și culturii olmece. Mici asemănări există, spre exemplu *pectoralii* (bucăți de stofă împodobită cu pietre scumpe sau plăci de metal prețios purtate pe piept de bărbați), comuni demnitarilor olmeci și egipteni; la fel și obiceiul femeilor de a-și lăsa sânii sau întreg bustul neacoperit, comun în Egipt, Creta, Micene, Malta, Sardinia. Mai tulburătoare sunt însă monumentele „nr. 2“ din Potrero Nuevo și „nr. 18“ din San Lorenzo, reprezentând câte o dală de piatră, susținută pe umeri de personaje masive, încovoiate sub povară. O reluare a legendei lui Atlas? Sculpturi pe această temă au mai fost găsite în Creta, Malta, Egipt, oferindu-le grecilor încă un personaj pentru fascinanta lor mitologie. Desigur, astfel de elemente sunt, momentan, prea puține pentru a putea duce la o concluzie bine argumentată; nu este însă exclusă posibilitatea ca o parte dintre conducătorii olmecilor, acei „eroi”, „căpetenii războinice” sau „mari preoți” asimilați statuilor europide de tip „Unchiul Sam“ și capetelor uriașe de tip negrid, mulatru ori afro-asiatic să fie urmași ai unor expediții, contoare sau colonii atlante.

Câte urme impresionante, câte dovezi incontestabile despre existența civilizației „fiilor lui Atlas“ au rămas și stau astăzi la dispoziția cercetătorilor care nu sunt întotdeauna dispuși să le vadă?! Statuile monolitice din Honduras (7 m înălțime); uriașele piramide de la Sihuatan (Salvador), Cholula, Copán și Palenque (Mexic); sistemele de irigații ciudat de asemănătoare din Yucatan (Mexic), Nielta și Ronda (Spania), bazinul fluviului Orinoco (Brazilia), Egipt, Summer și Italia etruscă; picturile murale egiptene din timpul Regatului Timpuriu (3000–2778 î.e.n.) și al Regatului Vechi (2778–2263 î.e.n.), arătând clar diferența antropologică dintre castele conducătoare (tip europid pronunțat) și populația autohtonă (tipuri negride, asiatice, orientale); folosirea unor elemente arhitecturale comune (construcția în trepte, bolta falsă, arcada ogivală, lipsa mortarului) atât în jurul Mediteranei (Egipt, Creta, Grecia Miceniană, Malta, Sardinia, Summer, Fenicia), cât și pe coastele Europei de Vest (Spania, Portugalia, Franța), pe cele est-americane (Mexic, Guatemala, Honduras, Brazilia), pe insulele atlantice (Canare, Bermude) și la ruinele scufundate descoperite în jurul acestora; tradiția căsătoriilor cosanguine la familiile conducătoare din imperiile americane precolumbiene și regatul egiptean; mumificarea similară a morților în Egipt, Sicilia, Sardinia, Malta, Canare și cele două Americi; prezența unor mumii de oameni albi și

blonzi cu aceeași grupă de sânge în Egipt, Canare, Maroc, Sardinia, Sicilia și Mexic; toate acestea și

Tula – „Statuie-coloană" toltecă.

multe altele nu pot fi negate sau incluse, nici măcar forțat, în vechile modele interpretative.

Cercetări americane recente au pus în evidență, după analiza mumiilor vechi de 4–6000 ani ale unor prințese egiptene, prezența cocainei și nicotinei în organismul acestor tinere femei. Dar tutunul și coca, plante care cresc în America Centrală și de Sud, nu au ajuns în Europa până în secolul XVI e.n. (fiind ulterior exportate în Africa și Peninsula Arabică). Or, nicotină și cocaina se depun în organismul uman după ani de folosință regulată – ceea ce înseamnă că egiptenii antici au avut legături comerciale stabile cu amerindienii mii de ani înaintea „descoperirii” Americii de către Columb. Sau, că navigatori de pe coastele americane veneau regulat în bazinul mediteranean în anii 6000–3000 î.e.n.

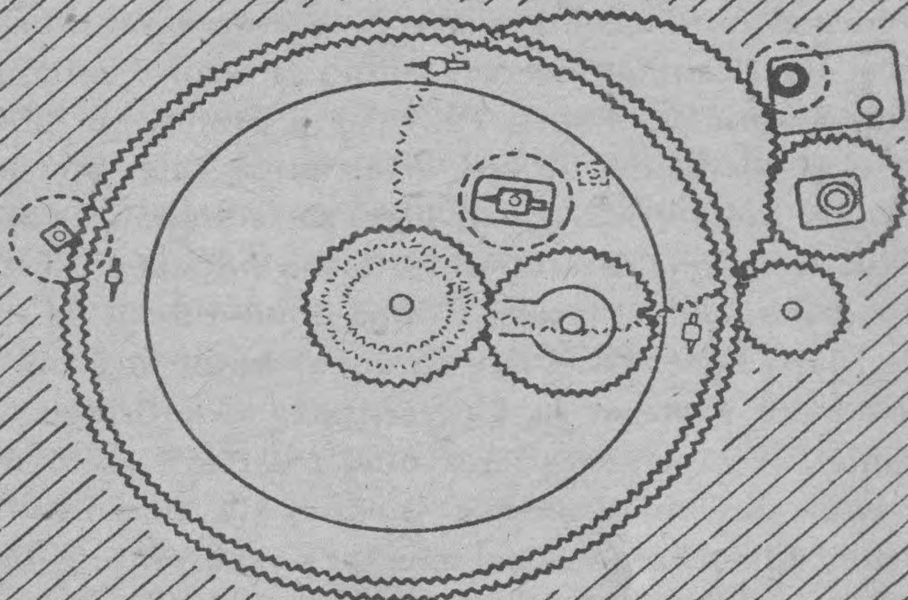
Dar ce nave și dispozitive de navigație permiteau astfel de călătorii? Un răspuns l-ar putea constitui așa-numita „mașinărie” descoperită în epava unei galere scufundate în anul 78 î.e.n., lângă insula greacă Antikythera. Aparatul constă dintr-o placă pe care se află o multitudine de roți dințate, ace mobile protejate de tocuri, plăcuțe gradate și o roată cu coroană dințată, toate puse în mișcare de un arbore cilindric la care se atașa o manivelă. Roțile și cadranele se învârt cu viteze diferite și pot acționa în grupaje independente datorită unui mecanism diferențial selectiv. Însă această inovație, ce permite unei mașini mecanice să efectueze simultan două sau

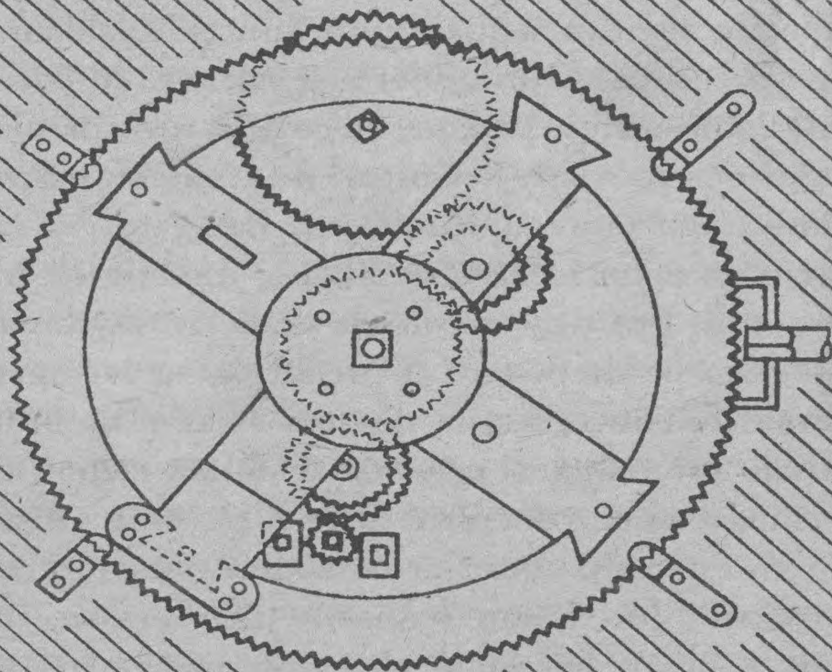
mai multe operații a rămas necunoscută europenilor până la 1575. Majoritatea părților componente ale aparatului sunt gravate cu formule matematice și date astronomice. „Mașinăria” a fost găsită în 1900, dar timp de șapte decenii modul de funcționare și utilitatea ei au rămas un mister. Numeroși savanți britanici, greci și americani au încercat asiduu să rezolve enigma, însă reușita a venit de-abia în 1971, când profesorul de Istoria Științei și Medicinei de la Universitatea Yale (S.U.A.), dr. Derek De Solia Price, a avut ideea să radiografieze aparatul cu raze *X* și gama, descoperind forma inițială a pieselor de bronz și fier, sudate între ele după două milenii de stat sub apele Mării Egee. Dr. Price studia aparatul încă din 1951, pe când era profesor la Universitatea Cambridge (Marea Britanie), și găsise descrierea unei mașinării asemănătoare într-unul din manuscrisele inedite ale poetului englez Geoffrey Chaucher (autorul unei lucrări absolut neobișnuite pentru preocupările lui literare, intitulată *Treatise on the Astrolabe – Tratat despre Astrolab* și datând din 1391).

După reconstituirea aparatului, funcțiile sale au devenit evidente: prezenta ciclurile solare și selenare în corelație cu mișcările Pământului, precum și poziția tuturor planetelor sistemului nostru solar. Permitea, de asemeni, găsirea unor constelații importante, ajutându-i pe navigatori să calculeze cu precizie punctul în care se aflau și direcția de urmat

în timpul nopții. Practic, „mașinăria de la Antikythera” poate fi considerată pe drept cuvânt precursoarea astrografelor și girocompaselor introduse în dotarea aviației de bombardament aliate spre sfârșitul celui de-al doilea război mondial. După cum remarca doctorul Price: „A găsi un astfel de instrument este ca și cum s-ar descoperi un avion cu reacție în mormântul lui Tutankhamon”. Dar era acest aparat construit de greci, de cretani, de egipteni? Sau fusese copiat după echipamentele de navigație atlante?

Tradiții scrise sau orale ale popoarelor străvechi confirmă existența unei „țări a oamenilor albi“ în mijlocul Atlanticului, numită Atlan în America Centrală și de Sud, Ufa la triburile africane ashanti și yoruba, Aaru în Egipt, Avalon la celții britanici etc. Interesant de remarcat, toate aceste tradiții, fie ele sumeriene, feniciene, egiptene, cartagineze, etiopiene, cretane, celte, africane, mayașe, quishe, guatemaleze sau honduriene afirmă că Atlantida a fost distrusă de erupții vulcanice, cutremure, valuri seismice și inundații postglaciare într-o perioadă cuprinsă între anii 10000–8000 î.e.n., dar grupurile scăpate de catastrofă, ca și cele din colonii, baze navale și contoare s-au răspândit atât în Lumea Veche, cât și în cea Nouă, contribuind major la civilizarea popoarelor de acolo, aflate la început de drum.

„Maşinăria" de la Antikythera. Vedere a ambelor feţe.

Mulți istorici resping aceste relatări, ca și pe cea a lui Platon, pe motiv că nu este posibil să fi existat în anii 15000–10000 î.e.n., o civilizație de forța, bogăția și nivelul tehnologic, cultural și social atribuite Atlantidei. Se consideră că unele elemente furnizate în „dialoguri” (datele despre armata, fortărețele și tezaurele atlante) nu pot fi decât fanteziste.

Dar Tiahuanaco, Sacsayhuaman, Cerra Galan, Machu Picchu, cetatea miceniană Gla, nu sunt cu nimic mai prejos decât descrierile lui Platon, iar stilul de a placa zidurile de apărare ale orașelor, palatele și templele cu dreptunghiuri de aur sau argint masiv era întâlnit la toate imperiile sud și centro-americane precolumbiene, ba chiar în palatele cretane și miceniene, la apogeul civilizațiilor respective.

După Platon, armata și marina militară atlantă erau gigantice: 480000 infanteriști, 120000 cavaleriști, 160000 oameni pentru echipajele carelor (10000 care grele de transport și 60000 care medii de luptă) și 240000 marinari (cu 1200 nave de război).

La o societate de tip sclavagist-paternalist, rurală și agricolă, cum erau cele mai multe civilizații antice (un exemplu clasic ar fi cea egipteană), care nu dispuneau de mașini agricole capabile să sporească productivitatea, raportul între numărul de bărbați mobilizabili permanent și populația masculină totală nu putea fi mai mare de 1 la 20. Deci, la o armată de un milion de oameni; populația masculină ar fi trebuit să fie de 20 milioane, ceea ce ridică totalul

populației atlante la 40 milioane de oameni (considerându-se că, în condiții normale de viață, numărul bărbaților era egal cu al femeilor). Prin comparație, în societățile industrializate ale secolului XX, o armată națională organizată pe baza recrutării obligatorii nu poate depăși, în timp de pace, 10 din populația totală masculină, care este de obicei egală cu cea feminină.

Dar în cazul Atlantidei calculul trebuie făcut în alte condiții decât pentru Egiptul Antic. Aceasta în primul rând pentru că atlanții erau nu doar agriculturi sau crescători de vite, ci își bazau economia pe meșteșugărie și comerț. De asemeni, ca multe alte națiuni insulare sau peninsulare din istorie (cretanii, micenienii, vikingii, britanicii), atlanții își clădiseră un imperiu înainte de toate comercial, dispunând de baze și colonii în cele două Americi, Europa și Africa. Ceea ce necesita cheltuieli mari cu armata, flota și coloniștii, însă datorită schimburilor comerciale și, de ce nu, campaniilor de cucerire, aducea tezaure uriașe în patria-mamă. Nu este deci exagerat să admitem că imperiul atlant putea să întrețină o armată ridicându-se până la 10 din populația masculină, trupe necesare controlului unor porțiuni imense din patru continente. În plus, unele surse egiptene (care nu au fost luate în seamă de Platon) afirmă că, la atlanți, o parte din trupele de elită erau… femei. Și dovezile existenței unor grupuri de femei albe, extrem de războinice, în America Centrală și de Sud

(perioada 7000 î.e.n. – 1500 e.n.), în Sardinia, Europa de Nord și Centrală (2000–1000 î.e.n.), Africa de Nord și de Sud (5000–1000 î.e.n.) nu pot fi contestate, ele constituind prezențe istorice concrete.

Scribii de la curtea din Thinis, capitala Egiptului în timpul dinastiilor 1 și 2 thinite (perioada Regatului Timpuriu, 3000–2800 î.e.n.) au consemnat faptul că guvernatorul unei *nome* (regatul fusese împărțit în 40 de regiuni administrative denumite astfel) situate pe coasta mării, la granița de vest, atacase echipajele a două corăbii scufundate de furtună. Cei 42 de bărbați și cele 8 femei naufragiate pe plajele egiptene se împotriviseră cu „arme nemaivăzute, dintr-o piatră galbenă, strălucitoare" (probabil bronz, care n-avea să fie cunoscut în Egipt încă 14 secole de la relatarea scribilor) și uciseseră peste 120 din soldații veniți să-i captureze. Până la urmă, copleșiți numeric, bărbații și 3 dintre femei au fost masacrați. Cele 5 supraviețuitoare, trimise la Thinis, au devenit sclavele faraonului. Toate erau blonde (ca și cadavrele celorlalți 45 din echipaje, aduse la curte ca trofee), având pielea albă și ochii albaștri. La Thinis au făcut senzație (fiind cu două capete mai înalte decât egiptenii), însă faima lor de luptătoare și încăpățânarea cu care refuzau să se lase „domesticite" l-au determinat pe faraon să le vândă șefilor unor triburi nomade din deșertul libian. Potrivit scribilor egipteni, misterioșii războinici albi veneau „dintr-o cetate uriașă, cu ziduri de piatră

înalte până la cer, aflată pe malul unei mări mai întinse decât marea noastră (Mediterana – *n.a.)* și situată la apus (vest – *n.a.)* de ea”. Întrucât la acea dată Atlantida dispăruse de mult în ocean, este probabil că navele veniseră dintr-o colonie atlantă de pe țărmul vestic african sau de pe litoralul atlantic european.

De altfel, în anul 506 î.e.n., negustorul Hasron aduce în Cartagina o sclavă cumpărată de la triburile berbere, care o luaseră la rândul lor de la o caravană venită din sud, dinspre Africa Neagră. Femeia părea de circa 30 de ani, era înaltă de aproape doi metri, avea un trup statuar, pielea albă, plete lungi, aurii și, lucru nemaivăzut în Cartagina, ochii ei erau verzi. Berberii spuneau că vine din Sud, unde femei și bărbați albi debarcaseră și purtau război cu triburile negre. Pentru frumusețea și raritatea trupului ei, sclava a fost cumpărată de preoții zeului Baal, care au sacrificat-o ritual, frigând-o la foc mic, într-o colivie de bronz, înaintea mulțimii venită să aducă ofrande zeului. S-ar fi putut crede că femeia era europeancă, dar singurul obiect pe care îl avea la ea (o brățară lată) fusese făurit dintr-un metal necunoscut cartaginezilor (nu era nici fier, nici bronz, aramă, aur sau argint).

Iată deci că există destule urme care să ateste prezența urmașilor unor coloniști albi, veniți în Africa de undeva, de peste Atlantic. De altfel, Platon afirmă că imperiul atlant domina în anii 10000 î.e.n.

întreaga lume cunoscută de greci și de egipteni. Or asta se putea face numai cu o armată și o flotă impresionante.

Imperiul Incaș avea, conform extrem de amănunțitului recensământ din 1531, o populație de 10 milioane de oameni și întreținea o armată permanentă de 200000 de infanteriști, cu toate că teritoriile propice agriculturii erau puține (din suprafața totală a imperiului circa 70 erau zone montane sau de selva) și că populația matură (bărbați și femei) trebuia să muncească la construcția de fortărețe și rețele de drumuri măsurând mii de kilometri.

În Atlantida, dacă ea a fost plasată pe linia Azore-Bahamas, situația se prezenta cu totul altfel. După Platon și egipteni, aproape două treimi din insulă (circa 200000 km^2 din cei 350000km^2) erau o câmpie enormă, extrem de fertilă, restul fiind zone muntoase împădurite și vulcani activi, printre care faimosul Munte Atlas – „cel mai înalt din lume”. Acest vulcan legendar a fost identificat de Athanasius Kircher în lucrarea sa *Mundus Subterraneus* (publicată în 1665) cu grupul Azorelor, ale cărui nouă insule constituie într-adevăr piscurile unui masiv scufundat, cu înălțimea inițială de 5300 metri. (Astăzi, Pico Alto, vârful cel mai proeminent are 2320m deasupra apei, dar fundul Atlanticului s-a lăsat în zonă cu circa 3000m acum 11–12000 ani.) Însă foști vulcani foarte înalți se întâlnesc pe o arie pornind de la Munții Atlas

din Maroc, până la masivele din jurul Golfului Mexic – incontestabil, atât în zona Bahamas-Bermude, cât și în largul Azorelor au existat vulcani activi, deci ipoteza lui Kircher nu poate fi acceptată ca un postulat.

Solul de origine vulcanică (tip loess) conține săruri minerale cu efect stimulant pentru creșterea plantelor, iar climatul întreținut de vulcanii activi (vapori de apă și dioxid de carbon), favorizează o fertilitate extraordinară. Umiditatea și dioxidul de carbon influențează conținutul de carbohidrați la plante și parfumul florilor – ceea ce duce la o mai bună polenizare a lor de către insecte. Rezultă fructe mai mari și mai dese pe tulpini, dar și creșterea numărului de plante pe unitatea de spațiu. După descrierile lui Platon, insula avea păduri de foioase și conifere în nord, de palmieri, bambus și mangrove în sud. Abundau și copaci fructiferi care pot fi identificați cu cocotierii *(Cocos nucifera*) și cu bananierii *(Musa paradisiaca).*

Atlanții cunoșteau sistemul rotației culturilor și foloseau rețele de irigații enorme, complexe și foarte eficiente – garanție, alături de climatul favorabil, a unor recolte ieșite din comun. Iar fauna menționată de Platon (elefanți, aurochi, tapiri, cai, crocodili, urși, lei) constituia o resursă extraordinară.

Dar, ceea ce este mai important, Atlantida era situată în vastul arc montan bogat în metale neferoase (aur, argint, cupru, staniu) care începe în

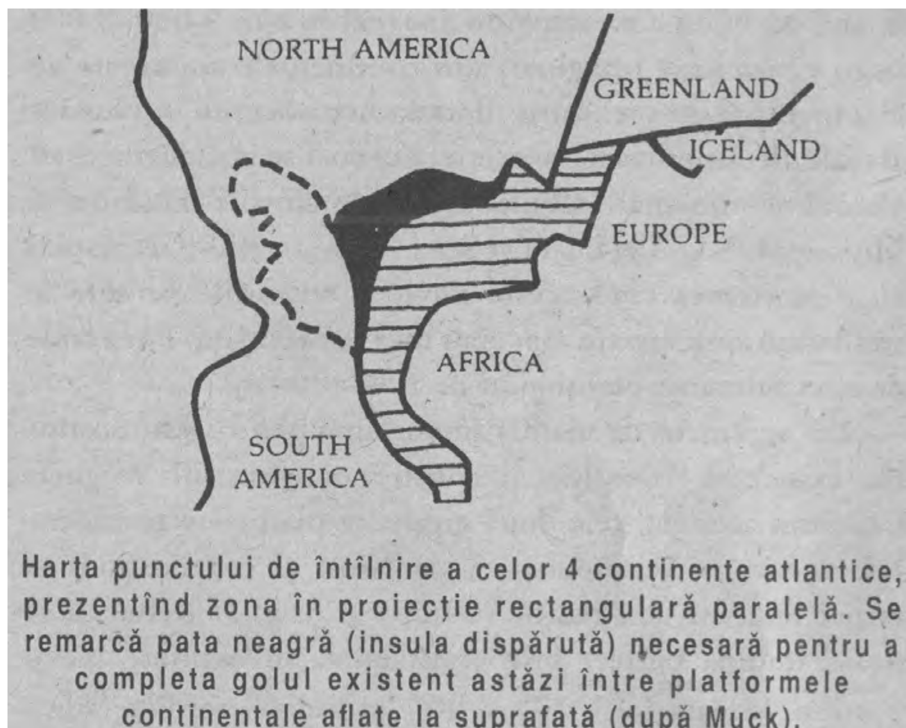
Spania cu Sierra Morena, trece prin Madeira și Azore și se sfârșește în Mexic, sudul S.U.A. Și nord-estul Americii de Sud. Deci excesul de metal prețios folosit pentru a plăti armata, a construi baze maritime și fortărețe în colonii, a duce la bun sfârșit colosalele planuri urbanistice din patria-mamă, a acoperi zidurile de apărare, fortărețele și templele, nu era „fantezia“ lui Platon sau a scribilor egipteni. La Tiahuanaco, în anii 9000–7000 î.e.n., zidurile erau placate cu panouri de aur și argint – descoperirile arheologice o confirmă. Toltecii, incașii, aztecii, totonacii, mayașii aveau tezaure care întreceau orice închipuire a conquistadorilor; partea adusă în Europa a fost suficientă pentru a provoca o scădere dramatică a valorii aurului, precum și prima inflație catastrofală din istoria medievală!

Nu trebuie uitate dovezile geologice. În „dialogurile” sale, Platon susținea că scufundarea Atlantidei s-ar fi produs în anii 9560 î.e.n., or, geologii sunt de acord astăzi că marile transgresiuni marine posterioare glaciației Würm au început în anii 12000 î.e.n., atingând apogeul în anii 9000–8000 î.e.n. Chiar zone marginale din continentele cunoscute au fost înghițite de ape: între „dorsala Atlanticului” și coastele actuale ale Americii și, respectiv, Europei se pot distinge, pe platoul continental, albiile croite de fluviile Hudson și Missisippi (S.U.A.), Loara și Sena (Franța), Rin (Germania) etc., pe vremea când aceste fluvii și teritoriile pe care le străbăteau spre vărsare

mai erau încă la suprafață. Porțiunile de albii submerse au lungimi de 100–400km!

Un argument de majoră importanță pentru demonstrarea existenței Atlantidei îl constituie teoria lui Wegner. Conform acesteia, cele două gigantice platforme continentale situate la vest (America de Nord și cea de Sud) și respectiv la est de Atlantic (Europa și Asia) ar trebui să se poată îmbina perfect prin translatare. În realitate, pe o porțiune situată între 20° și 40° latitudine nordică (adică mărginită la sud de linia Insula Puerto Rico – Insulele Capului Verde și la nord de linia New York – Insulele Azore – Lisabona), cele două zone de coastă nu mai sunt complementare, la fel ca pe celelalte porțiuni ce mărginesc Oceanul Atlantic. Mai precis, în dreptul țărmului american lipsește o bucată masivă de pământ, ce se întindea paralel cu linia delimitată de Miami-Bahamas în sud și respectiv Golful Delaware în nord. Zona absentă este prea mare pentru a fi umplută prin însumarea teritoriilor Insulelor Bermude, Bahamas, Azore, Canare și Madeira, singurele pământuri aflate încă la suprafață – în fapt era un teritoriu ce se apropia de dimensiunea Marii Britanii.

De altfel, încă din anii 1883–1896, expediția polară norvegiană condusă de Fridtjof Nansen a efectuat dragaje în zonele scufundate din jurul Insulelor Azore, Orkney,

Harta punctului de întîlnire a celor 4 continente atlantice, prezentînd zona în proiecție rectangulară paralelă. Se remarcă pata neagră (insula dispărută) necesară pentru a completa golul existent astăzi între platformele continentale aflate la suprafață (după Muck).

Shetland și, mai la nord, Islanda, Faeroer și Jan Mayen. La adâncimi situate între 1000 și 2500 metri, norvegienii au găsit enorme cantități de cochilii, schelete și rămășițe fosilizate de animale specifice apelor puțin adânci – concluzia a fost că ele au pierit din cauza Unei „căderi“ bruște a fundului mării cu circa 2000 metri, acum 10–15000 de ani.

S-a mai observat că, atât în zona Azorelor, cât și în apropiere de Bahamas și Bermude, stâncile submarine (majoritatea de origine vulcanică) sunt ascuțite, abrupte. Aceasta nu se putea întâmpla decât dacă fundul oceanului s-a scufundat relativ recent, o perioadă mai mare de 20000 de ani producând cu certitudine profile rotunjite de eroziune. În sfârșit, în

anul 1900, nava de cercetări *Gauss* a dragat o bucată de sediment din Romanche Trench (7300m adâncime), o crevasă ce pornește de la platoul continental liberian, traversează Dorsala Atlanticului și se pierde spre Cuba. În acest sediment s-a găsit globicerină – substanță secretată de microorganisme tip plancton, care trăiesc numai la adâncimi de 2000–4500m. Ceea ce înseamnă că Romanche Trench era, acum 10–15000 de ani, cu cel puțin 2800 metri mai aproape de suprafață!

Este cunoscut că în Atlantic există numeroși vulcani care au fost și, în unele cazuri, mai sunt încă activi; ei sunt plasați în Insulele Jan Mayen, Islanda, Azore, Capului Verde, Madeira, Sf. Helena, Tristan da Cunha, Diego Alvarez, Orkney de Sud, Antile și se continuă pe cele două continente opuse, cu lanțul vulcanic din Spania și, respectiv, cu uriașii vulcani din America Centrală și cu zona Charleston (Carolina), un important centru seismic de origine tectonică. Majoritatea probelor colectate din aceste regiuni au prezentat urme de erupții ce *acoperă* stratul corespunzător ultimei mari glaciațiuni. Astfel se certifică una sau mai multe catastrofe vulcanice corespunzând (sau poate constituind motivul) sfârșitului Epocilor Glaciare, după cum au demonstrat cercetători reputați, ca Termier, Piggot, Pettersson și Muck.

Ceea ce s-a întâmplat acum circa 10–12000 de ani a fost o explozie în lanț a majorității acestor vulcani

din Inelul Atlanticului Central. Cauzată de o deplasare a plăcilor tectonice continentale (după Pettersson) ori de impactul unui gigantic asteroid de 2×1011 tone în largul actualei coaste americane din zona orașului Charleston (impact de forța unei explozii termonucleare de 30000 de megatone – după Muck), catastrofa a schimbat nu doar aspectul Terrei pe suprafețe enorme, ci și istoria lumii vii, în special istoria umanității. Efectele ei sunt cunoscute: *grăbirea dezghețului calotelor glaciare, dispariția a mii de specii de plante și animale și favorizarea dezvoltării altora, distrugerea protocivilizațiilor originare, Atlantida și Pacifida, și răspândirea grupărilor de supraviețuitori în toate continentele ca factori ce, au stat la baza înfloririi civilizațiilor „istorice”.*

Cum a fost posibilă o erupție de acest gen? Crusta solidă a Terrei are 40–50km grosime medie. În zonele cu vulcani activi ea se subțiază considerabil (fiind doar de 15–20km) și o astfel de regiune este cea cuprinsă în „Inelul Atlanticului”. Explozia simultană a mai multor vulcani din zonă, provocată în primul rând de ridicarea nivelului magmei, a deschis zeci de cratere prin care apele oceanului s-au revărsat peste lava cu temperaturi de mii de grade, ce țâșnea din interiorul Pământului. Rezultatul: de la Jan Mayen în nord până la Tristan da Cunha în sud, inimaginabile cantități de lavă au mixat cu apa rece din adâncuri, producând vapori supraîncălziți ce au

urcat în atmosferă, ducând cu ei gaze toxice, particule de praf, bombe tectonice, milioane de metri cubi de piatră ponce, ridicând valuri tsunami de zeci, poate chiar sute de metri înălțime, formând nori negri de mărimea unui continent.

Analizând rezultatele exploziei vulcanului Krakatoa din Strâmtoarea Sunda (26–27 August 1883), Otto Muck a constatat că: din cei 33km^2 ai Insulei Krakatoa, 20km^2 au fost spulberați de erupție; lava ejectată a avut un volum de 100km^3; înălțimea coloanei de fum și cenușă a fost de 30km; valul tsunami care a străbătut Oceanul Planetar de la Capul Bunei Speranțe până la Capul Horn a avut 140m înălțime; tunetul exploziei a fost auzit pe o rază de 4200km în jurul insulei; masa de piatră ponce căzută în apă după erupție (circa 8x1010 tone) a plutit în Strâmtoarea Sunda timp de 2–3 ani, împiedicând navigația, după cum relata savantul suedez Svante Arrhenius.

Extrapolând datele la erupția simultană a 25 de mari vulcani, Otto Muck a calculat că fenomenul a prezentat următoarele caracteristici: *valuri tsunami de 400m înălțime propagându-se de la Polul Nord la Polul Sud și reverberând în Pacific, dar lovind cel mai greu coastele atlantice ale Americii de Nord și Centrale, Europei și inundând Mediterana până la a-i ridica temporar nivelul cu 100–200m; zona de activitate vulcanică a acoperit 500000km^2; lava ejectată a avut un volum de 2 milioane km^3 și o*

greutate de $5×10^{15}$ tone; datorită golirii rezervorului atlantic de magmă, fundul oceanului a colapsat în cavitatea goală, scufundându-se cu 2000–4000m de la Jan Mayen până la Azore și Tristan da Cunha și de la Bermude până spre Bahamas și Puerto Rico; peste 20 milioane de km^3 de apă au erupt sub formă de vapori fierbinți; nivelul Atlanticului a scăzut cu 40m; circa $3×10^{13}$ tone de dioxid de carbon au fost eliberate în atmosfera terestră (de trei ori nivelul existent astăzi), ceea ce a creat un efect de seră cu rezultatul imediat al topirii ghețarilor ce acopereau parțial emisfera nordică; ploile care au inundat Europa, Nordul Africii, Orientul Mijlociu, cele două Americi și Asia Centrală au durat decenii, poate chiar secole, totalizând o cantitate de $2×10^{16}$ tone apă și $3x10^{15}$ tone cenușă vulcanică – împreună cu topirea calotei nordice, ele au provocat creșterea nivelului Oceanului Planetar cu 250–400m; a ridicat la 200–300km altitudine un ecran de particule fine care a ascuns Soarele pe o perioadă de 2–3 luni.

În sfârșit, efectul cel mai direct a fost scufundarea Atlantidei, atât a pământurilor din zona Bermude – Bahamas – Puerto Rico, cât și a celor din zona Azore -Madeira – Canare. Speculații? Ipoteze? Nicidecum. Dovezile abundă – numai că ele trebuie căutate.

În 1898, o navă puitoare de cabluri transatlantice a *scos,* de la 3000m adâncime, într-un punct situat la 47° latitudine nordică și 29°40’ longitudine estică (aproximativ 900km nord de Azore), fragmente de

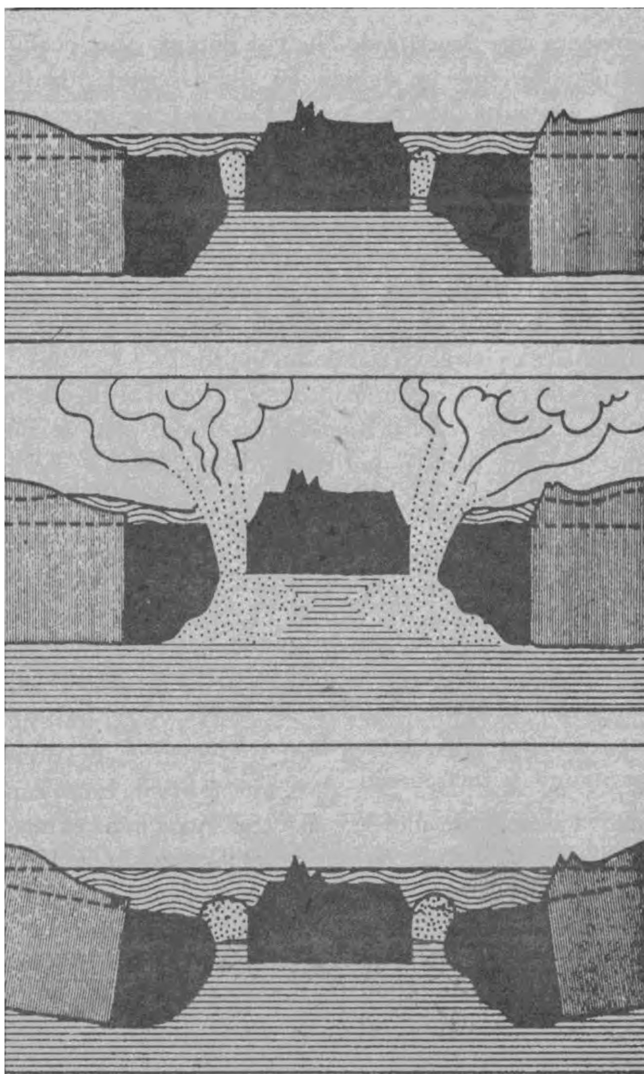
lavă vitrificată având o compoziție chimică tipică bazaltului (tahilită). Bucățile de lavă se află astăzi la Muzeul Școlii de Mine din Paris și geologii consideră că ele nu s-ar fi putut forma decât la o presiune atmosferică normală, pe când zona era la suprafață; în plus, tahilita se dizolvă în apă sărată în maxim 15000 de ani, deci erupția trebuie să fi avut loc în anii 12000–9000 î.e.n., din moment ce fragmentele prezintă margini ascuțite, neerodate. Și nava rusă de cercetări oceanografice *Mihail Lomonosov* a găsit în Atlanticul de Nord, în apropiere de Azore, un munte submarin pe care există urme de vegetație fosilizată, veche (după estimările Mariei Klionova, profesor de mineralogie și geologie, aflată la bordul navei), de aproximativ 15000 de ani. După cum s-a menționat, încă din 1665 Athanasius Kircher susținea că Azorele sunt munți din Dorsala Atlanticului, scufundați cu mii de ani în urmă – fapt uluitor, pentru că aceste descoperiri au avut loc abia în secolul nostru, după ce fundul oceanelor a fost cartografiat cu mijloace moderne!

În sfârșit, iată și confirmări venind dintr-o direcție neașteptată: zoologia. Este cunoscut faptul că unele specii de petreli (atât din familia *Procellariidae,* cât și din familia *Hydrobatidae)* fac adesea, în cursul migrațiilor dinspre Antarctica spre America de Nord și Europa, niște ocoluri inexplicabile, spre un anumit loc din Oceanul Atlantic, unde nu există pământ: o zonă situată la intersecția diagonalelor care ar uni

Brazilia cu Spania și respectiv Peninsula Florida cu Insulele Capului Verde. Or, petrelii, păsări în general marine, nu caută pământul pentru a se odihni sau a se hrăni, ci exclusiv pentru cuibărit – nu cumva, în memoria speciei le-a rămas imprimată existența unei întinderi de uscat situată în centrul Atlanticului, unde își puteau face cuiburile cu mii de ani în urmă?

Al doilea caz deosebit de interesant este cel al anghilelor (ordinul *Apodes,* familia *Anguillidae*). Acești pești de apă dulce prezintă două forme ecologice ale aceleiași specii: anghila europeană *(A. Anguilla)* și cea americană *(A. Rostrata)* între care există diferențe fiziologice absolut minore și nici o diferență, de comportament. Adulții ambelor specii migrează periodic până în mijlocul Atlanticului, mai precis în Marea Sargaselor, pe care o folosesc ca loc de reproducere și depunere a icrelor. Din icre se dezvoltă leptocefalii, peștișori cu aspect de frunză de salcie, care, după un timp, își schimbă forma și culoarea, devenind vermiformi și transparenți ca sticla. Ei încep o migrație inversă cu durata de trei ani, în care pier până la 70 din exemplare, în vreme ce caută marile fluvii și râuri europene. Doar femelele pătrund pe cursul acestor ape dulci, curgătoare, unde trăiesc 5 ani, până ating maturitatea sexuală; masculii așteaptă în apa sărată din dreptul coastelor europene ca ele să se întoarcă. Împreună pornesc înapoi spre Marea Sargaselor, parcurgând traseul în doar 140 zile, în cadrul unei uriașe procesiuni,

atacate continuu de păsări, cetacee și pești. Supraviețuitorii se acuplează, depun icrele și mor

Etapele scufundării Atlantidei (după Muck):

sus – insula are o suprafață situată deasupra apei (probabil cu altitudini de 40–1000 m) și este ancorată în cele două platforme continentale ce o flanchează,

prin „dopuri” de magmă compresată;

mijloc – enorme erupții vulcanice proiectează în aer magma (5×1015 tone), aruncând asupra continentelor american și african, uriașe cantități de apă și de gaze asfixiante. Baza insulei începe să se scufunde;

jos – insula s-a afundat; la fel porțiuni din coastele celor două continente, precum și platformele continentale respective.

Înainte de ieșirea noilor larve, odată cu care ciclul reîncepe. Migrația anghilelor este de neînțeles pentru zoologi: chiar dacă larvele se folosesc de Curentul Gulf Stream ca să ajungă în Europa, călătoria este prea lungă și riscantă pentru specie. Oare nu este posibil ca acești pești să se fi îndreptat inițial spre pământuri situate mai aproape de Marea Sargaselor, atât în zona Azorelor cât și în cea a Bermudelor, și pe care le caută zadarnic, de mii de ani, obligați de informațiile conținute în cromozomii specifici?

Atlantida lui Critias și Platon n-a fost o legendă, după cum n-au fost „mituri” nici relatările despre Curentul Gulf Stream (cu ramurile caldă și rece), cele două Americi situate la vest de Atlantida și Marea Sargaselor, despre care Platon n-avea, teoretic, de unde să fi aflat ceva. Acest minicontinent este localizat relativ precis (deși viitorul rezervă în mod sigur alte surprize cu privire la întinderea și configurația sa geografică), dar tipul rasial al atlanților (care par să fi avut atât trăsături nordice,

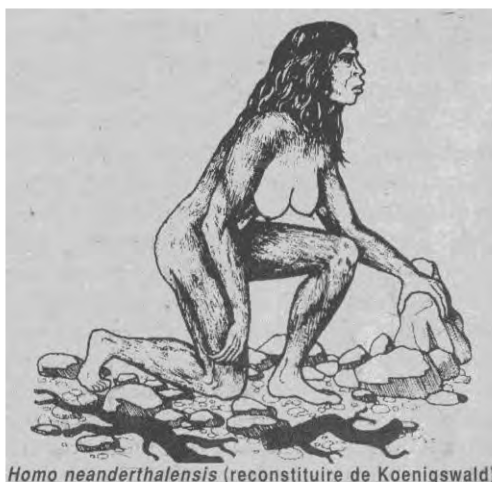
cât și mediteraneene) este încă incert, iar civilizația lor poate fi studiată numai prin intermediul „urmelor indirecte”, al influenței sale asupra olmecilor, mayașilor, egiptenilor, cretanilor, populațiilor din nordul și sudul Africii și din vestul Europei. Or, este sigur că mileniile și particularitățile locale au schimbat considerabil modelele inițiale, astfel încât despre cultura și civilizația atlanta nu se pot face decât presupuneri. Poate că descoperiri ulterioare vor completa imaginea despre această lume fascinantă; dar pentru ca ele să devină posibile este nevoie de cercetări susținute, nu de încercări disperate de a ascunde adevărul. Căci, așa cum spunea Georges-Louis de Buffon: „Trebuie să adunăm fapte pentru a avea idei!”

SANTINELELE CÂMPIILOR ÎNCEȚOȘATE

Europa anilor 30000 î.e.n.: un continent greu încercat de seria marilor glaciațiuni, pe jumătate acoperit de masele ghețarilor uniți (cea din Nord, principală, coborând de la Pol până la Tamisa și Elba, cele din Sud, zonele ghețarilor din Alpi și Pirinei, atât de întinse încât ajungeau la țărmurile Mediteranei). O lume a frigului, un peisaj aproape arctic în Nord, siberian în Sud, populat cu păduri de conifere, brazi, zade sau pini mereu gata să fie smulși de viscole. În sudul Europei însă (Spania, Franța, Italia, Portugalia, Grecia), unde gheața n-apucase încă să coboare, trăiau oameni. Nu cete de hominizi, luptând

să supraviețuiască de la o zi la alta, ci oameni, primii demni de acest nume din istoria Terrei: *Homo Sapiens fossilis*. Apărută în condiții încă neelucidate, această specie, major deosebită de cele dinaintea ei, a fost prima care nu s-a mulțumit cu acomodarea la mediul înconjurător, ci a căutat să-l transforme după necesitățile sale, ajungând foarte repede să domine lumea vie a planetei.

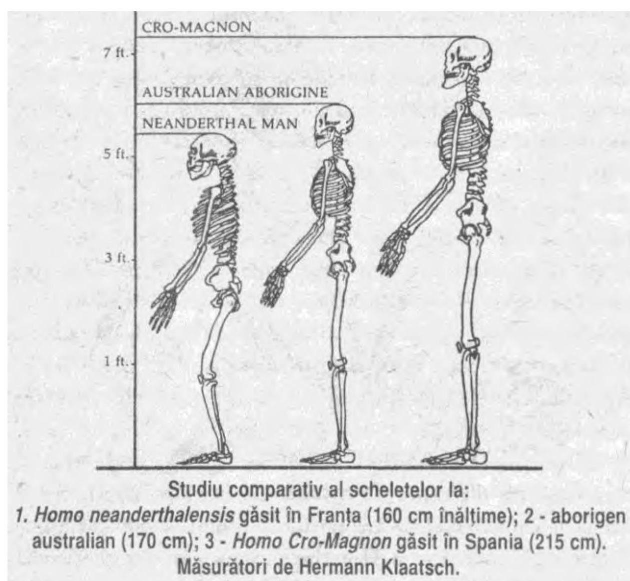
Specia anterioară, *Homo neanderthalensis,* deosebit de robustă și viguroasă, avea talia medie de 1,55m și prezenta o serie de adaptări foarte importante pentru supraviețuirea în perioada glaciară (pilozitate abundentă pe corp și pe față, oase groase, membre relativ scurte, însă puternice, tors dezvoltat în dauna supleței și agilității), precum și o capacitate a cutiei craniene (1500cm^3) sporită față de aceea a hominizilor dinaintea ei. Dar, cu toate că era o specie indiscutabil umană (după cum arată și

Homo neanderthalensis (reconstituire de Koenigswald)

diversitatea tipologică, indivizii descoperiți la Schul –

Germania, Gibraltar, Teșik Taș – Himalaya, Shanidar – Irak, Mont Carmel – Israel, Le Moustier și Le Chapelle aux Saints – Franța diferind destul de mult unul de altul) întreaga conformație anatomică și mai ales cea craniană (orbitele proeminente, fruntea retrasă, maxilarele și dentiția de dimensiuni mari) aminteau pregnant de hominizi, făcând legătura cu aceștia, așa cum se poate constata analizând exemplarul de la Broken-Hill (Zimbabwe), care prezintă un interesant mixaj de trăsături neandertaliene și de *Homo erectus*.

Homo Sapiens fossilis nu a fost o specie evoluată din *Homo neanderthalensis*. Cei dintâi (și principalii) reprezentanți ai săi timp de aproape 10000 de ani, oamenii de Cro-Magnon, numiți astfel după zona de

Studiu comparativ al scheletelor la:
1. Homo neanderthalensis găsit în Franța (160 cm înălțime); 2 - aborigen australian (170 cm); 3 - *Homo Cro-Magnon* găsit în Spania (215 cm).
Măsurători de Hermann Klaatsch.

săpături arheologice din regiunea Dordogne (Franța),

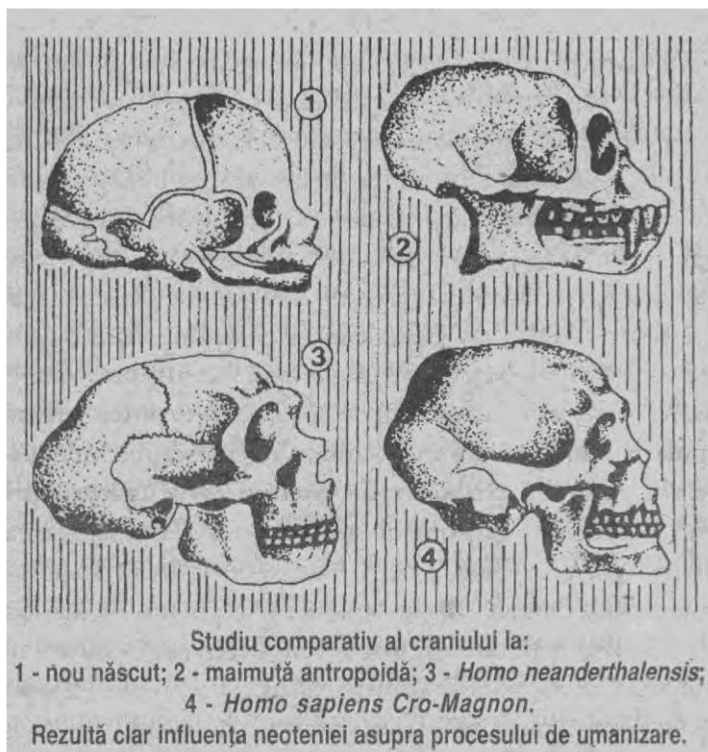
în care au fost descoperite, în 1868, primele (și cele mai vechi) rămășițe ale lor, datând din anii 35 000 î.e.n., sunt, așa cum îi caracteriza paleontologul Richard Leakey, „un adevărat miracol al evoluției”. Transmis cu fidelitate omului european modern, aspectul lor se caracteriza prin trupuri zvelte, înalte (talia medie: 1,85 m), membre lungi, nepotrivite pentru căratul poverilor grele, oase subțiri, care nu permit susținerea unui sistem muscular de o forță deosebită (comparativ cu al omului de Neanderthal), pilozitatea corporală redusă, adesea aproape nulă. Tălpile sunt înguste, iar mâinile au degete lungi și subțiri, fiind mai agile, însă lipsite de puterea mâinilor hominizilor, umerii, bazinul și toracele s-au strâmtat, tinzând spre verticalizarea siluetei. Pentru prima dată în evoluția omului, femeile au șoldurile înguste și sânii rotunzi, bine dezvoltați (nu alungiți, mărindu-se doar în perioada alăptării, ca la hominizi). Acest lucru denotă importanța acordată sarcinii și alăptării și un mod de viață diferit față de celelalte specii, permițând mamei să se ocupe mai mult de copil, care era considerat altceva decât o obligație impusă de instinctul de conservare al speciei, după cum femeia nu mai era doar o femelă. De asemeni, acest fapt este semnificativ și pentru rolul deținut de sexualitate în existența lui *Homo Sapiens fossilis,* rol care, în premieră la viețuitoarele de pe Terra, nu este consacrat exclusiv procreării.

Homo Sapiens fossilis europid este prima specie

umană care prezintă diferențe de culoare ale ochilor (negri, verzi, albaștri, căprui etc) și ale părului (blond, roșu, castaniu, negru etc.), precum și deosebiri majore în prognatismul facial și chiar în anatomia corporală, de la un grup de populații la altul. Multă vreme s-a crezut că aceste fenomene ar fi *exclusiv* rezultatul adaptării la un anumit areal sau mediu de viață, dar astăzi se știe că sunt determinate *în primul rând* de aranjamentul cromozomial și genetic al populațiilor respective și au apărut o dată cu ele, *înainte* de începerea procesului de adaptare. Alături de gruparea de Cro-Magnon, prin anii 26000 î.e.n. Încep să fie semnalate populațiile care vor da naștere celorlalte tipuri europene: Brünn-Brno și Předmost (Moravia), Comb-Capelle, Chancelade, Laussel și La Madeleine (Franța), Oberkassel (Germania), Murzak-Koba (Asia Centrală) și gruparea specific mediteraneană, alături de gruparea „negridă“ Grimaldi, ce se vor răspândi din Europa de Sud în bazinul Mediteranei, în Africa de Nord și Orientul Mijlociu. Amestecul acestor populații, datorat mai ales migrațiilor din perioada 15000–5000 î.e.n., facilitate de îmblânzirea climei, a dus la atenuarea diferențelor între unele grupări sau chiar la apariția altora noi; dar numeroasele arhetipuri inițiale nu dispar. O astfel de diversificare este însă neobișnuită pentru lanțul evolutiv uman, speciile care constituie etapele sale fiind mai unitare din punct de vedere al tipologiei rasiale. Remarcabila schimbare din punct

de vedere antropologic pe care o aduce *Homo Sapiens fossilis* europid rămâne totuși aspectul și conformația cutiei craniene (capacitate medie: 1700–1800cm^3), tipică omului modern și prezentând diferențe semnificative față de craniile oricăror hominide. Chipul oval, regulat și bine proporționat (prin retragerea prognatismului, micșorarea foselor nazale și înălțarea osului frontal), alături de creierul mare, cu toate emisferele dezvoltate și un număr sporit de circumvoluțiuni, constituie o garanție a inteligenței, a curiozității creative, o dovadă a uimitorului salt evolutiv fără justificare sau tranziție.

Teoria antropologului englez Desmond Collins, ce consideră că *Homo Sapiens fossilis* a evoluat din *Homo neanderthalensis* fiind favorizat de procesul neoteniei (mecanismul biologic ce permite unor specii să păstreze caractere infantile sau neonatale pe parcursul vieții și care a stat la baza evoluției omului din maimuțele antropoide) nu poate fi susținută nici cu probe arheologice (schelete dovedind tranziția), nici cu argumente genetice, căci, într-un milion de ani nu s-ar produce decât 250 de mutații genetice, or transformările din anatomia oamenilor de Cro-Magnon au avut loc doar în circa 100000 de ani și sunt atât de importante încât necesită 2–400000 de mutații genetice cu caracter neotenic!

Studiu comparativ al craniului la:
1 - nou născut; 2 - maimuță antropoidă; 3 - *Homo neanderthalensis*;
4 - *Homo sapiens Cro-Magnon*.
Rezultă clar influența neoteniei asupra procesului de umanizare.

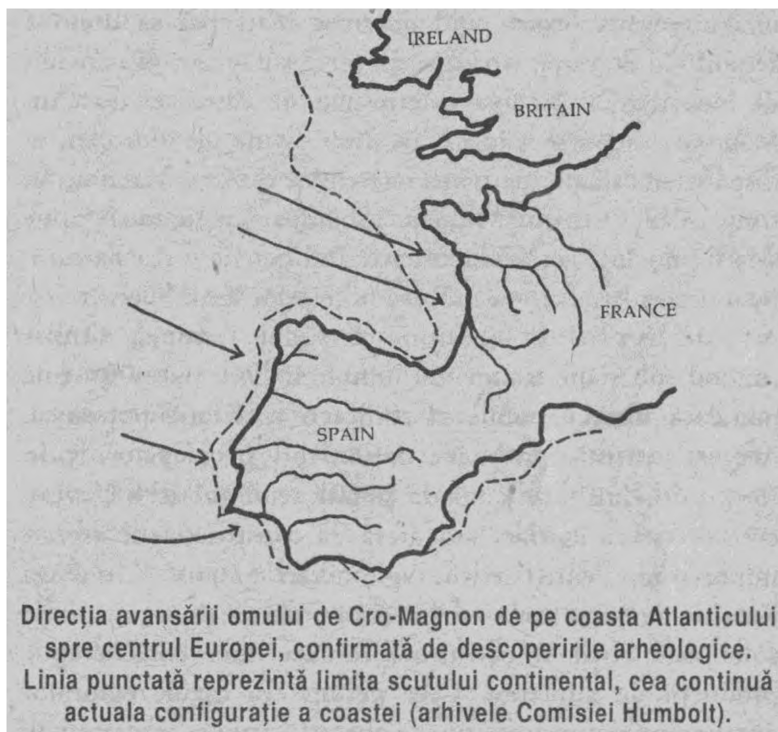
Nici un cercetător nu a reușit să explice în mod satisfăcător apariția oamenilor de Cro-Magnon în Europa și caracterele lor fizice, care nu pot fi considerate favorabile supraviețuirii în epoca glaciară. Într-o perioadă când omului îi erau necesare membre rezistente, trup îndesat și vânjos, sistem muscular puternic și pilozitate abundentă, apare și prosperă o specie lipsită de aceste adaptări, în vreme ce specia care le posedă la superlativ și pare a fi rezultatul a 20 milioane de ani de selecție naturală și evoluție, se stinge fără nici un motiv, exact când devenise mai aptă să domine arealul său de viață. Aproape un secol s-a crezut că oamenii de

Neanderthal au fost exterminați de către cei de Cro-Magnon; astăzi se știe că, în multe zone ale Europei, ei dispăruseră înainte de ivirea oamenilor de Cro-Magnon, în timp ce în Orientul Mijlociu (Shanidar) și în unele zone asiatice au fost găsite dovezi atestând conviețuirea pașnică, pe o perioadă de câteva mii de ani, a celor două specii.

Este esențial să amintim că sudul Europei, similar tundrei siberiene acum 30000 ani, nu putea susține populații mari, capabile să edifice o civilizație puternică. Aceasta pentru că triburile de vânători și culegători, prin forța împrejurărilor nomade și reduse numeric nu aveau cum să treacă la viața sedentară, la construcția de așezări importante. Pentru marile aglomerări umane – întreaga istorie o demonstrează – a fost și va fi nevoie de o zonă unde solul este fertil și constituie resursa unei considerabile producții de alimente. Ceea ce nu era cazul regiunilor europene, chiar neacoperite de ghețari – vara se transformau în uriașe mlaștini, presărate cu lacuri și râuri provenite din topirea zăpezii, iarna deveneau câmpii înghețate. Este deci evident că nu reprezentau cel mai propice teren pentru „nașterea” unei specii la care sedentarismul și atașarea de o zonă percepută ca teritoriu propriu începeau să devină mod de viață, o specie ca *Homo Sapiens fossilis*.

Atunci de unde veneau oamenii de Cro-Magnon? Cele mai vechi așezări ale lor apar pe coastele atlantice ale Franței, Spaniei și Portugaliei, în

estuarele și deltele fluviilor sau marilor râuri care se varsă în ocean (Dordogne, Garonne, Charente, Guadalquivir, Tejo, Douro). Săpăturile confirmă „cucerirea" Europei și împingerea spre interior a

Direcția avansării omului de Cro-Magnon de pe coasta Atlanticului spre centrul Europei, confirmată de descoperirile arheologice. Linia punctată reprezintă limita scutului continental, cea continuă actuala configurație a coastei (arhivele Comisiei Humbolt).

neanderthalienilor de către triburile de tip *Homo Sapiens fossilis* venite dinspre Atlantic și debarcate atât pe coastele iberice și bretone, cât și ulterior, în sud, pe țărmurile Italiei și Greciei. Unele grupări ajung în sudul Rusiei (de unde se vor întoarce în anii 20000–16000 î.e.n., prin Austria, până în Franța, formând populațiile tip Aurignac), altele vor trece în Siberia și chiar în America, amestecându-se cu mongolizii în anii 25000 î.e.n. Este cunoscută

descoperirea, în 1969, a scheletului de Cro-Magnon din „Mormântul de la Palli Aike“ (Țara de Foc), eveniment de răsunet în arheologie și care a avut darul să zdruncine câteva teorii până atunci intangibile. Căci scheletul avea 10000 de ani, or, la acea dată *Homo Sapiens fossilis* nu exista, teoretic, pe continentul american!

Evident, chiar dacă acești oameni veneau de pe pământurile atlantice astăzi dispărute (fie din zona Azore, fie din Bahamas) nu se poate pune problema ca vestigiile rămase de la ei să dea o idee exactă despre civilizația atlantă. După cum observa Otto Muck: „Ariile sud-vest europene bogate în urmele – vechi de 30000 de ani – ale oamenilor de Cro-Magnon sunt aceleași cu cele menționate de Platon ca fiind sub stăpânire atlantă în anii 13000–10000 î.e.n. Însă dacă primii oameni de Cro-Magnon au fost într-adevăr coloniști atlanți, vestigiile civilizației lor europene de la începuturi (…) nu pot fi considerate reprezentative pentru nivelul atins de patria-mamă (…). Nu erau decât avanposturi ale civilizației ce pătrundea anevoie în noile teritorii, imense și ostile, cu excepția abundenței de vânat. Acești «invadatori» pot fi comparați cu pionierii albi cucerind Marile Preerii nord-americane între secolele XVII și XIX (când trecea un interval considerabil între primele încercări de colonizare și reușita lor, iar nivelul general era net inferior celui din marile orașe stabile de pe Coasta de Est – n.a.*)* “ *(*Otto Muck, Th*e Secret*

of Atlantis – Secretul Atlantidei).

Oricum ar fi, noii veniți trebuiau a se adapteze condițiilor vitrege din patria lor adoptivă. Or, în ultimul deceniu, majoritatea cercetătorilor au ajuns la concluzia că supraviețuirea și succesul lui *Homo Sapiens Cro-Magnon* se datorează tocmai faptului că au ales altă cale decât adaptarea exclusiv biologică la un mediu ostil. Într-adevăr, realizările acestei specii sunt impresionante. În afara descoperirii diverselor modalități de a produce focul și a rolului uneltelor (sapă, topor, harpon, undiță, ac de cusut, răzuitoare, piuă, realizarea de mari basoreliefuri în pereții de calcar ai unor peșteri din Europa și Asia.

Arhitectura monumentală s-a manifestat prin ridicarea de: *menhire* (steiuri înalte de piatră, așezate în poziție verticală și aliniate în șiruri lungi de zeci de kilometri), cum ar fi cele de la Carnac (Franța), *dolmene* (ansambluri de câte două pietre verticale pe care a fost plasată o a treia în poziție orizontală, într-un echilibru perfect), asemeni celor de la Louth (Irlanda), și, mai târziu, în Neolitic, *cromlehuri* (incinte circulare de dolmene alăturate), cum este celebrul sanctuar de la Stonehenge (Anglia).

Dincolo de valoarea lor artistică, atestând nevoia de frumos și un remarcabil simț al esteticului, aceste realizări ridică o serie de întrebări la care nu s-au putut găsi răspunsuri mulțumitoare: cu ce mijloace tehnice și mai ales în ce scop a fost construit sanctuarul de la Stonehenge, ale cărui blocuri

(cântărind zeci de tone) au fost aduse de la sute de kilometri distanță; de ce statuetele Dogu din provincia Aomori (Japonia) sau unele basoreliefuri descoperite în Guatemala prezintă oameni îmbrăcați în costume tip scafandru greu, abundând în elemente tehnice inexplicabile pentru acea perioadă (căști cu vizoare și cartușe filtrante, aparate respiratorii, garnituri de etanșeizare, mănuși, cizme etc.), întâlnite în mai multe picturi rupestre din Europa, Africa, Asia și America de Nord; în sfârșit, de unde aveau oamenii de acum 30000 de ani cunoștințele astronomice și matematice pe care le dovedesc unele hărți stelare sau calcule despre fazele Lunii, echinocții, solstiții etc., găsite gravate pe plăci de os sau chiar pe pereții unor peșteri din Europa, Asia și America de Nord. A considera că niște triburi de vânători aflate la nivelul tehnologic al pietrei cioplite se preocupau de observații astronomice fără să aibă măcar noțiuni elementare despre planeta și Universul în care trăiesc este absurd. Iar o omenire în continuă luptă pentru existență nu avea timpul și dispoziția necesară pentru a ajunge la sinteza aprofundată a unor asemenea noțiuni, conștientizate ca atare – ele trebuie să fi provenit dintr-o altă lume, mai civilizată, mai bogată și mai stabilă decât cea europeană contemporană glaciației Würm.

Prin excelență (și necesitate) vânători, oamenii de Cro-Magnon cunoșteau multe despre obiceiurile, modul de viață și chiar fiziologia animalelor Europei

Cuaternarului târziu: mamutul, bizonul, zimbrul, rinocerul cu blană, boul moscat, elanul uriaș, ursul peșterilor, foca, lupul, calul, câinele sălbatic etc. Blana, părul, tendoanele, oasele, coarnele, carnea, absolut toată prada era folosită fără să se arunce nimic, numai astfel reușindu-se producerea armelor, uneltelor și veșmintelor care permiteau supraviețuirea în acea climă extrem de dură. O serie de arme (propulsoare pentru săgeți și sulițe) surprind prin ingeniozitate, unele unelte (topoarele de piatră) uimesc prin gradul de prelucrare neașteptat de precis, apropiat de meticulozitate, veșmintele și podoabele certifică un deosebit simț al frumosului și funcționalității. Dar există și o serie de realizări de natură tehnică, atât de ciudate, încât stârnesc stupoare în rândul arheologilor?

Astfel, în multe zone ale Europei și Asiei au fost descoperiți colți de mamut (care, după cum se știe, sunt pronunțat arcuiți) pe care oamenii de Cro-Magnon i-au transformat în lănci sau harpoane drepte, lungi de 2–4m. Cercetătorii moderni consideră că acest lucru a fost posibil numai printr-o „înmuiere” a fildeșului cu ajutorul unor substanțe chimice obținute probabil din plante sau minerale încă neidentificate. După înmuiere, colții erau îndreptați și lăsați să-și recapete duritatea inițială, apoi șlefuiți, cioppliți, ascuțiți, în funcție de întrebuințarea lor ulterioară. Procedeul nu a putut fi reprodus în laboratoarele secolului al XX-lea,

rămânând deocamdată o enigmă.

În peșterile din Spania și Franța, acolo unde se află capodopere de pictură rupestră, nu s-a descoperit nici o urmă de fum provenit de la torțe, focuri sau opaițe de seu. Faptul este cel puțin curios, întrucât în alte peșteri, unde nu există picturi sau desene, pereții au fost adesea înnegriți de fum (știut fiind că oamenii epocii glaciare târzii aveau nu numai torțe, ci și „lămpi” de piatră, foarte ingenioase). Majoritatea grotelor sunt foarte adânci, cea de la Niaux, spre exemplu, constituind un complex de „încăperi” legate între ele, care se continuă până la 1600m depărtare de intrare, sub dealurile de la poalele Pirineilor francezi. Or, Niaux conține aproape o duzină de „săli” cu picturi rupestre considerate printre cele mai realiste și mai frumoase din întreaga Europă. Lumina necesară realizării lor nu putea veni în nici un caz de afară și nu a fost produsă prin arderea unor combustibili, sursa ei rămânând până astăzi necunoscută. Ipoteza explicativă, vehiculată în anii ’60 de către o serie de arheologi și cercetători, printre care se remarcă francezul Jean-Pierre Adam, s-a dovedit o simplă speculație, lipsită de suport științific. Potrivit acestei ipoteze, fumul de la torțe, depus pe pereții peșterilor sub formă de funingine fină, a fost consumat de o anumită specie de bacterii – evident, neidentificată. Argumentele împotriva acestei speculații sunt numeroase: imposibilitatea existenței *aceleiași* bacterii în *toate* peșterile din *întreaga*

Europă, probabilitatea extrem de redusă ca pictorii să fi folosit *același* lemn rășinos pentru torțe (ceea ce lărgește considerabil spectrul preferințelor alimentare ale bacteriilor în cauză), condițiile diferite de umiditate, atmosferă și aerisire, structura geologică neuniformă a pereților, care nu favorizează răspândirea uniformă a bacteriilor, în sfârșit, absența urmelor de funingine impregnate în oxidul mineral cu care au fost realizate picturile. Dar cel mai important contraargument îl constituie faptul că în aceeași peșteră se pot întâlni unele săli (pictate) fără urme de fum, și altele (fără picturi), ai căror pereți păstrează astfel de urme. Or, este greu de crezut că artiștii Paleoliticului cultivau specii de bacterii, folosite anume în vederea conservării „sălilor de expoziție”! mai mult, imaginile de animale de la Niaux, Altamira, Lascaux sau Font de Gaume sunt atât de realiste, încât dau senzația că artiștii le-au pictat după modele vii. Or, este evident că nu s-ar fi putut aduce bizoni sălbatici la sute de metri în inima muntelui, deci omul preistoric i-a reprodus din memorie, demonstrând un simț artistic într-adevăr remarcabil.

Studiile paleontologului francez Henri Martin (1911–1913) și cele ale arheologului britanic Paul Bahn (1980–1983) au dus la concluzia că triburile Cro-Magnon domesticiseră caii și câinii încă de acum 30000 de ani (deci la scurtă vreme după apariția acestor oameni ca specie). Câinii constituiau un

ajutor la vânătoare, iar caii, o rezervă de carne pentru sezonul de iarnă, un mijloc de a se deplasa și a transporta poveri grele. Ierbivorele domestice erau ținute în țarcuri construite în peșteri, ceea ce ar explica frumoasele picturi de cai descoperite în grote mai apropiate de suprafață, ca Marsoulas, ori cele de pe cursul râurilor.

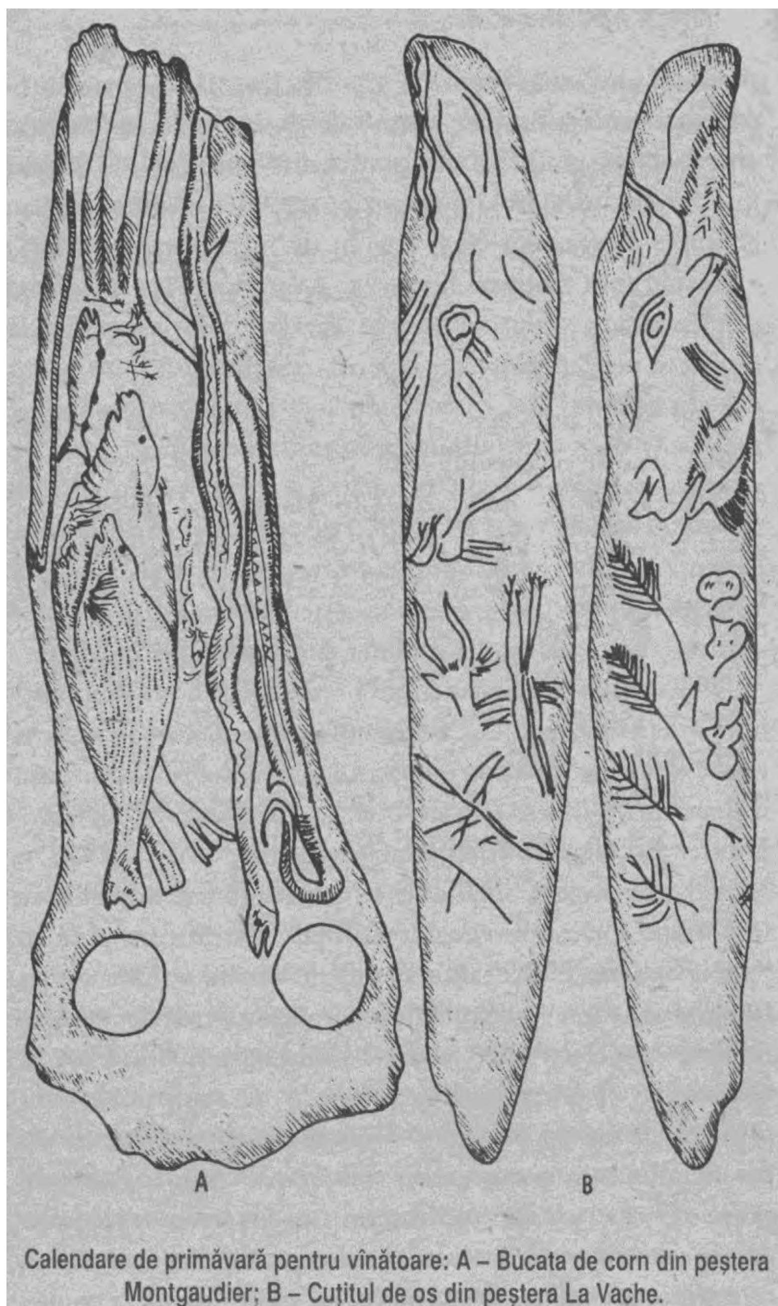
Dordogne și Garonne. Dar nu trebuie minimalizat talentul artiștilor anonimi: chiar dacă au avut cai vii înaintea ochilor, nu același lucru se poate spune despre mamuți, rinoceri, bizoni și celelalte animale mari prezente în aceste picturi!

Cu atât mai mult nu pot fi trecute cu vederea desenele gravate la Lussac-Poitou (Franța), unde se pot deosebi oameni redați realist (o raritate excepțională în arta rupestră europeană), îmbrăcați în haine asemănătoare celor moderne: pantaloni, pălării, sacouri etc. Analizate de specialistul francez Henri Breuil, desenele au fost apreciate ca „autentice și inexplicabile”! În plus, trebuie remarcată descoperirea profesorului Andrè Leroi-Gourhan de la Collège de France, care constata că toate frescele din Franța și Spania sunt așezate pe *anumiți* pereți din *anumite* încăperi ale peșterilor, alese cu grijă pentru a oferi condiții optime de *conservare*. Acest lucru atestă dorința lui *Homo Sapiens fossilis* ca realizările sale artistice să-i supraviețuiască, să reziste timpului – concept uluitor pentru o specie aflată la începuturile existenței.

În 1911, arheologul francez Louis Didon a descoperit în grota Blanchard de lângă orășelul Les Eyzies (Franța), un fragment de os de ren. Obiectul, având o serie de incizii făcute cu migală, data de aproximativ 30000 de ani. Pentru mai bine de jumătate de secol a zăcut într-o vitrină prăfuită din depozitul unui muzeu de arheologie. În iulie 1965, osul a fost remarcat întâmplător de cercetătorul american Alexander Marshack, care l-a solicitat pentru o analiză microscopică. Studiind semnele gravate pe suprafața lui, Marshack a înțeles cu uimire că ceea ce se crezuse a fi un motiv pur decorativ era cu totul altceva. Într-adevăr, cine ar fi decorat un os în 69 de puncte, cu mai multe unelte foarte fine, schimbându-și poziția de 24 de ori, și orientarea (direcția) succesiunii de semne de două ori!? Cercetătorul american s-a gândit că era mai curând vorba de un model intenționat, niște notații importante, poate un calendar sau anumite date care ar fi fost greu de memorat. Apelând la ajutorul unor astronomi, el a reușit până la urmă să demonstreze că inciziile descriau fazele Lunii pe o perioadă de câteva luni! Această descoperire extrem de importantă a dovedit că omul de Cro-Magnon avea noțiunea timpului și, mai mult decât atât, studia probleme cu un înalt grad de abstractizare, ținând de matematică și astronomie. (Un calendar similar, vechi de 15000 de ani a fost găsit ulterior în grota La Marche din Franța.) Or, până în deceniul șapte al

secolului nostru se credea că aceste preocupări au început abia cu civilizațiile istorice: sumeriană, egipteană, incașă etc.

Călăuzindu-se după o celebră remarcă a savantului francez Emile Duclaux („Dacă oamenilor din laboratoare le-ar fi teamă de revizuiri, atunci adevărul ar fi descoperit din pură întâmplare”), Marshack și soția sa (profesor la Colegiul Hunter din New York) au desfășurat, între 1965 și 1975, o serie de investigații amănunțite în toate zonele arheologice importante pentru preistoria Europei, din Suedia până în Spania și Italia. Au examinat mii de unelte și obiecte, au fotografiat, filmat și studiat (cu microscoape de geolog, microscoape electronice, aparate de filmare în infraroșu și ultraviolet etc.) gravurile, picturile și sculpturile din principalele „grote cu picturi” europene. Nemulțumiți de datele adunate, și-au extins cercetările asupra *tuturor* grotelor și *tuturor*, obiectelor preistorice europene descoperite în secolul nostru, inclusiv cele din muzeele și colecțiile particulare. Ca urmare, au găsit soluții la multe enigme legate de aceste obiecte și au făcut noi descoperiri în grote celebre, ca Peche-Merle, Rouffignac și Niaux (Franța) sau El Castillo și La Pileta (Spania). Rezultatele acestei munci titanice sunt astăzi recunoscute și apreciate de toți arheologii, căci după cum scria revista americană *Național Geographic* în mai 1975: „Marshack și-a adus o

Calendare de primăvară pentru vînătoare: A – Bucata de corn din peștera Montgaudier; B – Cuțitul de os din peștera La Vache.

contribuție majoră la clarificarea modului de gândire și a procesului evolutiv al speciei Cro-Magnon”.

Principala problemă care l-a frământat pe

cercetătorul american este imposibilitatea de a găsi un răspuns la întrebarea: *de ce omul de Cro-Magnon a devenit un gânditor, un creator de artă și de ce opera cu simboluri abstracte?* Există nenumărate interpretări ale picturilor rupestre și tot atâtea teorii asupra scopului în care au fost făcute. Până la Marshack, toate aceste păreri se încadrau însă în două curente principale.

Primul, al cărui promotor și strălucit susținător este eruditul abate H. Breuil, afirmă că picturile animaliere (majoritare în arta preistorică) constituie un ritual de vânătoare. Omul din Paleolitic reproducea imaginea animalului pe care dorea să-l vâneze (sau de care căuta să se ferească), „străpungând-o“ apoi cu lănci și săgeți, în credința că această „ucidere“ simbolică va fi urmată curând de una reală. Subsumată acestei teorii este și cea care consideră că imaginile respective sunt simboluri totemice – figuri de „animale-strămoși“ sau „animale-frați“ ai diverselor triburi. Oamenii preistorici ar fi crezut deci că invocând „legătura de sânge“ dintre ei și făpturile respective (prin ceremonii inițiatice, dansuri rituale cu măști reprezentând animalul-totem etc.), acestea se vor sacrifica de bună voie pentru a-și hrăni „frații“ (sau, în cazul unor animale de pradă, le vor dărui o parte din agilitatea, viclenia și puterea lor).

Teoria lui Breuil se bazează în special pe o paralelă făcută între modul de gândire al triburilor primitive

descoperite de către exploratorii europeni între secolele al XV-lea și al XX-lea și un prezumtiv raționament similar al omului de Cro-Magnon. Desigur, o similitudine în motivarea acțiunilor (generată de cauze asemănătoare) nu poate fi respinsă. Dar Breuil pornește de la ipoteza că oamenii de Cro-Magnon se aflau pe o treaptă de civilizație compatibilă (tehnologic, cultural, social) cu cea a triburilor de vânători și culegători care trăiesc astăzi în Africa, Asia, Australia și America de Sud. Or, descoperirile din ultimele decenii arată că nivelul lui *Homo Sapiens fossilis* europid a fost superior nu numai altor populații primitive, dar și celui atribuit de noi unor popoare din antichitate.

Sesizând toate aceste probleme, regretatul A. Leroi-Gourhan, cel mai cunoscut specialist contemporan în arta parietală, a formulat o nouă teorie, mai complexă, care ține seama de inteligența, dorința de cunoaștere, volumul de informații (culturale, științifice etc.) și curiozitatea vădite de această populație uimitoare. În volumul său *La Préhistoire de l'Art Occidental (Preistoria artei occidentale),* cercetătorul francez susține că arta Paleoliticului este legată în primul rând de diviziunea lumii vii în masculin și feminin, reprezentarea simbolică a acestui cuplu etern fiind dovada încercării oamenilor de Cro-Magnon (pentru *întâia oară în istorie)* de a-și explica apariția vieții, organizarea ei pe diferite niveluri în lumea vegetală

și animală etc. Bazându-se pe analize moderne (inclusiv interpretări furnizate de calculatoarele ultimelor decenii), teoria lui Leroi-Gourhan s-a dovedit în mare parte corectă, mai ales că statisticile arată un procent egal de figuri animaliere și simboluri feminine și respectiv masculine, din numărul total de imagini conținute de peșterile din Europa.

Teoria lui Marshack (inaugurând a treia categorie) vine să o completeze și să o extindă pe cea a lui Leroi-Gourhan. Considerând, ca și acesta, că grupurile de *Homo Sapiens fossilis* europid aveau o gândire mai complexă decât populațiile primitive anterioare, contemporane și ulterioare lor, Marshack a reușit să demonstreze că arta Paleoliticului este o expresie a dorinței de cunoaștere, un mod de stocare a informațiilor acumulate (științifice sau culturale) și o oglindire a realităților sociale ale epocii în care au trăit artiștii anonimi.

Un exemplu tipic: la Muzeul de Istorie Naturală din Tübingen (Germania) se află un grup de figurine vechi de circa 30000 de ani, descoperite în grota Vogelherd. Sculptate în fildeș de mamut, ele reprezintă un cal, un leu, un leopard, un urs, un mamut, un bizon și o siluetă feminină (mai stângaci executată decât animalele). Studiind calul la microscop, Marshack a constatat că statueta (ale cărei detalii fuseseră sculptate cu multă acuratețe) prezenta semnele evidente ale unei îndelungate

utilizări (tocirea contururilor, „șlefuirea” suprafețelor rotunjite etc.). Pe umărul calului fusese gravat un semn care putea reprezenta o rană, ceea ce demonstra că figurina fusese „sacrificată” simbolic. Dar această incizie era netocită și bine conturată, deci a fost făcută *după ani de zile* în care statueta fusese intens folosită. Ceea ce elimină ipoteza unei motivații de genul celei formulate de Breuil. Galul de la Vogelherd nu a servit ca jucărie și nici ca obiect magic, menit să cheme hergheliile în capcane. El a fost utilizat ani în șir, poate la ceremoniile de inițiere a tinerilor vânători, poate ca simbol masculin în dansurile rituale, poate drept calendar pentru sezonul de vânătoare al cailor; după care, când valoarea sa „documentară” a dispărut, a fost „casat“ prin semnul ultim, care îl declara impropriu folosirii. În orice caz, acest obiect este o dovadă de raționament complex și propriu omului de Cro-Magnon.

Toate elementele descoperite sau doar analizate de Marshack și Leroi-Gourhan nu fac decât să confirme faptul că arta omului de Cro-Magnon a fost prea puțin legată de magie. Simbolurile folosite aveau un corespondent real, precis, imaginile, realiste sau nu, exprimau lumea înconjurătoare, materială, pe care artiștii încercau s-o cunoască și s-o înțeleagă. Or, o astfel de atitudine rațională, opusă misticului, supunerii oarbe în fața unei forțe superioare, nu poate decât să surprindă la o populație apărută în epoca glaciară, când natura îi era ostilă. De fapt,

Homo Sapiens fossilis europid continuă să rămână o enigmă și puținele lucruri aflate despre ei până astăzi nu fac decât să sporească misterul ce le învăluie originea și evoluția. Ipoteza că acești oameni ar fi venit dintr-o altă zonă geografică, a cărei climă mai propice le-ar fi permis dezvoltarea unei civilizații remarcabile, pentru ca apoi, pierderea contactului cu patria-mamă și condițiile extrem de dure din continentul acoperit de ghețari să ducă la o „involuție” a nivelului de la care se pornise, nu este deloc absurdă.

Una din fascinantele dovezi ale tehnologiei și culturii omului european timpuriu și una dintre cele mai nepătrunse enigme privind modul de gândire și motivarea acțiunilor acestei specii îl constituie ansamblurile arhitecturale pe care le-a lăsat posterității.

Monumente megalitice există în aproape întreaga lume. Majoritatea lor au dimensiuni impresionante și sunt realizate din blocuri uriașe de piatră, fasonate sau nu, un element caracteristic constituindu-l absența mortarului. Dar mai ciudate și mai de neînțeles decât toate sunt cele aflate într-o zonă europeană restrânsă, ce se întinde pe teritoriile Franței de Nord, Angliei, Irlandei și Scoției: *menhirele*, santinelele tăcute ale câmpiilor verzi, dar sumbre, înecate în ceață cea mai mare parte a anului.

Inițial simple steiuri de piatră neprelucrate, ce marcau probabil teritoriul tribal, menhirele au

devenit curând un simbol. În spatele tuturor formelor de manifestare artistică ale oamenilor de Cro-Magnon se întrezărește o idee predominantă: aceea de a lăsa ceva în urma lor, o dovadă a faptului că au existat, într-o lume dușmănoasă, care încerca să răpună orice ființă vie. Și menhirele nu sunt o excepție. Treptat, stânca începe să fie prelucrată, cu unelte rudimentare, din piatră, ca să dea, din depărtare, impresia unei siluete solitare, oprită pentru o clipă sau pentru eternitate în mijlocul câmpiei, veghind, arătând drumul călătorului rătăcit, dându-i iluzia unei prezențe familiare, prietenoase.

Următorul stadiu sunt șirurile de steiuri de toate formele și mărimile, jalonând o linie uneori dreaptă, alteori sinuoasă, fără o destinație anume, ca un trib plecat spre capătul lumii și încremenit de viscole, undeva, în neștiut – simbol al destinului omului de Cro-Magnon, silit să rătăcească la nesfârșit într-un Univers ostil. Nimeni nu a putut da un alt sens șirurilor de stânci verticale, ce se deapănă de-a lungul multor kilometri la Carnac (Franța) – nu sunt borne de hotar, nu marchează un drum, nu constituie o fortificație, nu au nici o legătură cu astronomia, geografia sau măcar cu logica. Nimeni nu a izbutit să găsească o întrebuințare practică sau ceremonială imensului cerc de menhire de la Glastonbury (Anglia) – nu există nici măcar legende despre realizatorii săi și scopul pe care l-au urmărit. Efortul de cioplire, de

transportare (uneori pe distanțe de zeci de kilometri) și de ridicare în poziție verticală a sutelor de stânci cu greutăți de până la câteva tone fiecare, era considerabil, chiar pentru o populație mai numeroasă și mai bine organizată social decât triburile Paleoliticului târziu. Ce motivație a avut o asemenea întreprindere, aparent inutilă?

Cu timpul, gradul de complexitate al monumentelor de acest tip sporește. Apar așa-numitele *dolmene*: două menhire apropiate peste care se așeza, în echilibru perfect, o dală dreptunghiulară, elipsoidală, discoidală sau chiar semisferică. Astfel de ansambluri deconcertante, aidoma unor ciuperci îngemănate, cum ar fi cele de la Louth (Irlanda) sunt presupuse a succeda menhirele; dar prezumția se bazează doar pe logica evoluției generale de la simplu la complex, nu pe vreo descoperire arheologică propriu-zisă. Ca și menhirele, dolmenele nu pot fi datate decât aproximativ, după urmele de materii organice descoperite *în jurul lor*. Se consideră că au fost realizate tot în perioada de trecere de la Paleolitic la Neolitic, poate chiar cu puțin înainte de începutul epocii aramei. Raționamentul nu se susține prin date certe, ci prin argumentul că numai o comunitate sedentară, de păstori și agricultori, cu un număr mare de oameni, o structură socială bine definită și dispunând de unelte de piatră de bună calitate, de scripeți și pârghii (deci posedând unele noțiuni tehnice de bază în construcții) putea duce la bun

sfârşit o asemenea muncă titanică. Totuşi, nimic nu poate demonstra cu certitudine că aceste ansambluri nu au fost realizate mai înainte, în Paleolitic – capcane ce folosesc principiul pârghiei şi al scripetelui sunt prezente în picturi rupestre vechi de 30000 ani!

În orice caz, întrebuinţarea lor rămâne un mister (nu erau construcţii ceremoniale, căci nimeni nu se putea urca pe ele, nu par a fi legate de vreun fenomen şi nici nu prezintă urme de sacrificii rituale sau alte activităţi umane în jurul lor), după cum modul de realizare, în special echilibrul perfect în care stau şi astăzi, după mii de ani, pietrele de deasupra, ridică multe semne de întrebare. O explicaţie posibilă ar fi construcţia unei rampe înclinate jur-împrejurul celor două picioare, pe care să fie trasă piatra-capitel, dar nicăieri nu s-au descoperit vestigiile unei asemenea rampe. În ceea ce priveşte scripeţii, este puţin probabil că frânghiile din piele ar fi rezistat la greutăţi de câteva tone şi, chiar admiţând această posibilitate, rămâne de neînţeles modul de fixare a pietrei superioare (odată ajunsă deasupra picioarelor), care *nu este potrivită în scobituri speciale,* ci pur şi simplu se îmbină perfect cu suprafeţele, de multe ori neprelucrate, ale stâlpilor. (O astfel de piatră, în greutate de 160 tone, încununează cel mai mare dolmen din Franţa, care se află lângă Bournand, regiunea Loudun-Vienne, şi are 17m lungime între laturile exterioare ale picioarelor!)

Însă orice încercare de a da o explicație plauzibilă enigmei privind modul de transportare și ridicare a unor asemenea monoliți devine superfluă înaintea celui mai impresionant menhir (sau „standing-stone“ cum îi spun englezii) din Wiltshire (și din întreaga Anglie de altfel). Având 19,5m înălțime și cântărind peste 340 tone, colosul, cioplit din bazalt cenușiu-albăstrui, desfide ideea că putea fi desprins din trupul muntelui cu unelte rudimentare ca topoarele de piatră și penele de lemn, iar apoi transportat și înălțat în poziție verticală cu ajutorul unor trunchiuri de copac și funii din fâșii de piele împletite. A nu se uita că prima macara capabilă să ridice peste 300 tone a apărut abia înaintea celui de-al doilea război mondial, iar astăzi există puține macarale care să poată deplasa mai mult de 900 tone (și asta doar dacă sunt plutitoare)!

Uneori, ansamblurile arhitecturale megalitice, chiar cele mai vechi, capătă o complexitate și o monumentalitate ce impresionează la gândul formidabilului efort depus spre a le construi. Un exemplu clasic ar fi cel de la Avebury (Anglia): câteva sute de menhire dispuse în inele concentrice, la care duc alei drepte, pavate cu sfărâmături de piatră. Tot complexul este înconjurat de un val de pământ taluzat și un șanț adânc, iar nu departe de el se înalță o imensă colină artificială, presărată, ca și dealurile din împrejurimi, cu gorgane ovale și rotunde – probabil mormintele unor căpetenii de vreme ce în

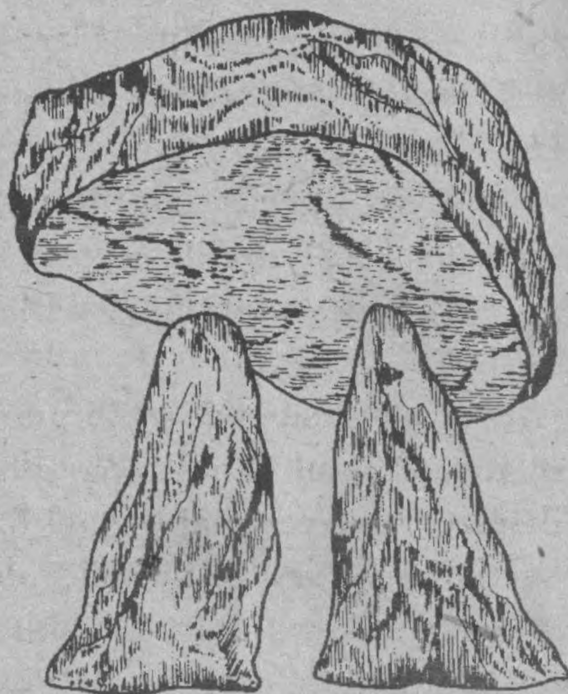
încăperile zidite dinăuntru s-au găsit, alături de schelete, arme de piatră splendid șlefuite, vase de lut și podoabe. Interesant este faptul că o parte din schelete au craniile alungite, de tip Cro-Magnon, iar celelalte au cranii amintind de neanderthalieni, ceea ce atestă existența a două populații, una locală, tot mai puțin numeroasă spre sfârșitul Paleoliticului, alta venită de pe continent, din Spania și Franța – oamenii de Cro-Magnon. Aceștia au adus și în insulele britanice o serie de elemente noi: construcția corăbiilor lungi, a caselor din lemn și piatră, îmblânzirea câinilor, bovinelor, caprinelor și porcinelor, cultivarea grâului, folosirea arcului și a praștiei, deprinderea de a realiza uriașe desene pe dealuri și câmpii, prin decuparea și decopertarea unor porțiuni de sol. Tot ei au umplut Anglia și unele regiuni din Scoția și Irlanda cu monumente megalitice foarte asemănătoare celor din Franța și Malta, fapt care atestă omogenitatea civilizației europeano-mediteraneene ce poate fi numită pe drept cuvânt „lumea oamenilor de Cro-Magnon“ și, mai târziu, a urmașilor neolitici ai acestora. O lume la fel de unitară în spirit și mod de viață ca lumea romană de mai târziu sau Europa secolelor X–XV e.n. O civilizație remarcabilă, a unor oameni deloc „primitivi”, dacă au putut concepe și realiza opere de artă ca picturile de la Altamira, Niaux, Lascaux și Marsoulas, iar ulterior ansambluri de grandoarea celui de la Stonehenge. O lume căreia îi datorăm

multe căci, așa cum scria André Maurois în *Histoire D'Angleterre (Istoria Angliei):* „Pelicula subțire a perioadei istorice se reazemă pe adâncile straturi ale preistoriei și nenumăratele generații de la care n-au mai rămas alte urme tangibile sau vizibile decât pietrele cioplite și ridicate în picioare, drumuri și fântâni, au lăsat moștenire omului o seamă de noțiuni, instituții și cunoștințe fără de care continuarea aventurii civilizației ar fi fost de neconceput".

Astăzi se consideră, pe bună dreptate, că prima pagină a istoriei europene nu este albă, ci a fost scrisă într-un alfabet care ne rămâne, încă, necunoscut. Până unde ajungea gradul de civilizație al oamenilor de Cro-Magnon? Cum au putut ei trece – dacă nu erau decât urmașii unor triburi primitive, de vânători-culegători –, de la menhire la concepția dolmenelor simple, izolate, iar apoi la unirea acestora în *cromlehuri,* construcții complexe, infinit mai greu de realizat decât formele anterioare de monumente megalitice? Un ansamblu asemeni celui de la Stonehenge necesită prezența unei populații numeroase, deprinsă să acționeze în comun sub conducerea unei autorități unanim acceptate – o imagine cu totul diferită de ceea ce se credea că a fost lumea preistorică, frământată continuu de conflictele haotice dintre triburi rivale.

Stonehenge se află în câmpia Salisbury, la trei kilometri vest de orășelul Amesbury din sud-vestul

C

A – *Menhir* (Carnac); B – *Dolmen* (Louth); C – *Cromleh* (Stonehenge – după Atkinson).

comitatului Wiltshire, zona cea mai bogată în monumente megalitice și în vestigii arheologice neolitice de pe întreg teritoriul insulelor britanice. Astfel, în Wiltshire sunt localizați 148 din cei 260 tumuli mari descoperiți până în prezent în Anglia și Scoția, numai în jurul Stonehenge-ului fiind concentrate câteva sute de încăperi mortuare de piatră și zeci de tumuli.

Toate aceste urme lăsate de populații prea puțin cunoscute au suscitat din cele mai vechi timpuri un interes deosebit. Folclorul englez – de sorginte celtică și remarcându-se printr-o puternică originalitate – păstrează multe legende despre făpturile fermecate, zâne, spiriduși, gnomi și uriași care ar fi stăpânit câmpiile Wiltshire-ului, despre „castelele” lor subpământene și „cetățile” de la suprafață. Cucerind Britania, romanii au fost uimiți de măreția unor construcții în ruină, care nu păreau ridicate de celți, deși aceștia se foloseau încă de unele dintre ele. Mai târziu, saxonii lui Ethelbert, vikingii lui Canut și normanzii lui Wilhelm Cuceritorul au preferat să ocolească locurile unde se înălțau „pietrele vrăjitoarelor”…

Dar nici istoricii romani, nici cronicarii saxoni nu pomenesc ceva despre Stonehenge. Acest nume apare pentru prima oară în scrierile lui Henry of Huntington, datând din secolul al XII-lea. În cronica sa, Huntington numește monumentul „a doua dintre cele patru minuni ale Angliei”, însă recunoaște că

nimeni nu știe cine și de ce l-a construit. Un alt cronicar, contemporan lui, Geoffrey of Monmouth, consemnează în *Historia Britanum (Istoria Britanilor)* o legendă ce susținea că, în secolul al V-lea, un general roman, ajutat de faimosul vrăjitor Merlin, a adus sute de blocuri de piatră din Irlanda (unde fuseseră cărate de către uriași tocmai din Africa) până la Stonehenge, locul ales pentru ridicarea unui monument în memoria soldaților căzuți în luptele cu localnicii. (Romanii aveau într-adevăr obiceiul de a imortaliza o mare bătălie printr-un monument, dar ei își retrăseseră armata și administrația în timpul domniei împăratului Flavius Claudius Constantinus: 407–411.)

Primele studii amănunțite asupra Stonehenge-ului au fost făcute abia în secolul al XVII-lea, de către Inigo Jones (1573–1652), un faimos arhitect al regelui James I. Din ordinul regelui, Jones a efectuat o serie de cercetări care, astăzi, s-ar putea numi științifice, datorită seriozității și spiritului metodic pe care le-a manifestat acest om de o vastă cultură. Procedând după o metodă foarte apropiată de cele actuale, Inigo Jones a făcut măsurători, calcule de amplasamente, săpături în jurul pilonilor, chiar unele încercări de reconstituire teoretică. Observațiile sale s-au concretizat în cea dintâi lucrare consacrată integral acestui monument: *Stone-heng Restored (Stone-heng restituit),* publicată postum la Londra, în 1655. Din nefericire, concluziile

arhitectului englez rămâneau tributare unei prejudecăți izvorâte din educația sa clasică. Astfel, Inigo Jones considera că ansamblul reprezintă ruinele unui templu roman, consacrat zeului Coelus! Desigur, în secolul al XVII-lea nu existau mijloacele actuale de datare, însă pilonii cioplíți rudimentar, nefinisați, forma monumentului, lipsa acoperișului și, mai ales, *lipsa mortarului la îmbinări* ar fi trebuit să dea de gândit unui arhitect care cunoștea construcțiile romane din Italia, Franța și Anglia. Singura motivație a raționamentului său este ideea că dintre toate populațiile care s-au perindat până prin secolul al XII-lea e.n. În Britania, numai romanii ar fi dispus de geniul și disciplina necesară realizării unui asemenea ansamblu arhitectonic.

Următorul studiu de notorietate îi aparține anticarului John Aubrey (1626–1697), originar din Wiltshire. Aubrey a descoperit centura celor 56 cavități circulare din interiorul incintei (înconjurată de un șanț lat și în centrul căreia se află monumentul propriu-zis). Aceste cavități îi poartă astăzi numele („Gropile lui Aubrey“ – „Aubrey's Holes”), arheologii moderni recunoscând meritele modestului amator care, cu aproape trei secole în urmă a măsurat și cercetat ani de zile uriașa ruină, fără nici un ajutor. Concluziile lui Aubrey, deși mai logice decât ale lui Inigo Jones, erau și ele greșite: anticarul credea că ar fi fost vorba despre un templu construit și folosit de druizi, preoții și conducătorii spirituali ai celților. În

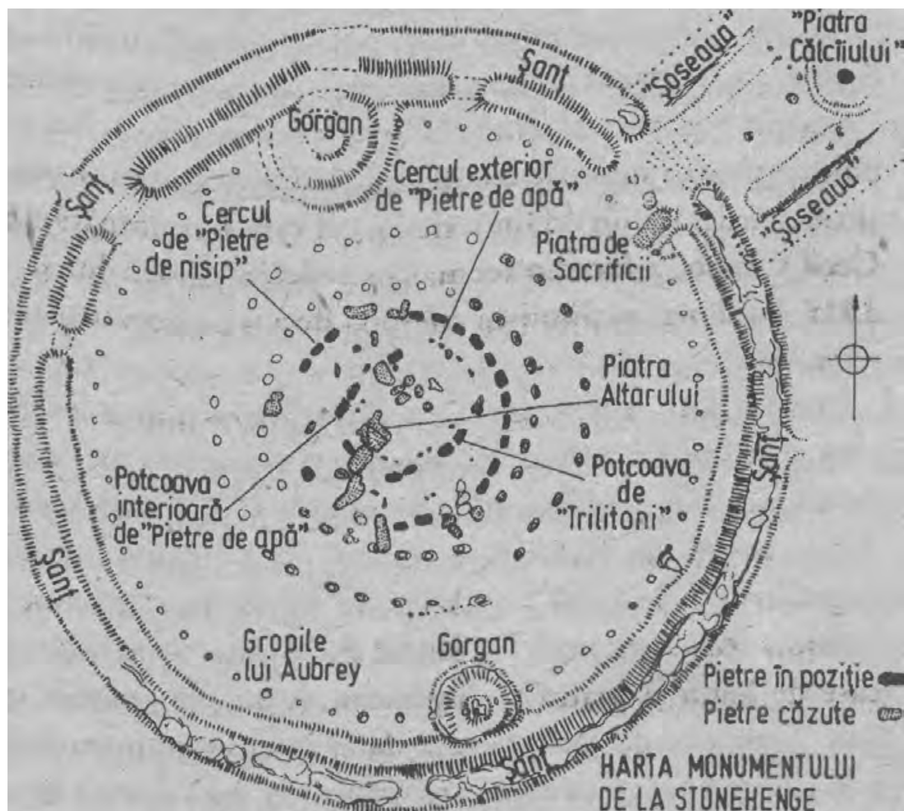
secolul al XVIII-lea, ipoteza lui Aubrey, preluată și extinsă de dr. William Stukeley în cartea sa *Stonehenge: A Temple Restored to the Druids (Stonehenge: Un templu restituit druizilor* – publicată la Londra în 1740), era considerată singura explicație posibilă privind proveniența și destinația monumentului. De altfel, Stukeley a făcut descoperiri importante: a) degajarea și cartarea „șoselei” („the Avenue”) – un drum pietruit, rectiliniu, cu pereți laterali, care pornește de la intrarea de nord-est în Stonehenge (realizat din pământ taluzat și puternic tasat) și duce la Amesbury, aproape de Râul Avon; b) dezgroparea totală a „Pietrei Călcâiului“ („Heel Stone”), impozanta stâncă deasupra căreia răsare soarele la fiecare solstițiu de vară. Dacă aceste rezultate și datele obținute după mai mult de 2 000 de măsurători trec volumul lui Stukeley în categoria surselor de prim ordin în ceea ce privește aspectul, forma și dimensiunile monumentului, concluziile doctorului englez despre poporul care l-a construit și scopurile sale s-au dovedit complet eronate. Astăzi se știe că druizii au venit în Anglia la peste 1000 de ani după terminarea Stonehenge-ului!

În secolul al XIX-lea apare lucrarea lui Sir William Flinders Petrie, *Stonehenge: Plans, Description and Theories (Stonehenge: Planuri, descriere și teorii),* publicată la Londra în 1880 și conținând rezultatele uneia dintre cele mai minuțioase cercetări asupra Stonehengeului. Desenele și catalogarea fiecărei

pietre, executate cu deosebită precizie de către Petrie, constituie astăzi baza majorității sintezelor și descrierilor consacrate monumentului. În 1872, James Fergusson lansase teoria (total nefondată) după care Stonehenge ar fi un monument funerar saxon. La începutul secolului nostru însă, profesorul William Gowland făcea primele săpături metodice în întreaga incintă, continuate și extinse în anii 1919–1926 de către colonelul William Hawley, care a cercetat și împrejurimile, descoperind indicii prețioase privind modul de realizare a impresionantului ansamblu. În sfârșit, în ultimele șapte decenii, numeroși arheologi, astronomi și ingineri din Marea Britanie, S.U.A. Și Franța au studiat, cartat, măsurat și analizat fiecare metru pătrat al zonei în care se află monumentul (cercetări intensive desfășurându-se de altfel și în celelalte regiuni britanice bogate în construcții megalitice).

Rezultatele celor trei secole de cercetări permit astăzi schițarea unei istorii relativ fluente a diverselor faze din construcția ansamblului și elaborarea unor ipoteze privind modul de extragere, transportare, prelucrare și montare a megaliților, deși ambele categorii de probleme ridică încă destule semne de întrebare. Ceea ce arheologii și istoricii nu au reușit să clarifice însă este *motivul* pentru care a fost ridicat monumentul, *cine* anume, *cum* și, mai ales, *cât timp* l-a folosit. Datele arheologice confirmă că perioada de construcție a ansamblului s-a împărțit

în trei faze și a durat cam între anii 2800–1100 î.e.n. Este probabil ca monumentul să mai fi fost folosit câteva sute de ani după aceea, dar nu există dovezi sigure în acest sens. În orice caz, 17 secole de istorie reprezintă un timp considerabil și, dacă se ține seama de evenimentele, schimbările, răsturnările de valori ce au avut loc în oricare perioadă similară a istoriei cunoscute a majorității zonelor geografice și a tuturor popoarelor, rezultă o idee destul de clară despre dificultățile ce se ridică înaintea arheologilor în explicarea acestei enigme. De ce populații diferite, cu un mod de gândire și de viață, tradiții, tehnică, artă și noțiuni științifice aflate – teoretic – la niveluri foarte variate, au construit și utilizat monumente relativ asemănătoare, situate în același loc?! Căci un lucru este sigur. Stonehenge nu a aparținut unei singure culturi și este tot atât de probabil să fi avut o funcție unică de-a lungul celor aproape două milenii de folosire, după cum se poate ca fiece popor care l-a preluat să-i fi dat o altă întrebuințare. Un punct comun între aceste populații ar fi acela că ele aparțin grupărilor Cro-Magnon, Brünn și protonordice de pe continent și au venit în Anglia din Europa de vest; de asemeni, toate aveau legături cu lumea mediteraneană. Dar asta nu explică păstrarea *amplasamentului* monumentului, de vreme ce noii veniți modificau întotdeauna *forma* (deci poate și *funcția)* anterioară a ansamblului.

Forma actuală a Stonehenge-ului reprezintă rămăşiţele fazei finale de construcţie; aceste ruine au înfruntat eroic veacurile, deşi au fost supuse unui proces destructiv continuu, începând din secolul al XIV-lea, fiind considerate „cea mai la îndemână carieră de piatră a Wessex-ului”, până prin 1890. Monoliţii erau luaţi, sparţi şi folosiţi ca piatră de fundaţie sau la pavarea drumurilor, iar la 21 septembrie 1915, întreg monumentul a fost vândut într-o licitaţie publică pentru suma de 6 600 lire sterline (aceasta incluzând şi terenurile din jur)! Din fericire, cel care l-a cumpărat, Sir Cecil Chubb, a

făcut-o tocmai în vederea salvării lui și, în 1918, l-a donat națiunii cu condiția de a fi conservat pentru viitorime.

Prima fază de construcție a Stonehenge-ului a început cam prin anii 2800 î.e.n., odată cu poposirea pe aceste meleaguri a „poporului de la Windmill Hill” (numit astfel după locul unde a fost descoperită prima așezare caracteristică lui), o populație de agricultori, păstori și vânători sedentari, veniți probabil din Spania, care trăiau în case de lemn și piatră și dispuneau de unelte și arme din silex și coarne de cerb. Forma dată de ei monumentului a fost următoarea: o incintă rotundă uriașă, înconjurată de un șanț larg de 3–4 m, pe malul interior al căruia se ridica un taluz înalt de 1,8 m, construit cu bucățile de sol calcaros scoase din șanț. Înăuntrul acestui rambleu s-a săpat, concentric, un cerc de 56 gropi cu diametrul de circa 1 m fiecare și cu o destinație neclară încă. Inițial s-a crezut că ar fi servit drept lăcașuri de fundație pentru menhire, dat ipoteza s-a vădit eronată atunci când arheologii au descoperit că fuseseră umplute cu sfărâmături de calcar imediat după terminarea lor (simultană). Misterul a devenit și mai de nepătruns după găsirea unor resturi de incinerare datând dintr-o perioadă ulterioară ultimei faze de construcție a monumentului, ceea ce înseamnă că aceste gropi erau localizate cu precizie, fiind redeschise și folosite la multe veacuri după săparea lor. Ieșirea din sanctuar a fost marcată

printr-un dreptunghi pietruit, lung de vreo 30 m, la capătul căruia s-a ridicat un portal de lemn, dublat de un șir de pietre mai mici.

În sfârșit, tot în prima fază a fost adusă și uriașa „Piatră a Călcâiului“ („*Heel Stone*” – a cărei proveniență, mod de extragere și transportare rămân enigmatice), cântărind câteva zeci de tone și plasată în fața portalului, puțin spre dreapta, înconjurată de un șanț circular, taluzat. Începând cu epoca modernă, Soarele răsare la solstițiul de vară perpendicular deasupra ei; cu peste patru milenii și jumătate în urmă însă, axa Pământului avea o altă înclinare, iar Soarele răsărea mai la nord, trecând doar razant peste creasta stâncii, care nu poate fi considerată deci un indicator solar. Calculele efectuate în ultimul deceniu arată că, de fapt, „Piatra Călcâiului“ indica răsăritul de Lună în cadrul aceluiași solstițiu, iar astronomii britanici sunt de acord că frecvența aliniamentelor majorității pietrelor din ansamblu spre anumite poziții ale Lunii aduce dovezi importante în sprijinul afirmației că una dintre funcțiile Stonehenge-ului a fost aceea de observator consacrat studierii fazelor Lunii. S-a constatat chiar că, mutând într-o anumită secvență șase stâlpi indicatori pe lungimea cercului de „gropi ale lui Aubrey“ se putea determina apropierea unei eclipse de Lună sau de Soare de solstițiul de vară sau de cel de iarnă. Astăzi, toată lumea știe că Stonehenge este orientat pe axa răsăritul solstițiului de vară – apusul

solstițiului de iarnă și a fost construit încă din prima fază ca să servească unor observații și calcule astronomice și calendaristice. Chiar și cei mai conservatori oameni de știință au acceptat ideea că monumentul, ca și multe alte ansambluri megalitice din Anglia, Scoția și Franța, se orientează după Lună și după Soare; întrebarea este însă *cine* anume și *de ce* dorea să cunoască date astronomice atât de precise în Neolitic.

„Poporul de la Windmill Hill“ a fost ajutat, în a doua jumătate a fazei I de construcție, deci începând cam de prin anii 2400 î.e.n., de o populație venită din Franța, care se stabilise tot în Wessex (după ce ridicase o primă așezare pe locul Bristol-ului de azi) și trăia în pace cu localnicii. Așa-numitele „triburi de la Bristol” aduseseră în Anglia datina îngropării morților în camere de piatră acoperite de tumuli; este probabil să fi fost nomade, compuse exclusiv din vânători (căci nu s-au găsit urme de locuințe stabile sau de practicare a agriculturii și creșterii vitelor în taberele lor descoperite între Avebury și West Kennet, ca și la Stonehenge), dar știau să construiască sanctuare în aer liber și chiar temple cu acoperiș, derivate din vechile dolmene. Această populație folosea arme de piatră șlefuită cu deosebită finețe, dar nu cunoștea metalele. Or, se pare că tocmai ei i se datorează faza următoare de construcție a monumentului.

Perioada a doua a început prin anii 2100 î.e.n. În

centrul incintei delimitate de șanț și taluz au fost ridicate două cercuri concentrice de „Pietre Albastre” („Blue Stones”). Această varietate de rocă numită dolerit sau tuf riolitic nu există în Wessex, cea mai apropiată sursă fiind Munții Prescelly din Dyfed, sudul Walles-ului (Țara Galilor), aflați la 386 km *în linie dreaptă* de Stonehenge. Cele 82 de „Pietre Albastre”, cântărind fiecare între 1 și 4 tone au fost, se presupune, decupate cu topoare și dălți de silex, iar apoi aduse cu plute (pe porțiunile în care se întâlneau râuri) și, respectiv, târâte cu ajutorul unor funii de piele pe paturi din trunchiuri nefasonate, de-a lungul a zeci de kilometri. În 1984, ziaristul Robert Clarke și arheologul Pierre Mohen au încercat reconstituirea „a la Heyerdahl” a unui astfel de periplu. Beneficiind de participarea a 200 de voluntari, cei doi au reușit, folosind topoare de piatră și pene de stejar, decuparea unei dale de 32 tone dintr-un deal calcaros, apoi târârea ei pe o distanță de 10 km pe niște tăvălugi de lemn. Operațiunea s-a efectuat prin metoda tragerii (170 oameni cu odgoane) simultan cu împingerea-săltare (30 oameni cu pârghii de stejar). După aceasta, dala a fost ridicată la 2 m înălțime și așezată pe o altă piatră, cu ajutorul a 15 oameni care acționau leviere de lemn și a încă 50 care strecurau bolovani și trunchiuri sub ea.

S-ar fi părut deci că problema este definitiv rezolvată. Dar valoarea unor asemenea reconstituiri constă în acuratețea cu care sunt executate, or puține

dintre ele respectă întru totul condițiile presupuse obligatorii chiar de către experimentatori și, nu rareori, concluziile sunt forțate spre soluționarea cu orice preț a problemei. Astfel, în experiența din 1984 nu s-a ținut seamă de o abatere majoră de la exactitatea faptică: *doleritul* este mult mai dur decât *calcarul*, iar decuparea lui dintr-o carieră *montană,* și nu prin decopertarea *stratului superficial al unui deal,* ar fi fost greu de realizat cu topoare și dălți de silex. Apoi, oamenii Neoliticului nu dispuneau de *otgoane din fibră de Manilla,* ci de *funii de piele* care nu rezistă la greutăți mari. Este adevărat că „Pietrele Albastre" aveau 4 tone și nu 32 tone ca aceea folosită la experiment, însă ele au fost aduse de la câteva sute de kilometri pe un teren accidentat, încărcate și descărcate de pe plute, trase pe unele porțiuni ce au trebuit nivelate și amenajate în prealabil. Toate acestea *se puteau* face cu mijloace primitive, însă necesitau un număr de oameni de care nu dispuneau comunitățile mici, izolate din Neolitic. Unirea tuturor triburilor de vânători nomazi și a locuitorilor așezărilor de agricultori era obligatorie pentru asemenea realizări – dar ce motiv anume a stat la originea unei asemenea atitudini (teoretic) neobișnuite? De altfel, chiar și în acest caz, construcția dura secole, ceea ce ridică un alt semn de întrebare: dacă mai este posibil ca, la un anumit moment istoric, populații diverse să se asocieze în vederea atingerii unui țel comun, cum se face că

generațiile ulterioare au respectat și au continuat în timp opera începută cu zeci, chiar sute de ani înainte de venirea lor pe lume? Era civilizația Neoliticului nu numai unitară în gândire și interese, ci și capabilă să-și propună țeluri de viitor îndepărtat și să le îndeplinească? Era oare destinația sau chiar simpla existență a unor astfel de monumente considerată atât de importantă, încât să justifice un efort (fără vreo finalitate practică, subordonată necesităților imediate) susținut pe o perioadă de aproape două milenii? Nu cumva acești oameni erau urmașii (decăzuți tehnologic și cultural, dar nu și spiritual) unei civilizații avansate, cu valori și mod de viață ce depășeau cerințele necesităților imediate, o lume din care veniseră în valuri succesive, între anii 35000–10000 î.e.n., grupările de *Homo Sapiens fossilis?*

Revenind la experimentul din 1984, el mai prezintă un aspect care îl împiedică să devină o explicație etalon, unanim acceptată: ridicarea pietrei pe o stâncă fixă, găsită în acel loc. Dolmenele și cromlehurile (în special cel de la Stonehenge) sunt compuse din stâlpi aduși și plantați în locurile respective, peste care s-au așezat în echilibru perfect și fără a le influența stabilitatea ori verticalitatea, alte dale de piatră. Aceasta nu se putea face prin metoda ridicării treptate, cu bolovani sau trunchiuri având rol de pene, întrucât s-ar fi amenințat stabilitatea pilonilor-picioare. Construirea unei rampe circulare în jurul pilonilor, cu peretele dinspre

ei drept și celălalt înclinat, pe care să fie trasă dala de deasupra și potrivită cu precizie la locul său, este o soluție ce necesită un consum de timp și de muncă depășindu-l de cel puțin două ori pe acela afectat ansamblului arhitectural propriu-zis. În afară de asta, nu s-au găsit nicăieri în Franța, Scoția, Irlanda sau Anglia urmele vreunei astfel de rampe în apropierea monumentelor megalitice. Mai rămâne posibilitatea folosirii unor palănci cu scripeți și a unor frânghii extrem de rezistente – dar din ce material erau făcute frânghiile și cum arătau „macaralele neolitice" care permiteau ridicarea unor dale de 25–45 tone la 5–8m înălțime, cum este cazul celor datând din faza a treia de construcție a Stonehenge-ului? (Un ultim detaliu, amuzant, privind experiența Clarke-Mohen: sutele de trunchiuri folosite la transport, la patul de tăvălugi și ca pârghii sau leviere au fost achiziționate de la un depozit de lemne, prelucrate gata și nu tăiate, așa cum ar fi trebuit, cu topoare de piatră. Aceasta nu pentru că experimentatorii n-ar fi găsit stejari în picioare în Anglia de azi, ci datorită faptului că știau, din încercările altor cercetători, câtă vreme durează retezarea și curățarea de crengi a unui copac folosind unelte de silex!)

Cercurile de „Pietre Albastre" nu au fost niciodată terminate în partea de vest – motivul rămâne necunoscut și de neînțeles dacă se iau în considerare celelalte date ale noii forme conferite monumentului. Astfel, axa care unea cele două intrări (prima, cea

veche, iar a doua, opusă ei, marcată printr-o groapă adâncă, în care este probabil că a fost plasat un monolit de mari dimensiuni, dispărut ulterior), trecând prin centrul comun al cercurilor, corespundea direcției solstițiu de vară – solstițiu de iarnă. Porțiunea pietruită de la intrarea cea veche a fost lungită, regularizată și astfel a luat naștere „Șoseaua” cu laturi paralele, care nu avea rolul de a facilita transportul pietrelor, așa cum s-a crezut inițial, ci pe acela de a corecta, prin axa ei de simetrie, răsăritul Soarelui la solstițiul de vară. Astfel, Soarele se ridica deasupra liniei centrale a „Șoselei”, iar Luna deasupra „Pietrei Călcâiului” și datele celor două solstiții puteau fi stabilite cu precizie.

A treia fază de construcție și folosire (2000–1100 î.e.n.) a avut două perioade. Prima (2000–1550 î.e.n.), datorată, după cum consideră Richard Atkinson, profesor de arheologie la Colegiul Universității Cardiff, așa-numitelor „popoare beaker”, a schițat forma definitivă a monumentului. Urmele „popoarelor beaker” (venite la începutul mileniului al II-lea î.e.n., din Olanda și Renania) se întâlnesc în toată Anglia și Irlanda. Vânători și negustători, acești emigranți au adus ceva nou în istoria insulelor engleze: prelucrarea metalelor. Descoperirile arheologice confirmă însă că „beakerii” nu foloseau decât aurul și cuprul, pentru bijuterii, arme și unelte fine (vârfuri de săgeți, cuțite etc.), de mici dimensiuni. Topoarele, dălțile, vârfurile de lance, majoritatea

obiectelor de uz casnic erau făcute tot din piatră bine șlefuită. Abia ulterior, prin contopirea acestei populații cu localnicii și sub influența civilizațiilor mediteraneene, în special cea cretană și cea miceniană, Anglia a intrat în epoca bronzului. Noul popor care a luat naștere în zona Stonehenge-ului, „poporul din Wessex" era pașnic, sedentar și avea o economie înfloritoare, bazată pe agricultură, creșterea animalelor și comerțul cu staniu și cupru, vitale pentru metalurgia bronzului, Britania fiind principala lor furnizoare pentru întreaga lume mediteraneană antică. Imaginile unui pumnal minoic și ale câtorva topoare de ceremonie miceniene, gravate cu stângăcie pe unul dintre pilonii de la Stonehenge și găsirea unor obiecte de proveniență cretană pe ambele coaste ale Mânecii atestă cu prisosință legăturile din perioada ultimei faze de construcție și folosire a monumentului, 1550–1100 î.e.n. Însă nu s-a putut demonstra existența unor așezări-colonii permanente, minoice sau miceniene în Anglia; de asemeni, rămâne sub semnul întrebării influența tehnicilor de construcție și a arhitecturii cretane sau miceniene asupra „poporului din Wessex", deși unele asemănări de stiluri nu pot fi negate.

În cursul celor două veacuri ale fazei finale, Stonehenge a cunoscut transformări radicale, ajungând la o măreție inegalabilă în lumea britanică preistorică. În primul rând, cercurile de „Pietre

Albastre” au fost demontate, pilonii de dolerit fiind scoşi din incintă şi depuşi, la distanţe egale unul de altul, pe marginea exterioară a şanţului. Din carierele de la Mariborough Downs (nordul comitatului Wiltshire) aflate la 32km în linie dreaptă de Stonehenge, au fost aduse 77 de blocuri de gresie, cântărind în medie 26 de tone. (Uriaşii monoliţi erau neteziţi şi fasonaţi chiar în incintă, cu ajutorul unor ciocane de lemn având dimensiunea capului cilindric de până la 35cm lungime şi 25cm diametru!) Apoi, 30 dintre ele au fost ridicate în picioare şi aşezate în cerc, cu partea mai bine prelucrată spre interior, şi pe fiecare pereche de pietre verticale s-a pus câte un buiandrug. Alţii făceau legătura între dolmenele astfel realizate încât, în final, cercul de stâlpi (denumit astăzi „Cercul Pietrelor de Nisip“ – „Sarsenstone’ Circle”) era închis în partea de sus cu grinzi lipite una de alta la capete, ajungând să arate aidoma unei coroane răsturnate. Această operă arhitecturală a fost realizată, se presupune, doar cu pârghii şi scripeţi de lemn şi funii de piele; dar pietrele-buiandrug formau un cerc *perfect orizontal,* a cărui circumferinţă medie se afla, *în orice punct,* la 5,3m înălţime, deşi terenul incintei sanctuarului *coboară* în pantă spre intrarea principală. Fiecare buiandrug este fixat de pilonii-picioare prin ghermele cioplite în relief la capetele pilonilor, în aşa fel încât să între exact în nişte scobituri corespunzătoare, situate pe feţele inferioare ale grinzilor de deasupra.

În interiorul „Cercului Pietrelor de Nisip“ s-a ridicat o potcoavă cu deschiderea spre nord-est, compusă din cinci trilitoni (de la grecescul *tris*=trei și *lithos*=piatră). Aceștia sunt de fapt niște dolmene perfecționate: câte doi stâlpi înalți de circa 7m, cu un spațiu de 0,3m între ei, deasupra cărora s-a așezat orizontal o dală dreptunghiulară, prinsă în ghermele. Toate cele 15 blocuri sunt de gresie cenușie, provenită probabil tot de la Mariborough Downs și cântăresc în medie 45 tone, ceea ce ridică mari semne de întrebare cu privire la modul de transport și asamblare. Arheologii sunt de acord astăzi că uneltele de bronz au jucat un rol minor, ba chiar că este puțin probabil să fi fost folosite la construcția monumentului. Este adevărat că gresia, mai moale decât doleritul, putea fi cioplită cu topoare de piatră; dar pentru a se desprinde un bloc de 45 de tone din trupul muntelui este nevoie de unelte mai bune sau de un număr de cioplitori de care nu prea dispuneau „popoarele din Wessex”. Efortul necesar pentru transportarea a aproape 100 de monoliți cântărind în total circa 2800 tone presupune, de asemeni, mii de oameni și, mai ales, frânghii mai rezistente decât cele pe care le foloseau constructorii monumentului. Însă toate aceste obstacole pot fi învinse în timp: în loc de a extrage blocurile de stâncă într-o lună, popoarele „beaker“ și „Wessex“ o făceau probabil într-un an sau doi, în loc de a le târî până la sanctuar într-o săptămână se canoneau două-trei luni, înlocuind

mereu frânghiile de piele ce se rupeau la fiecare sută de metri. Este și acesta unul dintre motivele pentru care arheologii consideră că perioadele de construcție durau câteva secole fiecare... În ceea ce privește ridicarea dalei-coronament în poziție și potrivirea exactă a ghermelelor în lăcașuri, la niște blocuri de zeci de tone, o dată ce se exclude metoda rambleului circular, nu mai rămâne decât posibilitatea folosirii unor palănci cu scripeți, dar ce frânghii și ce stâlpi de lemn ar fi rezistat la greutatea trilitonilor din „Potcoavă”?!

În mijlocul „Potcoavei” a fost așezat un uriaș monolit de gresie, lung de 5 m și cântărind peste 40 de tone, numit astăzi „Piatra Altarului” („Altar Stone”), iar spre anii 1400 î.e.n., s-au mai ridicat un cerc și o potcoavă de „Pietre Albastre” situate concentric, în interiorul „Cercului Pietrelor de Nisip” și, respectiv, a „Potcoavei de Trilitoni”. Aceste pietre, provenite din cele folosite în faza a doua de construcție, au fost frumos fasonate și uniformizate la înălțimi și diametre egale. (Așa-zisa „Piatră de Sacrificii” – „Slaughter Stone”, aflată azi lângă intrarea principală și despre care arheologii secolelor trecute credeau că a servit druizilor pentru ceremonii rituale, nu este altceva decât piciorul unuia din trilitoni, târât până acolo în evul mediu și abandonat pentru că era prea greu ca să poată fi scos întreg din incintă.) În sfârșit, ca o ultimă îmbunătățire, „Șoseaua” a fost acoperită cu un nou strat de pietriș și

prelungită până la malul Râului Avon.

Istoria Stonehenge-ului dezvăluie mereu alte surprize. Timp de două secole s-a crezut că sanctuarul ar fi opera celților, datând deci din epoca fierului și aparținând unui popor numeros, relativ bine organizat, o civilizație antică binecunoscută. În ceea ce privește destinația, monumentul părea, prin impresia de sumbră măreție pe care o lasă astăzi privitorului, ridicat anume pentru ceremonii magice, sacrificii umane, invocarea misterioșilor zei ai celților. În prima jumătate a secolului nostru, teoriile au început să devină mai realiste: perioada de construcție era considerată ca fiind cuprinsă între 1800–1400 î.e.n., deci în epoca bronzului, iar destinația se presupunea a fi legată de ceremoniile de înmormântare ale populațiilor locale. Abia datele acumulate în ultimele două decenii au permis o determinare mai precisă a anilor de debut ai ridicării monumentului: 2800 î.e.n., în plină epocă a pietrei cioplite. Astăzi se știe că, până în anii 1100 î.e.n., (adică o dată cu abandonarea sa de către populațiile care l-au ridicat pentru un anumit scop, originar), Stonehenge nu a fost niciodată folosit ca loc de sacrificii, înmormântare sau alte ritualuri de acest gen. Importanța acestui sanctuar a constat în faptul că permitea observații astronomice legate de Soare, Lună și ciclurile lor, traiectoria celestă a altor stele și planete, precum și calcule calendaristice care se puteau efectua numai din incinta și cu ajutorul

elementelor arhitecturale componente.

Cercetători de prestigiu, ca Gerald S. Hawkins (autorul cunoscutului volum *Stonehenge Decoded – Stonehenge descifrat)* sau cei ai „Grupului de la Glasgow” (prof. Ing. Alexander Thorn, dr. Ing. Archie Thorn, dr. Archie Roy, profesor de astronomie la Glasgow University și Evan Mackie, curator la Muzeul Hunterian) au dovedit, prin rezultatele a mai bine de 25 de ani de studiu intensiv al centrelor, așezărilor și sanctuarelor neolitice și paleolitice din Anglia, Scoția și Franța, că oamenii „epocii de piatră” aveau temeinice cunoștințe de astronomie, algebră și geometrie pitagoreană (cu 2000 de ani înaintea nașterii lui Pitagora). Mai mult, aceste populații provenite din grupările Cro-Magnon și protonordice acordau o deosebită importanță preocupărilor legate de astronomie, dovadă fiind uriașele construcții dedicate observațiilor asupra bolții cerești, o adevărată rețea de „centre astronomice” parcă gândite la scară națională. Dar populațiile preistorice europene nu aveau – teoretic – noțiunea de teritoriu național sau unitate politică, de limbă și obiceiuri… Apoi se pune, cel puțin pentru Anglia, problema imposibilității efectuării observațiilor pe timp nefavorabil, or, climatul rece, neguros al insulelor britanice și-a câștigat un renume îndreptățit. Însă în mileniul I î.e.n., istoricul grec Diodor scria că: „Britania, țara de dincolo de Coloanele lui Hercule (Gibraltar – n.a.), unde s-a construit un templu

rotund, consacrat zeului Apollo, are o climă blândă care permite poporului ei să obțină două recolte pe an”. Într-adevăr, s-au descoperit dovezi ale faptului că acum 5 000 de ani clima britanică era mult mai caldă și mai însorită decât azi, iar în sudul și estul Angliei, ba chiar în unele regiuni din Highland (Scoția de Nord) au fost găsite urme ale unui cult al lui Apollo, de influență cert mediteraneană; numai că acesta a apărut la 3–4 veacuri după terminarea Stonehenge-ului. Nu este imposibil însă ca sanctuarul să fi fost preluat de populații ulterioare „popoarelor din Wessex“ și folosit ca lăcaș de cult închinat lui Apollo, după cum se poate ca druizii să-l fi transformat (deși pe vremea lor degradarea monumentului începuse deja) într-o incintă sacră, unde aveau loc ceremonii magice și, poate, sacrificii rituale. În orice caz, nu s-a descoperit nicăieri vreun indiciu că populațiile paleolitice și neolitice locale ar fi avut astfel de practici. Stonehenge, santinelă a câmpiilor neguroase în ultimele două milenii, martor al măreției și decăderii succesive a celților, romanilor, saxonilor, danezilor și normanzilor, rând pe rând cuceritori și cuceriți în Britania, a cunoscut și vremuri mai senine, când soarele veghea pe boltă neascuns de vreun nor, iar popoare născute din grupările de Cro-Magnon își avântau gândul și spiritul spre el, globul de foc ce dă lumină și viață Pământului.

În 1978–1979 a avut loc un experiment ale cărei

rezultate și desfășurare vorbesc de la sine: pe coasta de vest a Lowland-ului (Scoția de Sud), nu departe de suburbiile orașului Glasgow a fost ridicat un ansamblu megalitic, pentru prima oară în Europa după mai bine de trei milenii. Proiectul, gândit și realizat de astronomul scoțian Duncan Lunan, sub egida Glasgow Parks Department și cu sprijinul Royal Navy, își propunea construirea unui observator astronomic identic celor din Neolitic, pentru a se verifica ipoteza Hawkins-Thom. Terminat în 1979, după îndelungi peripeții, ansamblul (o copie la scară redusă a cercului din jurul menhirului Brise de la Carnac - Franța) constă din 16 menhire neprelucrate, înalte de 1,8m și așezate pe circumferința unui cerc cu diametrul de 12m, în jurul unei stânci înalte de 2,10m. Steiurile au fost extrase din carieră prin folosirea unei pulberi negre fabricată special (exploziv cu ardere lentă, care nu pulverizează piatra, ci o desface în blocuri cam cât un stat de om), transportate pe culmea Sighthill cu un elicopter *Sea King* și vehicule terestre de mare putere, apoi ridicate în poziție verticală cu macaraua. Duncan Luncan spunea: „Construind această «miniatură» ne-am convins că, pentru oamenii primitivi, efortul necesar realizării unui singur ansamblu megalitic era comparabil cu trimiterea de către noi, astăzi, a unui echipaj uman pe Lună“ (*OMNI,* august 1980). Începând cu anul 1980 s-a putut verifica regulat funcționabilitatea „observatorului”, care marchează

răsăritul și apusul Soarelui la solstițiile de vară și respectiv de iarnă, precum și apariția pe firmament a unei stele de iarnă deosebit de strălucitoare, Rigel. Astfel s-a pus capăt, în sfârșit, opoziției arheologilor conservatori, ce refuzau să admită ideea că oamenii din Neolitic și Paleolitic ar fi avut cunoștințe de astronomie, matematică și geometrie. Adăugându-se constatărilor lui Marshack și reconstituirilor-machetă *funcționale* ale Stonehenge-ului, ansamblul de pe Sighthill vine să confirme încă o dată faptul că Europa „preistorică", mai concret civilizația populațiilor provenite din *Homo Sapiens fossilis* era cu totul altceva decât se credea până nu demult. Pictorii de la Lascaux, sculptorii de la Vogelherd, arhitecții și constructorii de la Carnac și Stonehenge, deși despărțiți de milenii și de distanțe uriașe, aparțineau unei singure lumi, unei comunități spirituale ce nu cunoștea granițe, caracterizată prin curiozitate, îndrăzneală creatoare, nevoie de frumos, dorința de a înțelege Universul, de a lăsa ceva în urmă, o dovadă a perenității omului și omenirii. Și nu este exclus ca obsesia acestei nevoi de a-și marca trecerea prin lume să aibă la bază șocul suferit la dispariția patriei originare a strămoșilor veniți, după toate aparențele, de undeva, din Atlantic.

BLESTEMUL ZEILOR

Creta: insulă veșnic scăldată de razele soarelui și stropii purtați de vânt dinspre talazurile

Mediteranei. Un petec de pământ (250 km lungime și 50km lățime maximă) la răscrucea drumurilor ce unesc Europa, Africa și Asia Mică. Un loc de întâlnire pentru navigatori și civilizații deopotrivă, zguduit adesea de catastrofe naturale ori de năvăliri străine, teatrul unor lupte crâncene, perpetuate de-a lungul istoriei, începând cu invazia aheenilor (secolul al XIV-lea î.e.n.). Și sfârșind cu cea nazistă (1941).

Această insulă a fost leagănul uneia dintre cele mai fascinante civilizații mediteraneene antice. Dacă Egiptul a rămas inegalabil prin măreția construcțiilor sale monumentale, iar Fenicia este considerată prima stăpână a mărilor și comerțului, Creta minoică poate fi numită, pe drept cuvânt, o lume a frumosului, a armoniei și a rafinamentului. Și toate acestea la un nivel uluitor, cu forme de tranziție prea scurte și nesemnificative. Unii istorici încearcă să explice nașterea și rapida maturizare a civilizației minoice tocmai prin situarea insulei într-o poziție favorabilă pentru a primi influențele tuturor marilor civilizații din jur, anterioare și contemporane: egipteană, sumeriană, feniciană. Alții afirmă că aceste influențe au deținut doar un rol minor, iar cretanii le-au asimilat repede culturii pe care și-o făuriseră singuri, imprimându-i o uimitoare originalitate. Descoperirile arheologice demonstrează că, pe de-o parte, elementele preluate de la egipteni și din Asia Mică nu au avut decât un impact superficial, iar pe de alta, că spiritul și cultura

cretană, deși de o incontestabilă originalitate, datorează multe unei alte civilizații, necunoscute încă, poate chiar cea atlanta.

Muntoasă (cel mai înalt vârf din Munții Ida atinge 2456m), și dispunând de puține zone cu adevărat fertile, în nord, pe coaste și de-a lungul râurilor, insula beneficiază însă de o climă care permite cultivarea viței de vie, a măslinilor, a smochinilor și creșterea vitelor. În antichitate, munții și pădurile ascundeau numeroase animale sălbatice (predominând cerbii și mistreții), iar pescuitul a fost întotdeauna bogat, astfel că populația nu pare să fi cunoscut lipsurile. Existau în Creta zăcăminte de cupru, ba chiar aurifere; dar locuitorii se dovedeau nu numai buni agricultori sau meșteșugari, ci și excelenți navigatori și negustori, ceea ce explică situarea principalelor orașe pe coastă, Cnossos, Phaistos și Mallia fiind porturi celebre în lumea antică.

Istoria civilizației minoice (a cărei descoperire i se datorează lui Sir Arthur Evans) este încă insuficient cunoscută, apariția ei rămânând învăluită în mister, iar perioadele de bruscă înflorire fiind adesea întrerupte de cataclisme care distrugeau aproape complet societățile din momentele respective, fără a le împiedica refacerea ulterioară. Iată o succintă prezentare a principalelor etape prin care a trecut civilizația autohtonă a Cretei antice:

a) 4000–2800 î.e.n.: cele mai vechi urme de

civilizație, o societate neolitică, înapoiată atât tehnic, cât și cultural (topoare de piatră, cuțite de obsidian, peșteri de locuit și peșteri-cimitir, etc.);

b) 2800–2500 î.e.n.: apare metalurgia aramei (cauza presupusă – emigrarea unor populații din sud-vestul Europei). Centrele principale de prelucrare au fost descoperite în estul insulei, la Gurnia, Zakro și Vasiliki;

c) 2500–2000 î.e.n.: cultura minoică timpurie – începe epoca bronzului și se consolidează structura societății sclavagiste. Vasele de piatră șlefuită și argilă, bijuteriile din aur, sigiliile, armele de bronz dovedesc o tehnologie superioară celei din Grecia continentală, din insulele Mării Egee sau din Asia Mică. Se folosește scrierea pictografică;

d) 2000–1900 î.e.n.: perioada construcției simultane a marilor palate din Cnossos, Phaistos și Mallia, capitalele celor trei regate principale din insulă, apărute la începutul mileniului al II-lea î.e.n.;

e) 1900–1700 î.e.n.: apogeul culturii minoice mijlocii – se generalizează metalurgia bronzului și roata olarului (apariția ceramicii stil Camares), se cristalizează definitiv stratificarea socială în regatele de pe insulă. Palatele sunt împodobite luxos, flota cretană de război domină Mediterana orientală, iar cea comercială o concurează cu succes pe a fenicienilor, întreținând legături cu Egiptul, Fenicia, Grecia, Britania, Asia Mică, Africa de Nord. Abandonarea scrierii pictografice pentru scrierea

liniară de tip *A;*

f) 1700–1600 î.e.n.: o catastrofa (probabil de origine seismică) distruge flota, așezările, porturile și toate marile palate, lovind grav civilizația cretană prin anii 1700 î.e.n. Timp de o sută de ani, insula resimte din greu efectele crizei;

g) 1600–1500 î.e.n.: reîncepe perioada de înflorire și prosperitate. Marile palate sunt reconstruite, într-un stil arhitectural nou și prin metode foarte avansate pentru acea vreme, dar sunt distruse iarăși de o catastrofă naturală prin 1500 î.e.n. De data aceasta însă, redresarea Cretei este mult mai rapidă;h) 1500–1400 î.e.n.: unificarea celor trei regate sub sceptrul dinastiei Minos din Cnossos. Apariția carului de luptă și a calului (aduse din Orientul Mijlociu), inventarea scutului în formă de opt și a sabiei lungi (rapieră). Reconstrucția parțială a flotei, crearea unor splendide opere de artă – apogeul civilizației minoice târzii și al metalurgiei bronzului în Creta. Așezări importante: Cnossos, Gurnia, Palaicastro. Colonii și contoare comerciale cretane pe toate coastele Mediteranei, ajungând până la țărmurile Atlanticului (Peninsula Iberică, Golful Biscaya), cele ale Mării Negre și chiar în Orientul Îndepărtat;

i) 1400–1200 î.e.n.: invazia aheenilor, veniți din Grecia continentală. Creta devine o parte a lumii miceniene, dar izbutește să-și păstreze autonomia politică și originalitatea culturii. Populația se elenizează doar superficial, palatul din Cnossos este

jefuit și parțial distrus la început, se introduce scrierea liniară de tip *B* alături de cea de tip *A*. Invadatorii sunt însă uimiți și impresionați de superioritatea culturii cretane, a tehnicii de construcție a palatelor și a navelor, de prelucrare a metalelor și a ceramicii, de stilul operelor de artă, al îmbrăcăminții, al ceremonialului de la curte etc. Ei adoptă majoritatea acestor noutăți, sfârșind prin a fi asimilați, a se modela după obiceiurile celor cuceriți, ba chiar a le răspândi pe continent. Creta nu este colonizată, urmele micenienilor fiind întâlnite mai ales la Cnossos, unde aveau o garnizoană puternică, portul și palatul fiind folosite de o dinastie venită de pe continent;

j) 1200–1100 î.e.n.: dorienii (alungați de „triburile câmpurilor de urne“ din Peninsula Balcanică) pătrund în Grecia continentală, distrugând în parte civilizația miceniană, apoi ocupă întreaga Cretă. Noii invadatori aduc cu ei metalurgia fierului, dar și brutalitatea specifică marilor migratori: palatul din Cnossos (care cunoscuse o nouă epocă de înflorire sub aheenii „cretanizați”) este nimicit până la temelii, iar populația autohtonă decimată. Splendida civilizație minoică, lumea artei și a subtilității dispare definitiv din istorie, sucombând sub năvala hoardelor de jefuitori, mult mai înapoiați și mai insensibili decât aheenii sau oricare alt popor mediteranean.

Sintetizând, s-ar putea spune că puține civilizații cunoscute au avut parte de un destin atât de nemilos;

iar cine cunoaște și înțelege esența societății minoice ar putea adăuga, atât de nedrept și de nemeritat…

Creta, pământ cu o existență zbuciumată, a fost unul dintre locurile preferate de grecii antici pentru a-și plasa acțiunea legendelor cu zei, semizei și eroi. Fapt deloc surprinzător: civilizația minoică era atât de uimitoare pentru contemporani, încât considerau că singura explicație o constituia… ajutorul pe care zeii îl oferiseră dinastiei regelui Minos, rudă apropiată a lor! În rezumat, povestea acestei înrudiri s-ar fi desfășurat astfel:

Preschimbându-se într-un taur uriaș, Zeus a răpit-o pe fiica regelui Feniciei, frumoasa Europa și a dus-o în Creta. Aici Europa a născut doi băieți, Minos și Radamante, apoi, după ce a fost părăsită de stăpânul Olimpului (celebru pentru aventurile și necredința sa), s-a căsătorit cu Asterios, regele insulei. La moartea acestuia, cretanii l-au proclamat rege pe Minos, dar numai după ce tânărul și-a dovedit originea divină cerându-i unchiului său, Poseidon, zeul apelor, să-i trimită din adâncuri un taur alb, ca amintire a înfățișării luate odinioară de Zeus. Poseidon i-a împlinit ruga, poruncind însă ca taurul să-i fie jertfit tot lui, pentru a se reîntoarce în mare. Viclean și lacom, Minos a ascuns taurul, jertfind un animal oarecare, ceea ce l-a înfuriat cumplit pe unchiul său. Neputând să se răzbune fățiș pe fiul lui Zeus, Poseidon și-a plănuit cu grijă revanșa, lovind acolo unde nu se aștepta nimeni, cu cruzime, dar și

Cnossos – Scara principală și anticamere din partea sudică a palatului (stadiu actual).

cu o incontestabilă doză de umor. De vreme ce Minos ținuse cu tot dinadinsul să aibă dovada înrudirii sale cu taurul divin, zeul mărilor s-a gândit să-i dea încă una, mai deosebită, despre care toată lumea să-și amintească în veci. Astfel încât, la nunta lui Minos cu Pasifae, una dintre fiicele Soarelui, Poseidon a vrăjit-o pe mireasă, făcând-o să se îndrăgostească și să se dea taurului alb, ascuns într-una din grădinile palatului din Cnossos. Curând, Pasifae a dat naștere unui monstru cu trup omenesc și cap de taur, care se hrănea numai cu carne de om. Pentru a scăpa de fiara ce înspăimânta întreg palatul, regele Cretei l-a chemat pe un faimos arhitect atenian, Dedal, cerându-i să construiască Labirintul, o pădure de ziduri și coloane înalte, fără acoperiș, unde și-a închis

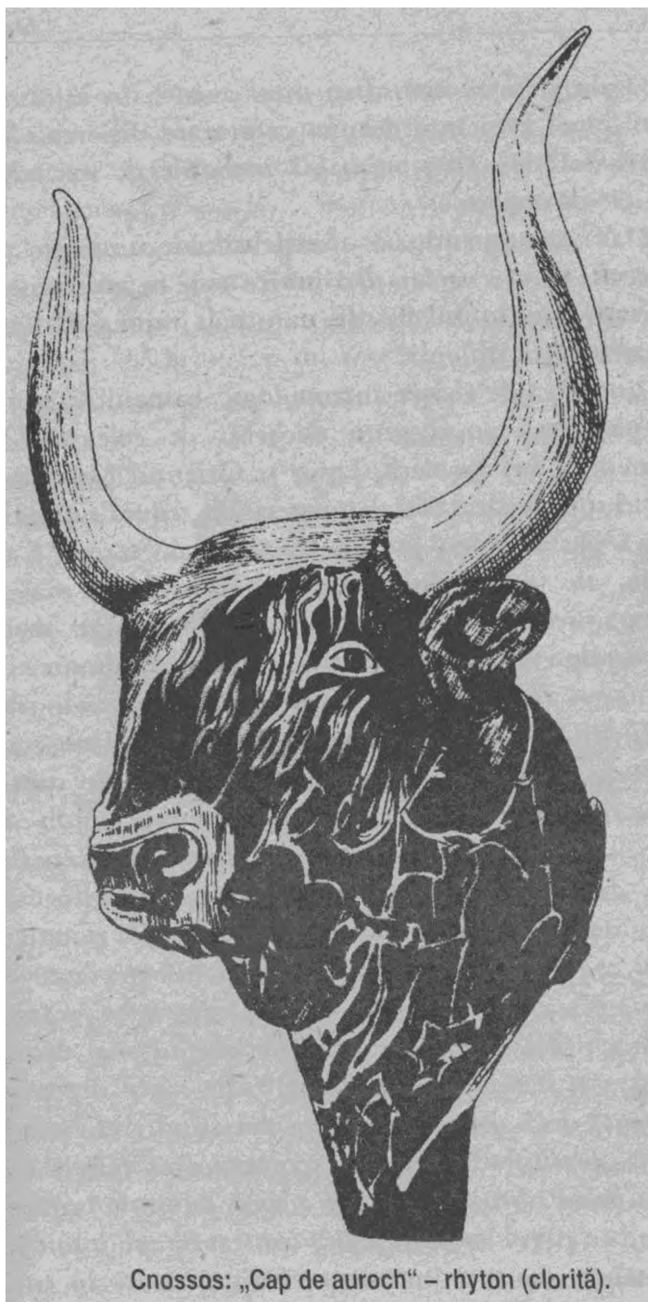
fiul, numit de toți, Minotaur. Aici, monstrul primea un tain zilnic, compus la început din osândiții la moarte și prinșii din războaie, mai apoi, când aceste două surse au secat, din tineri (băieți și fete) trimiși ca tribut de diferite cetăți din Grecia continentală și insulară. Până la urmă însă, lumea a scăpat de coșmar mulțumită lui Teseu, fiul lui Poseidon și-al prințesei ateniene Etra. Tânărul erou, ajutat de Ariadna (fiica lui Minos) și Dedal, l-a răpus pe Minotaur și a reușit să iasă din Labirint, fugind apoi cu Ariadna. Mâniat, Minos i-a azvârlit pe Dedal și Icar, fiul acestuia, în Labirint. Atenienii și-au făurit aripi din pene lipite cu ceară și au pornit în zbor spre Grecia, dar Icar, ridicându-se prea mult în văzduh și-a atras pedeapsa lui Helios (Soarele), care l-a făcut să se prăbușească din înalturi. Între timp, taurul lui Poseidon, care se sălbăticise și pustia Creta, a fost prins de alt erou faimos, Heracles, fiul lui Zeus și-al reginei Alemena și dus în Argos (Grecia).

Talentul de povestitori și fantezia inepuizabilă a vechilor greci sunt bine cunoscute. Dar constituiau toate aceste legende numai niște simboluri literare? Descoperirile arheologice din ultimele două secole tind să confirme ori să infirme unele elemente, deși nu întotdeauna cele previzibile. Spre exemplu, Creta nu putea pretinde în anii 1500 î.e.n., tribut de la Atena pentru simplul motiv că, la acea dată, statul atenian nici nu exista, el cristalizându-se prin anii 700 î.e.n. În schimb, Labirintul era într-adevăr o

parte componentă a palatului de la Cnossos, dar având o cu totul altă întrebuințare decât cea pe care i-o atribuie legenda. În ceea ce privește zborul lui Dedal, el nu a fost desigur decât o fantezie, care dovedește însă cât de impresionați erau străinii de geniul tehnic al arhitecților și meșteșugarilor cretani. (Faptul că Dedal, Icar și Teseu sunt considerați *atenieni,* în tradiții transmise de *atenieni,* nu înseamnă mare lucru…)

Alte elemente îmbracă în metaforă realități confirmate istoric: aducerea primelor vite domestice din Asia Mică sau sudul Europei prin anii 2800 î.e.n.; puterea și prestigiul de care se bucura Creta în rândul micilor regate continentale sau insulare în anii 1800–1500 î.e.n., (este probabil că unele dintre ele solicitaseră protecția flotei cretane și plăteau tribut); bogățiile și autoritatea de necontestat ale regilor dinastiei Minos. Minotaurul nu este o simplă legendă. Încă din Paleolitic, picturile rupestre înfățișează oameni mascați în tauri și se știe că existau, atât în Europa și America de Nord, cât și în Africa, dansuri rituale legate de venirea primăverii, anotimpul trezirii naturii la viață și al fecundității. Iubirea dintre fiica Soarelui și Taurul Mării era probabil un simbol de origine atlantă transmis prin intermediul egiptenilor (în Egiptul antic taurul a fost un animal sfânt, asociat de preferință lui Ra, zeul soarelui), dar cretanii au știut să-i dea o puternică nuanță de originalitate, fapt normal, căci insula lor

datora totul soarelui și mării. Numeroase vase pictate, fresce, bijuterii de aur, statuete și pocale din perioada 2500–1400 î.e.n., prezintă, aproape obsesiv, imaginea unui om cu cap de taur. Măști ceremoniale din bronz sau aur, în formă de cap de taur au fost găsite în câteva locuri (Cnossos, Phaistos, Haghia Triada, Mallia etc.). Cercetători prestigioși afirmă că în Creta minoică existau o serie de ceremonii legate de vechiul cult al soarelui, la care participau atât bărbați, cât și femei, purtând măști ce simbolizau soarele, marea, fertilitatea (elemente asociate într-un fel sau altul taurului, care nu era considerat însă o zeitate, ca în Egipt). Să nu uităm că în anii 6000–2000 î.e.n., în Peninsula Iberică, în Sardinia și în sudul Franței înflorea un straniu cult al „taurului ce dă viață”, în cadrul căruia, anual, fecioare alese anume erau silite să se împerecheze cu tauri sălbatici (aurochii sau *Bos primigenius*). Tradiția s-a continuat în Spania până la cucerirea romană, inspirând mai târziu câteva dintre cele mai crude spectacole organizate în Colosseum de Dioclețian și de Nero, care aveau o predilecție pentru legenda Europei – doar că transpunerea ei în viața reală, prin asmuțirea unui auroch în călduri asupra unei femei avea întotdeauna ca urmare sfâșierea pântecului nefericitei de către animalul înnebunit de excitare și de urletele din tribune.

Cnossos: „Cap de auroch" – rhyton (cloritǎ).

Dar ce se ascundea în spatele vălului mitologic, care era adevărata viață a societății minoice și de ce realizările acestei civilizații uimesc și astăzi, așa cum

i-au impresionat pe grecii de acum patru milenii?

Din punct de vedere antropologic, oamenii Cretei minoice aparţineau unui grup deosebit de cele din Grecia continentală ori insulară, Egipt şi Orientul Mijlociu, constituind o populaţie foarte interesantă, redusă numeric, dar care s-a păstrat până în ziua de astăzi în Creta. Caracteristicile sale în antichitate erau: statura puţin mai înaltă decât a egiptenilor (însă arareori depăşind 1,65 m), trupurile şi membrele zvelte, trăsăturile de o fineţe uimitoare. Iniţial se crezuse că reprezentările de pe vase sau bijuterii, statuile şi picturile minoice idealizează această frumuseţe (şi, într-adevăr, există o exagerare, talia extrem de subţire a femeilor şi bărbaţilor, dar ea se datorează unui canon estetic al epocii). Datele obţinute în urma studiilor efectuate pe schelete descoperite în mormintele antice şi informaţiile furnizate de cercetări comparative între actuala populaţie a Cretei şi cea din Grecia continentală confirmă însă întru totul imaginea generală ce rezultă din arta minoică. Fizionomia tipică şi astăzi cretanilor (chipul oval, alungit, bărbia retrasă, fruntea înaltă şi înclinată, nasul drept, mai curând etrusc decât grec, ochii mari, denotând vivacitate şi o inteligenţă deasupra mediei) se completează fericit cu o carnaţie în mod normal albă, dar adesea puternic bronzată, contrastând cu părul bogat şi negru (purtat în epoca minoică în bucle tăiate scurt şi inelate pe frunte, lăsate în şuviţe foarte lungi la spate, atât la

bărbați, cât și la femei). De altfel, artiștii cretani aveau un deosebit de pătrunzător spirit de observație și izbuteau să fixeze cu exactitate caracteristicile fiziologice ale unui anumit tip rasial. Mărturie stau portretele propriei populații, cât și cele de greci continentali, negri, fenicieni sau egipteni descoperite la Cnossos.

Bărbații nu erau foarte puternici, compensând forța fizică printr-o agilitate remarcabilă, demonstrată atât de atitudinile în care sunt redați grafic, cât și de conformația membrelor și trunchiului, modul de luptă și tipul armelor adoptate. Femeile erau frumoase și delicate, după cum arată multe statuete și fresce descoperite la Mallia, Haghia Triada și, mai ales, la Cnossos (cum ar fi, de exemplu, un portret denumit „Micuța pariziană”, care, în pofida unor stângăcii, rămâne, în esență, definitoriu pentru cretanele din antichitate și, într-o mare măsură, chiar pentru cele de astăzi). Despre prototipul femeii din epoca minoică, profesorul german Friedrich Matz, un erudit cercetător al civilizațiilor arhaice grecești scria, în volumul său *Kreta, Mykene, Troja (Creta, Micene, Troia):* „Ochii mari, întunecați, te privesc cu naturalețe, inteligență și parcă o ironică mirare, de sub sprâncenele desenate cu finețe. Buze mici, viu colorate, nas îndrăzneț, ușor ridicat și o bărbie delicată alcătuiesc împreună un profil deschis. Gâtul, lung și zvelt, poartă capul cu o siguranță de sine și o grație desăvârșită (...) Feminitatea extraordinară a

acestor făpturi este subliniată de felul de a se așeza (foarte des cu picioarele îndoite sub corp), înclinarea bustului și a gâtului la ceremonii, la dans ori în timpul unei conversații, gesturile brațelor, mișcările degetelor, lungi și mlădioase. Există o lume întreagă de asemenea făpturi pline de temperament, vioaie, vesele, îndrăznețe, care evoluează liber și natural, chiar în cadrul celui mai strict ceremonial de la curte. Pentru prima dată, eternul feminin este exprimat în toată frumusețea lui, într-o manieră aproape occidentală".

Un asemenea tip uman, zvelt, fin, specific (deși unele trăsături ale sale se întâlnesc și la alte popoare mediteraneene), pare curios dacă este comparat cu imaginea general admisă despre omul neolitic și chiar cel antic. Or, reprezentările grafice din orice perioadă a civilizației minoice (chiar cea anterioară primelor palate) redau același gen de personaje și fizionomii, îndreptățind opinia profesorului Matz: „Tipul acestei rase de oameni nu este produsul unei epoci tardive, suprarafinate (și cu atât mai puțin decadente – n.a.) (…) El a apărut în Creta, probabil, încă înainte de cultura minoică timpurie". Locul de unde a venit populația respectivă (care a adus cu ea și obișnuința folosirii metalelor neferoase) rămâne însă incert. Caracteristicile antropologice elimină Africa, Asia și Grecia continentală, iar printre popoarele din Orientul Mijlociu nu se numărau prea multe de navigatori în mileniul al III-lea î.e.n.

Oricum, argumente de ordin istoric și cultural, la care se adaugă diferențele majore privind concepțiile despre om, Univers, viață, societate și religie ale cretanilor, exclud Orientul Mijlociu, rămânând posibilitatea emigrării unei populații necunoscute din sud-vestul Europei, care a căpătat, sub influența mediului și a modului de viață, caractere fiziologice mediteraneene. Date strânse în ultimele două decenii argumentează ipoteza că populația venită din Creta prin anii 2 800 î.e.n., era un grup restrâns, care lăsase totuși urme în Peninsula Iberică și Franța, în Sardinia și Malta. Tipul rasial, cunoștințele tehnice, arta și civilizația acestor oameni sugerează o societate avansată, poate chiar urmașii coloniilor și contoarelor atlante.

Originalitatea Cretei minoice, atât de deosebită față de vecinii săi, se manifestă în toate aspectele și elementele care definesc o civilizație, de la cele mai mărunte, ca veșmintele și podoabele, până la artă (ceramică, pictură, sculptură), mod de viață, organizare socială, ceremonial de curte și religios, tehnica de construire a clădirilor și corăbiilor, arme și concepția de întrebuințare a lor etc.

Veșmintele purtate de bărbați erau simple și funcționale: cizme înalte, din piele, și un fel de fustă scurtă care, în perioada ultimului regat minoic, se prezenta în două variante, cea de ceremonie (având partea din față mai lungă și împodobită cu broderii bogate) și cea de zi cu zi (căpătând forma unui short).

Acest veșmânt, în general triunghiular, era susținut printr-un cordon de piele cu ornamente metalice sau chiar făcut în întregime din metal prețios, din șiraguri de perle ori mărgele de sticlă. La ceremonii, membrii de sex masculin ai familiei regale și o parte dintre nobili purtau un fel de capișoane somptuoase, adesea în formă de coroană, brodate și împodobite cu perle, pene de păun, crini etc. Se pare că, aidoma egiptenilor, bărbații nu aveau în nici o perioadă a anului veșminte care să le acopere bustul. La război însă, purtau platoșe constând din pieptare fără mâneci, făcute din piele sau din mai multe straturi de pânză groasă și placate cu bronz, iar începând de prin anii 1600 î.e.n., pieptare din zale (tip solzi sau inele). Tot pentru luptă, niciodată la vânătoare sau la ceremonii se foloseau coifuri, întâi simple capișoane de piele garnisite cu colți de mistreț și ornate cu o coamă de cal, mai apoi, după 1500 î.e.n., adevărate căști de bronz sau aramă, protejând capul, ceafa și obrajii și având în vârf o măciulie în care se introducea un panaș dintr-o coadă de cal. Acest tip de coif, unul dintre primele apărute în istoria europeană a fost preluat de micenieni și a devenit celebru în urma răspândirii operei lui Homer, fiind folosit de greci și macedoneni până la începutul erei noastre.

Veșmintele femeilor erau incomparabil mai variate, mai bogate și neașteptat de elegante, rămânând printre cele mai rafinate din întreaga antichitate. Cretanele aveau un anumit veșmânt pentru fiecare

gen de activitate ori situație care se putea ivi. Pentru lucru, exerciții acrobatice sau jocuri foloseau doar o fustă scurtă, un șorț sau un cache-sex și o bandă de pânză pe frunte. Pentru vânătoare și unele dansuri de primăvară îmbrăcau rochii de pânză subțire, scurte, drepte (având mâneci scurte și o bandă lată, de culoare închisă, cusută la umeri, mâneci și tiv). Costumul de curte al prințeselor, doamnelor nobile și preoteselor era în schimb de o bogăție și o complexitate uimitoare. Se compunea de obicei dintr-o fustă lungă până la pământ, în formă de clopot, de care se prindeau uneori 4–6 rânduri de volane, un șorț brodat și garnisit cu perle sau mărgele ori o eșarfa petrecută peste șolduri, o bluză-corsaj cu mâneci scurte, decupată în față pentru a lăsa sânii complet descoperiți (modă de origine atlantă, ulterior egipteană) și niște „pălării” conice ori semisferice (adesea ornate cu statuete de păsări ori de alte ființe, făcute din plăci subțiri de bronz sau de aur). Talia era strânsă cu panglici sau cordoane cu franjuri la capete, corsajul avea pe umeri un fel de galoane de aur sau perle și era deosebit de frumos brodat și împodobit. (Sandale nu se purtau decât la vânătoare și jocuri, rar la dans, niciodată la curte sau la ceremonii). Costume de curte atât de bogate și complicate n-au apărut până în Franța lui Ludovic al XIV-lea și diferă total de orice veșminte de ceremonie existente în antichitate la popoarele mediteraneene.

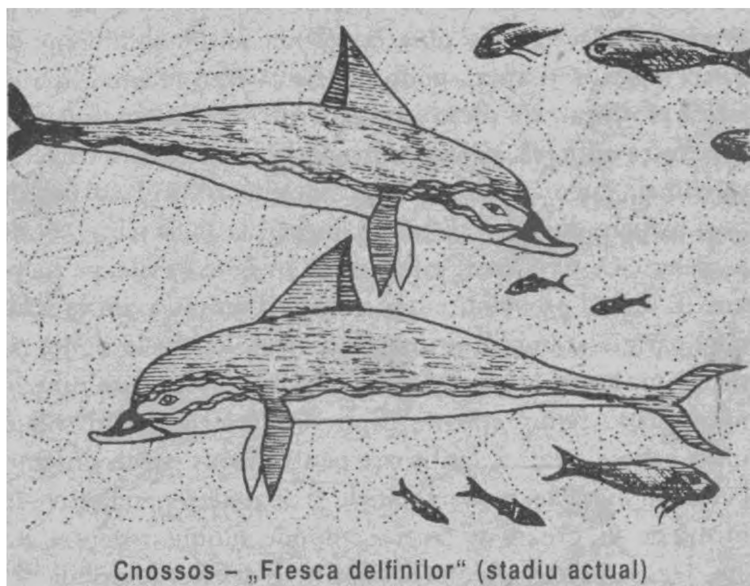
Podoabele jucau un rol deosebit de important în

viața cretanilor. De la rege până la cel mai umil, indiferent de vârstă și sex, toți aveau podoabe, fie că erau făcute din aur, fie că rămâneau simple colane de crini – florile preferate în societatea minoică. Bărbații purtau (la ceremonii, la curte, la sărbători, uneori chiar și la activitățile zilnice) colane de flori, coliere din aur sau bronz, brățări la încheieturi, brațe și glezne. Ofițerii aveau numeroase insigne de aur pe pieptare (indicând probabil rangul militar și unitatea din care făceau parte), iar nobilii se întreceau în a folosi inele-sigiliu cât mai somptuoase, făcute din aur, dar mai ales tăiate dintr-o mare piatră semiprețioasă. Bijuteriile femeilor erau splendide: coliere, brățări, lănțișoare pentru prins părul, din aur, perle sau mărgele, diademe, inele și, mai ales, pandantive în formă de lei, capete de tauri, octopode, albine, rozete, crini etc. Dansatoarele, preotesele, soțiile și fiicele de nobili, femeile libere, chiar și sclavele aveau, fără excepție, astfel de podoabe, mai bogate sau mai simple, dar nelipsite, după cum confirmă atât descoperirile din morminte, cât și frescele ori statuetele din toate perioadele minoice.

Într-o asemenea civilizație, plină de curiozitate, fantezie, îndrăzneală creatoare și spirit inventiv este normal ca meșteșugurile și mai ales arta să fi căpătat o dezvoltare deosebită.

Ceramica lucrată în Creta, în special cea în stil Camares (numită astfel după peștera unde au fost descoperite primele vase de acest gen), este una

dintre cele mai frumoase din zona mediteraneană, fiind depășită doar de cea egipteană și, mai târziu, de cea miceniană. Vasele sunt decorate cu motive geometrice, florale și animaliere, în general de culoare roșie, galbenă sau albă (în vreme ce fondul este negru). Un exemplu celebru rămâne „vasul cu

Cnossos – „Fresca delfinilor“ (stadiu actual)

caracatiță” de la Gurnia (secolul al XVI-lea î.e.n.), una din capodoperele artei ceramice din toate timpurile, ce poate rivaliza chiar și cu porțelanurile pictate chinezești.

Pictura, atât cea murală, cât și cea de pe vase, este superioară artistic manierei contemporane egiptene sau celei din Orientul Mijlociu și cu atât mai mult celei din Grecia continentală (inclusiv cea ulterioară, din Micene), fiind egalată doar de unele fresce din Tirint (Argolida), realizate în secolul al XIII-lea î.e.n.

În perioada timpurie se folosea, pentru reprezentările umane, o convenție împrumutată de la egipteni: pielea bărbaților era colorată în roșu sau brun, a femeilor în alb. În anii 1800 î.e.n. Însă, arta minoică se eliberează de această constrângere, personajele fiind pictate ca în realitate. Figurile sunt redate numai în profil, cu ochiul privit din față (stilul egiptean), dar trupurile au o mobilitate și o naturalețe care nu poate fi găsită în frescele Egiptului faraonic. În plus, supletea stilului, predilecția pentru linii sinuoase, curbe ori spirale și faptul că personajele sunt surprinse aproape întotdeauna în mișcare, dă picturii cretane o notă de prospețime care va fi întâlnită abia în „secolul de aur al lui Pericle", apogeul perioadei clasice grecești (secolul al V-lea î.e.n.). Pictura epocii minoice introduce peisajul marin (dovadă a dragostei cretanilor față de mare), precum și reprezentarea foarte exactă a oamenilor și animalelor, chiar atunci când acestea sunt fantastice (cum ar fi cazul leului cu cap de păun din palatul de la Cnossos). Personajele frescelor? O lume impresionantă prin diversitatea ei: războinici, vânători, dansatoare, acrobați, regi, prinți, curteni, preotese, evoluând printre lei, cai, tauri, delfini, caracatițe, fluturi, albine și pești viu colorați. O lume a frumosului, a delicateței („Prințul cu coroană de pene", „Delfinii", „Maimuța care culege șofran" și „Maimuța albastră" de la Cnossos, „Fresca Maimuțelor" și „Fresca Antilopelor", descoperite într-

o casă din colonia minoică de pe Insula Thera, „Pisica pândind fazanul” și „Fata care culege flori” de la Haghia Triada etc.). Un univers care pare să fi gravitat în jurul a două elemente simbol: femeia și floarea.

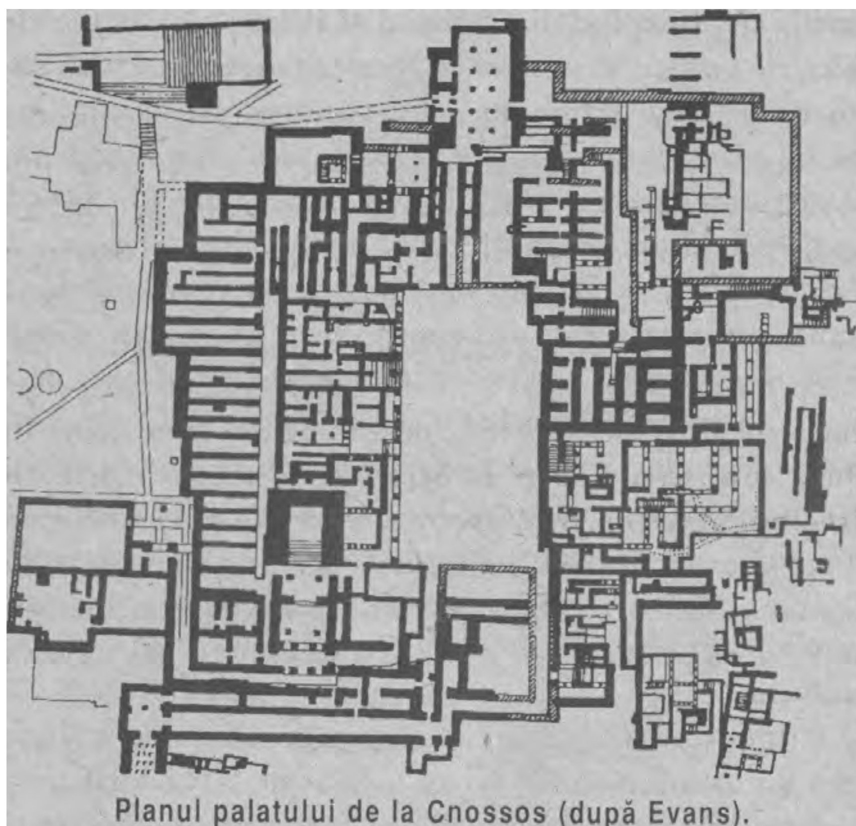
Sculptura, la început din piatră și lemn, trece, după anul 2000 î.e.n., într-un stadiu nou, o dată cu folosirea faianței (probabil preluată de la egipteni) și, mai ales, cu inventarea stucului (descoperire, se pare, autohtonă). Această pastă făcută din gips, var și pulbere de marmură este moale la origine și poate fi modelată în orice formă pentru ca apoi, în contact cu aerul uscat al insulei, să devină extrem de dură, deși casabilă. Cretanii foloseau stucul pentru a realiza basoreliefuri în vederea placării pereților, ornamente pentru tavane și frontoane, decorații exterioare pentru sarcofage și mobilă etc. Începând din mileniul al II-lea î.e.n., statuetele, obiectele casnice, vasele (inclusiv cele mari, pentru păstrarea proviziilor) erau făcute din stuc, ceramică ori faianță, mai rar din piatră, bronz sau aur. Mobila, din piatră sau lemn, cu încrustații de aur și argint, era masivă dar funcțională (lavițe-pat, jilțuri, dulapuri, cufere etc.). Existau și o serie de obiecte, cum ar fi pocalele sau vasele de ceremonie, realizate numai din aur, argint aurit sau bronz, după cum pentru altele nu se foloseau decât piatra, stucul, steatita sau ceramica, motivele acestei alegeri nefiind legate strict de

Preoteasă reprezentînd-o pe „zeița minoră cu șerpi“ (faianță)

destinația obiectului, ci de niște considerente rămase necunoscute. Dacă statuetele de bronz minoice sunt mai stângace, în schimb cele de faianță (spre exemplu celebrele „preotese cu șerpi“ de la Cnossos) nu au egal în arta europeană contemporană lor, rivalizând cu cele egiptene și din Orientul Mijlociu.

Arhitectura minoică, fără a atinge monumentalitatea celei din țara faraonilor ori pe a celor de la Tiahuanaco și Sacsayhuaman, era impresionantă și deținea secrete care nu pot fi descifrate în întregime nici astăzi. Orașele, palatele, vilele nobilimii, turnurile care străjuiau din loc în loc coasta, clădirile consacrate ceremoniilor, marile depozite de mărfuri și alimente, rezervoarele de apă, mormintele boltite, sarcofagele poartă amprenta unei civilizații înaintate, egală Egiptului și Summerului. Există trei stiluri diferite în arhitectura cretană, identificate după cele trei perioade de construcție a palatelor: secolele al XIX-lea, al XVI-lea și al XV-lea î.e.n. Toate au însă în comun câteva elemente: a) lipsa voită de omogenitate și simetrie a ansamblului, având ca rezultat sporirea pitorescului; b) plasarea clădirilor sau așezărilor în așa fel încât să beneficieze, pe cât posibil, de o apărare naturală (munți, râpe etc.); c) încercarea de a le face cât mai rezistente la cutremure prin folosirea unor grinzi, stâlpi și coloane din lemn tare, alegerea unui teren dur ca fundație sau construirea unei fundații de piatră; d) facilități deosebit de utile și funcționale, denotând un concept

Planul palatului de la Cnossos (după Evans).

urbanistic modern; e) arta amenajărilor interioare, care atinge un rafinament ce egalează, ba chiar depășește realizările similare egiptene.

Zidurile exterioare ale orașelor atingeau grosimea de 2 m, fiind ridicate din blocuri mari de piatră. Ca și cele egiptene, sumeriene ori feniciene, nu erau încununate cu metereze și dispuneau de foarte puține deschizături. Străzile erau, se pare, pavate, iar în ultima perioadă de înflorire minoică, portul Cnossos (situat la 3–4 km de palat) dispunea de docuri și cheiuri din piatră în locul celor anterioare, din lemn.

Palatele din Mallia, Haghia-Triada, Phaistos și, mai ales, Cnossos, dau însă adevărata măsură și esență a arhitecturii cretane. Zidurile exterioare erau construite din blocuri cubice, dintr-o piatră asemănătoare albastrului și așezate pe o fundație din dale de calcar. Ferestrele și ușile erau făcute din lemn (ca și o parte din grinzile și coloanele de susținere), placat cu aramă sau bronz. Ceea ce se remarcă în primul rând este lipsa de simetrie, de ordine dinainte plănuită. După cum scria Robert L. Scranton în lucrarea *Aesthetic Aspects of Ancient Art (Aspecte estetice ale artei străvechi):* „Palatul minoic lasă impresia unei structuri vegetale, asemănătoare cu un copac, unitățile sale componente fiind un fel de celule, decurgând una din alta, amestecându-se între ele (…). Un astfel de principiu arhitectural se opune organizării monoidale egiptene și orientale, unde întregul edificiu este conceput ca un ansamblu bine delimitat, subîmpărțit secundar". Acest stil se reflectă în toată arta cretană, de la realizarea coloanelor ca pe un tot (neseparându-le clar de capitel și lipsindu-le de bază) și a vaselor de ceramică fără elemente distinct marcate (picior, pântec, umăr, gât, buză), până la pictură și sculptură, care dau mai curând senzația de fluid, decât de compoziție ordonată în părți individualizate, legate de un element central. Or, refuzul unui canon strict, respingerea ideii de limitare a fanteziei, improvizației și libertății de creație sunt caracteristici

definitorii pentru arta și gândirea cretană, ca și faptul că, pentru întâia oară în Europa antică, se manifestă un spirit total opus gândirii orientale, alegând *omul* ca factor de maximă importanță în universul înconjurător. Civilizațiile contemporane cretanilor, atât cele din Orientul Mijlociu, cât și cele din Orientul Îndepărtat,

Cnossos – latura sudică a curții interioare și scara de acces spre capelă (după Evans).

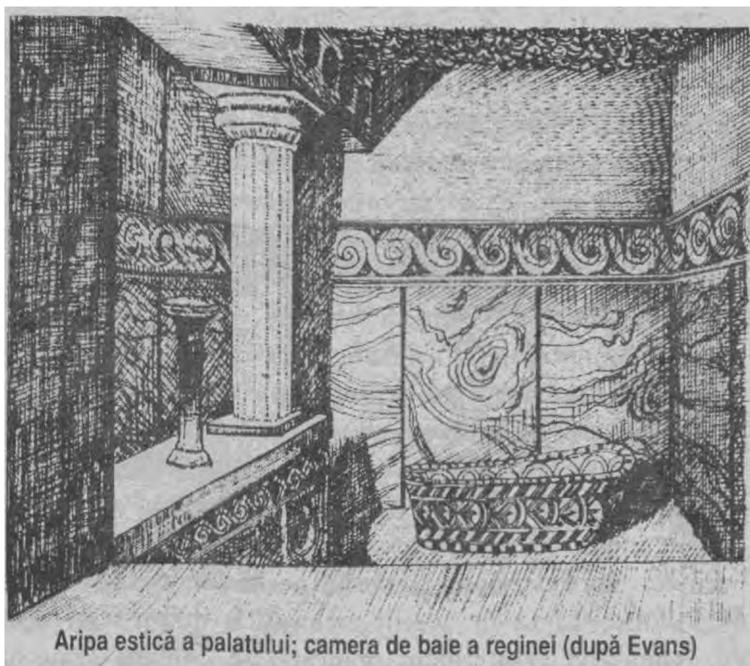
considerau lumea supusă unei ordini supratemporale, omniprezente, față de care omul nu constituia decât o entitate infimă, lipsită de importanță. Adoptând pentru prima oară modul de gândire opus, antropocentrist, ce avea să ducă la înflorirea civilizației elenistice și, mai târziu, la deosebirile majore dintre cultura occidentală și cea

orientală, cretanii vădeau un germene de materialism de factură raționalistă și umanistă absolut neobișnuit pentru acea epocă. De remarcat că, în vreme ce marile religii monoteiste (creștină, islamică, mozaică) au ca punct de pornire Orientul Mijlociu, Europa a păstrat, nu doar în antichitatea greco-latină, în Renaștere și în epoca modernă, ci chiar în cele mai negre secole din istoria ei (V-XIV e.n.), o nestinsă flacără a rațiunii, opusă fanatismului și supunerii oarbe, tipic orientale, strecurate insidios în Imperiul Roman, odată cu apariția creștinismului.

Revenind la palatele și clădirile minoice se poate observa ușor că, după cum afirma Fr. Matz: „le lipsesc fermitatea, sobrietatea și monumentalitatea, ancorate în timp și în perenitate, proprii construcțiilor egiptene și celor din vechiul Orient, după cum le lipsește caracterul analitic și funcțional al arhitecturii grecești. Asocierea forței și a mișcării cu iraționalul amănuntelor componente, conferă ansamblului vraja unei lumi de vis sau de basm și permite intuirea în spatele său a prezenței unor oameni cu un spirit remarcabil. Dar spiritul lor nu are nimic comun cu structura raționalistă preluată de noi de la greci, după cum nu găsește puncte comune nici cu universul mitic al Orientului și Egiptului, de care este mai depărtat chiar decât de spiritul grec”.

Sunt uimitoare nevoia aproape obsesivă de lumină, de deschidere spre exterior a cretanilor, evidenta lor claustrofobie. Ferestrele, terasele, logiile, balcoanele

de tot felul, scările exterioare și interioare, flancate de coloane erau în număr mai mare decât la orice altă civilizație antică, după cum confortul și calitatea amenajărilor interioare nu aveau să mai fie întâlnite în Europa până în perioada de glorie a Imperiului Roman. Astfel, palatele erau canalizate, beneficiind de rezervoare și castele de apă, țevi de ceramică ducând apa proaspătă spre încăperi și, respectiv, conducte pentru evacuarea apei reziduale sau a rămășițelor menajere. La Cnossos a fost descoperit primul closet cu apă și scaun cu capac din istoria cunoscută a omenirii (ulterior au fost găsite altele, la Mallia și Haghia-Triada). Toate băile, bucătăriile, closetele etc. Dispuneau de conducte-tip (78cm lungime și 38cm lățime) zidite, prevăzute din loc în

Aripa estică a palatului; camera de baie a reginei (după Evans)

loc cu vane de control și întreținere și ducând spre puțuri adânci, săpate în temelia clădirii. La acestea se adaugă sistemul de conducte care permiteau evacuarea și captarea apei de ploaie strânsă pe acoperișurile plate și stocarea ei în rezervoarele de la subsol. Pe drept cuvânt, Sir Arthur Evans afirma că nici în Anglia începutului de secol XX nu existau instalații sanitare mai complete și mai funcționale decât cele minoice.

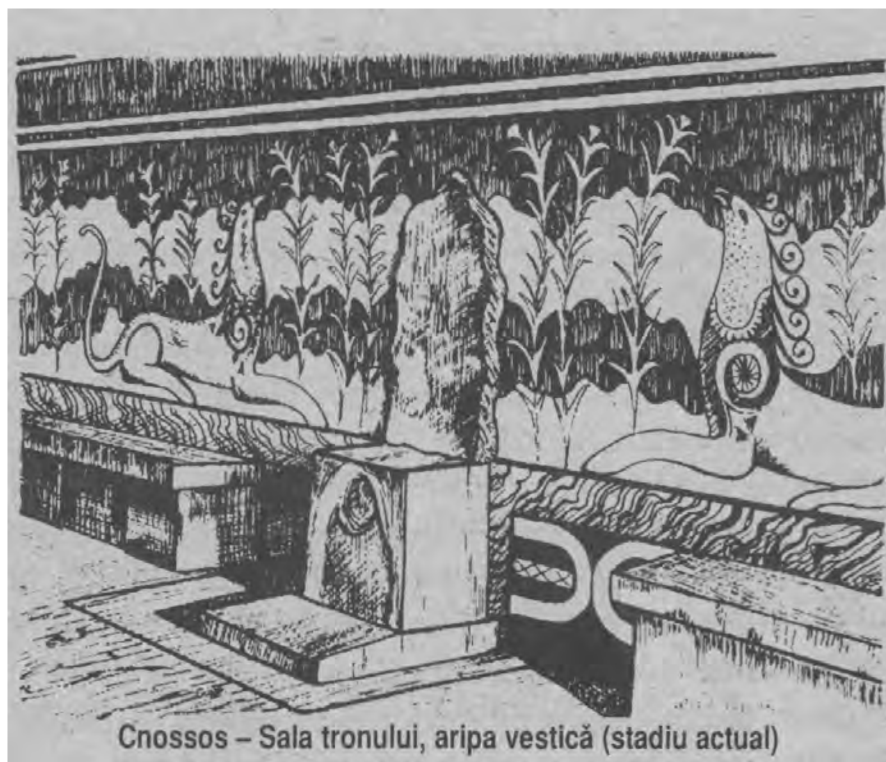
Sistemele de încălzire cretane nu au putut fi egalate în eficiență nici astăzi, acele canale în grilă, săpate în dalele de piatră ale podelei (ce aduceau aer cald de la o „centrală termică“ din subsol și îl difuzau egal în întreaga încăpere) rămânând fără rival. Mari încăperi sau gropi zidite erau destinate exclusiv vaselor înalte și pântecoase, pline cu alimente; palatele aveau grajduri (cu despărțituri speciale pentru carele de luptă și pentru depozitarea nutrețului), numeroase săli de baie cu bazine de marmură sau căzi de teracotă, subterane secrete pentru ascunderea tezaurelor, ținerea unor ceremonii mai deosebite, refugiu sau evacuare în caz de asediu. (Aceste tuneluri întortocheate, întrerupte de ziduri sau gropi-capcană și susținute de coloane au dat naștere, probabil, legendei Labirintului). Pe coridoare existau dulapuri cu pereții de piatră, bănci de marmură sau de lemn scump etc. În ziduri, podele și tavane erau practicate despărțituri subtil mascate și niște „conducte ascunse”, care permiteau

proprietarului clădirii să asculte și să observe tot ce se petrecea în fiecare încăpere. Un fel de variantă antică la sistemele de supraveghere audio-vizuală moderne și încă una foarte eficientă, de vreme ce specialiștii au constatat că acele tuburi acustice de ceramică și canalele săpate în piatră aveau niște proprietăți remarcabile, putând conduce sunetul la zeci, chiar la sute de metri fără a-l distorsiona ori a-i slăbi intensitatea.

Ceea ce este remarcabil, majoritatea acestor instalații și amenajări erau prezente în Atlantida, după descrierea lui Platon (și parțial, la Tiahuanaco și Machu-Picchu): piscine, băi, instalații de încălzire a apei, sere, terarii, grădini zoologice, apeducte, rezervoare orășenești de apă, conducte și canale de evacuare a apei reziduale și gunoaielor menajere, toalete, grajduri cu bazine în care animalele erau spălate zilnic, țevi și conducte de piatră cu dimensiuni standard etc.

Sălile de primire din palatele cretane, mari, spațioase și, desigur, încăperile familiei regale și ale curtenilor erau de o bogăție uimitoare. Partea inferioară a pereților era acoperită cu plăci de piatră sau de marmură, încrustate cu aur și argint (ornamentele erau mai întâi săpate, în șanțuri se turna metalul prețios, apoi suprafața dalei se șlefuia până începea să lucească). Partea superioară a zidurilor (uneori și tavanele) era fie placată cu panouri de lemn scump, adus din Africa, Europa și

Asia (abanos, chiparos, cedru), și ele încrustate cu aur, argint sau perle, fie acoperită cu țesături

Cnossos – Sala tronului, aripa vestică (stadiu actual)

brodate, fie pictată cu peisaje, ființe reale sau legendare, scene din viața Cretei ori alegorii (începând cu secolul al XVI-lea î.e.n., se introduc și basoreliefurile din stuc pictat). Podelele erau făcute din dale de piatră divers colorate, aranjate de obicei în motive geometrice și șlefuite cu migală, până ce căpătau aspectul unor uriașe suprafețe de gheață multicoloră.

Trebuie subliniat faptul că luxul și eficiența locuințelor și palatelor din Cnossos nu se întâlnesc la

nici o altă civilizație contemporană sau anterioară cunoscută, cu excepția celei de la Tiahuanaco și a descrierilor făcute de Platon în privința palatelor și cetăților atlante.

Stilul de luptă terestru și naval și, în consecință, armele minoice prezintă și ele particularități interesante, reflectând întru totul concepțiile și modul de viață al vechilor cretani.

După cum menționa R. W. Hutchinson în volumul *Prehistoric Crete (Creta preistorică),* oamenii civilizației minoice au fost primii mari constructori de nave din istoria Mediteranei (și poate, alături de chinezi, a lumii antice cunoscute). Vasele cretane, ale căror forme erau neașteptat de funcționale, au influențat toate civilizațiile cu ieșire la mare din zonă, contemporane și ulterioare: egipteană, feniciană, greacă, romană etc. Silueta zveltă, lungă și îngustă, osatura rigidă, rezistentă, chila și etrava plate, etamboul bine conturat, formând suportul pentru *cârma cu pană* (element uimitor, pentru că absolut toate navele mediteraneene antice, inclusiv cele de la începutul erei noastre, aveau *rame-cârmă,* mult mai nesigure, mai dificil de manevrat și mai ineficiente), cele două catarge cu câte o velă, mare și puntea superioară, sprijinită pe stâlpi, rămân caracteristicile navelor cretane de război. Lungimea lor ajungea probabil până la 30m, erau propulsate *în principal* prin vele și doar *secundar* prin 10–20 perechi de rame așezate pe câte un rând la babord și, respectiv, la

tribord și nu aveau pintenul de la provă, invenție feniciană sau asiriană, generalizată mai târziu la toate navele de luptă din Mediterana. Modelul de teracotă al unui asemenea vas a fost găsit în Grecia insulară, la Phylakopi și explică supremația cretană în zonă până în secolul al XV-lea î.e.n., când o catastrofă seismică, asociată probabil cu valuri de tip tsunami a distrus nu numai palatele și așezările de pe insulă, dar și flota de război, lăsând comerțul Mediteranei în mâinile fenicienilor, în timp ce Creta însăși cădea pradă lăcomiei aheenilor și, mai târziu, a dorienilor.

Faptul că navele de luptă cretane erau acoperite pe toată lungimea, aveau cârme cu pană și câte două catarge ridică niște probleme speciale: nici o altă civilizație maritimă europeană, contemporană sau anterioară (și pentru 25 de secole nici ulterioară) nu a folosit asemenea elemente de tehnică navală. Cârma cu pană a apărut la joncile maritime chineze prin mileniul al II-lea î.e.n., și la viracochas (navigatorii Pacificului) mult mai înainte, dar aceasta nu explică prezența ei la navele minoice. Este posibil să fi fost transmisă cretanilor de urmașii ultimilor atlanți – să nu uităm că navele de luptă atlante aveau 50–60m lungime, 200 de marinari și 100 de războinici la bord și se bazau, pentru propulsie, mai mult pe velatura arborată pe 2–3 catarge. În orice caz, folosirea ei, ca și a pânzelor pe două catarge simultan implică o serie de cunoștințe

marinărești și o obișnuință pe care popoarele mediteraneene n-o aveau: navele egiptene, grecești, feniciene, cartagineze și romane au păstrat catargul unic și ramele-cârmă, perpetuându-le până în secolul al X-lea e.n., la bizantini și vikingi. Cârma cu pană a rămas un secret minoic, ca și modul de luptă naval al cretanilor, care nu favorizau conceptul lovirii vrăjmașului la distanță (nu existau catapulte și baliste, iar arcurile serveau numai la vânătoare, nu și la război) și, din moment ce nu dispuneau de pinten, practicau probabil procedeul abordajului. În mod paradoxal, ei își anulau astfel avantajul vitezei și manevrabilității superioare oricăror nave contemporane (datorat sistemului de cârmire și celor două catarge) și veneau în contact direct cu echipaje dispunând de o forță fizică superioară. Explicația poate fi faptul că, pe de o parte, vasele cretane le imitau pe cele ale unei alte civilizații, mai avansate, fără să fi preluat toate secretele acesteia și, pe de alta, că războinicii minoici aveau o încredere oarbă în platoșele, armele, agilitatea și măiestria lor în luptă, ce surclasau incontestabil realizările oricăror alte populații mediteraneene. La aceasta se adaugă superioritatea *numerică* a echipajelor cretane față de oricare altele (din moment ce navele lor erau mai mari decât ale egiptenilor, fenicienilor și grecilor) și a însăși flotei minoice, care într-o perioadă a avut probabil mai multe vase decât egiptenii, fenicienii și grecii continentali la un loc.

Fapt curios, navele de comerț cretane nu semănau cu cele de război. După cum se constată din reprezentările grafice (ceramică, picturi murale), ele erau rotunde, greoaie (concepute să transporte cât mai multă încărcătură în detrimentul vitezei și al supleței de manevră), dispuneau de un singur catarg și una sau două rame-cârmă cu pala ascuțită, ceea ce întărește ipoteza că vasele de război nu erau o invenție autohtonă. Raportul dintre lungime și lățime era de 3:1 (la navele de luptă 8:1), exista o punte-acoperiș a calei, probabil completă, iar numărul de vâsle era redus, propulsia fiind asigurată mai ales de vela dreptunghiulară sau pătrată. Acest tip de navă a fost preluat și perfecționat de fenicieni și, ulterior, de romani, rămânând principalul vas comercial al antichității, deși nesigur în navigație și foarte lent.

În orice caz, se știe cu certitudine că, timp de câteva secole, flota cretană a dominat Mediterana, urme de colonii și contoare comerciale minoice fiind descoperite pe țărmurile Asiei Mici, ale Africii de Nord, ale Mării Negre, în Peninsula Iberică și cea Italică, în Cipru, Sicilia, sudul Franței, ba chiar, după cum arată unele descoperiri recente, în Asia și America de Nord.

În ceea ce privește armamentul terestru, civilizația minoică este plină de contradicții și surprize. Dacă între anii 2500 și 2000 î.e.n., cretanii se preocupau prea puțin de arme, pacea domnind pe întreaga insulă, iar lăncile, cuțitele de bronz și arcurile fiind

folosite doar la vânătoare, începând cu prima epocă a palatelor situația s-a schimbat radical.

O dată cu înflorirea bruscă a civilizației minoice, îmbogățirea insularilor de pe urma comerțului, transformarea porturilor cretane în centre comerciale ale lumii mediteraneene și construirea fastuoaselor edificii, alte popoare au început să arunce priviri lacome asupra acestei mici țări, aparent lipsită de apărare. În plus, contoarele și coloniile trebuiau protejate și asta n-o puteau face decât războinici bine înarmați. Dacă principalul scut al Cretei l-a constituit flota de război, armele individuale aveau un rol important în price bătălie, fie ea pe uscat ori pe mare.

Tactica terestră a războinicilor minoici lăsa mult de dorit. Nu cunoșteau cavaleria, iar carele de luptă (aduse din Orientul Mijlociu, ca și caii) apărute la începutul secolului al XVI-lea î.e.n. Nu serveau de fapt la nimic, conducătorii vehiculelor folosindu-le doar ca mijloace de transport până la câmpul de luptă! Este, poate, greu de crezut, însă nobilii cretani veneau la bătălie în care, coborau, se așezau în fruntea formațiunilor de soldați și porneau la luptă pe jos, ca orice umil infanterist. Faptul că atlanții aveau care de luptă, ba chiar și mari care de transport pentru infanterie – prima „motorizare" a pedestrașilor cunoscută în istorie –, precum și cucerirea Egiptului de către hicsoși în secolul al XVII-lea î.e.n., (datorată șocului produs de folosirea carelor

de luptă) au fost lecții care nu le-au dat de gândit cretanilor. După cum nici războaiele egipteano-hittite (secolul al XII-lea î.e.n.) nu i-au învățat nimic pe aheeni: carul de luptă, o importantă armă grea ofensivă nu se potrivea cu individualismul, cu temperamentul și dorința de a se face remarcați prin fapte de arme personale, caracteristice pentru cretanii, micenienii și chiar grecii de mai târziu, întotdeauna înclinați să confunde legendele cu realitatea. Rezultatul: Creta a fost cucerită de aheeni, Micene de dorieni, iar Atena de macedoneni, deși fiecare din acești invadatori se aflau, în momentul respectiv, la un nivel tehnologic, cultural și social indiscutabil inferior statelor pe care le atacaseră.

De fapt, cretanii, popor pașnic, nu pot fi acuzați pentru că nu au folosit arme și tactici ofensive. Ei nu au conceput niciodată mașinării de asediu pentru că nu au vrut să cucerească orașe sau cetăți, nu au folosit caii și carele ca arme de șoc pentru că nu au năvălit vreodată asupra altor popoare, nu doreau să-și săgeteze vrăjmașii de la distanță pentru că aveau despre luptă o concepție cavalerească, poate romantică și absurdă, însă nu mai puțin curajoasă. Războiul pare să fi fost considerat un fel de întrecere sportivă între luptători, un duel între armate, care se compunea din mii de dueluri între indivizi. Această idee, evidentă atât prin conformația și tipul armelor cretane, cât și prin modul lor de folosire poate părea

ridicolă, dar se potrivea perfect cu principiul de bază al societății minoice: „Trăiește și lasă și pe alții să trăiască”.

Armele individuale erau strict defensive: pumnalul, sabia, lancea și scutul. Pumnalul a devenit tot mai mult, între secolele al XX-lea și al XV-lea î.e.n., un obiect cu întrebuințări zilnice (la masă, la vânătoare etc.) sau de paradă, nemaifiind folosit în luptă (de altfel suferise o serie de modificări semnificative: din drepte și groase, lamele ajunseseră curbe și subțiri, iar mânerele erau adevărate opere de artă). Lăncile, lungi de 1,70–2m, aveau vârfurile rombice sau în formă de frunză de salcie, subțiri și elegant prelucrate, cu marginile foarte tăioase; se foloseau probabil în lupta de apropiere, fiind mânuite astfel încât să anihileze adversarii mai puternici înainte ca aceștia să-l poată atinge pe purtător. Un scop similar avea sabia, principala armă a războinicilor cretani.

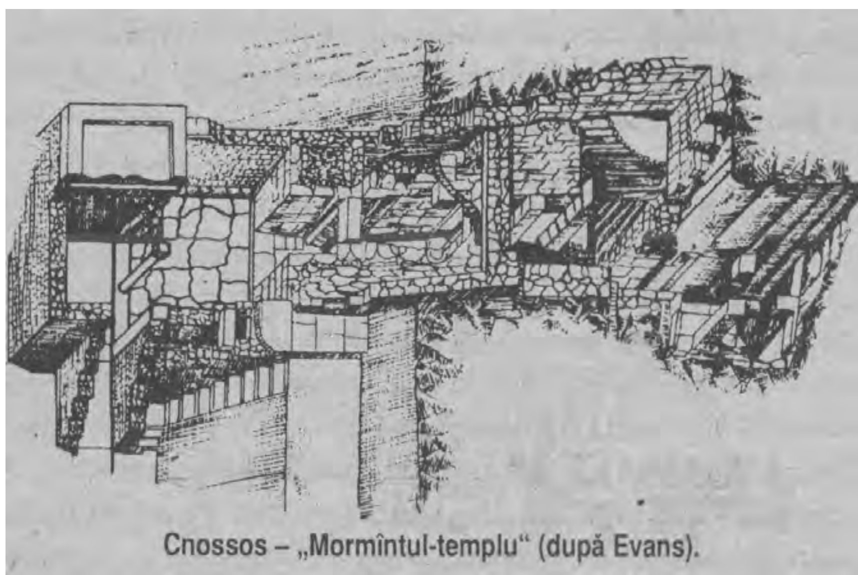
Derivată din cuțitele de la începutul epocii bronzului, sabia a apărut în Europa prin anii 2000 î.e.n., și prima civilizație mediteraneeană care i-a ghicit valoarea în luptă a fost cea minoică. Săbiile din insulă difereau ca formă și mod de întrebuințare, atât de cele egiptene ori asiatice contemporane lor, cât și de cele ulterioare, ale Greciei continentale. Cretanii, oameni agili, însă nu deosebit de vânjoși, doreau să-și țină la distanță potrivnicii; se mișcau foarte iute,

executând o scrimă complicată, căutând să nu fie atinși, iar în momentul când atenția adversarului slăbea, îl străpungeau cu o lovitură bine țintită. De aceea, săbiile lor erau lungi (1m), înguste, cu o nervură mediană, tăișurile mai ascuțite la vârf decât în partea de jos și garda mică. Teaca, tot din bronz, era bogat ornamentată, ca și mânerele. O sabie descoperită la nivelul primului palat din Mallia are mânerul făcut din calcar placat cu aur și terminat cu un cristal de stâncă frumos șlefuit. Un alt exemplar, din perioada ultimului palat din Mallia, are pe mâner un relief de aur reprezentând un acrobat, iar garda i se prelungește în sus, de-a lungul lamei, asemeni unor coarne de taur. La Phaistos, Cnossos, în morminte și așezări din întreaga insulă au fost găsite spade splendid împodobite cu plăci de aur, faianță, abanos, cedru, fildeș, cu agate sau cristale de stâncă. Specialiștii sunt de acord că aceste arme erau mai robuste, mai rezistente și mai tăioase decât săbiile de bronz egiptene, hitite, feniciene, aheene și chiar chineze și, în orice caz, superioare celor de fier ale dorienilor. (Paradoxal, metalurgia fierului nu izbutea să producă la început obiecte atât de bune ca metalurgia bronzului, care avea o tradiție de milenii și prima jumătate a ceea ce numim „epoca fierului“ a fost dominată, calitativ, tot de armele și uneltele de bronz. Fierul prezenta însă un avantaj major: zăcămintele fiind foarte frecvente, iar tehnologia de obținere relativ simplă, obiectele de fier erau mult

mai ieftine decât echivalentele lor din bronz, putând fi produse repede și în număr mare.)

Scutul înalt, în formă de opt a fost o invenție cretană; nici o altă civilizație nu l-a preluat, pentru că se potrivea numai modului de luptă amintit. Proteja întreg corpul, de la bărbie până la glezne, iar scobiturile făcute în părți, la jumătatea sa erau destinate să permită mânuirea lăncii și a sabiei. Acest tip de pavăză consta dintr-o ramă întărită cu nervuri longitudinale și transversale, curbându-se spre interior (astfel ca suprafața să-l acopere pe purtător ca o carapace), pe care se întindea o piele groasă și tare. O curea longitudinală, trecută pe deasupra umărului și un mâner fixat la mijlocul scutului permiteau manevrarea. Arma era incomodă și greoaie. Trebuia adusă în car și servea probabil la apărarea de săgețile, pietrele și sulițele adversarului, în faza apropierii celor două armate, iar mai apoi, în lupta cu lancea. Când se ajungea la săbii se pare că scutul era abandonat, războinicul punându-și nădejdea în agilitatea și iuțeala sa. Tipul de scut contrastează cu spada și conformația anatomică a cretanilor. La început s-a crezut că el a fost conceput tocmai pentru a compensa apariția sabiei lungi (care împunge), deci a acoperi tot corpul. Dar săbiile minoice erau destul de ascuțite pentru a trece prin pielea de taur a acestor scuturi, care n-ar fi fost decât o povară inutilă și periculoasă în duelul cu alți războinici cretani. Explicația paradoxului constă în

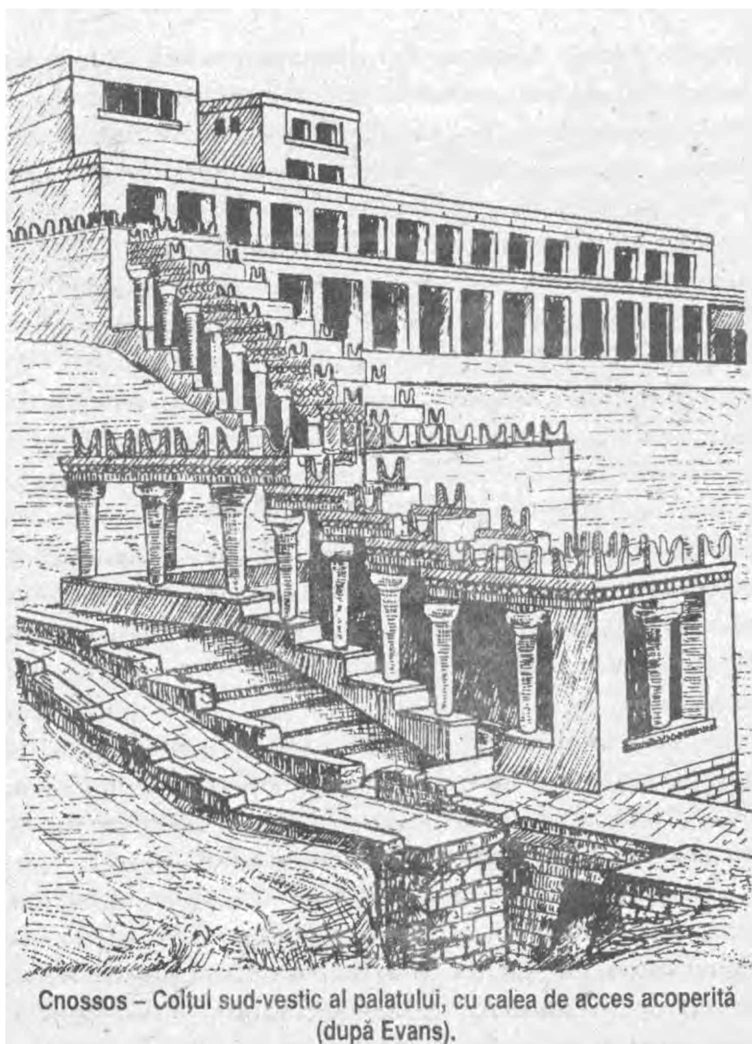
aceea că, probabil, scuturile n-au fost inventate în timpul războaielor dintre regatele din insulă (care, de altfel, au fost doar niște lupte dinastice, purtate la scară militară redusă), ci mai curând după contactul cu populații exterioare numeroase, compuse din indivizi puternici și care foloseau arcul, praștia și sulița.

Cnossos – „Mormîntul-templu" (după Evans).

Carul, se compunea dintr-o axă cu două roți mari, o ladă deschisă la spate, o oiște și un jug pentru înhămarea celor doi cai. Într-un car puteau sta doi oameni și este de mirare că nobilii minoici nu s-au folosit de experiența egiptenilor, care preluaseră de la hicsoși acest vehicul de luptă (aveau echipaje formate dintr-un vizitiu, de obicei sclav, și un luptător care mânuia arcul, uneori lancea, chiar din goana carului). Un motiv poate fi acela că terenul insulei, pietros și

accidentat nu permitea manevre și desfășurări de care asemeni deșerturilor din Orientul Mijlociu și câmpiilor asiatice. Însă exista și o altă cauză, aceea care i-a făcut pe cretani să nu-și folosească la maximă eficiență navele de luptă, să nu adopte o tactică adecvată apărării palatelor

Cnossos – Colțul sud-vestic al palatului, cu calea de acces acoperită (după Evans).

(asediatorii erau lăsați să escaladeze zidurile, fiind

răpuși abia când ajungeau pe creastă sau la ferestre, cu lancea și sabia, ca pe câmpul de luptă, ceea ce nu ar fi izbutit să stăvilească valurile continue și masive de atacatori) și să nu considere arcul o armă onorabilă. Societatea minoică, pacifică prin excelență, *nu voia* să se preocupe de război, să-și perfecționeze stilul de luptă, să-și risipească inteligența, energia, timpul și bogățiile pentru fabricarea de arme. Chiar săbiile, mândria nobililor cretani, par a fi fost mai curând un însemn distinctiv al castei, un obiect de folosință în scopuri individuale ca în Franța lui Ludovic al XIII-lea. Asemeni mușchetarilor, bărbații din societatea minoică priveau războiul ca pe un concurs de îndemânare sau un mod mai ieșit din comun de a-și petrece timpul, atunci când se ivea ocazia. Abia în secolul al XV-lea î.e.n., dinastia Minos încearcă să schimbe câte ceva, îngrijorată de generalizarea conflictelor în zona mediteraneană. Se angajează trupe de mercenari aheeni, asiatici sau africani (negrii nubieni, în echipament cretan și sub comanda ofițerilor cretani, constituie o gardă regală foarte impresionantă, așa cum apare ea pe o frescă din Cnossos), armurierii și arhitecții au de lucru ca niciodată până atunci, se fac eforturi disperate de a reconstrui flota de război, se experimentează noi arme și tehnici de luptă (scutul în formă de opt, formația de lăncieri pedeștri), se înmulțesc fortificațiile de sprijin și capcanele în jurul cetăților. Dar este prea târziu: cretanii nu pot să ia în serios

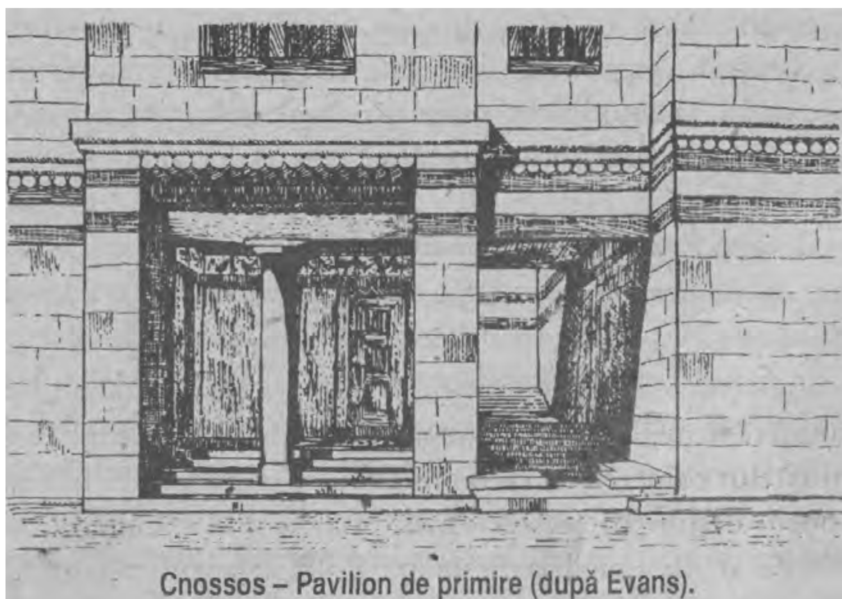
aceste pregătiri, nu cred în pericol, iar atunci când aheenii și, mai târziu, dorienii atacă, elementul surpriză este total.

Care poate fi explicația acestei atitudini, considerată de unii istorici drept o dovadă de decădere, de criză internă (socială, economică și morală) a unei societăți căreia invaziile i-au dat doar o ultimă lovitură și nu *lovitura* hotărâtoare?

În pofida numeroaselor descoperiri arheologice din ultimele decenii știm încă foarte puține despre civilizația Cretei străvechi, care, „privită din perspectiva istoriei, rămâne mută la o sumedenie de întrebări ce par fundamentale”, după cum scria Friedrich Matz. Majoritatea informațiilor sunt deductive, bazându-se pe imaginile pictate pe vase, pe fresce, basoreliefuri, statui, obiectele și armele găsite în morminte, vestigiile așezărilor din insulă, legendele grecilor, mențiunile fenicienilor și egiptenilor despre societatea minoică și elementele preluate de aheeni în cadrul civilizației miceniene. Dar urmele palpabile nu oferă decât o viziune fragmentară, legendele una îmbrăcată în metaforă, iar micenienii au modificat unele invenții, tehnologii, stiluri artistice și obiceiuri împrumutate, în timp ce altele nu i-au interesat deloc.

O sursă sigură de informații s-ar fi dovedit istoria, literatura, mitologia, operele scrise chiar de cretani; însă arhivele și bibliotecile palatelor din Cnossos, Phaistos și Mallia nu au supraviețuit invaziilor și

cutremurelor, de-a lungul a mai bine de trei milenii. S-au păstrat numai câteva fragmente de texte, dar, din nefericire, scrierea cretană veche n-a putut fi descifrată și, de aceea, civilizația minoică este departe de a fi înțeleasă în toată splendoarea și complexitatea ei. La început, prin anii 2400–1900 î.e.n., scrierea era pictografică, probabil datorită influenței egiptene, dar cu totul deosebită de hieroglifele Egiptului faraonic. Începând cu 1900 î.e.n., se adoptă scrierea liniară tip *A* (pe tăblițe de lut ars) într-un alfabet ideografic și într-o limbă necunoscută, foarte probabil neindoeuropeană. Această scriere va fi menținută până la ocuparea insulei de către aheeni și chiar după aceea, până în secolul al XII-lea î.e.n. Aheenii au luat ca model alfabetul *A* și l-au adaptat limbii lor (greaca arhaică), inventând scrierea liniară tip *B*. Trebuie menționat că scrierea pictografică din Creta a fost a patra apărută în istorie, după cea hieroglifică egipteană, cuneiformă asiriană și, respectiv, cea hieroglifică din Mohenjo-Daro. De asemenea, alfabetul de tip *A* și cel de tip *B* reprezintă un mare progres față de tipurile de scriere anterioare și nu au fost depășite decât de alfabetul consonantic fenician de 22 semne, care, preluat și modificat de greci și romani, stă la baza scrierii europene moderne. După descoperirea (1939) palatului lui Nestor de la Pilos (Grecia continentală) și găsirea unei arhive regale de tăblițe scrise în alfabetul 2? (ca și cele de la Micene sau o parte din

Cnossos – Pavilion de primire (după Evans).

cele de la Cnossos) s-a făcut un mare pas înainte, căci un tânăr arhitect englez, Michael Ventris, a reușit să le descifreze (folosind metodele de decodificare ale serviciilor secrete britanice). Ventris a murit curând, într-un tragic accident, dar cercetările sale au fost continuate de un elenist de marcă, profesorul John Chadwick, și astăzi, civilizația miceniană și-a dezvăluit o parte din taine. Nu și cea minoică însă, căci pentru descifrarea limbii cretane străvechi nu există nici un indiciu, ea neasemănându-se cu vreo altă limbă cunoscută, vie sau moartă. Puținele tăblițe descifrate (și acelea doar parțial) sunt scrise în alfabetul *B* și redactate la Cnossos, în epoca ocupației aheene…

Economia Cretei antice se baza la început pe

agricultură (orz, mei, grâu, măslini, viță de vie, smochini, curmali etc.), creșterea animalelor (bovine, capre, porci, oi), pescuit, albinărit și meșteșugărie (legată în special de prelucrarea metalelor și olărie). Însă, o dată cu secolul al XX-lea î.e.n., comerțul câștigă treptat preponderența. Insula devine o țară de navigatori și negustori, asemeni Angliei și Olandei din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea e.n. Există, desigur, oameni cu preocupări mai „terestre”: nobili (mari proprietari funciari, războinici, curteni, reprezentanții cultelor), oameni liberi (păstori, agricultori, meșteșugari), sclavi. Însă toate categoriile sociale simt o irezistibilă atracție pentru mare, pentru aventură și cunoaștere. Oamenii liberi devin marinari, pescari sau coloniști, nobilii construiesc corăbii și finanțează expediții, familia regală contribuie la deschiderea contoarelor comerciale, războinicii nu se sfiesc să facă negoț. Se poate desluși în aceste transformări suflul de energie și vitalitate al unei civilizații tinere. Rafinamentul și bogăția etalate acasă nu ajung la stadiul de opulență gratuită al marilor imperii antice: Persan și Roman. Sunt mai curând dovada unei nevoi de frumos și al unui bun gust care se vor transmite prin aheeni în Grecia continentală, influențând puternic cultura elenistică, rămasă una dintre cele mai remarcabile din Lumea Veche.

Unii istorici afirmă că societatea minoică ar fi fost în decădere, argumentând aceasta prin luxul

armelor, obiectelor, veșmintelor și clădirilor, prin „efeminarea“ bărbaților, prin rolul important jucat de femei în viața insulei. Ideea nu se susține la o analiză mai atentă.

În primul rând, regatele cretane nu prezintă nici unul dintre semnele de decadență economică, politică și socială întâlnite la alte state în perioada dinaintea destrămării lor. Civilizația minoică nu avea uriașa pătură funcționărească și preoțească neproductivă, pe care felahii și sclavii Egiptului antic trudeau din greu s-o întrețină, nu ținea sub ocupație militară alte popoare, storcându-le de resurse, ca Imperiul Otoman, nu își edificase un imperiu comercial prea vast pentru posibilitățile sale asemeni Olandei, nu cunoștea criza politică internă și nici decadența morală de la sfârșitul Imperiului Roman sau, mai târziu, a celui Bizantin. Nu trata populațiile cu care venea în contact cu cruzimea neomenească a asirienilor, nu avea trufia vană și oarbă a micenienilor, disciplina prea rigidă a Imperiului Chinez sau birocratismul exacerbat al Imperiului Incaș; nu practica sacrificii umane ca aztecii sau cartaginezii și nu era un anacronism menținut în viață de contextul internațional, ca Imperiul Austro-Ungar.

Armele cretanilor nu erau ineficiente și luxoase; după cum a demonstrat specialistul englez A. Snodgrass, în comparație cu altele din perioada respectivă, calitatea lor impune și provoacă uimire.

Faptul că nu erau *folosite* la maxima lor eficiență, că tactica de luptă lăsa mult de dorit se datorează nu decăderii, lașității, incapacității ori trufiei, ci dorinței de pace și unui spirit prea optimist, prea elevat, care nu admitea ideea că oamenii s-ar putea ucide între ei ca niște fiare.

Contoarele comerciale erau locuri de schimb și nu de exploatare, asemeni celor portugheze. Nu au fost întâlnite urme de distrugere a coloniilor și centrelor de negoț (până în perioada marii invazii a „popoarelor mării”, când metropola însăși a fost cucerită), deci populațiile autohtone se înțelegeau bine cu noii veniți. Flota cretană de război nu a fost folosită pentru a supune vreunul din regatele vecine, ci pentru a proteja comerțul propriu și pe al altora de pirații Mediteranei. Și atunci, unde sunt semnele „descompunerii”? Se uită prea ușor că insula a fost zguduită de catastrofe naturale în două rânduri, iar așezările ei au renăscut din ruine, mai fastuoase decât înainte. Ar fi fost capabilă de o asemenea performanță o civilizație decadentă?

În ceea ce privește aparenta „efeminare” a bărbaților și rolul deosebit acordat femeii în societatea minoică, lucrurile au o cauză mult mai profundă decât s-ar părea. Studiile din ultimele decenii au evidențiat faptul că vechile popoare preindoeuropene din regiunile Mediteranei orientale păstrau încă puternice urme dintr-o organizare socială având ca element central femeia. Era,

probabil, o moștenire a orânduirii gentilice matriarhale, apărută în Paleoliticul mijlociu și înlocuită (deși nu complet) de patriarhat abia în Protoneolitic. După cum scria profesorul Matz: „Civilizația palatelor cretane este expresia cea mai clară și mai înaltă a acestui tip de organizare socială. Desigur, afirmația nu trebuie înțeleasă ca susținând existența unui adevărat matriarhat. Însă nu încape nici o îndoială că, atât pe plan juridic, cât și pe plan social, existența individului rămânea subordonată faptului că, din punct de vedere fizic, el era descendentul mamei sale".

Aceasta explică probabil rolul pe care legendele grecilor continentali îl atribuiau femeii în istoria mitologică a Cretei: Europa, Pasifae, Ariadna sunt personaje principale în cadrul tradițiilor respective, iar prezența lor este pe deplin justificată. Să nu uităm că societatea minoică avea mulți zei, ca oricare civilizație antică (dar nici pe departe atât de mulți ca ai Egiptului, spre exemplu) și existau culte legate de soare, mare, taur etc., însă toate dovezile arheologice vădesc pregnant preponderența cultului zeiței-mamă originară. În plus, femeile dețineau majoritatea funcțiilor legate într-un fel sau altul de orice cult, fiind preotese, dansatoare, oracole etc. (O lungă perioadă, zeitățile cretanilor au fost exclusiv feminine: zeița-mamă a pământului, zeița muntelui, cea a arborelui, cea a mării, stăpâna animalelor, zeița nuda a păsărilor, cea a șerpilor etc. Chiar în dansurile

legate de cuplul simbolic taur-femeie, elementul masculin era secundar, aproape de recuzită, asemeni șerpilor sau păsărilor sacre, fiind destinat doar a scoate în evidență rolul primordial al celui feminin în apariția vieții.)

Mirenele, fie ele provenite din popor sau din nobilime, se bucurau de o libertate și o considerație ieșite din comun. Frescele, basoreliefurile și picturile de pe vase arată femei participând la vânătoare cu arcuri sau lănci, mânând carele, jucând un rol cel puțin egal cu bărbații atât în ceremonialul de la curte, cât și în viața de fiecare zi. Nu s-au găsit imagini sau dovezi arheologice, spre exemplu arme ori platoșe în mormintele femeilor, care să ateste că acestea ar fi luptat în războaie; însă numeroase fresce le reprezintă executând dansuri și acrobații foarte periculoase la ceremoniile legate de cultul taurului. Astfel, femeile și fetele luau parte alături de bărbați la cursele de călărie pe tauri neîmblânziți sau dansau înaintea animalelor, stârnindu-le și ferindu-se cu dibăcie de coarnele ucigătoare, într-un fel de corrida antică. Cel mai adesea însă, participanții la jocuri, acrobați profesioniști sau nu, executau un număr extrem de periculos: venind în fața taurului, așteptau până când acesta își pleca fruntea ca să împungă, se propteau cu mâinile la rădăcina coarnelor și, profitând de mișcarea animalului care țâșnea înainte, zvârlindu-și capul pe spate pentru a scăpa de povară, făceau un salt pe deasupra spinării lui, dându-se

peste cap în văzduh și căzând pe partea cealaltă nevătămați. Sir Arthur Evans a consultat numeroși toreadori, matadori și chiar acrobați din întreaga lume, dar majoritatea au fost de părere că o asemenea performanță este imposibilă. Și totuși, ea era realizată de către fragilii cretani, femei sau bărbați, fapt dovedit nu doar de mărturiile grecilor continentali, ci și de numeroase opere de artă minoice: pecetea găsită la Cnossos, paharul de aur de la Vaphio, și, mai ales, celebra frescă a „acrobaților” de la Cnossos, prezentând un bărbat și două femei care sar ori se pregătesc să sară pe deasupra unui taur uriaș. Un alt fragment de frescă din Cnossos arată o fată care stă cu capul în jos și corpul aproape vertical, sprijinindu-se în mâini de coarnele unui taur, iar artiștii minoici au surprins perfect expresia de maxim efort a figurii și de încordare a întregului trup, complet gol, cu excepția unei benzi pe frunte și a două brățări late la glezne.

Cercetări recente au dus la descoperirea unui fapt extrem de interesant pentru caracterizarea societății minoice: prin anii 1600 î.e.n., apare și înflorește pe insulă o adevărată asociație profesională a femeilor pescuitoare de mărgean și bureți. Scufundătoarele cretane erau echivalentul mediteranean al pescuitoarelor japoneze de perle, faimoasele „ama”; plonjând în adâncuri fără veșminte și fără altă armă decât un cuțit lung, ajutându-se la coborâre cu o piatră grea, ele stăteau 2–3 minute pe fundul apei,

strângându-și recolta de mărgean, apoi se ridicau din câteva bătăi viguroase de picioare. Meseria era practicată numai de femei libere, în general din clasa de mijloc, uneori (probabil pentru a evada din cotidian) și de către tinere nobile. Unele picturi murale și vase de piatră gravate arată că pescuitoarele aveau pletele neobișnuit de lungi, ca un semn distinctiv și că, asemeni oricărui înotător profesionist țineau picioarele lipite când se deplasau pe orizontală sub apă, unduindu-și trupul sinusoidal și vertical pentru a micșora rezistența fluidului la înaintare (tehnică aplicată de mii de ani de pescuitoarele japoneze de perle și „redescoperită" de către scafandrii lui Cousteau).

Sfârșitul pescuitoarelor de bureți a fost la fel de tragic ca al insulei: un fragment dintr-un vas pictat arată o barcă din care doi războinici invadatori (probabil dorieni) urmăresc cu atenție mișcările subacvatice ale unei cretane legate cu o frânghie de glezne. Reduse la sclavie, obligate să trudească pentru noii veniți, scufundătoarele au pierit foarte curând, nu înainte să lase o imagine de neuitat în memoria grecilor continentali, ale căror legende le-au păstrat amintirea sub chipul naiadelor, sirenelor și celorlalte fiice ale apei.

Interesant de remarcat, după distrugerea societății minoice, meseria de pescuitor submarin a devenit, în toată Mediterana, exclusiv masculină. Până după cel de-al doilea război mondial, pescuitul de mărgean și

bureți și-a păstrat faima și profesioniștii pe coastele europene ale Mediteranei și Mării Egee. Dacă de la începutul secolului XX a început să fie folosit tot mai mult costumul de scafandru greu de către scufundătorii europeni, pe coastele africane și în Orientul Mijlociu metoda antebelică era tot cea din Antichitate. Iată ce povestea J. Y. Cousteau: „În 1939 am căpătat o lecție de modestie pe Insula Djerba, în sudul Tunisiei, de la un scufundător indigen în vârstă de 60 de ani; era un om pipernicit, ale cărui urechi supurau în permanență, dar a coborât sub ochii mei până la 42m adâncime cu ajutorul unei pietre și, susținea el, datorită rugăciunilor fierbinți adresate lui Allah. După două minute și jumătate s-a întors la suprafață… Desigur, astfel de performanțe pot fi realizate numai de oameni deosebit de înzestrați: pe măsură ce scufundătorul gol coboară și presiunea apei crește, volumul aerului din plămânii lui scade. Or, plămânii se pot asemăna cu niște bășici închise în cușca toracelui ca în anvelopa unui balon. Poziția coastelor face ca acest înveliș să fie perfect flexibil între anumite limite. La o adâncime de 30m însă, aerul din interiorul balonului nu mai ocupă decât un sfert din spațiul pe care-l deținea la suprafața apei; la o adâncime și mai mare poziția coastelor devine și mai puțin flexibilă, riscând să ducă la ruperea cutiei toracice, cu urmări care se pot ghici cu ușurință“ (*Le Monde du Silence – Lumea Tăcerii*).

Cu toate aceste riscuri (inclusiv al accidentelor de

decompresiune, al atacului rechinilor, murenelor sau caracatițelor), cretanele au practicat meseria de pescuitor subacvatic timp de cinci secole, ducând faima „femeilor care trăiesc sub apă“ până în Egipt, Dalmația, Tunisia și Malta. Bravadă? Inconștiență? Dorința de a depăși bărbații? Nimic din toate acestea. Pur și simplu, ca și în cazul periculoaselor jocuri cu taurii, participării la vânătoare, prezenței în contoare și colonii îndepărtate, adesea nesigure, era vorba de fireasca afirmare a independenței și demnității unor femei stăpâne pe destinul lor. Agilitatea și îndemânarea acestor făpturi zvelte nu le depășeau îndrăzneala, iar grația cu care preotesele și doamnele de la curte își purtau complicatele toalete întregește un profil feminin atât de complex și de emancipat cum nu va fi altul mai bine de trei milenii. Se pare că multe cretane preluau atribuțiile și responsabilitatea soților plecați pe mare, iar altele îi însoțeau, stabilindu-se în orașele-colonii; în moda aranjamentelor interioare se simte o influență preponderent feminină; atât din inventarul mormintelor, cât și din analiza statistică a scenelor de grup și respectiv a personajelor individuale redate în diverse opere de artă rămase reiese clar că raportul femei/bărbați era egal din punct de vedere al importanței sociale; în sfârșit, chiar faptul că prototipul masculin minoic nu cedează modei „eroice”, de „super-războinici”, tot mai apreciată în Grecia continentală, Asia Mică și Orientul Mijlociu

(inclusiv obiceiului de a purta barbă) și continuă să prefere spiritul forței brute, este grăitor. Dansurile în care un bărbat cu mască de taur mima posesiunea unei femei sau cele ale femeilor goale printre taurii sălbatici, abia capturați (reminiscențe din Paleolitic), par să fi fost abandonate în perioada apogeului culturii minoice, lăsând loc unor dansuri de primăvară, mai grațioase și mai puțin violente. Participând la aceste adevărate balete, acceptând să fie reprezentați în fresce în atitudini vioaie, degajate, bărbații renunțau conștient și voit la alura hieratică de zei coborâți pe pământ a faraonilor, nobililor și preoților egipteni, refuzând în egală măsură imaginea stăpânului tiranic, absolut, în casă și în societate, pe care o cultivau cu grijă micenienii și, mai ales, orientalii.

Din nefericire, cretanii erau singurii în întregul bazin mediteranean care gândeau astfel. Puțin numeroși, prea înaintați moral, prea delicați, atât ca indivizi, cât și ca societate, oamenii din „țara regelui Minos” n-au putut face față lumii brutale din jur. Influența lor asupra popoarelor contemporane și, prin intermediul cuceritorilor, a celor ulterioare, rămâne însă un fapt de necontestat. Artele, scrisul, tehnica olăritului și a prelucrării metalelor, arhitectura, construcția navelor, până și moda vestimentară a antichității și evului mediu datorează enorm acestei civilizații despre care știm încă atât de puțin. Astăzi avem însă o imagine suficient de clară pentru a ne da

seama că societatea minoică, unică prin rafinament și mod de gândire în Mediterana, a edificat o remarcabilă civilizație într-un timp extrem de scurt și aproape „din senin“ în termeni istorici și arheologici, etapele de tranziție de la primitivism la o cultură uimitoare fiind insignifiante. O explicație ar fi, desigur, contactul și influențele altor popoare; însă, cu excepția carului, a calului și a vitelor, Orientul Mijlociu nu pare să fi exportat prea multe, iar elementele artistice și arhitecturale preluate de la egipteni sunt minore comparativ cu fondul autohton de imaginație și originalitate. Mai curând a fost vorba despre influența unei populații necunoscute din coloniile sau bazele navale atlante, scăpate dezastrului din 9500 î.e.n. Nu se știe dacă vom avea vreodată o certitudine, dar un lucru este sigur: Creta minoică, vis schubertian într-o lume cutremurată de acorduri wagneriene, a fost una dintre cele mai frumoase aventuri ale rasei umane. Civilizația ei, chiar dacă născută sub semnul blestemului zeilor invidioși pe fericirea pământenilor, rămâne un punct luminos în zbuciumata istorie a omenirii, o dovadă că, învins, Omul o poate lua iarăși și iarăși de la capăt, fie și numai pentru a sfida forțele atotputernice ale unui Univers hotărât să-l îngenuncheze înainte de a-l răpune.

CETĂȚILE AURULUI

„Ik ben u lieden spiegel“ sau, cum pronunță

flamanzii din Sud, „Ik ben ulenspiegel”: „Sunt oglinda voastră”. Nimic n-ar putea caracteriza mai fidel măștile mortuare ale regilor micenieni. Fețe aspre, parcă cioplite încă de când erau vii în piatra albă și dură a Argolidei, buze strânse disprețuitor, crispare trufașă a obrajilor, o veșnică încruntare. Homer spunea că sceptrul suveranilor micenieni fusese făurit în Olimp și era moștenit din tată în fiu de-a lungul secolelor. Judecând după chipurile de metal strălucitor, care privesc fără nici o îngăduință, după atâtea milenii, s-ar spune că dinastiile aheene erau convinse de originea lor divină. Și o dată cu ele, nobilimea, castă mândră și războinică, avea să ducă pe culmi, iar mai apoi în neant, civilizația din „cetățile aurului”.

Istoria Greciei peninsulare înainte și în cursul perioadei miceniene se poate sintetiza astfel:

a) Cultura helladică timpurie:

5000–2500 î.e.n.: epoca neolitică. Faza Sesklo. Populații preindoeuropene care folosesc unelte și arme din piatră cioplită;

2500–2300 î.e.n.: epoca subneolitică. Faza Dimini. Prelucrarea pietrei capătă o deosebită calitate. Este folosită arama, mai întâi incidental, apoi tot mai frecvent;

2300–1900 î.e.n.: începutul epocii bronzului. Apare așa-numita „ceramică a firnisului primitiv”.

b) Cultura helladică mijlocie:

1900–1570 î.e.n.: populațiile autohtone sunt

asimilate de triburile indoeuropene (aheii și ionienii) care pătrund în Grecia dinspre nord. Distrugerea așezărilor de la Eutresis, Lerna, Asine, primele mai importante din peninsulă. Noii veniți aduc cu ei forme de organizare socială, tehnici de prelucrare a bronzului și sisteme de valori diferite de cele cunoscute până atunci în Grecia.

c) Cultura helladică târzie (miceniană):

1570–1500 î.e.n.: cultura miceniană timpurie. Epoca „mormintelor cu puț”. Puternică stratificare socială. Preluarea scrierii liniare *A,* a majorității armelor, a modei și ceremonialului de curte din Creta;

1500–1400 î.e.n.: cultura miceniană mijlocie. Apariția scrierii liniare *B*. Expansiunea miceniană în Asia Mică, Marea Egee și Creta. Construcții ciclopice în Micene, Tirint, Pilos, Atena, Gla. Inventarea (sau preluarea din centrul și nordul Europei) a unui nou armament. Apogeul civilizației miceniene. Anumite arme (lăncile cu aripioare, coifurile cu creastă și obrăzare fixe), unele tehnici de mixare și prelucrare a bronzului, anumite obiecte (rhytonii de aur și argint), ca și elemente arhitecturale din cetățile Gla și Tirint (cazematele, porțile „zwinger”, zidurile din blocuri ciclopice) atestă influența unei civilizații foarte înaintate, care nu (acea parte din lumea europeană, mediteraneană sau asiatică a anilor 2000–1000 î.e.n. Aceste elemente amintesc însă de (clinica atribuită de Platon atlanților, precum și de urmele lăsate de

aceștia pe coastele Atlanticului și ale Mediteranei;

1400–1150 î.e.n.: cultura miceniană târzie. Mormintele „cu boltă“ și fortificarea tuturor așezărilor miceniene. Se remarcă o anumită rigidizare a societății aheene, o sporire a fastului și a eforturilor de a impresiona prin aparențe, semne sigure ale decăderii. Artiștii și meseriașii se plafonează, mulțumindu-se să imite creațiile cretane, balcanice sau ale înaintașilor lor;

1150–1125 î.e.n.: „Marea migrație egeeană”. Valuri de populații grecești, mânate din urmă de „triburile câmpurilor de urne“ aneantizează societatea miceniană, cucerind Micene și Tirint. (Pilosul fusese distrus mai devreme, prin 1240 î.e.n.) Sunt oprite, ca și ilirii, înaintea fortificațiilor miceniene din Atena, de către regele Codros, dar asta nu mai poate salva o lume care s-a prăbușit în toată peninsula.

După cum scria profesorul Matz: „Principalele realizări ale arhitecturii (și civilizației – *n.a.)* miceniene sunt palatul-cetate și mormântul boltit. În ciuda numeroaselor influențe minoice, ele rămân expresia unei lumi diferite, fapt resimțit nu numai în dominanta monumentală, ci și în intenția originară a constructorilor. (...) în cetățile miceniene totul urcă spre tronul suveranului, situat în megaron, în vreme ce sălile tronului din palatele cretane marchează simple respirouri în ritmica fluentă a spațiilor”.

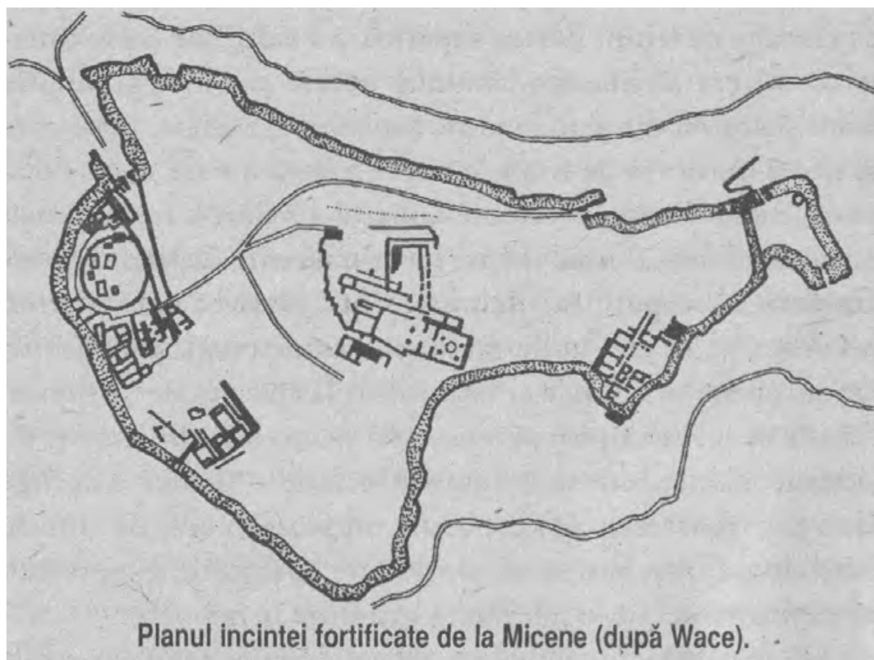
Din câte se știe astăzi, după mai bine de un secol de săpături arheologice intensive (începute în 1876 de

Schliemann), principalele cetăți ale lumii aheene au fost Micene, Tirint, Atena și Gla; lor li se adaugă palatul, necropola și așezarea nefortificată de la Pilos.

Micene se află pe o colină situată la câteva sute de metri de vârful Haghios Elias (807m) și la 15km de țărm. Are peste 350m lungime, a fost construită între anii 1350 și 1270 î.e.n., pe locul unei cetăți mai vechi, din perioada „mormintelor cu puț", iar zidurile ei impresionante însumau probabil zeci de milioane de tone de piatră. Grosimea medie a zidurilor este de 6 m, înălțimea atinge 14m; sunt făcute din două paramente (ziduri mai subțiri, de fațadă) paralele, între care s-au așezat straturi alternative de pământ și pietre neprelucrate. Blocurile paramentelor au fost executate cu deosebită grijă – tăiate cu fierăstraie din bronz, apoi netezite cu ciocane de lemn. Partea superioară a zidurilor (aproximativ 2m) era făcută din cărămizi nearse și bârne groase de lemn și consta din două creste, probabil crenelate, între care se găsea un drum de rond, pavat. Cetatea nu are decât două porți, una principală (celebra „poartă a leilor"), cealaltă mai mică, destinată accesului spre izvorul de care depindea aprovizionarea cu apă. Ambele porți sunt apărate după sistemul „zwinger“ („cleşte“ în lb. Germană), caracteristic fortificațiilor europene medievale și rar întâlnit la cele antice. Sistemul constă în aceea că poarta nu se află pe același aliniament cu zidurile, ci este retrasă înăuntrul

incintei – pentru a ajunge la ea, agresorul trebuia să străbată un pasaj flancat pe ambele părți de ziduri și bastioane, de pe care apărătorii îl supuneau unui tir încrucișat, o adevărată grindină ucigătoare.

„Poarta leilor”, cel mai cunoscut element arhitectural de la Micene, are o deschizătură pătrată, cu latura de 3m, delimitată de patru monoliți masivi, dintre care cel mai mare, buiandrugul, măsoară 4,50m în lungime, 2,10m lățime, 1 m înălțime și cântărește 20 tone. Cele două canaturi ale porții propriu-zise (făcute probabil din blăni groase de lemn, placate cu foi de bronz) se prindeau cu balamale direct în tocul de piatră și erau blocate printr-o grindă-zăvor, ale cărei capete intrau în găuri practicate în toc. Deasupra buiandrugului, zidul prezintă o deschizătură triunghiulară, realizată prin retragerea descendentă, în trepte, a blocurilor ce-l compun și astupată cu un relief săpat într-o placă de calcar cu grosimea de 0,70m. Acest relief, cel mai vechi găsit până în prezent pe teritoriul Greciei continentale, a fost lucrat cu dălți, sfredele și ferăstraie de bronz. El reprezintă doi lei ridicați pe labele din spate, cu cele din față sprijinite pe socluri ce susțin o coloană cretană cu capitel. Capetele animalelor erau executate probabil din bronz, se prindeau prin ghermele de placă și erau întoarse

Planul incintei fortificate de la Micene (după Wace).

astfel încât să privească spre pasajul exterior care ducea spre poartă. De origine cretană, ideea de a așeza lei deasupra intrării într-o cetate sau un palat simboliza protecția divină asupra incintei – micenienii, însă, nu vedeau în relieful heraldic decât un element menit să sporească măreția zidurilor și să-i impresioneze pe străini. Poarta cea mică este un fel de copie la scară redusă a „Porții leilor” (dar fără basorelief); în afara lor mai există câteva tuneluri înguste, practicate în zidurile exterioare și camuflate cu blocuri de piatră, dar acestea serveau doar pentru ieșiri de noapte, acțiuni executate asupra taberei inamice de comandouri specializate, cu scopul de a stârni panică și dezordine.

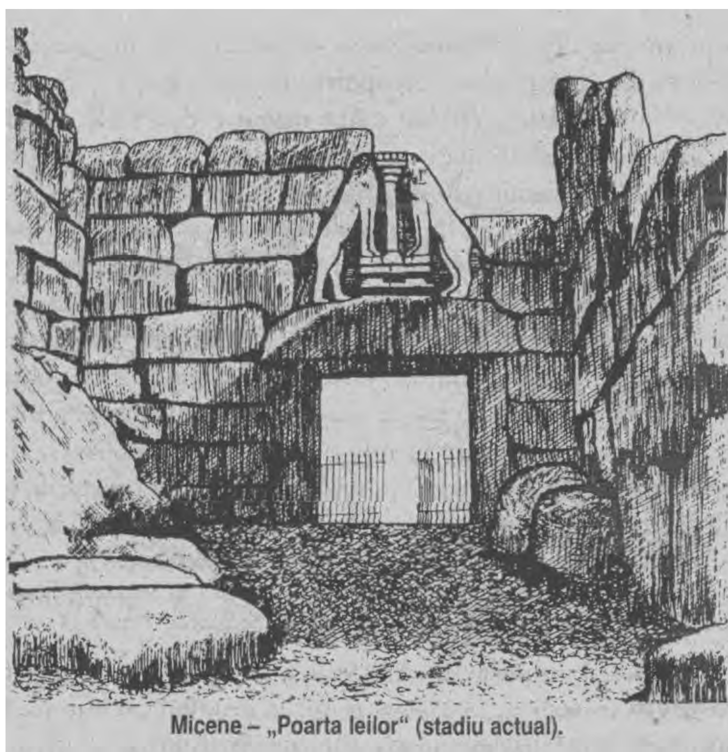
În incinta cetății se află o necropolă compusă dintr-

un tunel împrejmuit de un zid circular, deasupra căruia a fost construită o terasă încununată de un alt zid, dublu, din dale mari, dreptunghiulare, de piatră albă. În tumul se găsesc 6 morminte regale, iar pe terasă se oficiau ceremoniile funerare. În apropierea necropolei, imediat lângă „Poarta leilor” a fost descoperită o mare magazie de cereale. Atât această clădire, cât și toate celelalte (corpuri de gardă, armurării, ateliere, locuințele nobilimii și ale regelui) erau construite exclusiv din piatră și aveau etaje superioare sau care fuseseră concepute să urce în trepte terasele naturale din incintă. Sălile erau spațioase, cu fresce pe pereți și pardoseli de piatră șlefuită ori de stuc pictat. Tavanele se sprijineau adesea pe coloane cilindrice, clădirile aveau scări interioare și uși de lemn placat cu bronz sau aur; ferestrele par să fi fost însă mai mici și mai puțin numeroase decât la Cnossos, iar balcoanele lipseau aproape cu desăvârșire. Pe coronamentele clădirilor se aflau perechi de coarne de taur stilizate, lipite unele de altele, alcătuind un șir de pseudocreneluri – element arhitectural importat din Creta, dar care la micenieni își pierduse semnificația și importanța inițială.

Cea mai impozantă clădire era desigur palatul regal. Situat în centrul și, în același timp, în punctul cel mai înalt din incintă (35 m deasupra nivelului „Porții leilor”!), avea o curte pardosită cu dale pătrate și mai multe corpuri cu câte 3–5 etaje convergând

spre sala de primire și ceremonii, *megaronul,* centru vital al întregii cetăți. Impresia generală este de masivitate și forță – nimic asemănător cu eleganța și spațialitatea luminoasă a palatelor minoice.

Cetatea Tirint, la fel de impunătoare ca Micene, se află pe o creastă de stâncă situată la 1,5 km depărtare de mare. Înconjurat de două inele concentrice de ziduri, Tirintul avea o poziție aproape inexpugnabilă, dominând câmpia plată și coasta. Accesul înăuntru se făcea printr-o poartă clasică (în sensul celor grecești de mai târziu); de la ea pornea un drum în pantă spre a doua incintă, drum străjuit

Micene – „Poarta leilor" (stadiu actual).

la jumătate de un bastion ciclopic. Poarta incintei

interioare era proiectată similar celei de la Micene: retrasă și păzită de un zwinger format din două ziduri mari, prevăzute cu terase crenelate. Clădirile erau concentrate mai ales în incinta interioară, unde se afla și palatul situat în punctul cel mai înalt al cetății. Palatul regal din Tirint era compus din două aripi (de fapt clădiri aproape complet separate) din care una este mai vastă și mai bogat împodobită decât cealaltă, deși au fost construite în aceeași perioadă. Acest fapt duce la concluzia că ea era destinată familiei regale și ceremoniilor de curte, cealaltă fiind folosită de cel care comanda cetatea în lipsa regelui. Fără a atinge nici pe departe confortul și rafinamentul palatelor cretane, cel din Tirint era superior celui din Micene (probabil mai vechi). Astfel, pereții erau acoperiți cu frize de alabastru ornamentat cu faianță albastră, importate din Creta, sala tronului avea coloane minoice, în clădirea principală exista o sală de baie (cu podeaua făcută dintr-o singură placă de calcar cu dimensiunile de 3×4×0,70 m), dispunând de canale pentru evacuarea apei și de o cadă mare, din argilă presată. Lipseau însă (ca în toate palatele miceniene) instalațiile sanitare cretane: conductele de apă potabilă și caldă, toaletele, conductele, centralele și grilele pentru încălzire etc. Cu atât mai mult nimeni nu se gândise la piscine, bazine pentru pești și terarii – dacă micenienii nu erau preocupați de propria igienă, cum să-i fi atras obiceiurile „decadente” ale civilizației minoice?!

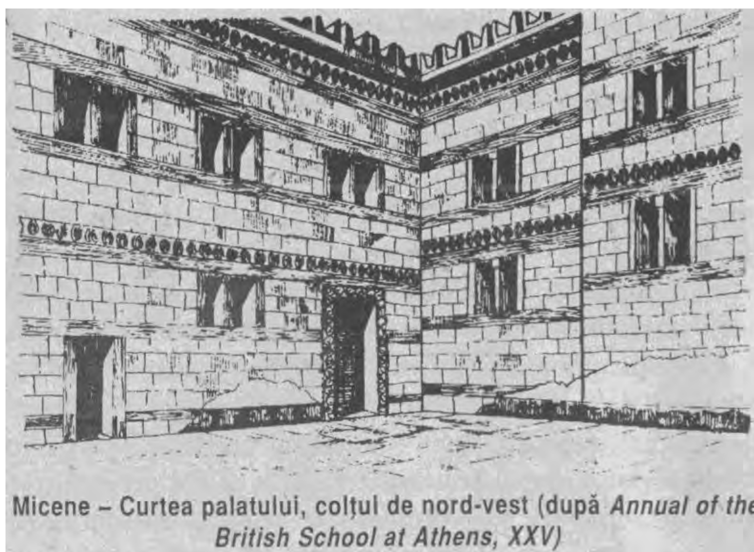
Zidurile de apărare ale celor două incinte sunt făcute din blocuri mari (atingând uneori 3–4 m lungime), șlefuite astfel încât să dea după îmbinare suprafețe drepte, atât înspre exterior, cât și în interiorul cetății (stil identic celui de la Tiahuanaco). O dată cu sfârșitul secolului al XII-lea î.e.n., fortificațiile au fost completate de uriașe bastioane alungite, cazemate, coridoare și scări interioare zidurilor sau alipite lor și acoperite cu bolți ascuțite realizate în stil gotic (ciudată prezența acestui stil cu peste două milenii *înaintea apariției sale…)*. Tot atunci s-au construit numeroase bastioane mici, semicirculare, unele cu bolți rotunde, adăpostind scări și ieșiri secrete, subtil mascate, gropi capcană, punți mobile – dovadă a preocupării aproape obsesive a suveranilor ahei pentru siguranța personală. Dar nici aceste precauții, nici zidurile groase de 6–8 m, nici garnizoanele permanente, aproape prea numeroase, de războinici de profesie n-au putut salva o lume condamnată de propria-i trufie, de pierderea simțului realității, de megalomania ce-și avea probabil originea în cuceririle facile dintre secolele al XV-lea și al XIII-lea î.e.n., datorate atacurilor prin surprindere împotriva unor popoare pașnice, cvasidezarmate sau nutrind o adevărată fobie a războiului. După cum observa scriitorul american Frank Herbert: „O lume se sprijină pe patru lucruri: învățătura celor înțelepți, dreptatea celor mari, rugăciunile celor umili și dârzenia celor bravi”. În

clipa când fie și unul din acești stâlpi începe să se clatine – și în societatea miceniană se clătinau trei! — echilibrul devine precar. Regii atrizi aveau bogății fabuloase, victorii militare la care, în majoritatea cazurilor, nu contribuiseră cu nimic și prea multă putere asupra propriului popor și asupra celor cucerite. Rezultatul? Ca atâția alți șefi de state au început să se creadă egalii zeilor, iar pe câmpul de luptă o armată are nevoie de un general și nu de un iluminat…

Cetatea construită de ahei pe locul unde mai târziu avea să bată inima civilizației clasice grecești, Atena, era chiar mai puternică decât Micene și Tirint. De pe urma ei au rămas prea puține vestigii, dar se știe că principalul său element s-a păstrat până după războaiele medice (cca 500–465 î.e.n.), fiind cunoscut și sub numele de „zidul pelasgic cu nouă porți”. Acest zid, gros de 7m și atingând probabil o înălțime de 20m, înconjura alte incinte, interioare, la care se ajungea printr-un drum barat de nouă porți cu zwinger. În punctul cel mai înalt al cetății (unde atenienii au construit mai târziu Parthenonul, cel mai frumos templu al lumii grecești), se ridica palatul regal, înconjurat de cazemate și dispunând de puțuri de apă (unele săpate până la zeci de metri adâncime), scări și ieșiri secrete, drumuri de acces prevăzute cu capcane. Tradițiile ateniene ulterioare susțineau că fortificațiile ciclopice din perioada pelasgică erau de necucerit și, într-adevăr, descoperirile arheologice

confirmă că valurile dorienilor și, mai apoi, cele ale ilirilor s-au frânt înaintea acestor ziduri. Dar poate că motivul a fost mai curând patriotismul atenienilor care-și apărau căminele decât tăria bastioanelor sau priceperea garnizoanei de mercenari aheeni. În orice caz, zidul pelasgic a rezistat cu succes, opt secole mai târziu, asaltului perșilor, care dispuneau de mașini de asediu și de mase de oameni mult mai mari decât dorienii sau ilirii, ceea ce poate da o idee clară despre valoarea arhitecților și constructorilor aheeni.

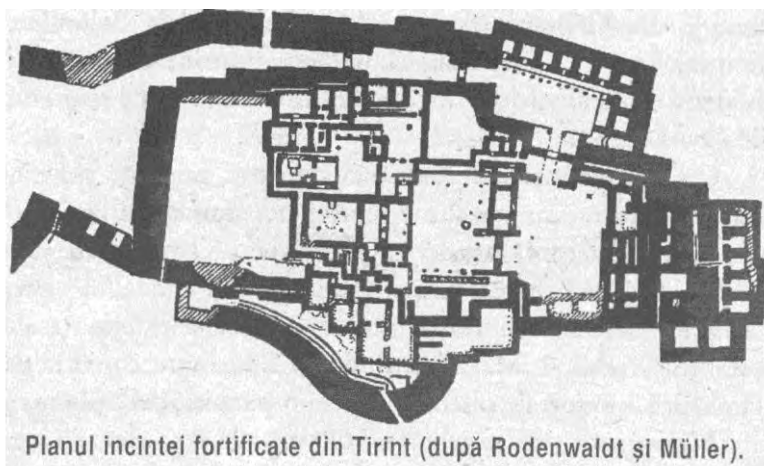
Asemeni fortificației pelasgice, misterioasa Gla, cea mai mare cetate miceniană, nu a fost cucerită niciodată. Situată pe o creastă de stâncă înaltă de 60–70 m, înaintând spre mijlocul lacului Copais din Beoția, Gla avea incinta exterioară

Micene – Curtea palatului, colțul de nord-vest (după *Annual of the British School at Athens, XXV*)

lungă de peste 700 m, iar zidul, făcut din blocuri de piatră dură, atingea 7–8 m lățime și 14–20 m

înălțime. Existau patru porți retrase în interior (protejate prin perechi de ziduri în zig-zag), bastioane uriașe, un palat cu două aripi perpendiculare, una lungă de 80 m, alta doar de 60 m, fiecare dispunând de un megaron propriu. Despre Gla se știu foarte puține: a fost construită între anii 1300 și 1200 î.e.n., constituia un loc de refugiu și, în ciuda dimensiunilor impunătoare, n-a găzduit un număr mare de oameni. Deși dorienii nu au cucerit-o (se pare chiar că nici n-au asediat-o cu prea multă convingere), fortificația a fost abandonată prin secolul al X-lea î.e.n., din cauze necunoscute, după ce servise, o perioadă, drept închisoare pentru câteva sute de femei, păzite de o mică garnizoană de mercenari. Fragmentele scheletelor de sex feminin descoperite în camere subterane dotate cu lanțuri, rămășițele a ceea ce par să fi fost aparate de tortură, precum și bijuterii din

Planul incintei fortificate din Tirint (după Rodenwaldt și Müller).

Asia Mică, Egipt, Creta, Orientul Mijlociu și Bazinul Dunării, constituie indicii că prizonierele erau nobile

venite ca ostatice sau capturate în raidurile miceniene asupra populațiilor cu care se învecinau „regatele aurului”. Gla a fost ridicată probabil tot prin munca prizonierilor, dar este greu de explicat cum s-a reușit deplasarea și montarea colosalelor blocuri de piatră exclusiv cu mijloace rudimentare. Este de semnalat și faptul că lacul Copais prezintă, ca și un râu de lângă Tirint, urmele unor intervenții artificiale cu caracter monumental (canale, diguri, galerii subterane, rectificări de albie etc.) demonstrând încă o dată bogăția și puterea dinastiilor aheene.

Cultul strămoșilor lua, în lumea miceniană, forme relativ deosebite de cele din Creta, având o semnificație socială, caracteristică epocii „eroice”. După o scurtă perioadă de tranziție, în care aheenii construiesc morminte „cu puț”, asemănătoare celor tipice Greciei continentale până la venirea triburilor indoeuropene, se trece la realizarea mormintelor „cu boltă”, de structură similară mormintelor-temple din Cnossos sau tumulilor din Insulele Britanice, Franța, Corsica, Sardinia, Malta etc., continuând în mod evident tradițiile arhitecturii megalitice inițiate de oamenii de Cro-Magnon.

Cel mai cunoscut monument de acest gen este așa-numitul mormânt sau „tezaur al lui Atreus“ (fondatorul cvasilegendar al dinastiei atride). El a fost construit prin anii 1300–1270 î.e.n., și este contemporan cu „Poarta leilor”, fortificațiile Micenei

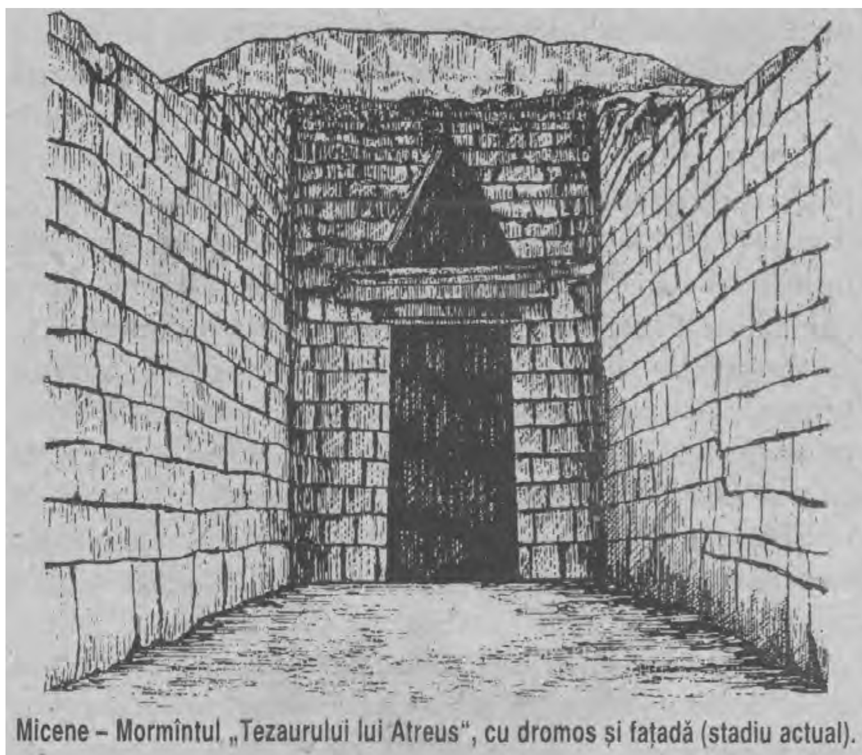
și ale Tirintului și zidurile exterioare ale cetăților Atena și Gla, rămânând cea mai mare construcție fără stâlpi interiori de susținere din Europa, până la Parthenon.

Mormântul este situat la 500m sud-vest de „Poarta leilor”, înăuntrul unei coline cu panta de 30–45°. Un culoar descoperit, *dromos-ul,* lat de 6m și lung de 35m, cu pereții paraleli, zidiți din blocuri dreptunghiulare de piatră, se afundă în deal, ducând spre intrarea în mormânt. Fațada (11 m înălțime) este aproape identică „Porții leilor”, dar mult mai bogat împodobită. Deschizătura propriu-zisă are 5m înălțime, 2m lățime la tocul de sus și 2,5m lățime la prag. Ea era flancată (în antichitate) de două semicoloane de piatră verde, cu capitel superior, înalte de 6 m și decorate cu motive geometrice în relief (una dintre ele a fost găsită nu departe de monument). Buiandrugul are 6 m lungime, adică acoperă nu doar intrarea, ci întreaga fațadă, susținând zidăria de deasupra, placa triunghiulară și ornamentațiile (mici coloane, plăci de piatră albă și verde așezate alternativ, etc.). În spatele buiandrugului și în prelungirea sa, deasupra coridorului lung de 5m care duce în sala mare, se află un bloc colosal (8m lungime, 5m lățime, 1,20 înălțime, 100 tone greutate), elementul cheie în susținerea întregii bolți și a pământului de deasupra. Acest monolit, de dimensiuni comparabile celor de la Tiahuanaco ori Sacsayhuaman, pune probleme

tehnice aproape insurmontabile în ceea ce privește transportul și, mai ales, plasarea sa în poziția finală – totuși performanța a fost izbutită de constructorii micenieni. Este adevărat că ei cunoșteau atât roata, cât și pârghia și scripeții, spre deosebire de incași sau de pascuani; dar ce frânghii și ce palănci ar fi rezistat la o greutate de 100 tone?! Arheologii se întreabă cum a fost posibil ca o populație nu foarte numeroasă, care nu dispunea de masele de oameni puse în mișcare de împărații chinezi sau faraonii egipteni, să poată tăia, transporta și asambla enorme cantități de piatră dură (blocuri de 4–40 tone fiecare la cetatea Gla), să facă lucrări impresionante, ca acelea de rectificare a Lacului Copais și, în același timp, să nu contribuie direct la toate acestea (războinicii neparticipând la construcții)…

Interiorul mormântului constă din două săli. Prima, cea mare, destinată ofrandelor și ceremoniilor cultului morților, este o semisferă cu diametrul de 14,50m și înălțimea de 13,20m. Pereții ei sunt realizați prin suprapunerea unor șiruri de blocuri dreptunghiulare, cioplite astfel încât să formeze o suprafață curbă. La distanțe egale în zid se află găuri dreptunghiulare în care se prindeau probabil ornamente masive de bronz. Din această sală se pătrunde (printr-o poartă asemănătoare intrării, însă având doar 2,50m înălțime) într-o încăpere mai mică, în care se depuneau rămășițele pământești ale defuncților și obiectele de trebuință în lumea morților.

Se remarcă faptul că atât bolțile sălilor, cât și plafonul coridorului susțin o zidărie exterioară compusă din blocuri de 1–5 tone fiecare și masa enormă a peretelui colinei propriu-zise. Este ca și cum bolțile catedralelor Sf. Petru din Roma ori Sf. Paul din Londra ar trebui să suporte greutatea unui strat de pământ și bolovani gros de peste 100 m!

Micene – Mormîntul „Tezaurului lui Atreus“, cu dromos și fațadă (stadiu actual).

Din punct de vedere strict arhitectural, deși mormintele cu boltă sunt vizibil inspirate din monumentele megalitice europene (având probabil ca punct de pornire dolmenele), ele rămân specifice micenienilor, în special prin concepția de gradare

concentrică a întregului ansamblu spre un *punct central, ordonator al întregului spațiu:* megaronul la palate (și palatul la cetăți) și, respectiv, sala boltită la morminte. Acest element se va transmite arhitecturii clasice grecești, celei romane și, mai târziu, majorității stilurilor europene, deosebindu-le de cele din alte continente. Este, alături de meritul de a fi inspirat *Iliada* lui Homer, una dintre puținele moșteniri durabile lăsate civilizațiilor viitoare de lumea Micenei, „cea bogată în aur”.

Micene – Masca funerară a unui rege, „mormîntul cu puț V“ (aur).

Scheletele găsite în morminte, cele cinci măști mortuare de aur (toate masculine) descoperite la

Micene și, mai ales, frescele și vasele de ceramică pictată permit stabilirea unor diferențe antropologice considerabile între aheeni și cretani. Înălțimea medie a primilor era mai scăzută (1,50m), dar atât constituția bărbaților cât și a femeilor era mult mai robustă. Trupurile îndesate, vânjoase, oasele groase, rezistente, îmbinarea evidentă a unor trăsături mediteraneene cu altele specific nordice, absența oricăror caractere negride sau orientale sunt proprii micenienilor și se vor transmite, în mare măsură, grecilor continentali de mai târziu. Astfel, pe una dintre măști (singura ce redă un chip cu barbă) se poate distinge clar cel mai clasic profil grec, la care linia frunții se continuă direct cu cea a nasului. Celelalte măști redau și ele tipul dolihocefal, cu frunte înaltă, nas drept, pomeți puțin proeminenți, buze subțiri și ochi apropiați. Bărbații purtau părul scurt, mustață și barbă, după cum reiese atât din picturile murale de la Tirint și Micene, cât și din imaginile de pe faimosul „vas cu războinici” găsit în palatul din Micene. Femeile prezintă aceleași diferențe față de cretane: trupuri puternice, sâni mari, forme statuare, bărbie plină, bine conturată, expresie voluntară, dârză, fără nimic din grația jucăușă a „Micuței Pariziene”. Poate că, așa cum scria prof. Matz, „specificul dintotdeauna masculin și războinic al civilizației miceniene se răsfrânge întrucâtva și asupra chipurilor de femei”. Dar în frescele aheene femeia este atât de des reprezentată

la vânătoare și în preajma războinicilor, încât pare îndoielnic să nu fi căpătat ceva din asprimea acestor îndeletniciri masculine.

Prințesele și nobilele din Micene, Tirint, Pilos sau Gla vânau, supravegheau treburile casnice, participau la ceremoniile de curte sau religioase, însă nicăieri nu s-a găsit vreo imagine care să le arate dansând, jucându-se sau conversând cu vioiciunea celor din Cnossos ori Haghia-Triada. Nici acrobațiile sau ritualurile de primăvară nu par să le fi atras pe mândrele partenere ale nu mai puțin demnilor „coborâtori din zei”. Însă, cu tot fastul veșmintelor și podoabelor, cu toată prezența numeroasă în fresce înfățișând viața de curte, un lucru este evident: femeile, chiar reginele, nu aveau decât un rol secundar, periferic în societatea aheană, fiind considerate mai mult sau mai puțin proprietatea bărbatului. Fără libertatea cretanelor, prințesele miceniene nu erau decât prizonierele propriului palat în lipsa stăpânului (fie el tată, frate sau soț), umbre ale acestuia când se întorcea. Ceea ce nu le împiedica să încerce a-și consolida prin orice mijloace influența și poziția, rezultatul fiind conflictele și dramele sumbre, sângeroase care l-au inspirat pe Homer și despre care amintesc Pausanias și Herodot. Cine seamănă vânt culege furtună – în această privință regii și războinicii micenieni au avut exact ce au căutat. Nimeni nu-și poate închipui o prințesă cretană – care își alegea singură soțul – fugind de-

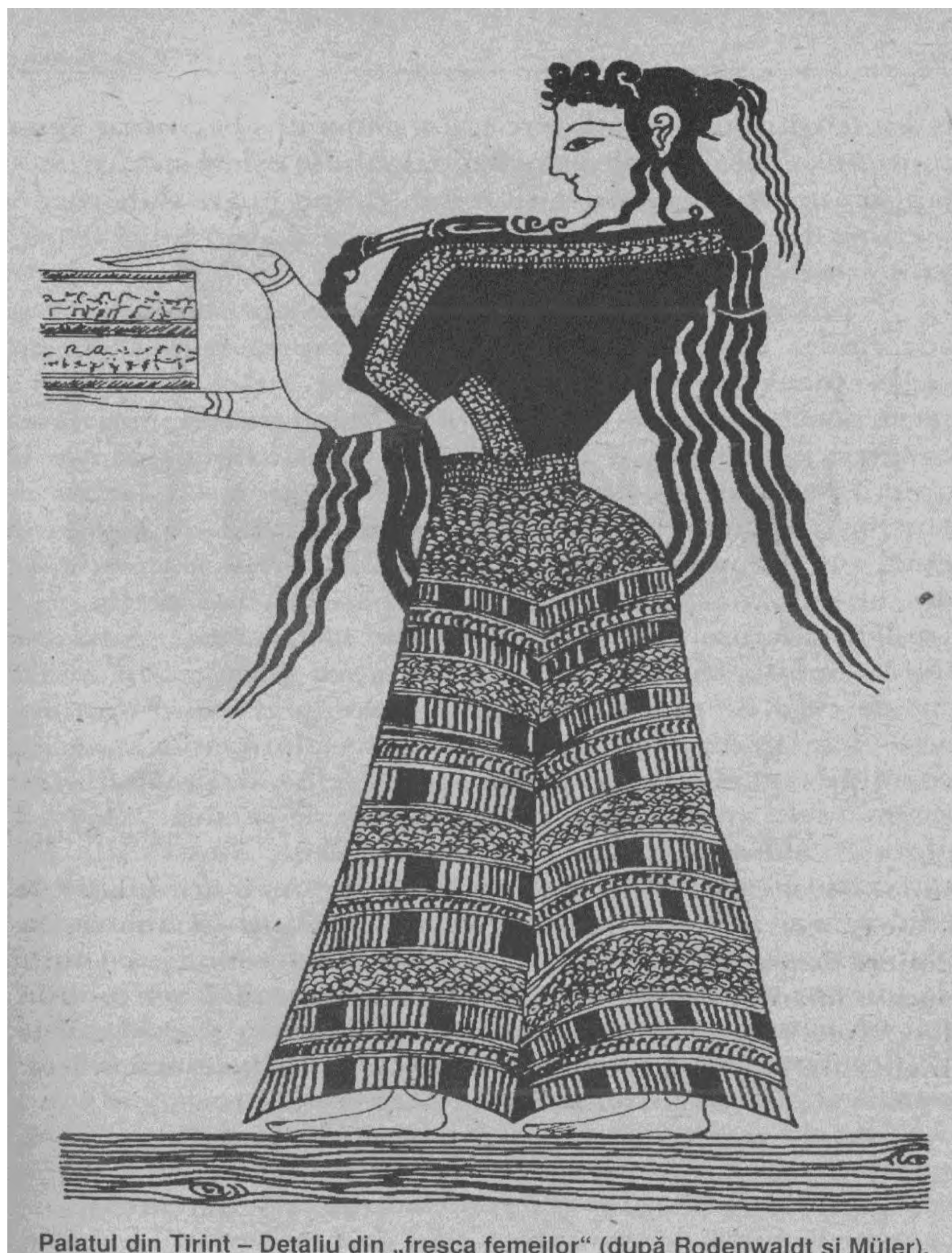
acasă asemeni Elenei de la Menelau ori ucigându-l asemeni Clitemnestrei pe Agamemnon. Constrângerea naște întotdeauna împotrivire – cu atât mai primejdioasă, cu cât este mai puțin fățișă. Libertatea femeilor cretane, spiritul lor iscoditor și plin de fantezie, armonia ce domnea în familia și societatea minoică au contribuit decisiv la ridicarea acestei civilizații, și nu este exclus ca frumoasele și vitezele cretane să fi luptat alături de bărbați pentru a-și apăra casa și pământul natal. Confruntate cu o situație similară, spun rapsozii greci, femeile aheene nu se dovedeau la fel de hotărâte – nu din lașitate, ci pentru că nici măcar nu ar fi visat să înfrunte deschis un bărbat, fie el și vrăjmaș.

Veșmintele femeilor se inspirau din portul minoic, dar erau mult simplificate: fuste scurte, strâmte și o cingătoare de piele pentru păstorițe, rochii scurte și drepte la vânătoare, fuste lungi și bluze-corsaj cu mâneci, dezgolind partea din față a bustului, pentru viața de fiecare zi, ca și pentru cea de la curte. Rafinamentele (volane, șorțuri brodate, eșarfe, panglici, rochii-pantalon) au dispărut; moda feminină miceniană introdusese însă mantia, purtată în anotimpul rece sau la ceremonii funerare. Prințesele și femeile nobile aveau enorm de multe bijuterii, dar finețea discretă și bunul gust cretan lipseau cu desăvârșire pe continent. Podoabele sunt masive, greoaie, aproape barbare: diademe din foaie groasă de aur, ace de păr cu dimensiuni incredibile (21,5cm

Tirint – „Fresca femeilor plecînd la vînătoare“ (după Rodenwaldt și Müler).

lungime, 6,5cm diametrul „gămăliei” sferice din cristal de stâncă), cercei de 7–12cm lungime, lucrați în aur nativ, coliere de aur cu elemente decorative din ametist, cornalină, agată, faianță, chihlimbar, nu întotdeauna șlefuite, brățări late (frecvente atât la bărbați, cât și la femei) și șiraguri de inele care se purtau legate cu șnururi la încheietura mâinii. Spre deosebire de motivele bijuteriilor cretane găsite în cetățile de pe continent (octopode, delfini, crini, fluturi, lebede, vulturi, câini, cerbi, grifoni, sfincși, femei cu sau fără veșminte), cele miceniene au un caracter vădit „eroic“ (scene de bătălie sau de

vânătoare, bărbați luptându-se cu lei uriași, feline

Palatul din Tirint – Detaliu din „fresca femeilor“ (după Rodenwaldt si Müler).

sfâșiindu-și prada etc.). În general, aheenii preferau cantitatea calității și valorile palpabile celor

spirituale – faptul este evident și incontestabil, ținând poate și de natura mercantilă, lipsită de orice subtilitate a acestei lumi făurită prin arme și pentru arme.

Veșmintele bărbătești nu erau foarte numeroase, dar se adaptaseră climei continentale, mai aspre. Șorțul minoic cedase locul unei haine cu mâneci scurte, strânsă în talie și a cărei poală garnisită cu ciucuri ajungea până la jumătatea coapsei, iar nobilii și regele aveau mantii lungi, prinse la umeri cu fibule de bronz sau metal prețios. La război se puneau jambiere de piele, acoperind piciorul de la gleznă până sub genunchi; spre deosebire de femei, care apar desculțe în mai toate frescele, bărbații purtau permanent sandale. Platoșe propriu-zise nu par să fi existat, rolul lor fiind suplinit de pieptare de piele sau plăcuțe de metal cusute de-a dreptul pe veșmânt. Doar în câteva morminte miceniene târzii, de pe continent și din Cipru, au fost găsite cnentide (apărătoare de forma jambierelor, dar metalice) și fragmentele unor platoșe și cămăși de zale cu solzi. Singura platoșă completă este cea descoperită în 1960, de cercetătorul grec Nicolas Verdelis, într-un mormânt de la Midea; ea nu este caracteristică zonei, ci seamănă cu platoșele atlante, descrise de egipteni. Coifurile, fie din colți de mistreț, fie din plăcuțe de bronz aveau obrăzare mobile și, ca ornament, panașe sau coarne; de la sfârșitul secolului al XV-lea î.e.n. Însă, încep să apară coifurile de bronz, mari, cu

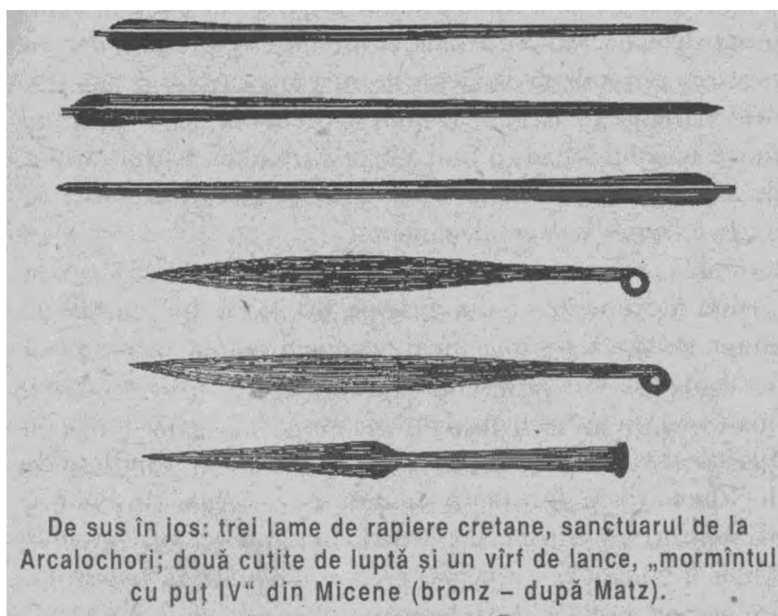
creastă și obrăzare fixe, preluate de la cretani.

Armele miceniene sunt definitorii pentru această societate care transformase războiul într-un mod de viață, o condiție esențială a existenței statului și individului, o principală sursă de venituri. Carul de luptă ușor, rapierele lungi și drepte, vârfurile de lance înguste, cu două muchii, pumnalele, deci întreg arsenalul minoic este prezent, dar nu satisface cerințele războaielor de cucerire purtate de aheeni. Semnificativă în acest sens rămâne preluarea seriei de arme tipice atacului: sabia cu limbă la mâner, arcul, scutul rotund de infanterie, cuțitele de luptă, lăncile cu aripioare, care se puteau arunca la mare distanță etc.

Sabia cu limbă la mâner, apărută prin anii 1600 î.e.n., la civilizațiile bronzului din Europa de Nord și Centrală și adoptată rapid de micenieni, era o armă ofensivă, fiind destinată exclusiv lovirii (spre deosebire de rapiera cretană, armă de împuns, prin excelență defensivă). Lama ei lungă de 100cm este lată la bază și umflată în secțiune (dispunând de 3–5 nervuri) și face corp comun cu mânerul, unindu-se printr-o gardă elipsoidală. Astfel, punctul cel mai greu al sabiei îl constituie mânerul, ceea ce favorizează loviturile, atât ascendente, cât și descendente. Cuțitele de luptă, lungi de până la 70cm, proveneau probabil din Asia Mică. Având de obicei un singur tăiș și lama de forma jumătății unei frunze de salcie, ele posedă un centru de greutate

situat la mijlocul lamei și se foloseau probabil pentru a despica scuturile sau platoșele adversarilor. Pumnalele miceniene, drepte, cu tăișurile și vârful deosebit de bine prelucrate, atestă utilitatea lor curentă, probabil nu atât pe câmpul de luptă, cât în comploturile de la palat – încă un simptom al nesiguranței și racilelor interne.

Lăncile lungi de 200cm, cu vârfuri de până la 60cm (din care 30cm aripioarele romboidale, cu două laturi scurte și două foarte alungite) și arcurile, ale căror săgeți aveau vârfuri de silex și obsidian (abia din secolul al XIV-lea î.e.n., trecându-se la bronz), reprezentau categoria armelor de lovire la distanță și par să fi fost des folosite, după numărul celor

De sus în jos: trei lame de rapiere cretane, sanctuarul de la Arcalochori; două cuțite de luptă și un vîrf de lance, „mormîntul cu puț IV" din Micene (bronz – după Matz).

descoperite în morminte. De altfel, inventarul camerelor mortuare indică o adevărată manie a

înarmării: adesea, războinicul poseda câte 2 lănci, 2 spade, 2–3 cuțite de luptă, 2–3 pumnale, 2 scuturi, un arc și mai multe tipuri de săgeți, deci o cantitate dublă față de echipamentul standard, deja prea încărcat. Dacă la aceste arme funcționale, de război, se adaugă cele de vânătoare și cele de paradă, imaginea începe să devină amuzantă. Desigur, colecția completă nu era folosită nici măcar în campanie, dar chiar plecând la luptă cu *o* lance, o sabie, *un* cuțit de luptă, *un* arc, *un* pumnal și *un* scut, războinicul micenian poseda probabil cea mai vastă panoplie de armament individual din întreaga antichitate!

Tactica terestră nu era mult îmbunătățită față de cea cretană: formațiuni de infanteriști încadrați de nobili în care de luptă se năpusteau în dezordine asupra vrăjmașului, potopindu-l întâi cu o ploaie de lănci și săgeți, apoi încercând să-l răzbească în încleștări corp la corp. Nu se folosea forța de șoc a carelor (ele fiind uneori angajate în dueluri individuale, dar neacționând niciodată coordonat), nu se cunoștea împărțirea infanteriei în corpuri specializate (arcași, lăncieri, săbieri etc.) cu rol prestabilit în desfășurarea bătăliei. Luptele, fie în câmp deschis, fie asedii nu prevedeau manevre tactice pe flancuri ci erau simple învălmășeli de războinici și arme, cel mai adesea factorul surpriză fiind determinant.

În ceea ce privește flota, aheenii – deși nu se fereau

de mare – nu par să fi fost un popor de navigatori, situație generată probabil de plasarea lor pe continent. De altfel, în istorie se cunosc puține exemple de state continentale care să reprezinte o adevărată concurență pentru cele insulare: Olanda, Spania, Portugalia, Franța chiar, nu au putut ține piept multă vreme Angliei, forțată prin însăși poziția ei geografică să stăpânească mările ori să piară… *Iliada* pomenește despre o flotă impresionantă adusă de atrizi împotriva Troiei – 330 corăbii. Dar câte erau într-adevăr construite de ei și câte aveau echipaje aheene? Nici o descoperire arheologică nu-i prezintă pe suveranii și războinicii atrizi preocupați în mod special de navigație. Pentru acești oameni veniți din inima continentului, corăbiile, flota rămâneau un mijloc și nu un scop. Comerțul juca un rol secundar, fiind aproape inexistent în economia unui stat care trăia din războaie de cucerire; în plus, prea puțini aheeni ar fi considerat demnă meseria de neguțător. Tezaurele din morminte, obiectele cretane sau egiptene sunt, fără îndoială, provenite din soldă sau din jaf. Corăbiile descrise de Homer seamănă mai mult cu navele comerciale minoice decât cu cele de război, fiind simple transportoare de trupe și nu vase de luptă. Condotieri în slujba cretanilor și pirați pe cont propriu, până prin secolul al XV-lea î.e.n., micenienii depind aproape exclusiv de flota acestora; după catastrofa care a distrus-o, sunt însă obligați să-și construiască corăbii proprii. O dată cu ocuparea

Cretei, lucrurile se schimbă, datorită aportului meşteşugarilor şi marinarilor minoici, iar lumea aheeană devine o putere în Marea Egee, ajungând să aibă relaţii comerciale cu Cipru, Cilicia, Siria, Ugarit, Tarent, Ischia, Sicilia, Egipt şi chiar regatul hitit. Contoare comerciale stabile par să fi existat atât în Cipru, cât şi în Siria, dar colonii în toată regula nu s-au descoperit decât în Rhodos, Cos şi Samos, deci în insule mici, unde localnicii nu erau destul de puternici pentru a trata de pe poziţii egale cu micenienii (chiar şi aşa, aceste insule nu au fost niciodată ocupate în întregime). Se remarcă însă un lucru; fără corăbiile de război minoice (al căror secret nu le-a parvenit) şi fără sprijinul echipajelor cretane, ce nu puteau uita invadarea ţării lor prin surprindere, suveranii atrizi nu au izbutit să domine Mediterana şi n-au preluat nici una din coloniile sau contoarele minoice. Poate că şi din acest motiv nu au intrat în conflict direct cu Egiptul, Fenicia, regatul hitit ori vreo altă putere din Orientul Mijlociu sau Asia Mică, nici măcar cu Troia, după cum credea Homer. Descoperirile arheologice şi stadiul actual al cunoştinţelor istorice despre structurile politice aheene confirmă faptul că ideea de imperiu le era străină acestor oameni, care, oricum, controlau un spaţiu prea vast pentru posibilităţile lor. Dar asta nu înseamnă că războinicii atrizi nu se aventurau în expediţii de jaf pe ţărmuri îndepărtate sau că ar fi refuzat cuceriri facile. Lipsa flotei şi, mai ales, a

echipajelor experimentate, i-a silit să se orienteze spre nord, într-o expansiune terestră, lentă și riscantă, de vreme ce aveau de înfruntat triburi inferioare tehnologic, însă dispunând de o zdrobitoare superioritate numerică. Se poate spune că și acest caracter predominant terestru, în general nepotrivit cu poziția geografică a lumii aheene, a fost una dintre slăbiciunile sale, una dintre cauzele care i-au provocat stagnarea și chiar decăderea.

De fapt, civilizația miceniană a avut o viață scurtă, comparativ cu cea minoică – patru secole și jumătate (cca 1570–1125 î.e.n.), iar dacă se exclud perioadele de început și de decădere rămân doar trei secole (1500–1200 î.e.n.). Prea puțin pentru a se cristaliza stiluri și structuri stabile, pentru a influența alte civilizații. Și totuși… Spadele și pumnalele miceniene erau imitate în Orientul Mijlociu, Asia Mică, Sicilia, în Balcani, câmpia Dunării și chiar dincolo de lanțul carpatic; structurile sociale și o parte din obiceiurile sau tradițiile aheenilor s-au perpetuat în Grecia clasică; în sfârșit, însăși existența acestei „lumi eroice” a dat naștere nu doar legendelor și poemelor, ci unui sistem de valori și unui mod de comportament care avea să marcheze istoria grecilor și, poate, nu numai pe a lor.

Așa cum observau toți specialiștii (Higgins, Palmer, Rodenwaldt, Webster, Matz), economia regatelor atride rămâne una dintre cele mai curioase din istorie. Nefiind agricultori (datorită solului

impropriu), neputându-și echilibra finanțele doar din păstorit (ocupație aproape exclusiv feminină), vânând de plăcere și nu din necesitate, refuzând meseria de negutător, aheenii se bazau în special pe meșteșugari, adevărată castă, care știau să prelucreze bronzul ca nimeni alții în sudul Europei. Dar meșteșugarii din Micene și Tirint excelau în fabricarea de arme – produse pe care atrizii nu doreau să le exporte. Ceramica miceniană, singura concurentă a celei cretane în Grecia continentală și insulară, ba chiar în Asia Mică nu putea susține singură povara unei economii deficitare și nici pe cea a enormelor cheltuieli cerute de fastul de la curte, de construcția cetăților și fortificarea lor. În aceste condiții, aheenilor le rămânea un singur izvor (nesecat însă) de venituri: războiul.

Impresionantele tezaure găsite fie în „mormintele-puț“ din perioada de început, fie în palatele și „mormintele-boltite“ ulterioare (și trebuie amintit că toate acestea au fost jefuite încă din antichitate, iar ceea ce se descoperă de două secole încoace nu reprezintă decât rămășițele unor bogății fabuloase) sunt rodul unor neîntrerupte expediții prădalnice cărora rapsozii greci de mai târziu au știut să le dea (chiar dacă nu întotdeauna suficient de convingător) acea turnură epică, aparent cavalerească, atât de înșelătoare pentru naivi.

Dar dacă regatele din Micene, Tirint și Pilos nu au avut flote de război demne de a fi menționate până la

mijlocul secolului al XV-lea î.e.n., înseamnă că singura posibilitate de a-și transporta trupele rămânea flota cretană. Mai mult, chiar presupunând existența unor flote proprii de comerț și transport (fapt infirmat atât de toate descoperirile arheologice și atestările documentare, cât și de lipsa unor porturi continentale comparabile cu cele minoice), acestea nu puteau acționa fără acordul (fie doar tacit) al cretanilor, stăpâni pe Mediterana Orientală și pe Marea Egee. Legăturile dintre aheeni și Creta sunt atât de strânse, obiectele de proveniență minoică atât de numeroase pe continent, influența (chiar dacă mai curând de suprafață) a modei, ceremonialului, stilului artistic și modelelor economico-financiare de comerț atât de vădită, încât se pune întrebarea, pe deplin îndreptățită, ce puteau oferi aheenii în cadrul acestor schimburi? Cretanii nu au importat arme miceniene – este posibil să fi luat în soldă trupe trimise de pe continent, dar nimic din istoria lor nu acreditează ideea că ar fi dus războaie de cucerire, fie și prin intermediul altora. După cum consideră Matz și Evans, explicația ar fi, probabil, aceea că aheeni erau angajați să contraatace populații și cetăți ce puneau în pericol Creta sau comerțul ei ori să distrugă bazele terestre ale piraților din Mediterana, pe care flota cretană îi stârpea în larg. În astfel de situații, la soldă se adăuga și o parte considerabilă din pradă, ceea ce permitea suveranilor atrizi să tezaurizeze aurul care le dădea tăria, dar și

slăbiciunea, ducând faima regatelor din Grecia continentală până departe, în inima Europei. Pentru populațiile de la granița nordică, Peloponesul, Beoția și Atica reprezentau tărâmuri fabuloase, unde orice era posibil, unde minunățiile cretane și tezaurele miceniene se îmbinau într-o lume miraculoasă: cetăți și palate de vis, femei la a căror frumusețe se adăuga un rafinament necunoscut (și cu atât mai râvnit), arme splendide (și extrem de eficiente), ocazia de a intra în legătură cu alte civilizații, doar bănuite, însă tocmai de aceea fascinante: Creta, Egipt, lumea Orientului…

Formele de organizare miceniene diferă de cele cretane, tipic matriarhale și prea puțin tensionate. După cum reiese din tăblițele de la Pilos, pe continent, regele („wanax”) domnea în mod absolut, pe baza dreptului divin; atât nobilii („basileves”), cât și „sfatul bătrânilor“ (adunarea capilor de familie sau „geronsia”) aveau rolul de simpli consultanți. De fapt, lumea aheană se împărțea în mai multe regate (Micene, Tirint, Pilos, Atena, Orchomenos etc.) ale căror dinastii erau de bună seamă înrudite, ceea ce nu le împiedica să rivalizeze între ele, uneori cu violență. Totuși, în Ilia*da se* afirmă (iar istoricii moderni confirmă) că în fața unui pericol sau a unei ofense comune, suveranii micenieni se uneau imediat. (Acest fenomen, ca și structura politică de

Micene – Mînere de sabie îmbrăcate în foaie de aur, „mormîntul cu puț“ IV (stînga) și V (dreapta – după Matz).

tip patriarhal sunt, de altfel, specifice populațiilor indoeuropene.)

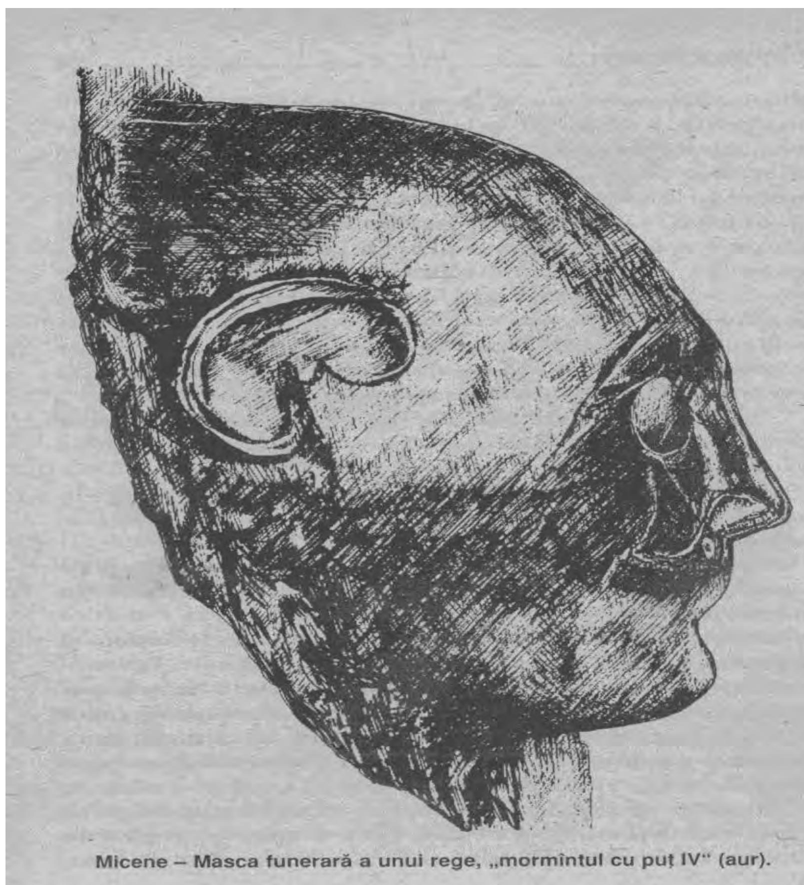
Astăzi se știe că, în ciuda caracterului expansionist al lumii miceniene, cuceririle sale au fost limitate la o parte din Grecia continentală și insulară, câteva din insulele Mării Egee și mici porțiuni de pe coastele Mediteranei răsăritene, chiar și în aceste condiții populația și garnizoanele aheene fiind prea puțin numeroase pentru a putea controla întregul teritoriu al regatelor. Este probabil cauza pentru care Creta nu a fost ocupată; autonomia insulei era aproape totală, atâta vreme cât furniza produsele de care avea

nevoie metropola și nu îi făcea concurență pe plan comercial. Singura schimbare este înlocuirea scrierii liniare *A* cu scrierea liniară *B* în arhivele de curte; nu se poate ști exact dacă micenienii instalaseră o dinastie proprie (poate realizată printr-o mezalianță cu dinastia minoică, deși pare de necrezut ca vreo prințesă cretană să fi acceptat căsătoria cu un aheean) ori prințul atrid nu era decât un guvernator militar, iar curtea de la Cnossos, după primele momente de dezorientare, își reluase viața de până atunci, încercând pe cât posibil să-i ignore pe năvălitori. Descoperirile arheologice atestă nu numai că în Creta nu s-a schimbat nimic, dar și că metropola continua să considere ca etalon de bun gust tot ce venea de acolo; singura concesie făcută comerțului propriu a fost scoaterea din circulație a ceramicii minoice și înlocuirea ei (cel puțin în ceea ce privește exportul) cu cea miceniană.

Interesant de remarcat faptul că, la apogeul puterii aheene (secolele al XV-lea și al XIV-lea î.e.n.), când dinastiile atride nu aveau de cine să se teamă din exterior, se trece totuși la fortificarea suplimentară a cetăților ciclopice; în același timp, reședințe princiare ca aceea din Pilos și cartierele de bogătași din afara zidurilor Micenei și Tirintului sunt lipsite de orice protecție. Paradox? Poate că explicația constă în mania grandorii care îi cuprindea tot mai mult pe suveranii atrizi și în siguranța trufașă a nobililor și comercianților bogați, care nu-și puteau închipui că

barbarii din Nord ar fi cutezat să le treacă granițele. Poate că fortificațiile nu erau decât „mijloace de întărire a hegemoniei dinastiei în cauză”, după cum crede prof. Matz ori un semn al nesiguranței generate de comploturile de palat. În orice caz, ele și-au dovedit utilitatea timp de două secole, amânând căderea cetăților până în anii 1150–1125 î.e.n.

În ceea ce privește faimosul conflict al aheenilor cu Troia, acesta n-a fost, probabil, decât o legendă, după cum consideră atât Matz, Higgins și Desborough, cât

Micene – Masca funerară a unui rege, „mormîntul cu puț IV“ (aur).

și Palmer, Blegen și Kantor. Situată pe malul

anatolian al Asiei Mici, cetatea avea, la apogeul puterii sale, o lungime de 200m, ziduri înalte de până la 26m (dintre care 8–9m soclul de piatră și 15–17m coronamentul din cărămizi de lut întărit cu bârne de lemn), groase de 5–10m la bază și 3–4m la vârf. Zidurile erau prevăzute cu bastioane, iar cele două porți fuseseră plasate între niște contraforți de zidărie și aveau pragul mai înalt decât baza zidurilor. Cetatea este specific asiatică, iar istoria sa, după câte se știe astăzi, s-ar putea sintetiza astfel:

2600–2400 î.e.n.: Troia I. Începuturile epocii de bronz;

2400–2200 î.e.n.: Troia II. Distrusă de un incendiu uriaș, ale cărui cauze rămân necunoscute;

2200–1750 î.e.n.: Troia III-V. Perioadă de tranziție spre o înfloritoare civilizație a bronzului;

1750–1300 î.e.n.: Troia VI. Distrusă de un cutremur;

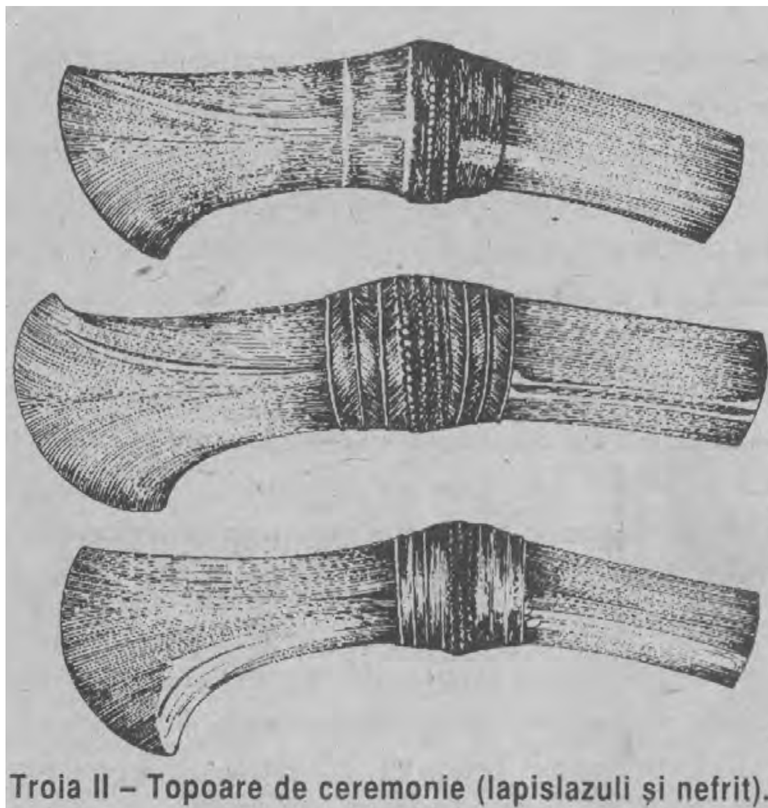
1300–1240 î.e.n.: Troia VII A. Distrusă prin cucerire, în același timp cu distrugerea Pilosului și a cartierelor exterioare de la Micene și Tirint;

1240–1100 î.e.n.: Troia VII B. Cucerită din nou, cam în aceeași perioadă cu căderea incintelor fortificate de la Micene și Tirint;

După 1100 î.e.n.: Troia VIII. Începutul epocii fierului și al unor colonizări grecești succesive.

Săpăturile la Troia au fost inițiate în 1870 de H. Schliemann (căruia i s-a alăturat, începând din 1877, arheologul german W. Dörpfeld) și au durat până în

1894. O a doua mare campanie a fost cea condusă de americanul C. Blegen între 1932 și 1938. Toate datele obținute infirmă posibilitatea unui conflict între aheeni și troieni. Troia II nu putea fi distrusă de aheeni, care nici nu pătrunseseră în Grecia în 2200 î.e.n.; suveranii atrizi nu se mai puteau gândi să

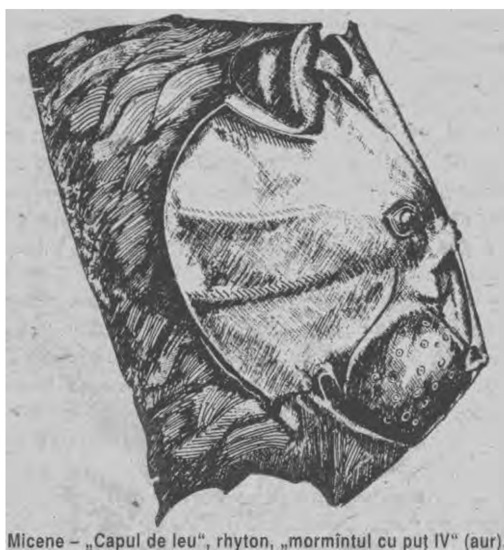

Troia II – Topoare de ceremonie (lapislazuli și nefrit).

atace Troia VII A în 1240 î.e.n., când regatele lor erau zguduite din temelii de dorieni și alte triburi balcanice; în sfârșit, Troia VII B pierea o dată cu Micene și Tirint. Între 1600 și 1300 î.e.n., raporturile între aheeni și troieni par să fi fost relativ bune, deși

nu foarte strânse – obiectele de proveniență miceniană descoperite în Troia V și VI sunt puține și de calitate inferioară. Troia însăși nu avea ce oferi lumii aheene, cu excepția aramei și cositorului necesare făuririi bronzului; dar pentru a le procura, suveranii atrizi nu trebuiau să pornească un război lung și riscant, în condițiile lipsei unei flote militare adecvate. Astăzi se consideră că *Iliada* a fost inspirată fie de un posibil conflict între aheeni și troieni pentru un post comercial de pe o insulă egeeană, fie de cucerirea Troiei VII A și respectiv VII B de aceleași popoare ce pustiiseră regatele atride. Lumea miceniană a întreprins destule atacuri împotriva cetăților continentale și insulare egeene și mediteraneene, dar niciodată n-ar fi comis nebunia de a provoca o putere egală sau superioară. Războinicii aheeni nu începeau o bătălie pierdută doar din motive de prestigiu; dacă au greșit din prea multă trufie, aceasta s-a întâmplat pe teritoriul propriu și datorită unei încrederi excesive în tăria fortificațiilor și superioritatea civilizației lor comparativ cu „barbarismul” invadatorilor.

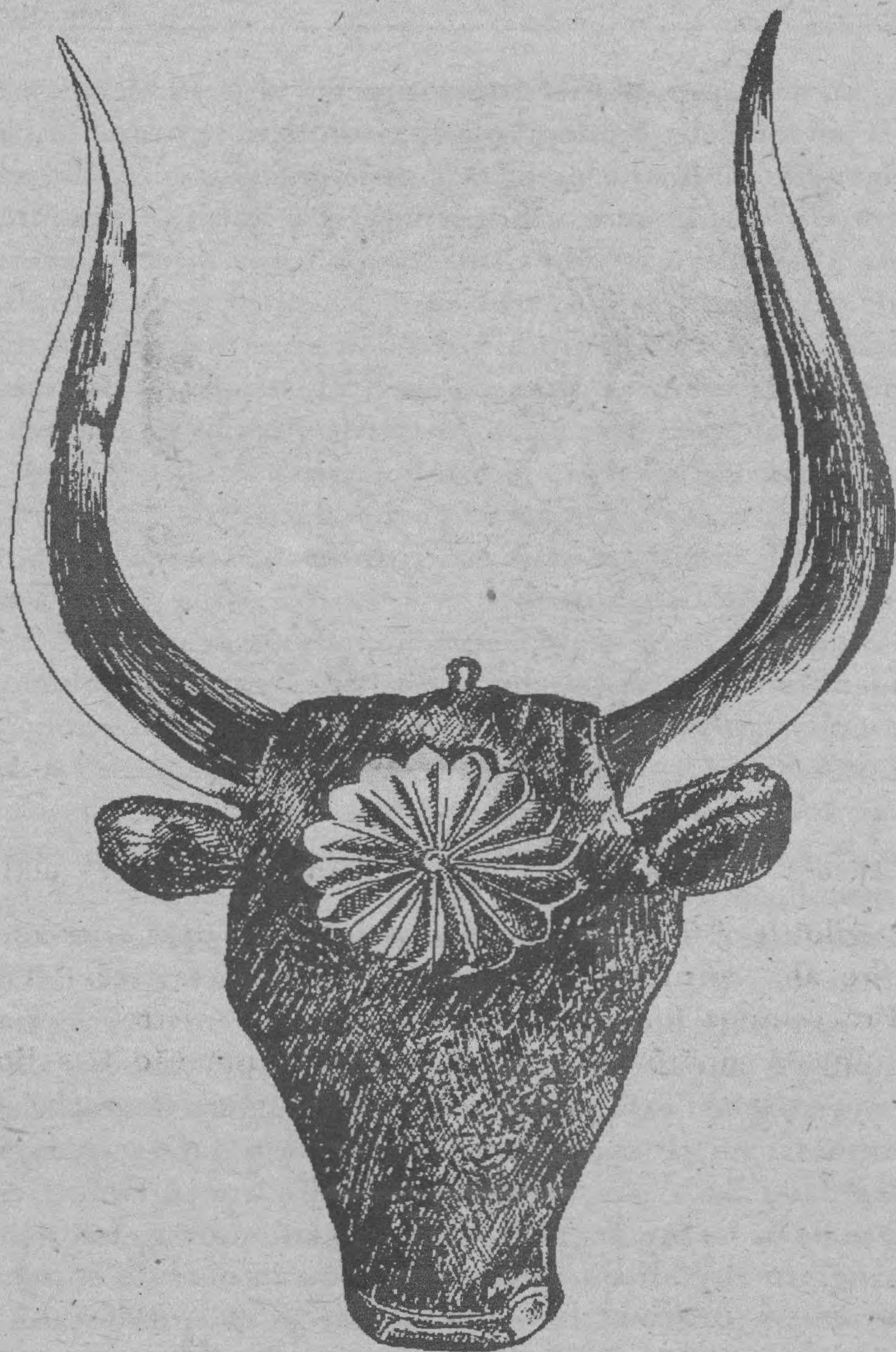
Religia micenienilor are puncte comune cu cea minoică, dar nu foarte multe. Alături de Hera, Atena și Demeter, venerate și la Cnossos, apar Zeus, Poseidon, Ares, Hades, deci cele mai importante zeități masculine din Olimpul grecilor de mai târziu. Afrodita cretană nu le spunea nimic războinicilor aheeni, însă Hermes și Dionysos fuseseră adoptați.

Ceea ce introduce nou lumea „eroică” este cultul unor strămoși (reali sau nu), care se remarcaseră prin fapte de arme – de aici se vor naște Heracles, Teseu, Iason și alți eroi, deveniți după moarte semizei. Se pun astfel bazele superbei mitologii grecești, atât de încărcată de simboluri și atât de profund umanistă. Dar, la micenieni, elementele sale sunt mai simple decât la rafinații atenieni de mai târziu: de o parte lumea zeilor, puternici și inaccesibili, de cealaltă lumea umbrelor din regatul subpământean al morților. Toate acestea sunt, desigur, rezultatul structurii patriarhale a triburilor indoeuropene; co-existența cultului unei zeițe mamă a Pământului și Naturii, de origine evident matriarhal-mediteraneană apare surprinzătoare, o excepție inexplicabilă încă.

Micene – „Capul de leu“, rhyton, „mormîntul cu puț IV“ (aur).

Despre arta miceniană nu sunt multe de spus.

Relieful monumental de la Micene, realizare singulară în arta greacă până în secolul al VI-lea î.e.n., se impune nu doar prin îndrăzneala dimensiunilor, ci și datorită senzației de viață, de agilitate și forță, pe care îl dau formele suple, într-adevăr feline ale statuilor. Frescele, în special cele de la Tirint („Procesiunea femeilor”, „Vânătoarea de mistreț”, „Femei plecând la vânătoare”) prezintă o siguranță vădită a liniei, atinsă de cretani după secole de perfecționare și căutări, însă surprind printr-o rigidizare pronunțată, rezultatul încorsetării fanteziei și libertății de creație a artiștilor, siliți să rămână între limitele unui canon strict, tradițional. Animalele și plantele din „Vânătoarea de mistreț” sunt mai curând ornamentale decât naturale, prin contrast cu delfinii și caracatița de pe pardoseala de stuc a megaronului, pictată probabil mai înainte, când stilul cretan influența încă arta miceniană. Spre sfârșit, frescele devin atât de schematice, încât personajele (oameni, plante, animale) se preschimbă în simple siluete lipsite de orice consistență și trăire. Impresia de producție de serie, industrială, predomină și întărește ipoteza decăderii rapide a societății aheene, preocupată mai mult de menținerea unei ficțiuni decât de ce se întâmpla în jurul ei. Această involuție poate fi urmărită cel mai bine comparând ceramica din secolele XVI-XII î.e.n.; pictura de pe vase pierde treptat din naturalețe,

Micene – „Capul de taur“, rhyton, „mormîntul cu puț IV“ (argint, bronz și aur).

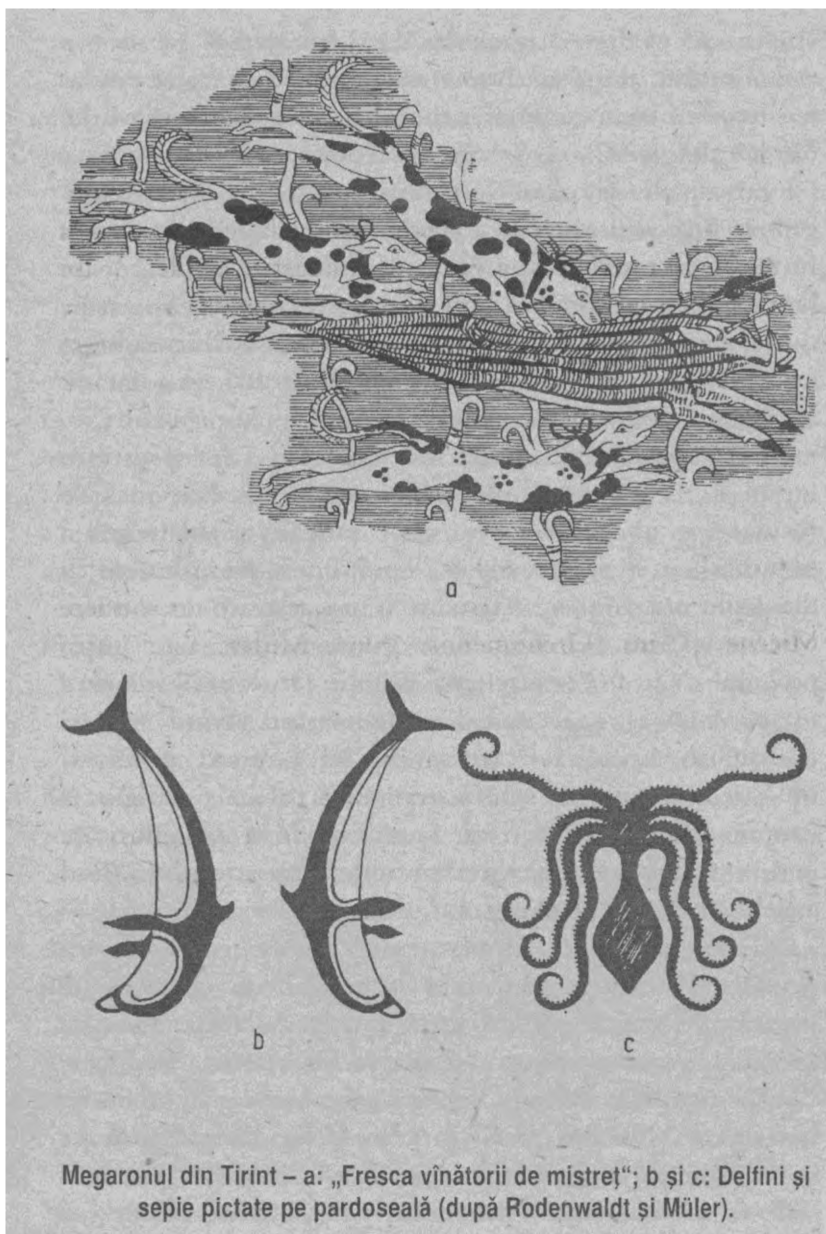
liniaritatea și abstractizarea câștigă teren, pentru ca la „Vasul cu războinici” să se ajungă la figuri redate grosolan, aproape caricatural, la siluete și mișcări uniforme, parcă reproduse cu ajutorul unui șablon.

Singura latură a artei miceniene care scapă de această epidemie de convenționalism este cea legată de prelucrarea metalelor. *Rhytonii* (vasele de ofrandă) și pumnalele găsite în „mormintele-puțuri” de la Micene stau mărturie faptului că armurierii și orfevrierii aheeni se puteau ridica, atunci când li se îngăduia, la nivelul artei cretane și egiptene. Astfel, rhytonul de aur („Capul de leu”) și rhytonul de argint („Capul de taur”) din mormântul IV sunt nu numai tulburător de „vii”, prin expresie și naturalețe, dar și adevărate capodopere ale orfevrăriei din toate timpurile. „Capul de taur” are coarnele și rozeta de pe frunte din foaie de aur; nările, ochii și buzele placate cu aur; urechile de bronz placate pe dinăuntru cu aur, pe dinafară cu argint. „Capul de leu” este făcut exclusiv din aur și șlefuit cu o finețe de necrezut. În același mormânt s-au mai găsit pahare de aur, un rhyton de argint, decorat cu scene de la asediul unei cetăți, o mască funerară de aur, o splendidă sabie cu limbă la mâner, inele-sigiliu și un pumnal de bronz lung de 23cm, pe cărui lamă sunt încrustate două scene de vânătoare. Măiestria gravorului a întrecut-o pe cea a armurierului: tăișul de bronz este aproape complet erodat (cu toate că lama își păstrează tăria), în vreme ce gravurile (un leu alergând după cinci

gazele și cinci bărbați atacând un leu care apără fuga altor doi), realizate din aliaj neferos alb, galben și roșu și umplute cu *niello* (smalț negru turnat în cavitatea incizată) se numără printre cele mai frumoase rămase din acea epocă.

Dar asemenea excepții sunt rare. Începând din secolul al XIII-lea î.e.n., lumea aheană începe să decadă. Fenomenul apare istoricului de astăzi atât de evident, încât, prin anii '50, doctorul Iani Papadimitriu, arheolog de prestigiu internațional și directorul Departamentului Național de Arheologie al Greciei, emisese ipoteza că distrugerea cetăților și palatelor nu s-ar fi datorat unei invazii străine, ci revoltelor păturii sărace (aliată cu sclavii), care nu mai putea suporta povara birurilor din ce în ce mai mari, necesare menținerii fastului regal și al nobilimii, într-o perioadă când războaiele de cucerire încetaseră. Ipoteza nu a fost acceptată de ceilalți istorici. În primul rând pentru că sclavii micenienilor nu erau atât de numeroși ca aceia din Roma contemporană răscoalei lui Spartacus (73–71 î.e.n.), iar pătura săracă nu avea nici curajul, nici priceperea, nici armele necesare pentru a înfrunta garnizoanele regale și nobilimea războinică. Apoi, pentru că, așa cum remarca profesorul Carl Blegen, este imposibil de conceput o organizație antică atât de vastă și atât de unită, încât să înceapă în același timp răscoala în Peloponès, Beoția și Grecia insulară. Pilos, Orchomenos, Midea și cartierele exterioare din

Micene și Tirint au căzut aproape concomitent. Un secol mai târziu, fortificațiile din Micene și Tirint, Troia, Creta și Rhodosul sunt cucerite, iar Gla și

Megaronul din Tirint – a: „Fresca vînătorii de mistreț"; b și c: Delfini și sepie pictate pe pardoseală (după Rodenwaldt și Müler).

Atena sunt asediate fără succes. O nouă revoltă

socială? În nici un caz. Ori prima reușise și atunci nu mai era nevoie de a doua, ori fusese înfrântă și, aidoma răscoalei hiloților din Sparta (399 î.e.n.), nu s-ar mai fi repetat.

Distrugerea simultană a tuturor regatelor exclude și ipoteza că unul dintre ele le-a cucerit pe celelalte. Pluralitatea formațiunilor statale și a ramurilor dinastiei atride era un fapt unanim acceptat în lumea aheană, chiar dacă relațiile dintre ele nu rămâneau totdeauna cordiale. Ciocniri militare existaseră, mai ales în perioada 1500–1300 î.e.n., dar nu atinseseră proporții de conflict durabil. Nici o descoperire arheologică nu-i prezintă pe aheeni cucerind cetăți aheene; faptul ar fi fost o nebunie, între niște vecini invidioși și realitatea unui teritoriu prea mare comparativ cu numărul populației și al garnizoanelor. Apoi, chiar presupunând că dinastiile din Gla sau Atena ar fi atacat prin surprindere Micene, Tirint, Orchomenos, Pilos, Midea, este puțin probabil să le fi distrus după victorie, în loc să conserve intacte faima și capacitatea lor de apărare. Având aceleași tradiții, apreciind aceleași valori, împărtășind concepții militare, economice, administrative, artistice și religioase comune, atrizii n-ar fi riscat să clatine două simboluri ale lumii lor (invincibilitatea cetății ciclopice și a regelui), dând astfel un exemplu care putea fi urmat oricând de alții.

Contemporanii lui Homer, cei ai lui Pausanias și ai lui Tucidide credeau că prăbușirea lumii aheene s-ar

datora invaziei dorienilor, plecați prin secolele XII-XI î.e.n., din nordul Balcanilor, pentru a se stabili în final în Doris (Grecia centrală) și în trei regiuni peloponesiene (Argolida, Laconia și Mesenia), unele grupări ajungând însă până în Creta și Rhodos. Această năvălire numită tradițional „întoarcerea Heraclizilor" (noțiune neclară încă, deoarece dorienii nu trăiseră niciodată în teritoriile deținute de atrizi) a lăsat o rană adâncă în istoria timpurie a Greciei.

De fapt, cucerirea regatelor miceniene, începută prin 1250 î.e.n., și terminată prin 1100 î.e.n., reprezintă și astăzi o enigmă. Multă vreme s-a considerat că dorienii, deși aflați pe o treaptă inferioară de civilizație, au putut realiza această performanță pentru că erau mai numeroși decât aheenii și aveau arme de fier. Dar descoperirile arheologice din ultimele decenii au demonstrat că triburile doriene propriu-zise nu puteau depăși, nici măcar egala numeric populația regatelor atride. În ceea ce privește armele, cele de bronz erau, după cum confirmă analizele metalografice moderne, incomparabil superioare celor de fier, care ajungeau să se tocească ori să se rupă în cursul unei singure lupte! (Este, probabil, unul dintre motivele pentru care aheenii nu adoptaseră fierul, celălalt fiind aspectul modest, lipsit de strălucire și fast al armelor realizate din acest metal, arme potrivite pentru barbarii din Nord, însă nu și pentru războinicii regilor înrudiți cu zeii.)

Rămâne, ca singură explicație, un puhoi copleșitor de năvălitori revenind la intervale scurte și atacând pe un front larg, atât pe uscat, cât și pe mare, forțând toate granițele deodată, ca o viitură de primăvară, cu neputință de stăvilit. Ceea ce arheologii de astăzi consideră că s-a petrecut astfel: pe la 1250 î.e.n., a început, în estul Europei centrale, marea migrație a purtătorilor civilizației „câmpurilor de urne”, un amalgam de populații războinice (dintre care cele mai puternice erau triburile ilire), ce foloseau cu preponderență fierul, își incinerau morții în loc să-i înhumeze și atacau de predilecție vecinii sedentari, păstori și cultivatori. „Triburile câmpurilor de urne“ erau atât de numeroase, încât i-au împins foarte rapid spre sud pe locuitorii Balcanilor și ai Greciei de nord-vest: tracii și, respectiv, dorienii, etolienii, focienii, locrienii (populații grecești). Aceștia au trecut, între 1240 și 1200 î.e.n., prin regatele atride, pustiindu-le, distrugând așezările, cartierele și palatele nefortificate, Creta, Rhodosul, poate chiar și Troia VII A, dar nereușind să cucerească marile fortărețe aheene.

Ulterior, între 1200 și 1100 î.e.n., „triburile câmpurilor de urne“ năvălesc în Grecia peninsulară, în Pelopones, se răspândesc în Grecia insulară, trec în Asia Mică. Asaltează și distrug Micene, Tirint, Midea, Troia VII B, regatul hitit, pustiesc insulele din Marea Egee și Mediterana Orientală, apoi Fenicia și Palestina și ajung până în Egipt, unde sunt cu mare

greutate oprite de Mineptah (în 1200 î.e.n.) și Ramses al II-lea (între 1160–1140 î.e.n.). Rezultatele acestei ultime invazii sunt, în principal, împărțirea teritoriului grec, ce capătă configurația etnică pe care o va păstra și în epoca istorică și emigrarea multor aheeni în insulele egeene și pe coasta Asiei Mici, unde aveau să fondeze colonii înfloritoare.

Fapt uluitor, o serie de descoperiri arheologice atestă că populația din Pilos, Micene și Tirint, cunoștea încă din 1250 î.e.n., iminența primei invazii. Arhivele de tăblițe scrise în liniarul *B,* găsite în 1939 la Pilos (traduse și publicate ulterior de Ventris și Chadwick), consemnează: orientarea activității armurierilor, a brutarilor și reparatorilor de care în direcția producerii intensive și a stocării armamentului, proviziilor și mijloacelor de transport; sporirea cotei de bronz acordate fiecărui armurier, cu indicația de a fi folosită pentru producerea unui număr cât mai mare de săbii și lănci; mobilizarea, pentru necesitățile arsenalelor, a meșteșugarilor care lucrau pentru temple și chiar a artizanilor regali; trimiterea zidarilor în diverse puncte de importanță strategică și tactică, pentru a construi fortificații sau a le consolida acolo unde existau; recrutări pentru completarea echipajelor navelor (câte 20 de războinici și 40 de vâslași per vas); planificarea expedierii femeilor și copiilor din familia regală, din nobilime și din pătura de meșteșugari și negustori înstăriți în locuri sigure de refugiu și aprovizionarea acestora cu

alimente; mobilizarea femeilor și copiilor din pătura săracă, precum și a sclavilor la pregătirile pentru un eventual asediu, în special la stocarea și conservarea cerealelor, fructelor și legumelor; avertizarea santinelelor, a patrulelor și posturilor fixe de observare de pe coaste și de la granițe, despre pericolul invaziei din mai multe direcții etc.

Paradoxal, o parte dintre aheeni refuză să ia în serios amenințarea: la Pilos, regina nu numai că nu părăsește palatul nefortificat, dar face baie în momentul începerii atacului, fiind surprinsă de cuceritori în cadă și luată în sclavie, iar în arhivă scribii continuă la registrul noilor proprietăți atribuite de rege unor favoriți până când focul cuprinde etajele superioare; în cartierele exterioare de la Micene, negustorii își țin aurul pe masă, lângă registrele cu socoteli, iar soțiile de nobili se mândresc cu bijuteriile lor, înșirându-le înaintea prietenelor venite în vizită; în elegantele vile de lângă Tirint, curtezanele își invită cunoscuții la ospăț, în timp ce două familii nobile își căsătoresc copiii de 19 ani (băiatul) și, respectiv 15 ani (fata)…

Găsind dovezile acestor fragmente de viață normală, îmbinată cu pregătirile de respingere a atacului, arheologii s-au întrebat, desigur, de ce, într-un moment când întreaga populație a regatelor aștepta cu neliniște atacul barbarilor din Nord, dinastia atridă, nobilimea și privilegiații se ocupau ostentativ de păstrarea aparențelor, chiar cu riscul

vieții?! Poate că familiile regale erau orbite de trufie și suficiență, însă războinicii nu puteau să nu-și dea seama de gravitatea pericolului, iar negustorii nu și-ar fi riscat averile pentru prestigiul sau toanele unui rege, fie el și de drept divin. Este greu de crezut că nobilii aheeni ar fi acceptat să-și pună în pericol soțiile și copiii, neevacuându-i sau lăsându-i să stea în afara incintelor fortificate, dacă s-ar fi temut că atacul va avea într-adevăr loc. Și atunci, care este explicația acestei atitudini ce frizează inconștiența?

Regii atrizi aflaseră în mod sigur de înfrângerea populațiilor grecești din nordul peninsulei de către „triburile câmpurilor de urne”. Știau că acestea îi împingeau spre granițele lor pe dorieni, locrieni și focieni; știau că, mai devreme sau mai târziu, mari mase de oameni le vor călca țara. Dar este tot atât de sigur că îi priveau ca pe niște refugiați istoviți de foame și lupte, gata să accepte orice pentru o bucată de pâine și pentru… protecția trupelor aheene. Cât despre urmăritorii lor, gloatele necivilizate din Nord, una era să-i învingă pe dorieni și alta să atace zidurile inexpugnabile ale fortărețelor lumii lui Atreus. Că mulțimile înnebunite de disperare nu pot fi oprite, ca și lăcustele, nu s-au gândit nici regii din Micene, Pilos sau Tirint, nici generalii lor. Că armele de fier, chiar inferioare calitativ sunt destul de ieftine pentru a fi accesibile oricui, că forța de izbire a unei formații masive poate rupe o linie de luptători neobișnuiți să acționeze împreună ci deprinși să se

remarce prin fapte de vitejie individuale, nu li s-a părut ceva demn de reflecție tacticienilor aheeni. Fortărețele, zidurile, oricât de înalte și impunătoare, au nevoie de garnizoane care nu-și subestimează inamicul. Trupele de elită și-au dovedit valoarea în cursul întregii istorii militare cunoscute și, nu o dată, forțe restrânse, dar bine înarmate și bine pregătite ori animate de un spirit de sacrificiu ieșit din comun au înfrânt inamici care dețineau o superioritate numerică zdrobitoare.

Totul este ca armele sau tactica de luptă a unor astfel de trupe să fie adecvate scopului propus. Or, dacă armele miceniene rămâneau inegalabile, tactica de a se arunca în dezordine, frontal, fără un plan stabilit, fără manevre pe flancuri, fără nici o coeziune a liniei de luptă, asupra unui dușman de zece-douăzeci de ori mai numeros, s-a dovedit dezastruoasă.

Războinicii aheeni nu concepeau că armele care le aduseseră de atâtea ori victoria nu-i vor ajuta să izbândească, mai ales pe teritoriul propriu și sub protecția fortărețelor ciclopice, care puteau rivaliza cu construcțiile din Egiptul Regatului Nou.

De altfel ideea nu era cu totul absurdă, cu condiția de a nu disprețui adversarul. Nici triburile grecești din Nord, nici „triburile câmpurilor de urne“ nu aveau mașinării de asediu (catapulte, baliste, turnuri, berbeci). Neputând sparge zidurile, trebuiau

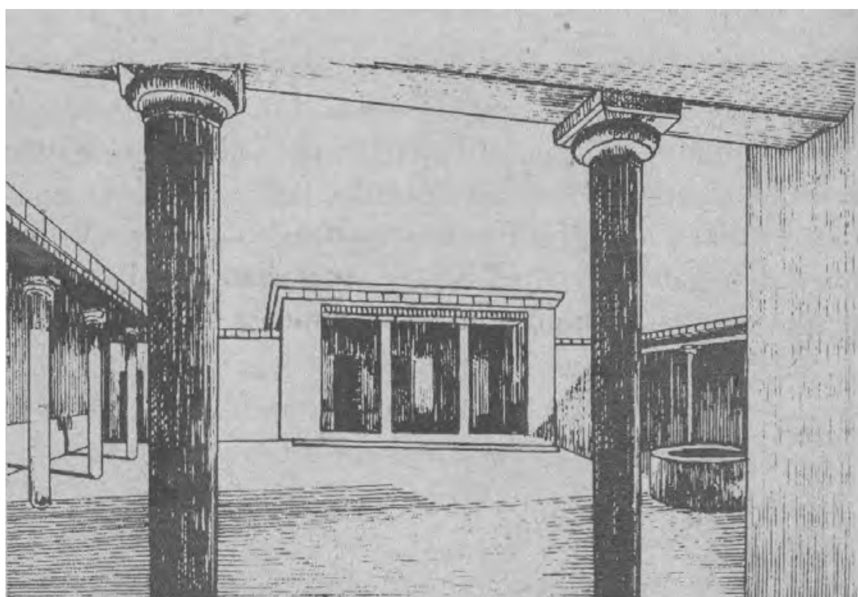

Micene – a_1, a_2: cele două fețe ale lamei de pumnal din „mormîntul cu puț IV"; b, c: pumnale din „mormîntul cu puț V" (după Matz).

să le escaladeze, or, în condițiile date (protejat de metereze și bine aprovizionat cu arme), fiecare apărător putea ține piept la cel puțin zece asediatori. Dispunând de suficiente provizii și de apă potabilă, fortărețele ar fi rezistat, teoretic, oricât. Dar… la Micene apa venea dintr-o sursă exterioară incintei fortificate (este adevărat, bine camuflată); palatul de la Pilos nu fusese prevăzut cu bastioane, singurele pregătiri efectuate în pripă fiind zidirea ferestrelor de la parter; vilele aristocrației, din afara fortificațiilor Tirintului erau înconjurate de grădini, dar nu și de garduri. Oare chiar credeau aheenii că năvălitorii vor fi atât de impresionați de măreția cetăților, încât vor ocoli până și cartierele exterioare, sărace sau luxoase, deopotrivă lipsite de apărare?!

Tirint – Curtea palatului, cu vedere spre fațada megaronului (după Rodenwaldt și Müller).

În momentul atacului, posturile și patrulele de graniță au fost luate prin surprindere, deși primiseră avertismente prealabile chiar de la palat; serviciul de ștafete n-a funcționat, nici măcar parțial; străjile orașelor (dacă existau) s-au trezit copleșite de mulțimea năvălitorilor. Cartierele exterioare sau reședințele nefortificate au căzut într-o noapte (exact timpul necesar jefuirii și incendierii lor), populația, bogată sau săracă, fiind masacrată (bărbații, copiii și bătrânii) ori dusă în robie (cazul femeilor între 10 și 40 de ani, care au fost silite să meargă goale, cu lanțuri la glezne, în urma carelor cu prăzi). Incintele fortificate au rezistat ori poate că nici n-au fost asaltate prea insistent. Însă bătălia era pierdută deja: odată regatele pustiite, fortărețele nu și-au mai putut asigura nici proviziile, nici armele, nici mâna de lucru necesară întreținerii și au intrat într-un declin ireversibil. Un secol mai târziu, ilirii au găsit regate-fantomă, vegetând în umbra zidurilor păzite de garnizoane demoralizate, care nu mai puteau stăvili valuri de atac masive și continue. Astfel au fost cucerite bastioanele de la Micene și Tirint, Troia VII B, astfel a căzut și regatul hitit, a cărui glorie apusese de mult. Lumea atrizilor, „a cetăților bogate în aur”, a personajelor epopeii homerice a dispărut pentru totdeauna din istorie, lăsând în urmă-i câteva măști cu expresii trufașe, ruinele unor construcții monumentale, faima tezaurelor fabuloase (pe deplin întemeiată) și legendele despre eroii săi, în mod sigur,

mai frumoase decât realitatea.

AMAZOANE ȘI INDIENI BLONZI

Indieni albi și blonzi în Matto Grosso, mumii și schelete de tip europid în Peru, polinezieni cu părul roșu, fortărețe construite din monoliți de sute, chiar mii de tone fiecare, urcați pe platourile andine, acolo unde se avântă doar condorii, sute de statui uriașe pe o insuliță pierdută în Pacific, construcții ciclopice, din blocuri de bazalt, pe recifele coraliere pacifice, corăbii de sute de tone, cu trei catarge și velatură complicată, brăzdând oceanele cu peste 15000 de ani în urmă…

Legende? Nicidecum. Toate acestea și multe altele sunt urmele rămase de la faimoasa și enigmatica populație europidă (aparținând grupărilor Cro-Magnon, uneori cu trăsături de Brünn, Předmost și protonordici), care a edificat o puternică civilizație, întinzându-se din America de Sud (la est) până aproape de coastele Australiei (la vest) și acoperind nu numai majoritatea arhipelagurilor polineziene, dar și pământuri mai mari, scufundate de cataclisme naturale acum 10–12000 de ani. Este vorba despre poporul pe care indienii aymaras, un vechi trib sud-american, îl numeau *viracochas* („oameni albi cu barbă roșie") și care își spuneau ei înșiși „Fiii Soarelui".

Conquistadorii lui Cortez și Pizarro au fost primii europeni care au auzit despre misterioșii „fii ai Soarelui", ce precedaseră toate civilizațiile

amerindiene (aztecă, toltecă, incașă, mayașă, olmecă, Kotosh, Paracas, Chimu, Moche, Nazca, Chavin) și difereau atât antropologic, cât și ca limbă, obiceiuri, tradiții, organizare socială, forme de manifestare artistică, nivel științific și tehnologic de indieni, populație predominant mongolidă venită din Asia între anii 70000–25000 î.e.n., când Strâmtoarea Bering era închisă de ghețuri și de regresiunile marine. Indienii nu știau prea multe despre viracochas și, după ce au înțeles că noii sosiți nu erau urmașii acestora, au refuzat să spună și ce știau. Spaniolii n-au putut afla decât că „fiii Soarelui” erau foarte asemănători europenilor, având pielea albă, părul blond sau roșcat, ochii albaștri și statura de 1,80–2m, total deosebită de a băștinașilor pe care-i întâlniseră până atunci. Dovezi ale existenței lor abundau în Peru, Bolivia, Ecuador și Brazilia, iar civilizația viracochas fusese evident superioară celor mayașe sau incașe. De altfel, o parte dintre ei ajutaseră la fondarea imperiului incaș, devenind conducători și caste privilegiate, pe când alții coborâseră în selva amazoniană; însă cei mai mulți porniseră peste ocean, pierzându-se în imensitatea Pacificului.

Atât în scrisorile trimise de Cortez și Pizarro lui Carol Quintul, cât și în cronicile Conquistei se recunoaște faptul că, fără confuzia provocată de asemănarea dintre spanioli și legendarii viracochas, ar fi fost mult mai dificil, dacă nu chiar imposibil de

cucerit imperiile aztec și incaș. Indienii credeau că europenii veniseră din aceeași țară situată undeva, dincolo de Ocean, de unde sosiseră „fiii Soarelui” conduși de cel pe care aztecii îl numeau Quetzalcoatl, mayașii Kukulkan, tamanacii Amalivaca, incașii Manco-Capac, caribii Bochica, iar ayamaras Viracocha, însă toți îl descriau identic: un om alb, înalt, cu ochi albaștri, cu pletele și barba blond-roșcate. Poporul viracochas ar fi ridicat „fortărețele uriașilor”, Tiahuanaco și Sacsayhuaman, precum și „cetatea oamenilor zburători”, Cerra Galian, încă înainte de vremea când „valurile oceanului și ploaia au înecat o parte din Pământ” (referire evidentă la inundațiile provocate de topirea ghețurilor după sfârșitul glaciației Würm, adică în perioada 25–10000 î.e.n.). Apoi a pus bazele statelor amerindiene, dându-le populațiilor primitive din zona Americii Centrale și de Sud cunoștințe științifice și tehnologice inestimabile (privind arhitectura și sistematizarea urbană, prelucrarea metalelor neferoase, agricultura intensivă și rotația culturilor, introducerea canalizării, a apeductelor și rezervoarelor de apă în orașe, a sistemului canalelor de irigație pe câmpurile cultivate), noțiuni avansate de medicină, astronomie, geografie, matematică (incașii făceau intervenții chirurgicale pe cord deschis și operații de rinichi, iar mayașii știau că Pământul este rotund și se învârte în jurul Soarelui, că Universul este compus din galaxii și metagalaxii, estimaseră durata anului

astronomic terestru la 365, 242 zile și a celui venusian la 584 zile și efectuau calcule complexe cu numere de 11 cifre), un cod de legi, o administrație perfecționată, un sistem de statistică a populației, a resurselor și a rezervelor, egalat doar de sistemele computerizate moderne. În sfârșit, viracochas au lăsat stiluri artistice și arhitecturale bine cristalizate, împreună cu o impresie și un prestigiu de care au profitat din plin conquistadorii.

Spaniolii au înțeles repede că albii cu plete roșii nu erau o simplă legendă. Contemplând cu uimire monoliții de porfir în greutate de câte 200 tone fiecare, aduși de la zeci de kilometri depărtare pentru a fi plasați în vârful piscurilor Ollantaytambo și Ollantayparubo (Anzii Peruvieni) sau blocurile de bazalt ale fortărețelor Tiahuanaco (aflată astăzi, la granița peruano-boliviană) și Sacsayhuaman, cântărind între 10 tone (cel mai mic) și 20000 tone (cel mai mare), oamenii lui Pizarro au aflat că incașii nu-și aminteau să fi văzut orașele acelea altfel decât în ruine din cele mai vechi timpuri și erau tot atât de neștiutori ca și europenii în privința modului de transportare și ridicare a pietrelor. În general, indienii refuzau să vorbească despre „cetățile uriașilor”, cum le numeau ei, însă câțiva, înșelați în buna lor credință, le-au divulgat spaniolilor ceea ce altora nu li se putuse smulge nici prin tortură: fortărețele fuseseră construite de „fiii Soarelui”. Conquistadorii văzuseră cu ochii lor câțiva nobili din

casta căpeteniilor militare, care refuzaseră să se predea după uciderea lui Atahualpa și dezagregarea imperiului, iar acum le dădeau de furcă prin acțiuni de guerilă deosebit de îndrăznețe – oamenii aceia înalți, cu pielea mai albă decât a lor, cu plete roșii și ochi albaștri nu erau în nici un caz indieni. Văzuseră de asemeni două verișoare ale Marelui Inca, întâi la curte și apoi când acestea se sinuciseseră, aruncându-se de la ferestrele palatului abia cucerit: amândouă erau aidoma femeilor din Europa, neavând nici o trăsătură mongolidă. Ulterior aveau să descopere (și să jefuiască) mormintele familiei domnitoare și ale castei „orejones“ („urechile-lungi”), căpeteniile războinice care asiguraseră veacuri la rând supremația și fulgerătoarele succese militare incașe. (La apogeul său, în timpul domniei lui Huayna Capac, imperiul incaș se întindea de-a lungul coastei pacifice, de la nord de Quito – Ecuator, până la Rio Maule în Chile, deci între 5° latitudine nordică și 35° latitudine sudică și avea 24000km de drumuri largi, pietruite.) Toate mumiile bărbaților, femeilor și copiilor din mormintele „urechilor-lungi“ aparțineau rasei albe, având părul blond și cârlionțat; la fel și o parte din membrii dinastiei fondate de Manco-Capac. (De altfel, în 1970 au fost găsite pe coasta pacifică peruană, în Deșertul Paracas, mai multe peșteri mortuare conținând sute de schelete și mumii ale unei populații evident europide, ce-și depusese morții acolo prin anii 4000 î.e.n., iar în 1930 se descoperise

în nordul Mexicului o necropolă veche de câteva mii de ani, care ascundea aproape 800 de schelete de tip *Homo Sapiens fossilis* europid, dar având înălțimea medie de 2,44 m.) Mai la nord, în Ecuador, conquistadorii dăduseră peste triburi de indieni care purtau peruci din fibre de liană galbenă și își vopseau trupul în alb ca să semene cu căpeteniile lor, bărbați și femei albi, cu plete roșii și ochi albaștri. În Mexic, războinici albi au condus timp de câteva decenii rezistența împotriva spaniolilor, în special pe fostele teritorii mayașe (Peninsula Yucatan), iar Cortez însuși a întâlnit la curtea lui Montezuma o femeie albă pe care regele o luase prizonieră în ciocnirile cu niște triburi ce-i atacau mereu granițele nordice.

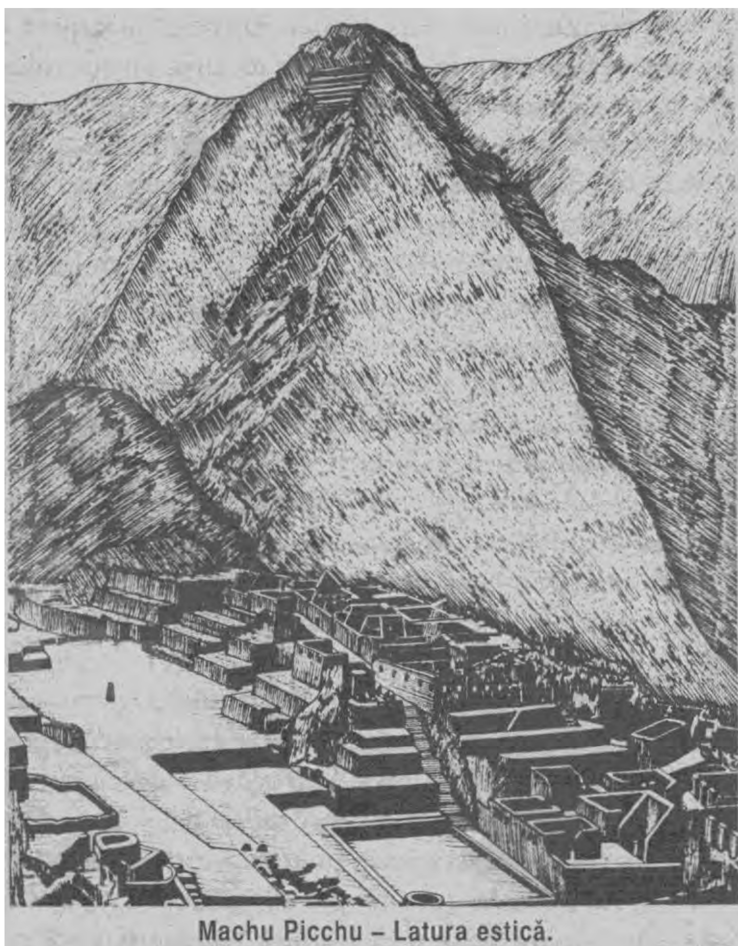
Pedro Pizarro, vărul Conquistadorului scria, în 1571, în cronica sa *Descubrimiento y conquista de los Reinos del Peru (Descoperirea și cucerirea regatelor din Peru):* „Femeile nobile din casta orejones sunt cele mai plăcute vederii; ele se știu frumoase și sunt într-adevăr. Părul lor, ca și al bărbaților este auriu ca grâul, iar pielea mai albă decât a doamnelor din Spania (…) Am văzut o femeie și un copil al căror ten avea o albeață de o puritate neobișnuită; indienii mi-au spus că aceștia ar fi urmașii idolilor (adică ai statuilor-coloane reprezentându-i pe „fiii Soarelui”, de la Tiahuanaco și Cuzco – n.a.) “.

Soldații lui Orellana, trimis de Pizarro în căutarea legendarului Eldorado, au întâlnit un fluviu măreț, pe ale cărui maluri, printre numeroase populații

indiene, trăia și un trib de femei albe, atât de războinice încât spaniolii au preferat să le evite după primele ciocniri (iunie 1542). Indienii din selvă, care se temeau mai mult de aceste arcașe neîntrecute decât de soldații îmbrăcați în fier și înarmați cu archebuze, le-au povestit conquistadorilor că misterioasele luptătoare veneau din orașe bogate în aur, puternic fortificate și luminate de „sori mai mici”, care „răsăreau” noaptea pe bastioane, făcând imposibil un atac prin surprindere. Spaniolii au botezat fluviul pe care îl descoperiseră *Amazon* în amintirea femeilor războinice descrise de Homer și au pornit în căutarea „orașelor aurului”. Nu s-au întors decât prea puțini, fără să fi găsit nimic. Dar, câțiva ani mai apoi, trupe spaniole descopereau și cucereau la izvoarele lui Rio Paraguay (Matto Grosso), o fortăreață apărată de indieni conduși de femei și bărbați albi și blonzi. Spaniolii au incendiat cetatea, fără să-i poată captura pe misterioșii războinici albi, care au atacat frontal cu atâta furie încât au spart cercul asediatorilor și au dispărut în junglă. Într-un turn conic din mijlocul fortificațiilor, conquistadorii au văzut un mare glob translucid, care „lumina întreaga cetate, alungând întunericul pe sute de metri în jur”, după cum scria cronicarul Barco Centenerra. În incendiu, globul a dispărut, nemaifiind găsit niciodată.

Mai târziu, portughezii, precum și mulți aventurieri și exploratori europeni vor auzi

nenumărate legende despre amazoanele albe sau războinicii viracochas, albi, cu bărbi și plete roșii, și despre cetățile ascunse, pline de comori. Mult timp s-a crezut că enigmaticii albi ai pădurilor amazoniene nu trăiesc decât în fantezia populară, la fel ca și orașele secrete. De-abia în secolul nostru a fost descoperită, în Peru, Machu Picchu, fortăreața sacră a incașilor (*atribuită* lor, deși a fost construită cu cel

Machu Picchu – Latura estică.

puțin șase secole înainte de constituirea statului

incaș, după cum au demonstrat cercetări recente), locuită numai de femei și căreia spaniolii nici nu i-au bănuit existența. Cu toate că putea adăposti zeci de mii de oameni, impresionanta citadelă din departamentul Cuzco (compusă din turnuri și bastioane tronconice, clădiri piramidale, ziduri de apărare groase de 6–10m, temple și cartiere întregi de locuințe poligonale sau cubice în stil „pueblo”, toate urcând treptele unui masiv terasat artificial) nu a servit nici ca punct de rezistență, nici ca loc de refugiu. Săpăturile arheologice au demonstrat că în Machu Picchu au trăit doar câteva sute de femei, poate vestale ale cultului Soarelui; rămâne o enigmă motivul pentru care amerindienii au ridicat un oraș întreg (sau mai precis două, întrucât în 1982, la câteva decenii după descoperirea cetății propriu-zise, o echipă de arheologi sud-americani condusă de prof. Judino Zapata a găsit o altă citadelă, subterană – o uriașă rețea de galerii și săli săpate în stâncă, a căror destinație n-a putut fi stabilită) doar ca să slujească drept sanctuar, când nicăieri, nici măcar în Cuzco, templele nu reprezentau mai mult de o zecime din totalul spațiului urban.

În orice caz, Machu Picchu n-a fost decât prima surpriză rezervată de incași și de predecesorii lor arheologilor secolului al XX-lea. Astfel, în 1986 s-au descoperit, în urma unor cartografieri aeriene efectuate cu aparataj ultramodern, ruinele unui alt oraș necunoscut, situat la 115 km nord de Cuzco și la

câteva zeci de kilometri de Machu Picchu. Acoperită în prezent de junglă, așezarea are o suprafață de două ori mai întinsă decât citadela sacră și, spre deosebire de aceasta (care este compusă din mai multe ansambluri arhitectural-urbanistice distincte), are un aspect unitar – un adevărat oraș, cu locuințe, temple și palate, străzi pietruite, canale și apeducte, toate protejate de un zid monumental, lat de până la 12m. Săpăturile efectuate sub conducerea arheologului peruan prof. Alfredo Valencia au relevat asemănări evidente cu stilul Tiahuanaco, o vechime de câteva mii de ani și au dat la iveală depozite de arme din bronz de o calitate superioară la tot ce se descoperise până atunci în Peru.

În 1979, o expediție braziliană condusă de Roldao Pires Brandao a găsit în selvă, la granița braziliano-venezueleană, ruinele unei cetăți înconjurată de ziduri și bastioane, precum și, la câteva sute de metri de aceasta, un ansamblu arhitectural compus din trei piramide în trepte având fiecare câte 150 m înălțime. Săpăturile au dus la descoperirea câtorva zeci de schelete ale unor femei tinere, alături de arme de piatră șlefuită și cupru (cuțite lungi, vârfuri de săgeți și lănci) și două statuete de femei goale, cu un harnașament complicat de curele pe corp și având cuțite-sabie la șold. Majoritatea scheletelor prezintă caracteristici anatomice europide, iar unele purtau plăci pectorale de aur, splendid cizelate și constituind un fel de cupe-apărători pentru sâni, precum și

discuri bombate, ce protejau pântecele de lovituri. Deocamdată nu se știe cine a construit orașul, atribuit provizoriu incașilor (deși stilul urbanistic și de construcție pare mai curând mayaș) – dacă se va confirma ipoteza cercetătorilor brazilieni, hărțile imperiului Marelui Inca vor trebui modificate, deoarece până acum nu se știa că frontierele sale se întindeau atât de departe în est.

Acum câteva decenii, nava de cercetări oceanografice *Anton Brunn* a localizat și fotografiat în largul coastelor peruviene, la 80km de Callao și la o adâncime de 2000m, zeci de coloane sculptate, din piatră albă (dintre, care unele erau încă în poziție verticală). De remarcat că incașii nu foloseau coloanele în arhitectură decât ca monumente de sine stătătoare (coloane-statui, obeliscuri etc.). Cui aparțineau acești stâlpi cilindrici în stil egiptean?!

În anul 1956 a fost descoperită, în urma unor explorări aeriene, cetatea Cerra Galian, construită în Anzii peruvieni, la 6000m altitudine, acolo unde nici omul, nici vreun alt mamifer nu pot trăi din cauza rarefierii aerului și lipsei de oxigen. Singurele făpturi care se încumetă uneori, în zborurile lor solitare, la asemenea înălțimi sunt condorii. Totuși, cu mii de ani în urmă, o populație necunoscută a cărat milioane de tone de piatră în blocuri de 1–10 tone, pe o creastă unde nici astăzi nu pot ajunge decât elicopterele sau echipele de alpiniști încercați; pe o creastă aflată la sute de kilometri de cea mai apropiată sursă de apă

(un lac provenit din topirea zăpezilor), stearpă și complet lipsită de viață, ca și piscurile dimprejur (ceea ce ridică probleme de nerezolvat privind hrana și combustibilul necesare constructorilor/locuitori). Cetatea este compusă dintr-un zid exterior înalt de 6–8m și lat de 3–4m, *fără nici o poartă de acces,* înconjurând câteva zeci de turnuri cilindrice (realizate, ca și zidul, din blocuri de granit șlefuite la exterior și îmbinate fără mortar), înalte de 12m și care *nu dispun de uși sau ferestre,* ci au o singură deschizătură dreptunghiulară în platforma ce ține loc de acoperiș. În interior, turnurile sunt împărțite în mai multe nivele care comunică între ele prin scări în spirală. Nu s-au găsit nici un fel de obiecte, urme de populare sau rămășițe ale locuitorilor acestor ciudate clădiri lipsite de căldură, lumină și oxigen. Gradul de eroziune al suprafețelor și ruinarea unor porțiuni de zid întăresc presupunerea că cetatea a fost ridicată cu mii de ani înaintea erei noastre. Dar de către cine? Populațiile locale, aymaras, abia intrau în epoca pietrei cioplite la venirea incașilor! Tradițiile lor, transmise cuceritorilor și ulterior spaniolilor, numesc turnurile de la Cerra Galian: „casele oamenilor zburători” și le leagă de trecerea prin acele locuri a unor oameni albi cu părul blond, numiți viracochas. Interesant de remarcat, aymaras cunoșteau existența unor popoare europide *înainte* de întâlnirea cu incașii, de la care ar fi putut să audă despre „fiii Soarelui”…

Cetatea Zimbabwe (descoperită în 1868 de Adam Renders în estul Africii și veche de câteva milenii) este aproape aidoma, atât ca proiect urbanistic, cât și ca mod de realizare, cu Cerra Galian. Plasată pe mai multe terase care se retrag succesiv, Zimbabwe are ziduri de 7m înălțime, întrerupte din loc în loc de bastioane tronconice, înalte de 8–10m sau turnuri cilindrice, înalte de 12m (și având o singură deschizătură, în acoperișul-platformă). Un turn similar, dar conic este plasat în centrul fortificației și se ridică semeț, dominând, cu cei 17m ai săi, întreaga incintă. Toate zidurile sunt făcute din cuburi mari de bazalt; acestea nu sunt îmbinate cu mortar, însă, datorită greutății lor, și perfecțiunii cu care au fost șlefuite și potrivite unul peste altul, rezistă fără să se fi clintit de mii de ani. Numai pentru reduta exterioară, ce șerpuiește în jurul întregului complex arhitectonic, asemeni celei de la Cerra Galian, dar și celor de la Micene, Tirint și Gla, într-un stil propriu cetăților ciclopice de tip viracochas, aheean și atlant, au fost cioplite circa 900000 de cuburi. Rezultatul: un zid înalt de 12m și lung de 257m pe care numai obuzierele grele l-ar putea distruge. Nimeni nu știe cine și când a construit această fortăreață; arheologii nu au găsit nici un obiect sau vreo dovadă concludentă de populare – există indicii privind practicarea, în afară și chiar în interiorul incintei, a unor ritualuri însoțite de sacrificii-ofrande, însă toate sunt de dată relativ recentă, 1000 î.e.n. – 1600 e.n. Și

aparțin triburilor negre din regiune –, iar tradițiile locale nu pomenesc nimic despre istoria ei. În schimb se păstrează amintirea unor oameni albi, înalți, care „știau să zboare“ și au trecut prin acele locuri cu multă vreme în urmă, „mai multă decât se poate spune”.

În provincia San Martin (nordul Perului) există trei fortărețe străvechi (La Joya, Atuen și Cochabamba), construite într-un stil asemănător cu Zimbabwe și Cerra Galian: ziduri înalte de 7–9m, înconjurând bastioane tronconice și turnuri compuse din trei cilindri suprapuși, cu un diametru din ce în ce mai mic. Atât bastioanele, cât și turnurile au o singură deschizătură în acoperișul-platformă. Tradițiile indienilor aymaras (care găsiseră fortărețele în ruine la venirea lor) atribuie aceste maiestuoase construcții unei populații albe, cu părul blond și ochii albaștri, *chachapoyas,* o grupare ce se despărțise de restul viracochasilor, fiind chiar în conflict cu aceștia:

În timpul faimoasei sale călătorii cu vasul *Beagle,* Charles Darwin a văzut, în 1831, la Bahia Blanca, oraș argentinian situat la nord de Rio Negro și la câteva sute de kilometri depărtare de Buenos Aires, o serie de prizonieri capturați de armata lui Rosas în războiul împotriva triburilor din pampas. (Juan Manuel de Rosas, guvernator al statului Buenos Aires între 1829 și 1832 și dictatorul militar al Argentinei între 1835 și 1852, a fost inițiatorul unei serii de războaie aproape neîntrerupte și deosebit de

sălbatice, atât interne, cât și externe; este probabil însă că în nici unul dintre ele genocidul nu a atins proporțiile celui îndreptat împotriva populațiilor indiene, exterminate în proporție de 98 în mai puțin de două decenii.) Printre cei torturați și executați în public, Darwin a văzut trei „indieni” albi, înalți de 1,80–2m, cu părul castaniu și trăsături europene – căpeteniile unor triburi răsculate. Impresionat de demnitatea cu care și-au înfruntat călăii, savantul englez (preocupat la acea dată mai mult de zoologie și botanică decât de antropologie) nu a remarcat însă decât în treacăt tipul rasial neobișnuit al celor trei. În schimb, trupele lui Rosas îi cunoșteau bine pe „șefii albi”, oferind pentru uciderea lor recompense triple față de cele stabilite pentru celelalte căpetenii. (Este de remarcat faptul că descendenții poporului viracochas s-au situat în primele rânduri ale luptei indienilor sud-americani pentru libertate, mai întâi împotriva conquistadorilor spanioli și portughezi, apoi, în secolul al XIX-lea, împotriva armatelor braziliene, chiliene, argentiniene, paraguayene și a aventurierilor de tot felul care încercau să ocupe pământurile triburilor din selva, pampas și munți).

Începând din deceniul al șaselea al secolului nostru, mass-media din numeroase țări a acordat tot mai multă atenție știrilor despre misterioșii indieni albi, blonzi și cu ochii albaștri, care trăiesc în Matto Grosso, ultima junglă încă nedistrusă din lume. La început s-a crezut că ar fi vorba de aventurieri albi

deghizați în indieni sau care s-au refugiat printre aceștia în urma unor delicte, apoi autoritățile braziliene au afirmat că, probabil, indivizii respectivi, femei și bărbați, sunt copii de fermieri, răpiți sau capturați în timpul unor raiduri ale triburilor nepacificate și care trăiesc de mici în mijlocul comunităților indiene, uitându-și originea.

Apoi a venit șocul descoperirii unor triburi întregi de tip europid, cum ar fi *acurinis,* al căror teritoriu se situează pe cursul mijlociu al Râului Xingu, o regiune unde nici celebrii exploratori brazilieni, frații Villas-Boas nu au reușit să pătrundă. În 1968, Orlando Villas-Boas îi povestea lui Lucien Bodard, autorul unui volum de răsunet mondial, zguduitoare mărturie a genocidului ce continuă și în zilele noastre, *Le Mássacre des Indies (Masacrul indienilor):* „Acurinis au trupuri bine proporționate, cu pielea albă, părul blond sau roșu și ochii albaștri. Sunt zvelți și, dacă ar fi îmbrăcați, i-ai putea lua drept niște gentlemeni din Rio de Janeiro. Dar așa, complet goi și cu trupurile vopsite sunt înfricoșători. Neîntrecuți trăgători cu arcul, înalți și puternici, dau dovadă de un curaj fără seamăn. Moartea nu îi înspăimântă. Se spune uneori că indienii din selvă sunt lași, pentru că recurg la viclenie, lovesc prin surprindere și nu se încumetă să atace albii înarmați cu puști. Ei bine, acurinis pornesc la atac frontal grupați în formații de 20–30 de oameni și nu dau

Regiunea Xingu în 1968

înapoi nici în fața mitralierelor… Nu-și cunosc originea și nimeni nu le-o cunoaște. Nici măcar colanele de pene sau desenele care le împodobesc trupurile nu sunt la fel cu ale indienilor piei-roșii. Când misionarii și funcționarii postului de la Tucuri i-au văzut pe primii acurinis, au crezut că aveau de-a face cu niște aventurieri albi, care s-au deghizat în indieni!”

Ar mai fi de adăugat, poate, că acurinis au fost și rămân unul dintre cele mai hăituite triburi din regiunea Xingu: atât indienii piei-roșii, cât și aventurierii brazilieni se tem de ei, dar îi atacă în permanență, în special pentru a le răpi femeile, care se remarcă printr-o frumusețe ieșită din contăm. Dar în Matto Grosso mai există și un alt trib de indieni albi, mai puțin cunoscut decât acurinis. Primul contact cu acești stranii locuitori ai pădurii a avut loc în 1977, când membrii unei expediții anglo-braziliene s-au trezit înconjurați, la izvoarele Râului Araguaia, de o sută de albi blonzi, înalți de doi metri, înarmați cu arcuri lungi, săgeți și lănci… Fără a fi vopsiți sau tatuați și fără vreo podoabă pe trupurile goale, de o perfecțiune statuară, războinicii, bărbați și femei la fel înarmați, i-au privit minute nesfârșite pe cei câțiva cercetători, cu o neascunsă curiozitate. Apoi, brusc, la o comandă rostită într-o limbă sonoră și melodioasă, indienii blonzi s-au retras tot atât de fantomatic și rapid cum apăruseră.

Când știrea a ajuns la Brasilia și la Rio de Janeiro,

Femeie-războinic din tribul *Acurinis*. Se remarcă tipul somatic protonordic (arhivele Comisiei Humbolt).

specialiștii s-au străduit să potolească spiritele, afirmând că este vorba probabil de urmașii supraviețuitorilor unor expediții portugheze dispărute cu secole în urmă. Însă între 1977 și 1979 misterioasele „fantome albe” au fost văzute și fotografiate de piloți și parașutiști din F.A.B. (Armata Braziliană a Aerului), cercetători francezi, italieni, britanici sau brazilieni, misionari americani, căutători de aur și vânători. Oficiile guvernamentale au primit numeroase rapoarte despre ei, toți cei care i-au întâlnit afirmând că membrii acestui trib necunoscut au părut blond și ochii albaștri, ceea ce anulează teoria originii portugheze. Este evident faptul că puținii supraviețuitori ai expedițiilor nu puteau fi toți blonzi, tip somatic rarissim în Peninsula Iberică.

În 1979, specialiștii de la F.U.N.A.I. (Fundația Națională pentru Problemele Indienilor) au avut șansa de a intra pentru prima oară în contact direct cu acești indieni albi, în apropierea Râului Pixuma, situat la 700km de Brasilia. Tabăra expediției F.U.N.A.I. A fost timp de două zile gazda unui grup de peste o sută de indieni blonzi, femei, bărbați și copii, toți având ochii albaștri și pielea albă, fără podoabe sau tatuaje. Acest trib (numit de cercetători *pixuma)* vădea o indiscutabilă ascendență europidă, aparținând tipologic și fiziologic rasei Cro-Magnon – Chancelade – Brünn nordic, înarmați (atât bărbații, cât și femeile) cu arcuri, lănci și cuțite lungi de piatră

sau de os, splendid finisate, ciudații oaspeți au manifestat un interes deosebit pentru obiectele metalice. Membrii tribului nu au vădit nici un fel de ostilitate sau teamă, dar s-au comportat tot timpul cu o rezervă prudentă, refuzând orice tentativă de a fi studiați medical. Cercetătorii au avut un dublu șoc: primul, provocat de constituția atletică (talia medie de doi metri), pigmentația pielii, părul cârlionțat, blond-roșcat la bărbați și blond argintiu la femei, al doilea fiind limba vorbită de indienii pixuma, care nu se asemăna cu nici un alt dialect amazonian, amintind în schimb cele folosite și astăzi de triburile andine, urmașii incașilor. Prognatismul era tipic europid, femeile aveau sânii rotunzi, nu conici ca la populațiile amerindiene mongolide și, ceea ce a uimit mai mult, pe mânerele cuțitelor de piatră erau incizate simbolul Soarelui cu 16 raze și cel al Jaguarului.

După două zile, tribul a dispărut din jurul taberei tot atât de fantomatic cum apăruse. Dovezile existenței sale (filme și înregistrări) au ajuns la Brasilia și… nimeni n-a mai auzit vreodată de ele. În schimb, indienii blonzi au mai fost văzuți sporadic, până în septembrie 1982, de aproape trei sute de persoane. În anii 1983–1984, *pixuma* au dus un victorios război de guerilă împotriva unui puternic grup de garimpeiros („căutători de diamante”) care încercaseră să le invadeze teritoriul, iar în 1988, două triburi de indieni piei roșii nepacificate, în rândul

cărora luptau tinere femei albe și blonde (fapt remarcabil mai ales prin aceea că nici la pieile roșii din America de Sud, nici la cele din America de Nord nu se cunosc de-a lungul istoriei prea multe cazuri de femei-războinici, aceasta fiind o atribuție exclusiv masculină) au respins atacurile unor bande de mercenari ce căutau să ocupe zona cascadelor de pe Râul Xingu în numele unor concerne braziliene și internaționale interesate de minereurile uranifere din regiune.

Refuzul indienilor albi și al altor triburi de a se lăsa pacificate (mai precis de a fi închise în rezervații fără nici o sursă de existență în afara muncii de sclav pentru misiuni sau contoarele comerciale) este explicabil, ținând seama de ceea ce le-au adus contactele cu „lumea civilizată” în ultimele patru secole: mizerie, umilințe, boli și moarte. Căci masacrarea neîntreruptă a triburilor amazoniene (soldată, conform statisticilor oficiale, cu peste 1600000 de victime doar în secolul nostru) continuă și astăzi, sub patronajul binevoitor al S.I.P. (Serviciul pentru Protecția Indienilor), fondat cu câteva decenii în urmă de către legendarul general Rondon (unul dintre puținii comandanți militari care și-au încheiat campaniile fără liste de pierderi proprii și fără rapoarte despre nimicirea inamicului, transformat în prieten și aliat credincios), tocmai în scopul de a-i apăra pe indieni de abuzuri și samavolnicii!

Așa cum îi spunea un brazilian influent lui Lucien

Bodard: „Odinioară, indienii existau cel puțin ca dușmani. Acum nu mai sunt nici măcar asta. N-au rămas decât indieni-argumente, care devin foarte curând indieni-cadavre”. Bodard constata la rândul său: „Anatema a fost aruncată asupra ucigașilor – marii *señores* care vând sau cumpără terenurile și bogățiile junglei – chiar de către guvernul brazilian. Principalele capete de acuzare: genocid prin mitralieri și bombardamente aviatice, epidemii provocate prin dăruirea de rufe infectate cu bacili, distribuirea de alimente otrăvite, în special bomboane cu arsenic pentru copii. Astfel au fost lichidate triburi întregi, supraviețuitorii fiind supuși la torturi monstruoase sau vânduți ca sclavi. La acestea se mai adaugă jefuirea pământurilor, angajamente și contracte smulse prin forță sau sub influența alcoolului, prostituarea și torturarea femeilor. Aproape toate crimele prevăzute de Codul Penal brazilian au fost săvârșite, și asta datorită complicității S.I.P., transformat încetul cu încetul într-un instrument de nimicire a indienilor”. Într-adevăr, numai în cadrul anchetei din 1966–1967 (devenită necesară după ce un incendiu misterios izbucnit în Brasilia distrusese arhivele S.I.P.) s-a întocmit un dosar de 5000 de pagini (!) enumerând toate ororile comise de funcționarii S.I.P., dintre care 200 au fost demiși pentru participarea la genocid și 134 pentru omucidere, alți aproape 1000 fiind acuzați de violuri, torturi, complicitate la jafuri și abuzuri în

administrație. Anchetatorii au fost supuși la nenumărate încercări de șantaj și au primit 32 de amenințări cu moartea, urmate de 11 tentative de asasinat ale unor ucigași plătiți. Funcționarii S.I.P. Dați afară nu au fost însă și *inculpați,* astfel că, la următoarea anchetă ordonată de guvernul brazilian, numărul delictelor împotriva indienilor era de: 982 asasinate; 16 lichidări în masă; 27 cazuri de jefuire a pământurilor; 1142 vânzări sau închirieri de sclavi; 672 cazuri de tortură sau mutilare și peste 1900 de violuri declarate de victime... La începutul secolului trecut existau 4 milioane de indieni amazonieni; în 1970 rămăseseră 250000, în 1985 doar 120000, care au scăzut la 70000 în 1995.

Este oare surprinzător faptul că frații Villas-Boas au refuzat să conducă proiectata expediție care urma să-i contacteze „oficial“ pe indienii blonzi pentru a-i „civiliza”? De altfel, autoritățile nu s-au arătat prea dornice să insiste și uitarea i-a învăluit din nou pe ciudații *acurinis* și *pixuma.* Motivul acestei aparente lipse de interes nu este greu de ghicit: unul dintre principalele argumente în favoarea masacrării indienilor pentru a fi se fura pământurile a fost dintotdeauna „inferioritatea rasială a pieilor-roșii”. Or, această teorie atât de necesară „civilizatorilor” ce râvnesc ultimele terenuri amazoniene încă neocupate ar fi dificil de susținut în privința unor „indieni albi”. Așa cum declara un funcționar S.I.P.: „Mai bine să dispară, și problema se va rezolva de la sine...”. Mai

ales că până în anul 2030 se preconizează defrișarea în proporție de 90 a selvei braziliene, unul dintre plămânii verzi ai planetei, habitatul a zeci de mii de specii de viețuitoare și plante unice în lume și patria ultimilor indieni amazonieni…

Dar dovezi antropologice despre existența poporului viracochas nu se întâlnesc doar în America de Sud și Centrală. Debarcând în 1722 pe Insula Paștelui, exploratorul olandez Roggeveen a descoperit cu uimire, în afara impresionantelor statui (majoritatea lor în picioare pe vremea aceea) două grupuri distincte de populație: primii (cei mai numeroși) aparțineau rasei brune din Oceania, ceilalți (aparent o castă nobiliară) erau oameni albi foarte înalți, având părul și barba de culoare roșie și urechile prelungite în mod artificial prin atârnarea în lobii lor a unor cârlige grele, de 10–15 cm lungime, procedeu similar celui folosit de „orejones”, căpeteniile albe din imperiul incaș. Oseminte de tip europid au fost găsite de expediția Heyerdahl între anii 1955–1956 în insulele Paștelui, Pitcairn, Rapaiti, Raivaevae și Marchize, ba chiar, în Insula Paștelui și Arhipelagul Marchizelor se mai pot întâlni și astăzi mici grupuri cu caractere europide destul de pronunțate. Oameni cu pielea albă și părul roșu au fost semnalați succesiv de către Tasman, Cook și La Pérouse, de-a lungul lanțului de insule care face legătura între Peru și Tahiti, iar Cook menționa prezența unei întregi grupări polineziene cu pielea de

culoare deschisă și trăsături europene, pe care îi numea, datorită perfecțiunii lor fizice, „helenii mărilor australe”. Tradițiile acestor populații susțineau că strămoșii lor ar fi venit pe mare, dinspre Est, sub conducerea regelui-Soare, Kon-Tiki și a fiului său Rongo și se păstraseră atât de vii, încât Cook a fost primit cu brațele deschise, polinezienii considerându-l compatriotul lor Rongo, întors acasă după o călătorie care durase mai bine de un mileniu. Unde era însă faimoasa Pura („Partea de cer unde răsare soarele”), țara din care plecaseră navigatorii albi ai lui Kon-Tiki Viracocha?

După cum se pare, cele mai vechi urme lăsate de „fiii Soarelui” se pot întâlni pe platourile andine. Și este probabil că, dintre ele, cele mai impresionante rămân „fortărețele uriașilor”, Tiahuanaco și Sacsayhuaman.

Tiahuanaco este situată astăzi la circa 22km de malurile lacului Titicaca, la 3825m altitudine, acolo unde presiunea este de două ori mai mică decât la nivelul mării, oxigenul se rărește, iar turiștii nu pot purta obiecte mai grele de 5kg decât cu eforturi chinuitoare. La mică distanță de primele ziduri se află un portal dreptunghiular, cioplit dintr-un monolit de andezit gri-verzui cu greutatea de 10 tone, înălțimea de 2,73m, lățimea de 0,5m și lungimea de 3,84m. Pe frontonul său au fost dăltuite 48 de grupuri de figuri și simboluri așezate în casete pătrate, plasate succesiv pe trei rânduri, care flanchează

silueta centrală a unui personaj înaripat. În casete sunt în total 1107 sculpturi, printre care capete de oameni (inclusiv europide), pume, condori, siluete humanoide cu aripi și... toxodoni. În spatele „Porții Soarelui” începe orașul: dale de andezit și bazalt, cântărind câte 100 tone, formează o fundație peste care se ridică spre cer ziduri de apărare lungi de sute de metri, compuse din cuburi de până la 60 tone, cu suprafețe netede și îngrijit șlefuite, bastioane, statui în formă de coloană, turnuri și impozanta statuie monolitică, de 7,5m înălțime, a unui bărbat cu plete, barbă și trăsături inconfundabil europide. Peste tot, marile blocuri, prinse prin uriașe „șuruburi” de argint (după cronicile spaniole unele aveau până la 3 tone greutate) sau prin scoabe de aramă plasate atât în interior, cât și la exterior, sunt atât de bine îmbinate, încât între ele nu se poate introduce nici măcar lama unui cuțit. De sub pavajul străzilor (cuburi dure, cenușii) au fost scoase la iveală un fel de conducte dreptunghiulare, cu muchiile și colțurile rotunjite. Sunt executate dintr-o piatră albă care nu se întâlnește în regiune, au lungimea de 2m, pereții groși de 0,5m și diametrul interior tot de 0,5m. Se compun din două bucăți în formă de jgheab, așezate una peste alta, și sunt identice, de parcă ar fi ieșit de pe banda automată a unei uzine moderne. Unele blocuri din zidurile ce înconjurau cetatea sunt străbătute de canale în formă de „*L*“ sau „*T*“, săpate pe o față sau chiar înăuntrul lor și folosind probabil

la captarea apei de ploaie. Printre ciudățeniile de la Tiahuanaco, alături de statui cu fizionomii europide sau negride (ultimele având căști rotunde și amintind de faimoasele capete olmece), se numără și uriașele „fotolii” de bazalt din piața centrală, așezate pe platforme monolitice, de câte 8m înălțime.

În ultimii ani, săpăturile și studiile sponsorizate de Universitatea din Chicago au dus la constatarea că Tiahuanaco era un port (lacul Titicaca fiind, acum 10000 de ani, de circa 14000km², deci de două ori mai mare decât astăzi), se întindea pe 6km², avea peste 50000 locuitori permanenți și era împărțit în districte bine delimitate: o incintă centrală ocupată de familia regală, nobilime, preoții zeului Soare și o garnizoană de elită (incintă compusă din impozante palate, temple, grădini și sanctuare-labirint); un vast cartier comercial; o zonă în care erau concentrate atelierele producătoare de metal, arme, țesături, obiecte de artă, etc.; cartierele clasei de jos; zone cu destinație strict militară, adevărate baze și cazărmi pentru trupe; în sfârșit, zone administrative conținând imense depozite, silozuri și rezervoare de apă. Se remarcă atât asemănarea cu aranjamentul arhitectural al cetății Atlantis, rezultat din descrierea lui Platon, cât și o șocantă identitate de principii urbanistice cu cetățile miceniene Gla, Tirint și Micene, cu fortărețele Zimbabwe, Cerra Galan și Majes, ca și cu ansamblurile megalitice europene, toate concepute sub forma unor incinte concentrice în

jurul unui element ordonator principal (de obicei palatul regal sau un templu sacru, adesea al Soarelui).

De fapt, Tiahuanaco, situat în mijlocul așa-numitului „altiplano”, podiș enorm, împânzit de o rețea de irigație care îl făcea de zece ori mai fertil decât astăzi, era inima unui regat ce acoperea Bolivia, Peru, nordul Argentinei și nordul statului Chile. Armata acestui colos era formidabilă (soldații aveau săbii, lănci, scuturi și… căști rotunde, toate de bronz, caz unic în Americile precolumbiene!), iar regele poseda bogății atât de mari încât își putuse permite să placheze zidurile palatelor și templelor din incinta centrală, și chiar porțile orașului, cu dreptunghiuri de aur masiv, fixate în piatră cu piroane de aur (arheologii americani au găsit vârfurile a sute de asemenea piroane, adânc înfipte în blocurile de bazalt).

Una dintre cele mai impresionante descoperiri recente din zonă este piramida în șapte terase-trepte Acapano, cu înălțimea de 75m și baza de 217×200m, ascunsă sub ceea ce se credea că este un deal de pământ. Piramida Acapano a fost realizată din sute de mii de dale din piatră roșie, aduse din cariere situate la zeci de kilometri depărtare, iar vechimea ei pare să fie mai mare de 9000 de ani. Printre cele mai importante construcții se numără: Templul Soarelui (Kalasasaya), cu suprafața de 150×130m, Palatul Sarcofagului, cu suprafața de 75×60m, Palatul Celor

Zece Uși (Tuncu Punku), aparținând căpeteniei armatei (un viracocha) și având înălțimea de 20m și baza de 170m². Cuburile de bazalt și andezit, dalele enorme ale terasei-fundație și blocurile paralelipipedice ale unor ziduri exterioare ajung până la dimensiuni de 12×4m, cântăresc între 20 și 200 tone fiecare și provin din cariere situate la 50–150km depărtare. Toți specialiștii sunt de acord că transportul blocurilor de piatră necesare ridicării orașului ar fi astăzi aproape imposibil. Totuși, cu mii de ani în urmă, cineva le-a tăiat, fasonat, transportat și montat. Populația aymaras, care a trăit în zonă la începutul erei noastre nu știa nimic despre adevărații lui constructori. Dar se poate spune că Tiahuanaco, cu cei peste 50000 de locuitori ai săi a fost, în anii 8000–7000 î.e.n., cel mai mare și mai populat oraș din lume!

Sacsayhuaman (situată la „doar“ 3500m altitudine), deși relativ apropiată de Tiahuanaco relevă o altă concepție constructivă și urbanistică, mai asemănătoare celei adoptate ulterior de incași sau de aheeni. Cetatea ocupă mai multe platforme care urcă în trepte (ca la Machu Picchu) și sunt protejate fiecare de ziduri înalte de 18 m și lungi de 500–1000m, compuse din blocuri de câte 100–800 tone. Înăuntru, bastioane, palate (sau poate citadele) ruinate, străzi largi, piețe rotunde și pătrate, labirinturi de străduțe întortocheate ca niște capcane în vecinătatea zidurilor exterioare, cartiere de clădiri

în stil „pueblo“ din care n-au mai rămas decât pereții etc. Ca și la Tiahuanaco, există rețele de canalizare și rezervoare de apă subterane, dar aici nu au fost găsite statui. În schimb, la mai puțin de un kilometru distanță de cetate se află o dală enormă, având greutatea estimată la circa 20000 tone! A fost cioplită și desprinsă din munte, transportată până la locul unde este și rămâne cel mai mare monolit prelucrat de om, cunoscut până astăzi în lume (fiind de 10 ori mai greu decât faimoasa „Piatră a Sudului“ de la Baalbeck – Liban). Pe suprafețele sale au fost săpate scări mărginite de balustrade decorate cu motive în spirală. Uluitor este faptul că treptele sunt orientate invers, adică scara „urcă“ în jos, deci nu poate fi folosită. S-ar crede că blocul este răsturnat dacă pe laturile lui nu ar fi sculptate din loc în loc scobituri ce par „scaune“ și sunt plasate în poziția corectă, cu „spătarul” în sus. De altfel, acesta nu este singurul detaliu în aparență irațional: toți monoliții de la Sacsayhuaman au forme, mărimi și greutăți atât de diferite, încât ar exaspera orice statistician. Pare imposibil să se găsească două pietre la fel – unele sunt prismatice, altele trapezoidale, cubice, rotunjite, altele au 12 sau 20 de laturi, și până la 40 de colțuri! Este greu de crezut, chiar cu evidența înaintea ochilor, că o asemenea diversitate de blocuri au putut fi potrivite și îmbinate atât de perfect încât par lipite. Numai zidurile în terase, puse cap la cap, ar măsura câțiva kilometri. Unele blocuri de piatră au 9m

înălțime și 3m lățime, cântărind sute de tone. Cutremurele nu au reușit să le clintească în mii de ani – Sacsayhuaman pare făcută să înfrunte veșnicia.

Despre vârsta acestor două orașe – fortărețe nu se pot face nici măcar presupuneri. Gradul de eroziune al suprafețelor și stadiul avansat de ruină al unora dintre clădiri (contrastând cu perfecta conservare a altora și a statuilor spre exemplu) ar indica o vechime de 15–20 milenii. Dar, pe vremea aceea, civilizațiile amerindiene cunoscute astăzi nu se născuseră, populațiile locale (ca și cele din întreaga Americă de Sud de altfel) fiind la nivelul tehnologic și cultural al Paleoliticului timpuriu. O tulburătoare descoperire este, fără îndoială, reprezentarea inconfundabilă a unui toxodon pe zidul unei grădini regale din Tiahuanaco. Acest animal ierbivor lung de 2,70m a trăit în Pliocen și Pleistocen pe teritoriul care, astăzi, constituie Republica Argentina. Numai că toxodonul a dispărut prin anii 100000 î.e.n., deci cu zeci de milenii înainte de venirea primilor indieni în America, peste Strâmtoarea Bering…

Enigma privind modul de tăiere, extragere și ridicare din cariere, transportul și potrivirea pietrelor necesare zidurilor este totală. Cele mai diverse explicații au fost sugerate și respinse una după alta: munca sutelor de mii de sclavi (care nu existau), folosirea unor ferăstraie, scripeți, macarale și cabluri de un tip necunoscut (făcute în mod obligatoriu din mii de piese metalice, produse de uzine care nu

existau), unelte de fier sau oțel pierdute în cursul timpului (se știe că populațiile sud-americane nu cunoșteau decât prelucrarea metalelor neferoase) etc. Până în anii ’70, când antropologul peruan Francisco Aliaga a afirmat că deține secretul unui procedeu incaș, bazat pe o mixtură de ierburi peruane cu ajutorul cărora se pot dizolva cele mai dure roci.

El susținea că incașii sau populațiile anterioare lor au înmuiat pietrele, transportându-le sub formă de pastă la locul turnării – astfel, toate problemele erau rezolvate. Mai mult, Aliaga afirma că, analizând la microscop mostre de piatră, a observat în compoziția lor resturi de substanțe vegetale. Explicația antropologului peruan, dată la o reuniune științifică de la Lima, a fost primită cu entuziasm de arheologii dornici să rezolve o dată pentru totdeauna supărătoarele probleme legate de construcțiile megalitice (nimeni nu a observat pe moment că „rețeta de ierburi peruane” nu putea clarifica enigmele de la Stonehenge sau Baalbeck, decât în cazul în care incașii aveau firme ce exportau procedeul la scară internațională).

În scurtă vreme însă, vâlva s-a redus la un diapazon greu audibil, apoi ipoteza a fost acoperită cu o pudică uitare chiar de către cei mai fervenți susținători ai ei. Aceasta din mai multe motive: 1) Aliaga nu a dezvăluit „secretul soluției”; 2) „resturile de substanțe vegetale” erau de fapt urme rămase de la plante putrezite în cursul timpului (în proporție

foarte normală) și nicidecum dovada folosirii unui dizolvant în cantități masive; 3) monoliții de la Tiahuanaco și Sacsayhuaman nu prezentau un aspect care să sugereze *modelarea* lor din pastă, ci o evidentă *cioplire*; 4) blocurile de gresie și bazalt au stratificarea geologică nemodificată de o eventuală topire etc.

De altfel declarațiile lui Aliaga erau curioase de la bun început: „În vremurile străvechi incașii dizolvau pietrele cu acel amestec, le frământau și le modelau în concordanță cu forma dorită și necesitățile construcției". Aceasta înseamnă nu o simplă înmuiere a unor suprafețe pentru a „lipi" blocurile între ele, ci transformarea rocii în pastă și turnarea ei în cofraje, asemeni betonului. Or, se pune întrebarea, cum este posibil ca nici unul dintre arheologii care au admis această posibilitate să nu se fi gândit că ar fi fost o nebunie din partea incașilor să fi turnat pasta în zeci de mii de cofraje de forme și mărimi diferite, pentru a realiza blocurile de la Sacsayhuaman?! Ce fel de forme erau acelea cu zeci de laturi și colțuri? Cum puteau ele să reziste presiunii masei vâscoase fără să se desfacă? De unde scândurile necesare unor asemenea cofraje? Ce fel de cutie de lemn ar fi rezistat la 60, 100 sau 800 de tone de pastă densă, turnată în interior? Cum de nu se solidifica pasta în cursul transportului fără benzi rulante și betoniere rotitoare și câte sute de mii de oameni ar fi trebuit să o care încontinuu, într-o

permanentă goană, la 4000 m altitudine?! De ce nu au conceput constructorii fortărețelor mai curând forme-tip, standardizate, mici și ușor de manevrat, pentru a face „cărămizi” de gresie topită? De ce construcțiile incașe sunt realizate în general din pietre mici, cioplite de mână și nu turnate? Chiar presupunând că erau înmuiate numai anumite fețe la montare, cum s-au putut păstra laturile și unghiurile drepte?

Cum se aplica metoda turnării în cofraj la un bloc de 20000 tone?! *De ce nu se extindea această metodă Ut statui, statuete, obiecte de uz casnic din piatră etc.*? În sfârșit, de ce nici unul dintre arheologii care au susținut ipoteza lui Aliaga nu a luat în considerare faptul că gradul de eroziune al suprafețelor și ruinarea unor clădiri certifică ridicarea cetăților într-o epocă anterioară cu mii de ani fondării imperiului incaș?!

Teorii recente, bazate în principal pe interpretarea unor afirmații făcute de câteva căpetenii incașe în perioada Conquistei, atribuie fortăreața Sacsayhuaman („Cuibul șoimului”) unei inițiative a primilor regi din familia Inca. Aceștia ar fi ordonat construirea ei (în secolele XIV-XV e.n., deci în doar o sută de ani) spre a servi ca loc de refugiu pentru orășenii din Cuzco în cazul unei invazii, în acea perioadă de războaie aproape neîntrerupte. Și astfel, cetatea cu cele trei terase principale ale sale, cu fortificațiile și colosalul turn cilindric din mijloc, cu

blocurile de piatră totalizând zeci de milioane de tone, ar fi fost ridicată în câteva decenii, cu ajutorul unor simple pârghii de lemn și al unor butuci pe care se rostogoleau sau se târau monoliții… Greu de crezut. Este posibil ca incașii să fi adăugat sau completat unele clădiri, dar în privința structurilor principale, nu numai că ei nu dispuneau de tehnica necesară deplasării unor blocuri atât de mari, nu numai că, în secolele al XIV-lea și al XV-lea se aflau în plină expansiune teritorială (fiind ocupați să cucerească și să organizeze după sistemul propriu statele învecinate), dar eforturile lor se îndreptau spre construirea aproape simultană a zeci de fortărețe gen Machu Picchu, ceea ce ocupa probabil mai toți bărbații apți de muncă rămași disponibili după mobilizare. Ridicarea unei singure cetăți ca Sacsayhuaman ar fi însemnat renunțarea la o campanie sau la toate citadelele mai mici. În afară de aceasta, faptul că stilul arhitectural de la Sacsayhuaman este asemănător celui incaș nu implică imposibilitatea ca fortăreața să fi fost anterioară imperiului, iar constructorii Marelui Inca să se fi inspirat după planurile ei. De altfel, stadiul de conservare a pietrelor și zidurilor atestă o vechime considerabilă (deși, probabil, nu chiar atât de mare ca a orașului Tiahuanaco), majoritatea mărturiilor incașe menționând că „fiii Soarelui” au participat la proiectarea și ridicarea fortificațiilor efectiv și nu simbolic, cum s-ar fi întâmplat în secolul al XV-lea,

datorită numărului mic de „orejones” rămași în imperiu.

Viracochas erau o populație puțin numeroasă – caracteristică a speciei Cro-Magnon, prin contrast cu mongolizii. Este explicabil deci motivul pentru care răspândirea lor în grupuri mici pe un teritoriu imens, din Anzii peruvieni până la Yucatan, California și New Mexico la nord, Rio Negro în sud și Rio das Mortes – Rio Araguaia la vest a dus la o dispariție aproape totală. Nu poate decât să surprindă că și-au păstrat caracteristicile etnice și antropologice în mijlocul unor civilizații amerindiene puternice și înfloritoare (o dovadă în plus a faptului că acestea li se considerau datoare) până la venirea conquistadorilor. În ceea ce privește supraviețuirea în selva amazoniană, acolo superioritatea tehnică și culturală n-avea nici o valoare în fața formidabilei ostilități a mediului și a numărului infinit mai mare de triburi indiene care li se opuneau. Adaptarea „fiilor Soarelui” la condițiile de selvă (chiar dacă a necesitat concesii făcute nivelului de civilizație) rămâne una dintre cele mai remarcabile performanțe ale acestui popor.

În secolul trecut, marele savant și explorator german Alexander von Humboldt descoperea, în cursul expediției sale din America de Sud (1799–1804), la indienii din zonele Rio Negro, Orinoco și Guyana, cilindri mici de jad verde, translucid, foarte dur și sonor. Aceste obiecte, numite

„Cougnantainsecouima“ („Pietrele Amazoanelor”) aparținuseră unor triburi de femei luptătoare, albe și blonde, care, dotate cu arcuri lungi și cuțite-sabie de aramă sau bronz, băgaseră spaima în războinicii indieni. Cilindrii erau folosiți ca amulete de triburile amerindiene întâlnite de von Humboldt; li se atribuiau proprietăți curative și constituiau dovada vitejiei celor care le posedau, întrucât femeile luptătoare nu se predau niciodată, trebuind să fie ucise ca să li se ia armele și podoabele. Savantul german a observat că cilindrii aveau o gaură longitudinală și erau acoperiți cu o scriere pictografică gravată pe toată lungimea lor, scriere total necunoscută, ce părea „opera unei mari civilizații, de mult apuse” și pe care indienii secolului al XIX-lea nu știau s-o descifreze.

În aceeași expediție, von Humboldt descoperea în 1801, în Munții Encaramada, în selva de lângă orașul Caicara și în selva dintre Rio Casiquiare și Rio Orinoco (toate aflându-se pe actualul teritoriu al Venezuelei), stânci foarte înalte; numite de triburile locale „tepumerene” („pietrele pictate”), pe vârfurile cărora, în zone aproape inaccesibile sunt reprezentate Soarele, câteva constelații din Calea Lactee, jaguari, caimani, siluete umane în costume stranii, precum și desene indescifrabile, care par a constitui o scriere pictografică.

De altfel, descoperirile savantului german nu sunt singurele în cele două Americi. Pe platoul arid de la

Marcahuasi (Peru), la 3800 metri altitudine au fost găsite stânci sculptate în formă de lei cu coamă, cămile (deci animale care nu au trăit niciodată pe continentul american) și glyptodoni argentinieni. Această din urmă făptură, mamifer în ciuda aspectului dinosaurian, semăna cu un enorm tatu (1,5m înălțime și 3,3m lungime) având o cuirasă de până la 10 cm grosime și o bilă țepoasă în vârful cozii, ca la *Ankylosaurus*. Glyptodonul argentinian a trăit în Pliocen și Pleistocen și a dispărut în anii 15000 î.e.n., când, teoretic, nu exista nici o civilizație demnă de acest nume în America de Sud.

În 1928, expediția Doheny descoperea în nordul Statelor Unite, la ieșirea din faimosul Great Cannion, o vale laterală, adâncă, stearpă, complet lipsită de viață și numită de indienii din zonă „Hava supai" („Pereții pictați"). Impunătoarele faleze ce flanchează valea sunt literalmente acoperite cu desene vechi de peste 10000 de ani, reprezentând oameni la vânătoare de mamuți și bizoni, dar și tyrannosauri, stegosauri, iguanodoni, făpturi dispărute teoretic cu milioane de ani înainte de apariția omului. Culmea este că, în aceste desene, dinosaurii țin coada dreaptă, în aer, în loc s-o târască pe pământ ca reptilele – or, asemenea reprezentări au apărut în atlasele de paleontologie abia în ultimul deceniu, după ce teoria dinosaurilor cu sânge cald și foarte activi s-a impus definitiv. Surpriza cea mare o constituie însă peretele de la ieșirea de nord a văii, pe

care sunt reproduse un inconfundabil *Tyrannosaurus Rex* ridicat pe labele din spate și sprijinit în coadă, precum și harta Fluviului Amazon, cu toți afluenții săi, unii descoperiți abia după cel de-al doilea război mondial! Asemenea dovezi șocante s-au mai găsit doar lângă orașul mexican Acámbaro, unde au fost dezgropate numeroase statuete de lut, vechi de circa 15000 de ani; printre ele, cai, rinoceri (!), cămile și brachiosauri ai Erei Secundare…

Să fie toate acestea vestigii rămase de la grupurile viracochas, răspândite spre sudul și nordul continentului? Dacă nu, ce altă civilizație le-ar fi putut produce? Să fi fost „amazoanele” sud-americane urmașele unor grupuri de viracochas sau de supraviețuitori ai Atlantidei? Trebuie menționat faptul că, atât la viracochas cât și la atlanți, femeia era egală bărbatului și avea un important rol în viața politică, militară, economică și artistică, așa cum rezultă din toate mărturiile directe sau indirecte despre aceste popoare sau despre cele pe care le-au influențat ele. Prin contrast, la majoritatea populațiilor amerindiene de origine mongolidă, femeia era considerată inferioară, fiind marginalizată social.

Dar nu toți viracochas au rămas pe continent. De mai multe ori, grupuri – se pare numeroase, raportându-le la total – plecate de pe coasta peruană s-au avântat în necuprinsurile Pacificului, în cadrul acelei stranii diaspora, începută prin părăsirea

cetăților andine și continuată prin răspândirea în cele două Americi pe la începutul erei noastre. Iar una dintre escalele importante ale „fiilor Soarelui” a fost Insula Paștelui.

Descoperirile făcute în cursul timpului, dar mai ales cele ale expediției lui Thor Heyerdahl au dezvăluit tainele unei civilizații pascuane impresionante. După cum se știe, cele mai vechi urme ale primilor locuitori („urechile lungi”) datează de prin anii 400 e.n. Tradiția spune că flota lor a ancorat lângă coasta de est a insulei (la plaja Anakena) unde, mai târziu, viracochas au sculptat o splendidă sferă de piatră pe care au numit-o „Buricul de aur al insulei”.

„Fiii Soarelui” aduseseră cu ei cunoștințe avansate de astronomie, navigație, arhitectură, matematică, fizică și agricultură, scrierea „rongo-rongo”, cultul Soarelui, precum și o serie de plante specifice continentului sud-american, care nu puteau să treacă oceanul decât păstrate în locuri ferite de umezeală și salinitate: batata (cartoful dulce american), trestia de zahăr, trestia *Scirpus totora* și planta medicinală *Polygonum acuminatum* – ambele specii de apă dulce. De altfel, originea continentală a „urechilor-lungi” poate fi demonstrată și lingvistic, prin analiza celor trei denumiri ale insulei, preluate și traduse de polinezieni în limba lor:

1) *Te Pito o te Henua:* „Buricul pământului”, sau mai precis, „Buricul insulelor”. Aceasta este cea mai

veche denumire, explicată de Thor Heyerdahl prin faptul că insula (fiind cea mai apropiată de Peru) era considerată nu numai veriga de legătură cu patria de origine, ci chiar locul de la care se „trag” (simbolic) toate celelalte insule din Pacific (tradiția polineziană numind și ea „naștere” descoperirea unei insule).

2) Rapa-nui: „Rapa cea Mare” sau „Patria Mare”. Este un obicei comun tuturor popoarelor să numească prima lor patrie „Marea Patrie”, iar pe cea unde au emigrat „Mica Patrie” sau „Noua Patrie”, chiar dacă ea este mai mare decât cea originară. Viracochas nu s-au abătut de la regulă, botezând o insulă aflată mai la vest, *„Rapa-iti”,* adică *„Mica Patrie”.* Or, aceasta arată clar o deplasare de la est la vest, conformă cu mersul Soarelui.

3) *Mata-Kite-Rani:* „Ochiul (care) privește (spre) cer“ sau „Vama cerului”. Luat *ad literam* numele nu are nici un sens, dar dacă se ține seama de faptul că în polineziană „Rani“ nu înseamnă numai „cer”, ci simbolizează și patria originară a „urechilor lungi“ (regatul muntos al „regelui-Soare“ Kon-Tiki), problema ciudatei denumiri se clarifică. Insula Paștelui este avanpostul Polineziei spre America de Sud, un adevărat „ochi“ care „privește” pentru eternitate spre Peru. Este însă izbitor faptul că localitatea de pe coasta peruană care se găsește situată exact în fața Insulei Paștelui (și paralel cu Tiahuanaco) are denumirea veche de „Mata-Rani“ („Ochiul cerului”).

Polinezienii („urechile scurte”) au ajuns pe insulă între anii 1100–1200 e.n., iar războiul dintre ei și viracochas a început prin 1600 și s-a sfârșit între 1660 și 1700 prin înfrângerea și masacrarea celor din urmă. A urmat apoi perioada luptelor fratricide între familiile polineziene și a canibalismului, care a durat până în 1862, când insula a fost depopulată de un atac al vânătorilor de sclavi din Peru și de o catastrofală epidemie de vărsat de vânt, ce a redus numărul locuitorilor de la 2000 în anul 1800 la 111 în anii 1880–1900.

Contactele cu lumea din afară au fost următoarele:

— 1722: descoperirea insulei de către expediția olandezului Roggeveen;

— 1770: trimiși de viceregele Perului, spaniolii lui Don Felipe Gonzales de Haedo o iau în stăpânire „în numele regelui Spaniei” și… pleacă;

— 1771–1772: alte două expediții spaniole (venite tot din Peru) îi cartografiază coastele și teritoriul;

— 1774: vizita expediției engleze a căpitanului Cook;

— 1786: vizita expediției franceze a contelui de la Pérouse;

— 1804: vizita expediției rusului Liseanski;

— 1805: primul atac al unui vas nord american *(Nancy)* al vânătorilor de foci. Sunt capturați 30 de oameni (20 bărbați și 10 femei) dintre care nu se va mai întoarce nici unul;

— 1811: escala balenierei nord-americane *Pindos*.

Echipajul răpește, tortureează și ucide câteva femei tinere;

— 1817: vizita expediției ruse a amiralului von Kotzebue;

— 1820–1860: escale sporadice ale unor nave sud-americane;

— 1862: marele atac al convoiului de vase aparținând unor vânători de sclavi pentru minele de guano din Peru. Sunt uciși aproape 400 de oameni și capturați alți 1000 (inclusiv regele Maurata și familia sa), dintre care se vor întoarce peste un an doar 15 supraviețuitori, bolnavi de vărsat;

— 1863–1868: debarcarea și activitatea misionarului catolic Eugene Eyraux, ce distruge, în 1864, vestigii de neprețuit rămase de la viracochas, printre care majoritatea tăblițelor „rongo-rongo“ și câteva sute de statuete „păgâne”, dar creștinează întreaga populație, „operă de importanță capitală”, după cum o elogia Vaticanul;

— 1868: escala navei britanice *Topaz,* care va aduce apoi la British Museum splendida statuie pascuană „Bărbatul care sparge talazurile”;

— 1868–1870: stabilirea pe insulă a mai multor misionari catolici și a căpitanului Dutrou-Bornier;

— 1870: conflicte violente între susținătorii căpitanului și cei ai misiunii. Se reaprinde flacăra războiului civil. Până la urmă, misiunea și o parte din credincioși emigrează pe insula polineziană Mangareva, iar alți indigeni, conduși de aventurierul

alb Brander pleacă în Tahiti; numai 111 rămân pe insulă, cu Dutrou-Bornier, asasinat ulterior, în somn, de un polinezian invidios;

— 1871: escala navei rusești *Vitiaz,* care va aduce în Europa una dintre primele tăblițe „rongo-rongo“ recuperate;

— 1872: escala navei franceze *Flore,* având-ul la bord pe scriitorul Pierre Lotti, care a fost profund impresionat de vestigiile civilizației pascuane și de drama de pe această insulă; nava a îmbarcat un cap uriaș de piatră aflat astăzi la Muzeul Omului din Paris;

— 1875: escala navei chiliene *O'Higgins;*

— 1877: expediția solitară a francezului Adolphe Pinart;

— 1882: escala navei germane *Hyaena,* care colectează din ruinele de la Orongo o serie de obiecte de artă pentru muzeele din Berlin și Dresda;

— 1886: escala navei nord-americane *Mohican,* avându-l la bord pe arheologul A. Thomson, care studiază și apoi duce la Muzeul din Washington o statuie monolitică și câteva dale de piatră pictate cu motive pascuane specifice;

— 1888–1900: explorarea și anexarea insulei de către comandorul Don Policarpo Toro din Marina Statului Chile, care o transformă în pășune guvernamentală, destinată aprovizionării Marinei Militare cu carne de oaie. Sunt trimiși trei reprezentanți oficiali (guvernatorul, doctorul și

preotul) și o mică garnizoană;
— 1914: vizita expediției britanice a Katherinei Routledge;
— 1914: revolta pascuanilor conduși de Anata, preoteasă a cultului soarelui, pe care nici cuceritorii polinezieni, nici preoții catolici nu-l putuseră învinge. Chilienii îneacă revolta în sânge;
— 1934: vizita expediției franco-belgiene a lui A. Métraux și P. Lavachery;
— 1955–1956: marea expediție a lui Thor Heyerdahl;
— 1963: vizita expediției franceze a lui Francis Mazière;
— 1970–1992: vizite sporadice ale unor cercetători americani și europeni (printre care și Cousteau).

În 1964, pe Insula Paștelui existau 47000 oi, 1000 cai, 1000 vaci, 50 militari chilieni și… 1000 de indigeni care trăiau în satul Hangaroa, înconjurat cu sârmă ghimpată și aveau nevoie de autorizația specială a guvernatorului pentru a circula după ora 18 pe teritoriul propriei lor patrii. În anii ’80, cercetătorii europeni găseau situația prea puțin schimbată.

Istoria insulei între anii 400 și 1800 a fost sintetizată de Heyerdahl astfel: „Se disting trei perioade bine delimitate în enigmatica istorie a Insulei Paștelui. Mai întâi a existat un popor înzestrat cu o cultură specifică și cu o tehnică de construcție tipică incașilor (de fapt, exploratorul

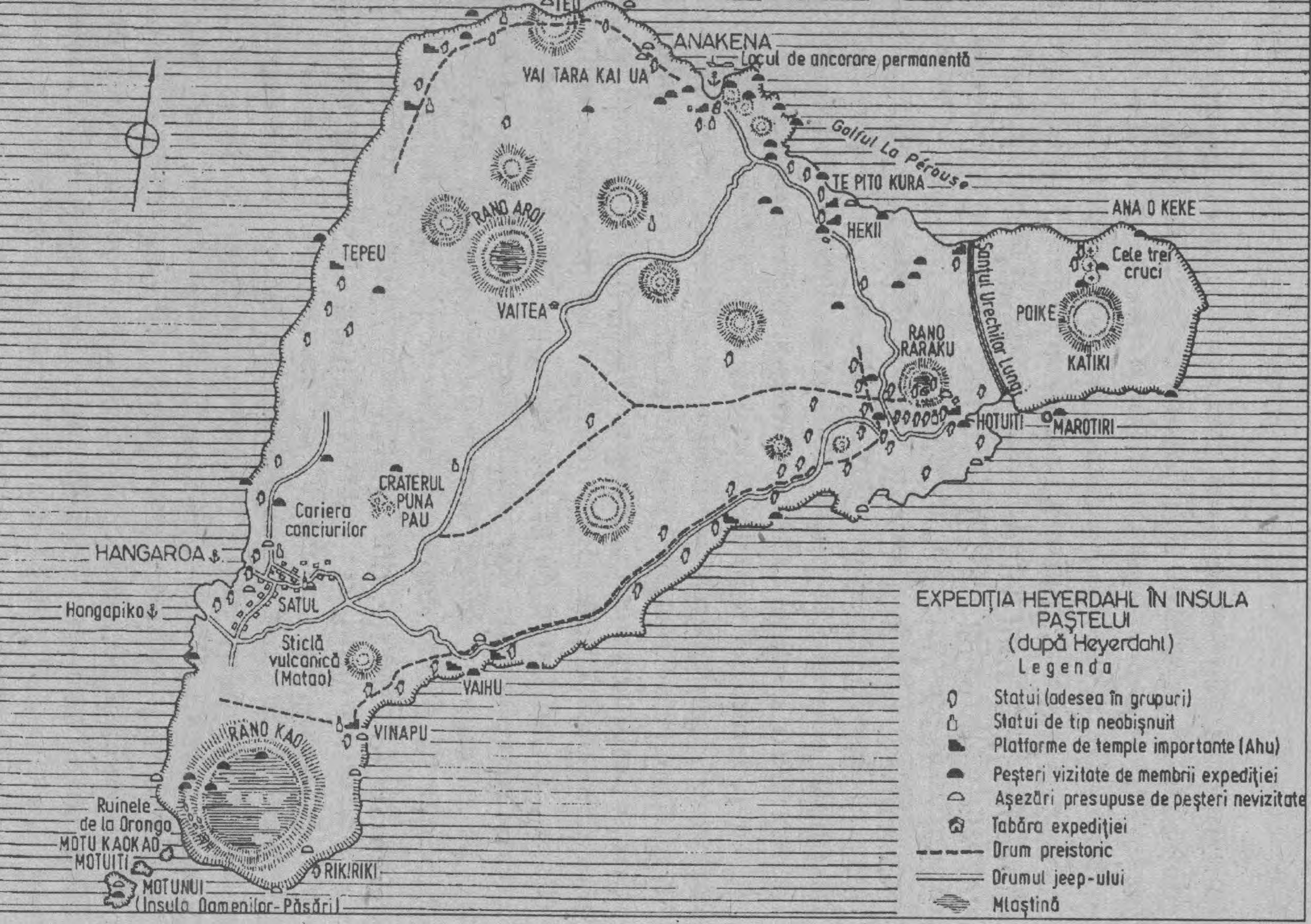
norvegian vorbește despre ceea ce au învățat incașii de la viracochas – n.a.), care a clădit monumente și construcții fără egal în istoria ulterioară a insulei. Blocuri uriașe de bazalt dur au fost tăiate ca niște felii de brânză și potrivite unele într-altele fără vreo crăpătură sau scobitură, adevărate fortărețe în formă de altar, cioplite pe alocuri în trepte, străjuind vreme îndelungată, cu zidurile lor înalte și armonios clădite, de jur-împrejurul insulei.

După aceea a urmat o epocă nouă. Structura clasică (în sensul asemănării cu Tiahuanaco și alte fortărețe sud-americane – n.a.) a acestor construcții a dispărut în bună parte, fie prin dărâmări, fie prin schimbările aduse. Noii meșteri au ridicat platforme înclinate, pardosite și proptite cu ziduri interioare. În vârful acestor edificii reclădite, care, adesea, deveneau și necropole, erau așezate statui uriașe cu chip omenesc.

Și deodată, în toiul acestui gigantic efort, totul s-a oprit pe neașteptate. Insula a fost bântuită de un val de războaie (început prin anul 1600 – n.a.), căzând pradă canibalismului, viața culturală s-a curmat brusc și, în același timp, a început ultima perioadă, cea tragică, a Insulei Paștelui. Nimeni n-a mai șlefuit lespezi mari de piatră, iar statuile au fost doborâte la pământ și pângărite (de obicei li se retezau capetele și li se făceau găuri în dreptul inimii, pentru a fi «ucise» în mod simbolic – n.a.). Bolovani și steiuri de stâncă au fost îngrămădite de-a lungul zidurilor *ahu*-urilor (edificiile construite de viracochas – n.a.) în

chip de monumente funerare, iar măreţele statui prăvălite au servit adesea drept boite improvizate pentru noi necropole. Era un lucru făcut de mântuială şi lipsit cu desăvârşire de orice pricepere tehnică” (Thor Heyerdahl, *Aku-Aku*).

Realizările „urechilor lungi” între anii 400–1200 e.n. Sunt aproape incredibile. O populaţie de 2000 de oameni a cioplit aproape 1000 de statui având între 2 şi 60 tone greutate (dintre ele, 600 aparţin celei de-a doua perioade de creaţie, fiind faimoşii uriaşi cu „pălării roşii” a căror fizionomie nu se poate întâlni în altă parte pe Terra, cu excepţia Insulelor Solomon). În acelaşi timp au fost construite 11 complexe fortificate sau *ahu*-uri (dintre care cele mai mari sunt ruinele de la Vinapu, Vaihu, Tepeu, Anakena, Hekii şi Hotuiti); un „sat sacru” ce îndeplinea de fapt rolul de observator astronomic (Orongo); o reţea de drumuri de-a lungul coastelor şi spre interiorul insulei (rămase în stare funcţională şi astăzi), precum şi uriaşul „Şanţ al lui Iko”, lucrare defensivă care separa peninsula Poike şi avea 4–5000m lungime, adâncimea de 4 m, lăţimea de 13 m, pereţii zidiţi (după ce, în prealabil, pământul fusese întărit prin ardere), iar malul dinspre Poike taluzat şi prevăzut cu un val de apărare. De asemenea, viracochas au descoperit o reţea de peşteri şi galerii subterane (fostele pungi şi canale de scurgere a lavei)

EXPEDIŢIA HEYERDAHL ÎN INSULA PAŞTELUI
(după Heyerdahl)
Legenda
Statui (adesea în grupuri)
Statui de tip neobişnuit
Platforme de temple importante (Ahu)
Peşteri vizitate de membrii expediţiei
Aşezări presupuse de peşteri nevizitate
Tabăra expediţiei
Drum preistoric
Drumul jeep-ului
Mlaştină
ANAKENA
Locul de ancorare permanentă
VAI TARA KAI UA
Golful La Pérouse
TE PITO KURA
HEKII
ANA O KEKE
Cele trei cruci
POIKE
KATIKI
Şanţul Urechilor Lungi
RANO RARAKU
HOTUITI
MAROTIRI
RANO AROI
TEPEU
VAITEA
CRATERUL PUNA PAU
Cariera conciurilor
HANGAROA
Hangapiko
SATUL
Sticlă vulcanică (Matao)
VAIHU
VINAPU
RANO KAO
Ruinele de la Orongo
MOTU KAOKAO
MOTUITI
MOTUNUI
(Insula Oamenilor-Păsări)
RIKIRIKI

pe care le-au amenajat și le-au mărit, transformându-le într-o adevărată fortăreață subpământeană, cu dimensiuni ce nu pot fi nici măcar bănuite. (Membrii expediției lui Heyerdahl au vizitat 45 de peșteri și aveau dovezi despre existența altor 20, dar presupuneau că băștinașii cunosc cel puțin 200, toate adăpostind sculpturi în piatră ori servind ca ascunzători și necropole.)

În privința *ahu*-urilor fortificate și a teraselor de zid, căpitanul Cook scria cu uimire că ele erau „alcătuite din blocuri mari de bazalt, cioplite și șlefuite cu atâta precizie, încât se îmbinau perfect, fără mortar, mai bine decât la cele mai frumoase clădiri din Anglia”. Trebuie remarcat faptul că toate construcțiile și statuile din prima perioadă de creație sunt realizate din bazalt negru sau tuf roșu, în vreme ce batalionul de uriași din a doua perioadă provine din carierele de piatră galben-cenușie de la Rano Raraku (unul dintre piscurile care au fost în trecut vulcani activi).

Statuile monolitice caracteristice primei perioade, cum ar fi cea roșie, decapitată, de la Vinapu sau uriașul de 10m înălțime de la Rano Raraku (ambele descoperite de expediția Heyerdahl) nu au nimic în comun cu cele 600 de gigantice torsuri umane, fără picioare, fără veșminte, cu mâinile împreunate pe pântece și cu figuri stilizate. Până la venirea lui Heyerdahl se credea că primele reprezintă un fenomen singular și spontan, iar populația inițială a

Insulei Paștelui nu a avut nici o legătură cu America de Sud, Asia sau Oceania. După ce au fost găsite zeci de statui îngropate în pământ, de factură asemănătoare cu cele de pe continentul sud-american, unele enigme au început să se clarifice. Thor Heyerdahl a fost întâiul care a intuit și reconstituit traseul urmat de constructorii de la Tiahuanaco și Sacsayhuaman; porniți spre Pacific, aceștia au colonizat succesiv insulele Paștelui, Pitcairn, Rapaiti, Raivaevae, Tahiti, Marchize și Hawaii, unde au lăsat dovezi certe ale trecerii lor (fortărețe, terase, necropole, statui, oseminte, sculpturi și obiecte foarte asemănătoare), transmițând de asemenea caracterele genetice europide unei părți a populației polineziene.

Faptul este istoric și indiscutabil. La Vinapu, câmpia pe care fusese găsită statuia-coloană decapitată, s-a dovedit a fi terasa de fundație a unui templu ruinat, cu suprafața de 130xl50m, dimensiuni comparabile (având în vedere întinderea teritoriului pascuan) cu cele ale marilor piramide mayașe. Uriașul de la Rano Raraku (un bărbat îngenuncheat, cu șezutul pe călcâie, odihnindu-și mâinile pe coapse și privind în zare), poartă o pelerină scurtă, cu deschizătură pătrată la gât și este aidoma statuilor îngenuncheate împrejurul capului bărbos, sculptat în tuf roșu, al regelui Kon-Tiki-Viracocha, care se află la Tiahuanaco. Chipul său nu seamănă cu fețele alungite excesiv ale armatei de piatră a „urechilor

lungi”, ci mai curând cu sculpturile din America de Sud și Centrală, aducând aminte și de uriașii Budha cioplıți de hinduși în defileele Hinducușului: bărbați așezați, cu mâinile pe genunchi, privind zarea într-o atitudine meditativă…

Spre vest, statui de acest tip au fost găsite în Arhipelagul Hawaii (uriași de 4–10m, cioplıți din bazalt negru și tuf roșu), iar în Peninsula Hivaoa (Marchize) s-au descoperit câteva statui în Valea Paumao, precum și complexul arhitectonic de la Oepon, cuprinzând terase și ziduri din lespezi masive de andezit, pe care au fost urcate sculpturi monolitice din bazalt (cea mai mare atingând 2,5m înălțime). Tot în grupul Marchizelor, pe Insula Nukuhiva (în Valea Taipi), Heyerdahl a găsit 11 statui cu chipuri grotești, datând probabil din anii 1300 e.n. Una dintre ele este un monstru cu două capete, singurul de acest gen din Pacific. Toate au fost cioplite din tuf roșu și așezate pe platforme de zidărie asemănătoare celor pascuane. Se remarcă faptul că populațiile ulterioare, majoritar polineziene, rezultate în urma amestecului cu grupuri asiatice, nu au mai ridicat niciodată asemenea monumente, care necesitau un considerabil consum de energie.

Pe Insula Pitcairn există ruine de terase, temple și sculpturi în stâncă și o statuie roșie de 1 m înălțime (trebuie amintit că răsculații de pe celebra navă britanică *Bounty,* ajunși aici în 1791 au găsit insula pustie și au aruncat în mare aproape toate statuile,

dărâmând totodată templele foștilor locuitori). În Insula Ponape, din grupul Carolinelor, la poalele vulcanului Talakale, se găsesc ruinele unei fortărețe ciclopice, ale cărei ziduri și terase sunt construite din blocuri de bazalt cu latura de 6 m și greutatea medie de 20 tone. Majoritatea provin din cariere situate la câțiva kilometri depărtare, iar unele dintre ele au fost ridicate la 20 m înălțime, ceea ce ar fi necesitat mijloace tehnice și un număr de oameni pe care nu-l putea furniza populația insulei (astăzi atingând aproape 1000 de locuitori). În Insulele Solomon există numeroase statui ce par copii de mici dimensiuni ale coloșilor de pe Insula Paștelui: aceleași torsuri cu mâinile încrucișate pe pântece, aceleași fizionomii aspre, aceleași conciuri de tuf roșu pe creștet…

Printre cele mai tulburătoare descoperiri făcute de expediția Heyerdahl în Insula Paștelui se numără un cap mare de piatră, care zăcea cu fața în jos, pe jumătate îngropat în pământul de la poalele vulcanului Rano Raraku. Când a fost scos la suprafață, arheologii nu și-au putut crede ochilor: fizionomia aparținea tipului de mulatru europo-negrid, caracteristic unora dintre sculpturile olmece. Buze groase, nas lătăreț, „pungi” mari sub ochi, expresie dură și impenetrabilă…

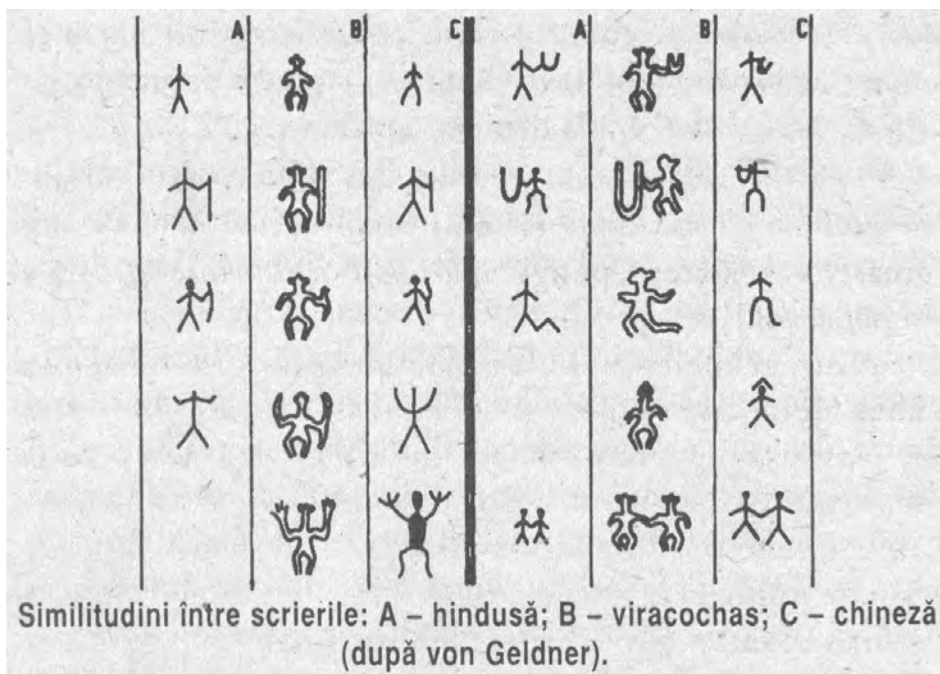
A urmat apoi dezvăluirea secretului peșterilor funerare și Thor Heyerdahl s-a pomenit cu sute de statuete și sculpturi în piatră, despre care nimeni nu bănuise că ar exista pe meleagurile pascuane.

Statuete pascuane (viracochas): A – *Moai Kava Kava*; B – *Tangata Manu*.

Printre ele se disting prin ciudățenie și frumusețe: trei capete de bărbați cu trăsături europene, cioplite împrejurul unei pietre rotunde, în așa fel încât părul unuia se contopește cu barba următorului, ca în basoreliefurile asiriene; un cap de asiatic, cu pometi proeminenți, ochi oblici și mustăți lungi și subțiri, după moda manciuriană; balene reprezentate în maniera civilizației Nazca (dar fără mâini antropomorfice și capete de om pe coadă); caimani și șerpi *culebra* din America de Sud; câini, lupi, homari, pinguini dintr-o specie antarctică; făpturi cu cocoașă, barbă de țap și zâmbet viclean, aducând cu satirii din mitologia greacă; feline ce puteau fi lei sau pume, dar în nici un caz jaguari.

Ulterior i-au fost aduse alte statui remarcabile: doi oameni-fregată ținând în mâinile lor împreunate o pisică; o pasăre cu ciocul lung, plin de dinți ascuțiți, amintind de *Archaeopterix lithographica,* singura pasăre de pe Terra ce a avut *dinți,* dar care a dispărut în *Jurasic;* un bărbat cu picioarele depărtate, genunchii îndoiți și brațele ridicate deasupra capului, gata să lovească; pești legați cu frânghii, în stilul celor reprezentați pe ceramica incașă sau chiar preincașă; capete de femei aparținând speciei Cro-Magnon, ba chiar reproducând tipul somatic scandinav; un războinic cu pelerină de pene, călare pe o broască țestoasă, aidoma celor din basoreliefurile mayașe. Un interes deosebit a stârnit o sculptură singulară, reprezentând o balenă cu fălcile căscate,

Similitudini între scrierile: A – hindusă; B – viracochas; C – chineză (după von Geldner).

presărate cu dinți (deci o orca sau un cașalot), a cărei coadă se termina cu un craniu omenesc, în vreme ce spinarea purta o colibă de trestie în formă de corabie. Sub pântecele animalului erau cioplite șase sfere, iar de-a lungul flancurilor sale se distingeau dungi paralele de la care urca o scară ducând spre ușa pătrată a colibei de pe spinare. Asemenea motive artistice nu se întâlnesc decât într-un singur loc din lume: printre desenele uriașe de la Nazca și pe splendida ceramică antică de acolo. De altfel, Heyerdahl a primit și câteva ulcioare înalte de piatră, cu toarte rotunde, reproduse probabil după ceramica sud-americană, obiecte phalice similare celor găsite în Turcia, Irak, Egipt sau Israel, precum și zeci de

statuete ale unor bărbați cu fizionomii europide, însă având lobii urechilor prelungiți artificial, într-un mod similar zeilor din mitologia hindusă, statuete supranumite *„Moai-kava-kava“* („Oamenii cu urechi lungi”).

Populația albă de pe Insula Paștelui avea o scriere ideografică foarte complicată, prin care consemnase pe tăblițele *„rongo-rongo“* („lemnele care vorbesc”, cum le-au numit mai târziu polinezienii), istoria, legendele și cunoștințele dobândite în milenii de existență. Din nefericire, luptele dintre cele două populații, precum și cele ulterioare, dintre urmașii polinezienilor au dus la distrugerea unei părți din tăblițe, iar restul au fost arse în 1864 de către Eugene Eyraux, adevărat fiu spiritual al lui Torquemada. Într-un acces de demență fanatică, Eyraux a reeditat în plin secol al XIX-lea isprăvile Inchiziției, făcând să dispară în câteva zile istoria scrisă a unui întreg popor și nu s-a mulțumit cu atât, ci a pus să fie răsturnați puținii coloși de piatră rămași în picioare la Rano Raraku, probabil pentru a nu le mai vedea expresia disprețuitoare cu care îi urmăreau zelul de a șterge vestigiile lăsate de viracochas.

Astăzi nu mai există decât vreo două duzini de tăblițe *rongo-rongo* în muzeele lumii, și lingviștii încearcă zadarnic să le descifreze. Unele progrese au fost obținute după ce Thor Heyerdahl a intrat în posesia unui manuscris în care unul dintre băștinașii ce învățaseră să scrie în secolul al XIX-lea

consemnase traducerea parțială a ideogramelor în limba polineziană, cu caractere latine. Alt pas înainte l-a constituit descoperirea savantului vienez Robert Heine von Geldner, care a stabilit că o serie de semne pascuane corespund scrierii antice chineze, precum și celei hinduse (un număr de 10 ideograme fiind comune celor trei alfabete). Dar, cu toate eforturile cercetătorilor francezi, austrieci, norvegieni și ruși care studiază tăblițele pascuane de peste cinci decenii, scrierea *rongo-rongo* n-a putut fi descifrată satisfăcător, atât datorită faptului că traducerea dată de pascuani lui Heyerdahl este incompletă, cât și lipsei arhivei ce cuprindea, după unele estimări, peste 10000 de tăblițe. Cele rămase continuă să tacă și doar similitudinile cu vreo limbă cunoscută, vie sau moartă, le-ar putea dezlega taina – de aceea se acordă o deosebită importanță continuării cercetărilor pe drumul deschis de von Geldner.

Printre cele mai incredibile vestigii rămase de la „urechile lungi“ se numără cele 1000 de statui uriașe de pe Insula Paștelui, care n-a putut asigura niciodată hrana pentru mai mult de 2000 de oameni. Dacă procentul de populație masculină reprezenta 50 din total și se presupune că, dintre aceștia, jumătate aveau între 15 și 45 de ani, rezultă maximum 500 de oameni. Deci toți bărbații apți de muncă s-au ocupat exclusiv de cioplirea, transportarea și înălțarea statuilor. Desigur, la această cifră se poate adăuga una identică, a femeilor de aceeași vârstă, ceea ce ar

însemna că toată populația în putere a insulei, 1000 de oameni, ar fi lucrat exclusiv la statui, zilnic, 12 ore pe zi, timp de 800 de ani. Cine ar fi pescuit, cine ar fi cultivat câmpurile de batate și mai ales, *cine ar fi ridicat fortificațiile, terasele sau templele?!* Cine ar fi construit casele, plutele și corăbiile, *cine ar fi săpat „Șanțul lui Iko”*, cine ar fi produs unelte și veșminte, *cine ar fi amenajat complexul de peșteri, observatoarele sau rețeaua de drumuri a insulei?* Cei 1000 de copii, bătrâni și bolnavi rămași?! Dar nu este nevoie să se avanseze cu presupunerile până acolo. Rămânând la cifra inițială de 500 de bărbați, calculul este simplu: o statuie de mărime medie poate fi terminată, deplasată și ridicată în timp de un an de câteva sute de oameni, care muncesc fără întrerupere de la răsăritul la apusul soarelui. Așa să fie oare?

Primii europeni care au văzut coloșii, expediția lui Roggeveen, au fost atât de uluiți, încât au preferat să considere că statuile erau modelate din lut și umplute cu pietriș. Următorii, spaniolii lui Gonzales s-au dovedit mai circumspecți: au izbit cu sapele într-un colos. Piatra era atât de tare, încât au sărit scântei. Neputându-și explica misterul, spaniolii s-au gândit că, probabil, coloșii fuseseră cioppliți la fața locului, din stânci răspândite pe insulă (fără să-și dea seama că, oricum, steiurile respective ar fi trebuit ridicate, întrucât sub ele se construise platforma de zid a statuii). Cook și La Pérouse au fost mai realiști, înțelegând că statuile erau cioplite și aduse din

cariere situate în munții insulei, iar apoi ridicate pe platforme și (în cazul celor 600 de coloși din a doua perioadă de creație) „încoronate” cu mari conciuri de piatră roșie, cântărind între 1 și 30 de tone fiecare. Mijloacele necesare unei astfel de performanțe rămâneau un mister, întrucât indigenii sau strămoșii lor nu putuseră avea macaralele ori sistemele de pârghii și scripeți de care se foloseau europenii în secolul al XVIII-lea. Iar Cook era de părere că nici un sistem de macarale contemporan lui nu ar fi rezistat unor asemenea greutăți colosale (110 tone statuia și conciul de la Rano Raraku).

Primii cercetători ai secolului al XX-lea, Routledge și Métraux, au considerat că statuile erau cioplite din piatră moale, deci au fost ușor de realizat, însă recunoșteau că enigma transportului și a ridicării lor persistă (dacă ar fi încercat să repete experiența spaniolilor, duritatea lavei pietrificate le-ar fi zdruncinat ipotezele, fără îndoială). În anii 1955–1956, expediția Heyerdahl a întreprins cele mai serioase investigații efectuate până atunci în legătură cu uriașii de piatră. Urmărindu-și cu îndrăzneală principiul de a experimenta practic orice teorie pe care dorea să o susțină, cercetătorul norvegian a făcut ceea ce nimeni nu cutezase nici să viseze până atunci. A comandat indigenilor (mai precis urmașilor în linie directă ai unicului supraviețuitor al „urechilor lungi”, Ororoina) cioplirea, transportarea și ridicarea unei statui de

mărime medie, cerându-le totodată să nu folosească alte mijloace decât cele avute la dispoziție de strămoșii lor.

Cele trei experimente au decurs astfel:

1) *CIOPLIREA*. *Locul ales:* cariera de la Rano Raraku. *Desfășurare:* o echipă de 6 oameni a lucrat timp de 3 zile, de la răsăritul până la apusul soarelui. *Mijloacele folosite:* bucăți de piatră în formă de sâmbure de caisă (de fapt „dălțile“ rămase din vechime), burdufuri cu apă și bucăți de piatră ponce. *Metodă:* s-a trasat un dreptunghi de 5 m lungime, în care s-a schițat conturul statuii, săpându-se șanțuri paralele și îndepărtându-se apoi porțiunile dintre acestea. La intervale regulate, stânca era udată pentru ca praful și așchiile să nu-i stingherească pe cioplitori. Porțiunile terminate ale statuii erau netezite cu piatră ponce. Când „dălțile” de lavă vulcanică se toceau, erau sparte în două și ascuțite prin lovire. *Rezultate:* la sfârșitul celei de-a treia zi, torsul, chipul, mâinile și degetele uriașului fuseseră abia conturate (săpate la o adâncime de câțiva centimetri, dar nu degajate). Lucrul a fost întrerupt din cauza extenuării echipei. Pascuanii susțineau însă că strămoșii lor, obișnuiți cu această muncă, o puteau continua săptămâni întregi. *Concluziile expediției Heyerdahl:* două echipe a 6 oameni fiecare ar fi reușit să termine statuia într-un an dacă lucrau în schimburi, fără întrerupere, zi de zi. *Comentarii:* este puțin probabil ca „urechile lungi”, oricât de

deprinși ar fi fost cu un asemenea mod de lucru, să poată susține ritmul timp de 12 luni fără oprire. Este și mai puțin probabil ca aceasta să fi fost ocupația și scopul vieții pascuanilor timp de 800 de ani, zi de zi, generație după generație. Apoi, o parte dintre statui erau abandonate la jumătate din „motive tehnice” (crăpături în stâncă, incluziuni de granit sau bazalt, prea dure pentru a fi cioplite etc.) și trebuiau începute altele. În sfârșit, erau necesari destui oameni care să proptească statuile cu grămezi de pietre pentru a nu se prăbuși peste cioplitori în timpul lucrului (uriașii erau sculptați în poziție orizontală, începând de la suprafață și continuând în adâncime, până se ajungea să rămână suspendați pe o creastă subțire de piatră care făcea legătura între munte și spinarea lor). Rezultă că, în loc de 12 oameni, echipa trebuia să cuprindă în medie 30 de lucrători pentru o statuie de 5 m înălțime. Iar dacă se adaugă și sculptarea conciului aferent, echipa atingea 50 de oameni.

2) *TRANSPORTAREA*. *Locul ales:* câmpia plată a taberei de la Anakena. *Desfășurare:* o echipă de 180 de oameni a tras o statuie de 12 tone pe o distanță de 200m în 20 minute. *Mijloace folosite:* pârghii și o parâmă de navă, care s-a rupt și a trebuit să fie pusă în două. *Concluziile expediției Heyerdahl:* cu ajutorul tălpicilor de lemn (un fel de sănii în formă de *„Y“*, cu bare transversale) și al unor frânghii groase, pascuanii ar fi putut transporta și greutăți mai mari. *Comentarii:* Lemnul necesar săniilor și pârghiilor,

precum și coaja de copac din ale cărei fibre ar fi trebuit împletite frânghiile lipseau. (Asupra problemei lemnului în Insula Paștelui se va reveni ulterior.) Pentru o statuie cântărind 80 de tone ar fi nevoie, deci, de 1100 de oameni care s-o tragă și alți 100 care să îndepărteze obstacolele din calea ei, să o sprijine cu bârne și frânghii pe laterală etc. Aceeași echipă, totalizând *mai mult de jumătate din populația insulei,* trebuia să transporte ulterior conciul de 30 tone al respectivei statui. Și, pentru ca viracochas să nu se plictisească, acest conci era adus din partea opusă a insulei, de la cariera din craterul Puna Pau, situat la 11 kilometri depărtare! În plus, statuile nu erau târâte numai pe o câmpie plată, ci trebuiau să urce și să coboare dealuri, râpe etc.

3) *RIDICAREA STATUII ȘI A CONCIULUI. Locul ales:* tabăra de la Anakena. *Desfășurare:* o echipă de 11 oameni a ridicat o statuie de 30 tone în 18 zile. *Mijloace folosite:* 3 bârne rotunde, din lemn de stejar, cu diametrul de 15cm, frânghii și grămezi de pietre. *Metodă:* statuia a fost săltată cu ajutorul grinzilor, puțin câte puțin și sub ea s-au introdus pietre. Treptat, colosul a ajuns să stea pe o movilă tot mai înaltă, ancorat bine cu frânghii. În cele din urmă a lunecat, așezându-se în picioare pe platforma ce-i fusese destinată. *Concluzia expediției Heyerdahl: Quod erat demonstrandum! Comentarii:* pentru ridicarea unei statui în poziție verticală, această metodă este valabilă, deși însuși Heyerdahl

Insula Paștelui – Statuie cu conci, așezată pe platformă

recunoștea că ea comportă riscuri foarte mari, oricând putându-se întâmpla accidente. Dar cum au fost suite statuile pe terasele templelor? Cum au fost așezate conciurile pe capetele statuilor? Unica soluție ar fi fost înconjurarea completă a coloșilor cu pietre și construirea unui al doilea turn de bolovani, pe care să fie urcat conciul, pentru a fi împins apoi pe capul statuii respective. Însă stabilitatea precară a acestor movile de piatră nu îngăduia o asemenea echilibristică, iar macaralele lipseau, ca și grinzile rezistente.

Însumând rezultatele experimentului, se pot constata următoarele: pentru sculptarea, transportarea și ridicarea unei singure statui (și a conciului său) erau necesare 12–24 luni (în funcție de mărime) și 100–1200 de oameni. Or, aceasta înseamnă că perioada celor 800 de ani nu ajunge nici măcar pentru terminarea statuilor, cu atât mai puțin pentru toate realizările vechilor pascuani. Chiar un răstimp dublu ar fi fost insuficient: este imposibil să ne închipuim un popor care număra 2000 de oameni muncind zi de zi, generație după generație, secole de-a rândul, numai pentru a ridica o pădure de uriași împietriți. Viracochas nu au fost niște sclavi abrutizați, niște roboți executând o muncă de serie ci, în primul rând, creatori de frumos. Sculpturile din peșterile funerare, preocuparea de a-și perfecționa și înnoi stilul arhitectonic și sculptural o atestă cu prisosință. Cei 600 de coloși aveau pupile de piatră

albă și priveau undeva în zare, spre oceanul nemărginit, și nu spre interiorul insulei: mărturie a viselor și dorinței de cunoaștere ale celor care i-au desprins din trupul muntelui. Expediția Heyerdahl nu a aflat acest lucru, descoperit 24 de ani mai târziu de cineastul francez Patrice Bérard, autorul unui faimos film despre Insula Paștelui, prezentat pentru prima oară în 1980, la „Muzeul Omului“ din Paris. Or, frumosul, arta adevărată, izvorâtă din dezlănțuirea cutezătoare a geniului uman, nu se poate ivi acolo unde omul nu creează liber, pentru sine și semenii săi. Constrânși să respecte niște cerințe absurde, viracochas ar fi devenit meșteșugari și nu artiști. Ei nu au ridicat aceste monumente pentru gloria efemeră a vreunui rege (doar polinezienii le-au folosit ulterior ca necropole rezervate căpeteniilor), și nici pentru a servi ca lăcașuri de cult (cu toate că acolo se oficiau ceremoniile legate de cultul Soarelui). Scopul real al împlântării oștirii de uriași împietriți în coastele insulei îi scapă omului modern tocmai pentru că nu știe aproape nimic despre „urechile lungi”. Un lucru este cert: ori populația insulei era de zece ori mai numeroasă (ceea ce ar fi fost absolut imposibil), ori viracochas au locuit insula milenii și nu secole (fapt neconfirmat de descoperirile arheologice de până acum), ori ei dispuneau de mijloace cu care puteau ciopli, transporta și ridica imense mase de piatră, mai repede și mai ușor decât ne putem închipui astăzi.

Se cuvine menționată aici o problemă care a revenit adesea în presa de la începutul anilor ’80. Știri apărute la rubricile de senzație anunțau dezlegarea unuia dintre misterele pascuane: lipsa copacilor. Se afirma că Insula Paștelui a avut inițial o floră „deosebit de bogată”, inclusiv „păduri de arbori *Toro Miro”;* dar, „în secolul al XVII-lea, au fost aduse aici capre și oi care, înmulțindu-se peste măsură, au devorat întreaga vegetație”. Nu se știe exact cine a lansat prima oară această inepție, însă ea a fost reluată, fără a fi verificată în prealabil, de multe publicații (*Stern, Il Tempo, New York Times),* precum și de câteva agenții de presă *(France Press, United Press Internațional etc.).* Confuzia provenea probabil de la comunicarea Universității din Göteborg, care anunța că reușise să crească, din semințele aduse în 1956 de Heyerdahl, câteva exemplare de *Sophora Toro Miro.* Grădina Botanică din acest oraș încredințase trei butași cineastului francez Christian Zuber (realizatorul a numeroase filme de popularizare a științei), pentru a fi duși în Insula Paștelui, într-o încercare de a reface echilibrul ecologic al acestui petic de pământ aproape lipsit de vegetație.

Interesant de remarcat, nimeni nu s-a ostenit să verifice dacă explicația dispariției copacilor, inserată o dată cu anunțul Universității, era corectă sau nu. În primul rând, insula nu avea nici un fel de oi sau capre (necunoscute polinezienilor) în 1722, când au

descoperit-o olandezii. Roggeveen consemna că singurele animale domestice erau găinile, iar ca mamifere nu se întâlneau decât șobolanii. În 1786, La Pérouse a debarcat oi, capre și porci pe insulă, însă ele au fost mâncate de indigeni înainte de a apuca să se înmulțească. De-abia la sfârșitul secolului al XIX-lea, o dată cu anexarea la statul Chile, teritoriul pascuan a fost transformat în pășune pentru oi, dar crângurile de *Toro Miro* dispăruseră de mult. În sfârșit, nu se poate ști cu precizie ce anume se întâmpla în Insula Paștelui în secolul al XVII-lea, pentru simplul motiv că ea a fost descoperită în secolul al XVIII-lea!

Mai uimitor este însă faptul că după aceste știri au apărut teorii conform cărora piatra necesară statuilor și construcțiilor de pe insulă a fost transportată de pe coastele munților cu ajutorul grinzilor cioplite din trunchiurile copacilor. O asemenea încercare de a elucida cu orice preț o enigmă este total lipsită de spirit științific și chiar de logică. Misterele Terrei nu pot fi eludate sau trecute sub tăcere, iar metoda de a le găsi explicații forțate, vădit deficitare, nu aduce nimănui vreun folos. O enigmă ce nu poate fi dezlegată astăzi va deveni, poate, o simplă informație în manualele școlare ale deceniului următor, dar o afirmație științifică nu se face doar pentru o zi sau un sezon. În Insula Paștelui au existat crânguri de *Hibiscus* și *Toro Miro:* olandezii și spaniolii le-au văzut. Însă arbuștii acestor specii sunt mici și au

trunchiuri subțiri; în sfârșit, ei cresc în pâlcuri rare și nicidecum în păduri. Nu au fost găsite nicăieri în insule urmele unei jungle tropicale. În ceea ce privește întrebuințarea, copacii erau folosiți doar pentru unelte, foc și sculpturi în lemn. Imaginea unei statui de 60 tone transportată și ridicată cu ajutorul unor bârne de 10–20 cm diametru este de-a dreptul hilară, mai ales că, oricât de gros ar fi fost un astfel de trunchi, lemnul său rămâne o esență moale și nu poate rezista nici măcar la câteva sute de kilograme greutate.

Se pare deci că va trebui să mai așteptăm până la clarificarea tuturor enigmelor Insulei Paștelui. Thor Heyerdahl a aflat într-un an mai multe decât se consemnaseră în ultimele două secole despre aceste locuri; însă nici el nu a putut să-i facă pe uriașii de piatră să vorbească. Mute rămân și tăblițele *rongo-rongo*. Datarea statuilor și a construcțiilor este pur deductivă, atribuindu-li-se vârsta osemintelor și a rămășițelor de lemn ars găsite în apropiere și analizate prin metoda C_{14}. Piatra însă, fiind materie anorganică, nu poate fi datată nici măcar aproximativ. Cele mai vechi urme organice (un foc de lângă „Șanțul lui Iko”) provin din anul 400 e.n. Dar expediția Heyerdahl nu a putut efectua săpături în toată insula și la o adâncime prea mare. Nu a reușit să exploreze nici o zecime din complexul subteran, nici să caute sub terasele *ahu*-urilor. Iar de la plecarea vasului norvegian nu s-au mai întreprins

decât cercetări sporadice, neatingând anvergura celor din 1955–1956, deși descoperirile de atunci ar fi trebuit să stârnească interesul lumii științifice.

„Mata Kite Rani“ își păstrează mai departe tainele, străjuite de sutele de coloși, tot atât de impenetrabili ca pe vremea când i-a văzut Roggeveen. Cea mai mare dintre statuile terminate are 80 de tone greutate, 23m înălțime și un conci de 30 tone, iar din cariera de la Rano Raraku au fost extrași peste 500000m^3 de piatră. Și aceasta este numai una dintre carierele de pe insulă…

La Simpozionul de Arheometrie, ținut în vara anului 1980 la Laboratorul Național Brookhaven (S.U.A.), cercetătorul Joseph Davidovits de la Geopolymer Institute (Saint Quentin - Franța) a prezentat o comunicare despre procedeul de realizare a unor construcții megalitice prin înmuierea pietrei. După teoria sa, statuile pascuane, fortărețele incașe, sculpturile olmece, sanctuarul de la Stonehenge etc. Fuseseră realizate prin topirea unor mase imense de rocă sau folosirea unui amestec de argilă, apă, nisip și reactivi minerali. Materialul vâscos astfel obținut era turnat în forme și copt la temperaturi moderate (200° Celsius), căpătând ulterior o duritate și o rezistență ieșite din comun. Ca argumente, Davidovits prezenta rezultatele unor experiențe de laborator, în cursul cărora se dovedise că reactivii minerali alcalini (cum ar fi spre exemplu oxalații) pot dizolva piatra. Or, probe recoltate de pe suprafața

unei statui pascuane și a „Porții Soarelui” de la Tiahuanaco conțineau urme de acizi oxalici. De asemenea, o analiză chimică a acestor probe sugerase ideea că structura moleculară a pietrei fusese schimbată, ca și cum exteriorul rocii ar fi trecut printr-o stare fluidă. Se mai amintea și faptul că tribul de indieni Huanka din America de Sud cunoaște metoda de a înmuia suprafețele pietrelor cu ajutorul unui acid oxalic obținut din frunze de rubarbă *(Rheum officinale)*.

Însă, după cum spunea specialistul E. V. Sayre, de la Departamentul Chimie al Laboratorului din Brookhaven: „Teoria lui Davidovits este interesantă, dar i se pot aduce multe contraargumente“ (*OMNI*, septembrie 1982). Ceea ce nu amintea cercetătorul din Saint Quentin este faptul că acidul oxalic se poate obține și din alte plante decât rubarba (care, de altfel, nici nu crește în Insula Paștelui). Or, urme ale acestui reactiv se găsesc în multe locuri din lume, în munți, pe platouri stâncoase, în râpe, oriunde cresc asemenea plante. Prin ciclul natural, frunzele lor se usucă și cad la pământ, putrezind sau dizolvându-se în apa de ploaie; cu timpul, stânca de sub ele este impregnată cu o cantitate oarecare de acid. Faptul că indienii Huanka au remarcat acest lucru și se folosesc de el nu este de mirare, căci popoarele „netehnologice“ au un foarte ascuțit spirit de observație în ceea ce privește fenomenele naturale. Teoretic, nimic nu i-ar fi împiedicat pe viracochas sau

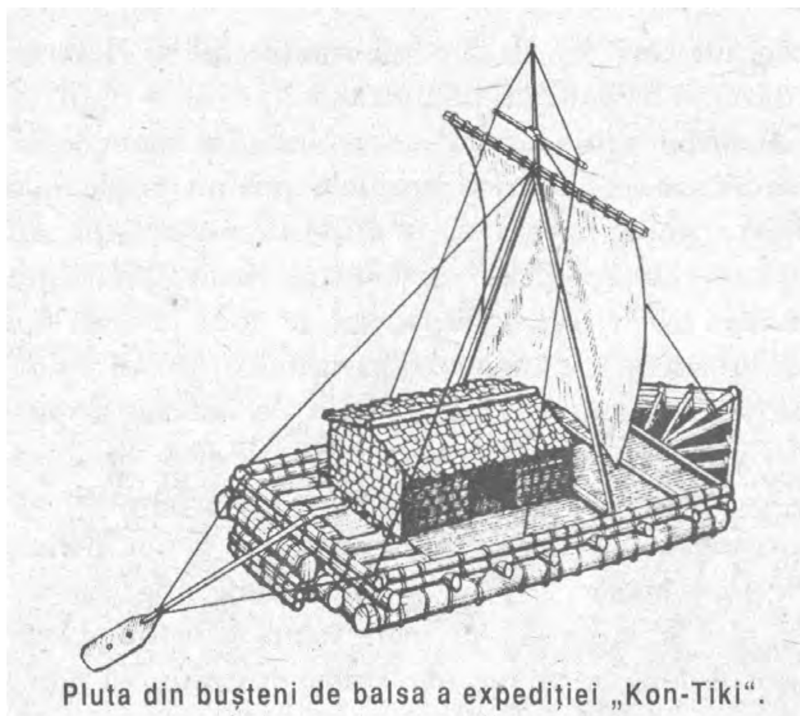
pe incași să facă aceeași descoperire. Dar a susține că blocurile de sute de tone din Tiahuanaco, Sacsayhuaman și Cerra Galian, statuile olmece și pascuane ori monoliții de la Stonehenge, Ollantaytambo sau Baalbek au fost realizați prin turnarea unei mase de rocă topită în cofraje de lemn în care să se poată introduce 80 sau 800 de tone de material vâscos este absurd. Apoi, forma cofrajelor nu putea asigura modelul detaliilor exterioare ale statuilor (ochi, gură, nas, urechi, căști, mâini etc.) și, respectiv, modelul unor blocuri de 10–24 de fețe cum sunt cele de la Sacsayhuaman. Constatarea că piatra din care a fost cioplită „Poarta Soarelui” a fost cândva în stare vâscoasă nu reprezintă nimic: majoritatea stâncilor de pe Terra erau, cu miliarde de ani în urmă, materie fluidă și fierbinte! Urme de acid oxalic se pot găsi în multe stânci neprelucrate din Anzi și alte masive muntoase din lume; rezultă oare că munții au fost modelați de strămoșii omului?!

Ar fi greu de explicat cum puteau pascuanii să „pună la copt” o statuie de 60–80 tone! Este de neînțeles de ce tradițiile nici unui popor străvechi din Europa, Asia, Africa, Oceania și cele două Americi (adică tocmai continentele unde s-au găsit uriașe construcții și sculpturi megalitice) nu păstrează vreo informație despre acest procedeu. Cum se poate ca fortăreața Machu Picchu să fie construită din blocuri dreptunghiulare de bazalt, cu forme și dimensiuni regulate și, în mod evident, *tăiate* de incași din

carierele apropiate, iar Sacsayhuaman să fi fost realizată, de către aceeași incași, prin „modelarea și coacerea” unor blocuri de sute de tone?! *Însă cele mai importante contraargumente le reprezintă tocmai carierele și aspectul blocurilor respective*. În cazul statuilor olmece și pascuane, al dalelor terasei de la Baalbek, al pilonilor sanctuarului de la Stonehenge, ai monoliților fortărețelor incașe și preincașe, peste tot a fost identificat locul din care *s-au extras și cioplit* blocurile folosite. Expediția Heyerdahl a reconstituit traseul urmat de statuile pascuane de la Rano Raraku până la *ahu*-uri, încă din 1956. Și iată că în anii 1970–1980 apar două teorii „științifice”, care nu iau în seamă dovezile și descoperirile făcute de-a lungul câtorva secole și nu constată evidența: blocurile de piatră ale construcțiilor megalitice prezintă urme de *tăiere* și nu de *turnare*! Pentru că, uluitor, teoria lui Davidovits reia, după aproape un deceniu, faimoasa „explicație” a peruanului Francisco Aliaga, demonstrată ca total nefondată la scurt timp după apariție. Iar lumea științifică acordă credit acestui „remake“ pastișat doar pentru că el satisface nevoia de a găsi soluții cu orice preț, chiar în ciuda logicii, la o problemă care desfide încercări de a o rezolva vechi de peste un secol…

O adevărată revelație a constituit-o și faptul că viracochas cunoșteau și construiau o multitudine de ambarcațiuni: plute, corăbii, luntre, realizate din trestie și având o velatură complicată. Totul a început

când, pe pieptul unuia dintre coloșii de la Rano Raraku, s-a descoperit săpată o corabie de trestie cu trei catarge și numeroase pânze, ce remorchează o mare broască țestoasă. Se știa încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea că, după tradițiile pascuane, „urechile lungi” foloseau două tipuri principale de nave oceanice: *a)* corăbii cu carena fusiformă, prova înaltă, în formă de gât de lebădă și pupa aproape la fel de înaltă dar despicată la mijloc ca o coadă de rândunică, având 2 sau 3 punți, 3–4 catarge și un echipaj de aproape 400 de oameni (acest gen de vase se aseamănă cu cele pictate pe ceramica incașă, în mormintele egiptene și chiar cu drakkarele vikingilor); *b)* un fel de plute uriașe, joase, nepuntate,

Pluta din bușteni de balsa a expediției „Kon-Tiki“.

dar prevăzute cu 1–2 catarge și care puteau lua până la 20 tone încărcătură. Povestitorii susțineau că ambele tipuri erau construite din mănunchiuri mari de trestie și aveau pânze pătrate, făcute în cele mai multe cazuri din trestii ușoare, împletite perpendicular sau cusute vertical. Dar europenii nu văzuseră astfel de nave și, judecând după situația din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea (perioada a treia, de războaie canibalice), se părea că locuitorii insulei nu erau un popor de navigatori.

Nimeni nu bănuise măiestria la care ajunseseră viracochas în construcția de nave. Și iată că sub ochii membrilor expediției Heyerdahl au început să apară zeci de statuete reprezentând corăbii gen drakkar cu 1–3 catarge și plute ovale, rotunde sau pătrate, prevăzute cu un catarg. Apoi, pe trupurile uriașilor dezgropați și pe pereții carierelor au fost găsite numeroase imagini de plute și corăbii, sculptate în piatră. În sfârșit, picturi murale de o mare frumusețe, prezentând de asemenea două tipuri de nave au ieșit la iveală în cursul cercetării ruinelor de la Orongo. (Capacitatea de încărcare, plutire, rezistență la șoc și talazuri, precum și viteza de nebănuit a corăbiilor din trestie aveau să fie dovedite, două decenii mai târziu, de către expedițiile „*Ra*“ I și II, care, sub conducerea lui Heyerdahl, au traversat de două ori Atlanticul.)

Analizând atât modelele unor plute din lemn de balsa construite după descrieri spaniole privind vasele incașe (copiate după navele de transport

costier ale „fiilor Soarelui”), cât și modelele corăbiilor pascuane, specialiștii au constatat că viracochas dispuneau de două invenții care-i transformaseră în cei mai mari navigatori ai vremii. Prima o constituia sistemul de vele, extrem de judicios dispus și foarte complex, similar ca efect celui folosit de britanici la clipperele din secolul al XIX-lea (nave reprezentând apogeul artei constructorilor de corăbii cu pânze) și care permitea navigația și manevrele pe orice fel de vreme, lângă coaste, în larg, ca și în strâmtori, pe mare calmă și în timpul unui uragan. A doua era un ingenios sistem de cârmire cu ajutorul unui ansamblu de chile fixe și mobile, care sporea cu 40 eficiența guvernării navei în comparație cu o cârmă clasică. Interesant de remarcat, acest sistem de chile seamănă mai curând cu derivele submarinelor decât cu cârmele folosite de vasele de suprafață până în anii ’50… Cu nave de acest gen traversarea Pacificului nu dura mai mult de 3–4 luni, după cum a demonstrat expediția *„Kon Tiki“* în 1947, iar călătoriile spre Asia, Polinezia și Africa nu ar fi întâmpinat greutăți deosebite.

Diverși exploratori și cercetători, printre care Cook, La Pérouse, von Humbold, Heyerdahl, Bergier și von Däniken au observat succesiv un fapt ciudat: în Egipt, Peru, Insula Paștelui și Polinezia, zeul soarelui purta numele de „Ra“ și avea un rol deosebit de important în cadrul mitologiilor respective (ba chiar, în Peru și Insula Paștelui, reprezenta divinitatea

supremă). Ideea legăturilor dintre aceste popoare pare deci a se impune, o dovadă elocventă fiind descoperirile din Insula Rapaiti (Polinezia Centrală).

Ajuns în această insulă în 1956, Heyerdahl a inițiat ample săpături, ceea ce i-a permis stabilirea certă a faptului că viracochas populaseră și teritoriul ei. Numeroși exploratori, care văzuseră sau chiar vizitaseră Rapaiti de-a lungul timpului (după ce fusese descoperită de căpitanul Vancouver în 1791), au consemnat faptul că pe culmile sale se găsesc 13 fortificații ciudate, asemănătoare cu piramidele mexicane sau cu piramida egipteană de la Saqqarah. Într-adevăr, așa-numitele „castele” din insulă (dintre care cel mai impunător este Morongo Uta) se prezintă sub forma unei succesiuni de trunchiuri de piramidă din ce în ce mai mici, așezate unul peste altul. Stilul acesta de fortificație este tipic nu numai mayașilor și aztecilor, ci și incașilor (Machu Picchu), poporului viracochas (unele bastioane și ziduri de la Tiahuanaco și Sacsayhuaman, *ahu*-urile pascuane etc.), apașilor pueblo din sud-vestul Americii de Nord, sumerienilor (zigguratele), atlanților (după Platon), egiptenilor (a fost forma inițială a piramidelor, concepută de faimosul arhitect Im-Hotep), precum și, cu unele modificări, popoarelor Asiei (chinezi, hinduși, tibetani, indonezieni etc.). Avantajul militar al apărătorilor era acela că, în cazul în care etajul inferior cădea în mâinile dușmanului, etajele superioare (fără comunicație interioară între ele)

puteau rezista în continuare. Atacatorii se vedeau siliți să continue asaltul sub o ploaie de proiectile și, pe vremea când nu apăruseră armele de foc, cucerirea unei asemenea întărituri se solda cu pierderi foarte mari pentru trupele agresoare. Eficiența fortificațiilor de acest gen i-a impresionat pe cruciați în timpul campaniilor din Orient și pe spanioli în vremea cuceririi Americii de Sud și Centrale. (în plus, construcțiile în trepte sunt mai ușor de realizat, datorită faptului că fiecare etaj constituie o platformă – bază pentru cel superior, facilitând nu numai lucrul, dar și depozitarea materialelor și instalarea dispozitivelor cu care sunt ridicate acestea.)

Rând pe rând, Vancouver, Moerenhout, Caillot și Stokes remarcaseră marile ziduri și terase acoperite de vegetație tropicală, care făceau ca vârfurile dealurilor din Rapaiti să pară modelate de mâna omului. Dar nimeni nu s-a gândit să le decoperteze până la expediția Heyerdahl. Când Morongo Uta a fost curățat de plante și pământ iar zidurile de piatră brun-roșcată au strălucit în soare, arheologii și-au dat seama că aveau în față un sat fortificat, compus din șiruri de case construite pe terase suprapuse. Iată cum descria exploratorul norvegian ciudata așezare: „Un șanț uriaș, cu un zid înalt de apărare în partea satului (stilul «Șanțului lui Iko» din Insula Paștelui – n.a.), tăia calea oricărui năvălitor venit dintre miazăzi. Sute de mii de pietre de bazalt dur fuseseră aduse din fundul văii spre a susține terasele pe care

se aflau șirurile de case, pentru ca acestea să nu se prăbușească în prăpastie în timpul ploilor însoțite de furtuni sălbatice, care bântuie Insula Rapaiti. Blocurile (necioplite) erau potrivite unele într-altele fără urmă de mortar. Pe alocuri, prin ziduri trecea un canal de scurgere și pietre lunguiețe ieșeau în afară formând un fel de scări de la o terasă la alta. Erau cam 80 de case în satul de la Morongo Uta, înălțimea întregii construcții depășea 150m, iar latura de bază a terasei inferioare, pătrate, avea aproape 450m. Ne găseam așadar înaintea celei mai mari construcții descoperite în Polinezia. După socotelile lui Bill (arheologul dr. William Mulley, profesor la Universitatea din Wyoming – n.a.), numai Morongo Uta trebuie să fi numărat mai mulți locuitori decât întreaga insulă astăzi (278 de oameni în anul 1956 – n.a.).“

Pe insulă există 13 asemenea sate, toate situate pe culmi și legate între ele prin șiruri de case alcătuind un zid continuu, aidoma forturilor tip „creastă de cocoș” de la Port-Arthur, singurele care n-au putut fi cucerite de japonezi în timpul asediului din 1905. Terasele destinate agriculturii (prevăzute cu sisteme de irigație artificială), debarcaderele și crescătoriile de pește erau situate jos, în văi și pe țărmuri. Practic, pentru trupe lipsite de arme de foc și în special de artilerie, sistemul de fortificații din Rapaiti era de necucerit. Dar cine îl construise? Thor Heyerdahl susține că primii locuitori au fost un grup de „urechi

lungi“ pascuani, supraviețuitorii scăpați din masacrul final. Desigur, terasele, modul de îmbinare a pietrelor, faptul că vetrele sunt dreptunghiulare, iar temelia caselor rotundă, ca în Insula Paștelui, în loc să fie de tip polinezian (case dreptunghiulare și vetre rotunde), aduce argumente serioase în favoarea ipotezei sale. Mai mult, arheologii expediției au descoperit o încăpere-sarcofag, sculptată într-o stâncă de lângă Morongo Uta; înăuntru se află un basorelief de 1 m înălțime, reprezentând un bărbat cu brațele ridicate, identic unei sculpturi din peșterile pascuariane.

Este incontestabil faptul că „urechile lungi“ au populat Rapaiti, dar ei nu puteau veni doar din Insula Paștelui și în nici un caz abia în secolul al XVII-lea. În primul rând pentru că Vancouver a găsit fortărețele acoperite de pământ și vegetație în 1791, or, este imposibil ca în decursul unui singur secol viracochas să fi construit un complex arhitectonic de asemenea dimensiuni. Apoi, edificiile nu se puteau degrada într-atât și nu ar fi fost înghițite de junglă în numai câțiva ani! În sfârșit, dacă doar Morongo Uta adăpostea 3–400 de oameni, populația totală a insulei trebuia să fi atins peste 3000 de locuitori. Dar, supraviețuitorii celor 2000 de viracochas pascuani nu puteau fi prea numeroși după câteva decenii de război (1600–1700)…

Situația se prezintă oarecum similar în toate insulele polineziene unde s-au găsit urme ale

„urechilor lungi”. Este foarte probabil ca o parte din grupul pascuan să fi migrat spre vest în secolul al XVII-lea, în timpul războiului cu „urechile lungi”. Dar numărul de oameni era prea mic pentru a lăsa vestigiile descoperite în Pitcairn, Rapaiti, Raivaevae, Marchize și Hawaii. Ele se datorează probabil unor valuri anterioare venite și din Insula Paștelui (în sec. V-XV e.n.), dar mai ales de pe continentul sud-american, în cadrul migrațiilor transoceanice din primele cinci secole ale erei noastre.

Marile statui de piatră monolitice, fortărețele și așezările construite din blocuri ciclopice, îmbinate fără mortar, sunt elemente comune ale unei zone eliptice care se întinde de pe coastele de vest ale Americii de Sud și Centrale, până la țărmurile Australiei, acoperind aproape jumătate din bazinul Oceanului Pacific.

În vestul Americii de Sud există șase incinte mai importante în care apar statui de coloși; Tiahuanaco (Bolivia), Taraka, Wari și Huaraz (Peru), Guayaquil (Ecuador) și San Augustin (Columbia). Însă fortărețele ciclopice unde nu au fost descoperite statui abundă: Sacsayhuaman, Cerra Galian, Chavin de Huantar, Majes, Sihuas, Machu Picchu etc. Dar, dacă aceste realizări mai pot fi explicabile pe un continent ce dispunea de resurse bogate și era locuit de zeci de milioane de oameni încă înainte de venirea europenilor, ele devin absolut de neînțeles în cazul insulițelor pierdute în imensitatea Pacificului. Căci

mari piramide în trepte se pot întâlni în Samoa și Tahiti, iar statui ale regelui-Soare, Kon-Tiki au fost descoperite în Columbia Britanică, provincie din vestul Canadei și la Tiahuanaco, dar și în Fatu Hiva, insulă din grupul Marchizelor, unde există câteva zeci, cântărind 1–4 tone fiecare. Cine le-a putut ciopli și transporta la locurile lor, când populația insulei nu a depășit niciodată 1000 de oameni?! Însăși concepția arhitecturală a marilor construcții și obsesia folosirii pietrei în mijlocul unei naturi luxuriante, a unei lumi prin excelență vegetale denotă trecerea prin insulele Sudului a unui popor format în spiritul sobru și în același timp sensibil la măreție, propriu muntenilor crescuți pe platouri stâncoase, în umbra piscurilor care străpung norii.

O mențiune aparte în acest sens merită straniile vestigii descoperite în secolul nostru pe Podișul San Augustin (Columbia), la 2000 m altitudine și studiate întâi de cercetătorul german Conrad Preus, apoi de numeroși arheologi francezi și columbieni. Pe o suprafață de câteva zeci de kilometri pătrați sunt răspândite, în 30 de grupuri arhitecturale și sculpturale, sute de statui monolitice (dintre care unele depășesc 4 m înălțime, iar altele ajung până la 20 tone greutate), mari gorgane de pământ ce acoperă morminte boltite amintind de cele miceniene dar păzite de gorgone gotice, dolmene și statui tipice

San Augustin – Statuie a unei făpturi felino-humanoide.

pentru creația oamenilor de Cro-Magnon, sarcofage de piatră albă, lungi de 2–4m și o fântână monumentală, adevărată operă de artă, de fapt o stâncă semisferică în care au fost săpate zeci de bazine, havuzuri, canale și căderi în trepte, basoreliefuri, statui de animale neidentificabile și făpturi humanoide necunoscute pe Terra, dar și pești, broaște și reptile sud-americane. Fântâna are, probabil, peste 30 tone greutate și, alături de o uriașă broască țestoasă dintr-o specie asemănătoare celor din Insulele Galapagos, rămâne cel mai impresionant dintre toate monumentele. Celelalte statui reprezintă animale ciudate, oameni cu cap de bufniță sau de șoim (nu foarte diferiți de unii zei egipteni) și, mai ales, idoli humanoizi cu ochi rotunzi și guri enorme, cu colți de felină. Aceste ultime făpturi sunt redate de obicei în picioare, cu mâinile pe piept; unele capete seamănă remarcabil cu cele ale statuilor din Columbia Britanică, Marchize, Tahiti, Hawaii și Noua Zeelandă, altele sunt însă atât de uimitoare, încât nu pot fi comparate decât cu monștrii grotești din gravurile lui Goya sau din tablourile lui Bosch. Majoritatea statuilor au fost cioplite dintr-o piatră galbenă și dură (doar câteva sunt din rocă vulcanică neagră), apoi transportate 1–30km și dispuse în cadrul unor ansambluri al căror sens scapă cercetătorilor moderni. Până la începutul secolului nostru, Podișul San Augustin (astăzi Parc Arheologic Național) era acoperit de o junglă deasă; or,

deplasarea unui monolit de 20 tone prin selvă ar necesita chiar și astăzi eforturi considerabile. Dar ceea ce frapează este în primul rând varietatea temelor, incredibilă, unică în lumea Americilor precolumbiene: practic, nici o statuie nu este la fel cu alta, nici ca dimensiuni sau formă, nici ca stil, subiect sau grad de prelucrare. Nu se știe absolut nimic despre civilizația căreia îi aparțin aceste opere de artă; perioada și motivul pentru care au fost realizate rămân o enigmă totală, întrucât pe Podișul San Augustin nu s-au găsit urme de populare. Mormintele-gorgane și sarcofagele de piatră sunt goale, nu există ruine ale vreunei așezări. Arheologii presupun că vestigiile datează din anii 500 î.e.n. -100 e.n., dar asta numai pentru că, în general, cele mai vechi civilizații precolumbiene din zonă s-au cristalizat în acea perioadă. Ipoteza este însă hazardată: începuturile civilizației olmece sunt în mod sigur anterioare anilor 2500 î.e.n., iar urmele lăsate de atlanți și de viracochas ajung la peste 10000 de ani vechime. De altfel, singura civilizație la care s-ar putea, eventual, raporta sculpturile de la San Augustin rămâne cea a poporului viracochas – deosebirile locale de stil nu pot ascunde apartenența la o formă de creație tipică, unitară din cele două Americi până în Noua Zeelandă. (Spre exemplu, statui reprezentând berze cu șerpi în cioc se pot întâlni și la San Augustin, și în Yucatan, dar și în Polinezia, unde… nu există șerpi!)

Că navele „fiilor Soarelui” brăzdau Pacificul, în toate direcțiile, se poate dovedi cu argumente inatacabile. Cartoful peruvian, *Ipomaea batatas,* se întâlnește în Insula Paștelui, Polinezia, Hawaii și Noua Zeelandă; similar, tigva, *Lagenaria vulgaris*. Însă aceste plante, vitale în alimentația unor insulari care nu aveau la dispoziție decât peștele ca sursă principală de proteine, nu suportă apa sărată, deci nu au putut ajunge în insule decât aduse de corăbii. Mai mult, numele lor polinezian și maor coincide cu cel dat de indienii andini: *kumara* și, respectiv, *kimi*. Ceramica descoperită la Valdivia (Ecuador) este tulburător de asemănătoare, atât ca mod de realizare, cât și prin motivele decorative, culori sau formă, cu vasele culturii japoneze Jomon, ale cărei începuturi coboară până în mileniul al X-lea î.e.n. O serie de obiecte de artă și de cult (statuete, măști mortuare, vase etc.) găsite în Peru, Mexic, Guyana, Guatemala și Columbia sau în zonele fluviilor Orinoco și Rio Negro sunt realizate dintr-un jad verde, care nu se întâlnește în America, însă are o compoziție asemănătoare celui chinezesc, iar unele statuete de la Mochica (Peru) și din Tiahuanaco reproduc tipuri somatice asiatice, arabe, europene și africane.

Polinezienii și maorii aveau o atitudine de respect aproape superstițios față de „fiii Soarelui”, ca și indienii americani de altfel. Faptul că atât în Peru, cât și în Insula Paștelui, în Polinezia sau Noua

Zeelandă, unele grupări asiatice au încercat adesea să-i masacreze pe „uriașii albi și blonzi” nu este paradoxal decât la prima vedere: dorința de a smulge tainele acestei populații uluitoare (dar redusă numeric) și nu în ultimul rând frumusețea ieșită din comun a femeilor viracochas erau tentații puternice. La aceasta se adăugau probabil sentimentul de inferioritate, și, mai grav, diferența fundamentală în modul de a concepe viața și menirea omului pe Pământ. Polinezienii, copii răsfățați ai naturii, care își dobândeau hrana zilnică printr-un efort minim, nu puteau înțelege nevoia aproape obsesivă a poporului viracochas de a crea, de a lăsa o dovadă a trecerii sale prin istorie, chiar dacă asta implica eforturi gigantice.

Conflictele erau, deci, inevitabile, însă variau în intensitate și finalitate. Dacă unele grupuri de viracochas au fost distruse, altele, mai puternice sau mai războinice par să fi luat conducerea celor ce năzuiseră să le înrobească, devenind un model pe care mulți s-au străduit să-l imite. Așa cum indienii piei-roșii din selva sud-americană își puneau peruci blonde și își vopseau trupurile în culori deschise, polinezienii și maorii căutau procedee cât mai eficiente de albire a pielii pentru a semăna cu admirații „fii ai Soarelui”. Astfel, în Insula Paștelui a existat până la începutul secolului al XIX-lea o ciudată ceremonie legată de cultul Soarelui, în cadrul căreia câteva fete erau alese să devină vestalele

acestui cult. Închise într-o peșteră situată în adâncurile Peninsulei Poike (*Ana o Keke* sau „Peștera Înclinației Soarelui”, denumită de polinezieni, mai târziu, „Peștera Fecioarelor Albe”), ele trebuiau să rămână izolate luni de zile, poate chiar ani, până când pielea li se albea destul pentru a semăna cu „fiicele Soarelui”. N-aveau voie să iasă din măruntaiele muntelui, iar hrana și apa li se aduceau exclusiv de femei; peștera era păzită și oricine se apropia de ea risca să fie ucis. Când fecioarele sacre *neru* erau scoase la suprafață, multe dintre ele înnebuniseră din cauza claustrofobiei sau orbiseră parțial, căci în peșteră nu pătrundea lumina zilei, iar opaițe nu se puteau aprinde datorită aerului și așa destul de viciat. Totuși, nefericitele rămâneau vestalele Soarelui; erau ascultate (sau cel puțin venerate), până și în perioada războaielor canibalice, când nici o făptură omenească nu se simțea în siguranță pe Insula Paștelui. O dovadă în plus a influenței exercitate de viracochas (chiar și după înfrângerea lor) asupra învingătorilor.

Dar cine erau acești „fii ai Soarelui” și cum apăruseră în America? După unele legende incașe, viracochas veniseră dinspre Oceanul Pacific în corăbii sau plute uriașe. Nu cunoșteau animalele de călărie și povară folosite în Europa și Asia, metalurgia fierului, cultura grâului și, aparent, nici roata. Deci nu erau o populație europeană și nici atlanții, după descrierea lăsată de Platon și după

vestigiile influenței lor asupra civilizațiilor americane și mediteraneene, nu pot fi considerați legați direct de „fiii Soarelui”. Ceea ce duce la concluzia că aceștia trăiseră probabil pe un pământ de mari dimensiuni situat în mijlocul Pacificului și care dispăruse într-un cataclism, obligându-i să se refugieze pe continentul sud-american (aducând cu ei plante ca bumbacul, porumbul, arborele de cacao și cel de chinină, precum și o serie de cunoștințe științifice și tehnologice care uimesc și astăzi).

Legende tahitiene, fijiene, maore, canace sau hawaiene amintesc de un pământ uriaș, având dimensiunile unui continent, situat în Pacific, asemeni unei punți de legătură între Africa, Polinezia și America de Sud. Potrivit tradițiilor polineziene, acest continent era locuit în principal de două populații, una mongolidă și cealaltă negridă, aflate într-un permanent război, deși ambele reușiseră să atingă stadiul unei civilizații înfloritoare. De asemeni, exista acolo și un popor alb (ai cărui indivizi erau foarte înalți și aveau părul blond sau roșu), dar acesta era puțin numeros și nu se implicase în conflict. Cu 10–12000 de ani în urmă, continentul a fost teatrul unor catastrofe naturale teribile (cutremure, erupții vulcanice etc.) care au culminat cu ridicarea oceanului și înecarea aproape completă a pământului în perioada transgresiunilor marine succesive glaciațiunii Würm. Numeroase documente străvechi confirmă aceste legende. Astfel, faimosul

manuscris mayaș supranumit *„Codex Troanus“* (având o vechime de 3000 de ani) notează că: „În anul 6 Can, în luna Zar, la 11 Muluc a început să tremure Pământul și a durat acel tremur fără contenire până la 13 Chuen. Atunci, țara dealurilor de argilă, Mu, și țara Mound au pierit, zguduite de două ori și scufundate în mare pe timp de noapte. Fața stâncoasă a Pământului s-a ridicat și a coborât până ce s-a rupt și multe țări au fost despărțite de prăpăstii uriașe. Multe insule și țările Mu și Mound au dispărut sub ape după alte zguduiri, cu mulți oameni. Asta a fost acum 8000 de ani”. Tăblițele cu texte hinduse și sanscrite, descoperite în temple din India și în mănăstirile tibetane încă din secolul trecut confirmă prezența unui continent sau a mai multor insule legate între ele prin istmuri, situate în zona actualei Polinezii. În acest ținut, *numit tot Mu,* se aflau cetățile unor puternice civilizații dispărute în urma cutremurelor repetate, care au provocat fragmentarea continentului și inundarea sa de valurile seismice. Folosirea aceleiași denumiri de către popoare aflate la mari distanțe (hinduși, mayași, tahitieni, maori) reprezintă un argument în plus în favoarea existenței unei civilizații care a influențat vădit cultura popoarelor din Pacific, America de Sud și Asia, ceea ce ar constitui o explicație rezonabilă în legătură cu enigma similitudinilor de necontestat între scrierea, arta, tehnica și tradițiile unor populații din India,

Polinezia, America de Sud și Centrală.

Deci, o Pacifidă, similară, dar mult mai mare decât Atlantida pe care o descria Platon. Datele geologice și oceanografice obținute în ultimele decenii tind să confirme această supoziție. Sondajele efectuate în preajma Insulei Tahiti, Arhipelagului Hawaii și Atolului Bikini au relevat prezența unor calcare coraligene la adâncimi de 400–600m. Dar, după cum se știe, coralii nu pot trăi sub 80m, din cauza iluminării și oxigenării insuficiente a apei, or, recifele cresc doar cu 30–35m într-un mileniu, deci fundul mării din acea zonă s-a scufundat acum 10–12000 de ani. În jurul Insulei Paștelui, pe o rază de 6–7km, adâncimea oceanului nu depășește 150m. Suprafețele platformelor sialice ale Insulelor Fiji, Noile Hebride, Noua Caledonie, Solomon și ale celor din lanțul ce se continuă spre Australia au fost fragmentate acum aproximativ 12 milenii, reducându-se la mai puțin de o treime. Restul s-a prăbușit în adâncuri ca urmare a unor seisme submarine de o intensitate formidabilă.

Arhipelagul Hawaii și insulele ce fac legătura cu Midway „nu reprezintă decât vârfurile unui șir de munți vulcanici scufundați treptat, dar care se înălțau odinioară deasupra apei, împreună cu platforma continentală înconjurătoare", după cum scria revista *National Geographic* în ianuarie 1973. Însumând toate aceste date rezultă că în regiunea din centrul Oceanului Pacific au existat una sau mai multe mase continentale, întinzându-se spre vest

până aproape de țărmurile Asiei, la est până dincolo de Insula Paștelui, și cuprinzând la sud Noua Guinee, iar la nord Arhipelagul Hawaii.

Ipoteza este susținută și de numeroase argumente arheologice. Astfel, pe un atol situat în zona Insulelor Societății (între Tahiti și Raiatea), se află un templu construit din blocuri mari de bazalt, într-un stil asemănător celui mayaș. Dar bazaltul este o piatră care *nu se găsește* pe recifele coraligene din Polinezia, deci a fost adus de la mare distanță cu plute sau corăbii (ceea ce pare absurd) sau… pe uscat, atunci când insulele erau unite într-un continent. O descoperire similară a fost făcută în Insulele Tonga (Atolul Tonga Tau), unde există un pod arcuit (sau poate un portal) de bazalt, în greutate totală de 170 tone și un cromleh ruinat, ai cărui piloni mai susțin, încă, destule pietre-buiandrug de câte 25 tone fiecare. Vârsta acestor construcții n-a putut fi determinată nici măcar aproximativ; în orice caz ele n-au aparținut populației autohtone, care se cifrează, din cele mai vechi timpuri, la câteva sute de oameni…

În toamna anului 1868, la mina de cărbune din apropierea orașului Hammondsville (statul Ohio – S.U.A.), un lucrător pe nume James Parsons săpa într-un abataj nou, destul de apropiat de suprafață. Deodată, o masă enormă de cărbune s-a prăbușit înaintea lui, dezvelind un zid înalt de ardezie, acoperit cu inscripții pictate. A doua zi, locuitorii din Hammondsville au năvălit cu toții să vadă

ciudățenia. Profesorii de la școala municipală și căpitanul Lassy, proprietarul minei, susțineau că inscripțiile semănau cu hieroglifele egiptene. Filonul de cărbune în care fuseseră găsite avea o vechime de aproximativ două milioane de ani. Din nefericire, la contactul cu aerul, ideogramele au început să se oxideze și, într-o lună vopseaua cursese pe perete amestecându-se și făcând scrierea de nedescifrat. Știrea descoperirii din Ohio a ajuns târziu în marile orașe de pe coasta de est și, până când specialiștii s-au hotărât să se deplaseze la Hammondsville, au trecut aproape patru luni, timp în care inscripțiile dispăruseră complet, lăsând doar niște pete de culoare pe zid. Însă, judecând după câteva desene reproduse în ziarele vremii, semnele semănau mai curând cu cele de pe tăblițele „rongo-rongo" decât cu hieroglifele egiptene. De asemeni, ele aduceau destul de mult și cu unele „litere" ciudate de pe „podul" găsit în Atolul Tonga-Tau. O scriere tipică pentru viracochas, întâlnită în cele două Americi și în insulele Pacificului, dar încă nedescifrată.

Originari din Pacific sau de pe continentul american, din Atlantida sau Europa, viracochas rămân o enigmă. Civilizația lor, tipul somatic neobișnuit pentru zona de răspândire, nivelul cultural, tehnic și științific la care ajunseseră, chiar dispariția la începutul mileniului nostru, se constituie în tot atâtea pete albe pe harta copilăriei omenirii. Dar un lucru este sigur: ca și civilizația

atlantă, cea a „fiilor Soarelui” precede cu mii de ani așa-numitele civilizații istorice, care par a le datora foarte multe (dacă nu chiar totul) acestor două matrice originare, ambele denotând concepții de viață și uzanța unor valori de un umanism profund, rar întâlnite în Istorie.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

LUCRĂRI DE SPECIALITATE, PUBLICISTICĂ ȘI BELETRISTICĂ, ENCICLOPEDII, ATLASE:

ARAMĂ, H., *Insulele fericite,* București, Editura Cartea Românească, 1986

BENNET, W.C., *Ancient Arts of the Andes,* New York, B.M.C., 1954

BERLITZ, CH., *The Bermuda Triangle,* Granada, Panther Books, Granada Publishing Limited, 1975

BERNAL., L, *The Olmec World,* Berkeley; University of California, 1969

BLEGEN, C.W., *Troy and the Troyans,* London, 1963

BLOM, F., and LA FARGE, O., *Tribes and Temples,* New York, U.P, Ltd., 1926

BODARD, L., *Le Massacre des Indiens,* Paris, Gallimard, 1969

BRANIGAN, K., *The Foundation of the Palatial Crete,* London, 1969

BREUIL. H., *Quatre siècles d’art pariétal; les cavernos décorées,* Paris, Montignac, 1952

BURLAND, C.A., *The People of the Ancient*

Americas, London, Feltham, 1970

BURLAND, CA., *Peoples of the Sun,* London, Weidenfeld and Nicolson, 1976

BUSHNELL, G.H.S., *Peru,* London, 1963

CARNAC, P., *L'Histoire commence à Bimini,* Paris, Robert Laffont, 1973

COLIN, V., *Imposibila oază,* București, Editura Cartea Românească, 1984

COLLINS, D., *The Human Revolution – From Ape to Artist,* Oxford, Phaidon Press Limited, 1976

DARWIN, CH., *Journal of Researches into the Natural History and Geology of the Countries Visited during the Voyage of H.M.S. Beagle round the World,* London, John Murray, 1951

DESBOROUGH, V.R., *The Last Mycenaeans and their Succesors,* Oxford, 1964

DIXON, D., COX, B., SAVAGE, R., GARDINER, B., *The Macmillan Ilustrated Encyclopaedia of Dinosaurs and Prehistoric Animals,* New York, Marshall Editions Ltd, 1988 EVANS, Sir A., *The Palace of Minos at Knossos,* vol. I-IV, London, 1921–1936

EVANS, J., *Time and Chance. The Story of Arthur Evans and his Forebears,* London, 1943

GIRARD, R., *Popol Vuh,* Paris, Payot, 1954

HAWKINS, G.S., *Stonehenge Decoded,* London, 1979

HEMMING, J., *The Conquest of the Incas,* London, 1970

HEYERDAHL, TH., *The Kon-Tiki Expedition,* London, Allen and Unwin, 1954

HEYERDAHL, TH., *Aku-Aku,* London, Ullstein, 1957

HEYERDAHL, TH., *The Ra Expedition,* London, Forum, 1971

HIGGINS, R.A., *The Greek Bronze Age,* London, 1970

HUTCHINSON, R.W., *Prehistoric Crete,* London, Harmondsworth, 1962

KANTOR, H., *The Aegean and the Orient in the Second Millenium BC,* Bloomington, University of Indiana, 1947

LANNING, E., *Peru Before the Incas,* London, Engelwood Cliffs, 1967

LEROI-GOURHAN, A., *Le Prehistoire de l'Art Occidental,* Paris, Editeur a Paris, 1965

LUCE, J.V., *The End of Atlantis,* London, 1969

MATZ, FR., *Kreta, Mykene, Troja,* Stuttgart, J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachf. GmbH., 1957

MAUROIS, A., *Histoire D'Angleterre,* Paris, A. Fayard et Cie, 1967

MUCK, O., *The Secret of Atlantis,* London, Collins, 1978

PALMER, Z.R., *Mycenaeans and Minoans,* London, 1961

PENDLEBURY, J.D.S., *The Archaeology of Crete,* London, 1939

PETRIE, Sir W.F., *Stonehenge: Plans, Description*

and Theories, London, 1880

SCRANTON, R.L., *Aesthetic Aspects of Ancient Art,* London, 1967

SNODGRASS, A., *Early Greek Armour and Weapons,* Edinburg, 1964

SNODGRASS, A., *Arras and Armours of the Greeks,* London, 1967

SOUSTELLE, J., *Les Olmèques. La plus ancienne civilisation du Mexique,* Paris, Arthaud, 1979

STUKELEY, W., *Stonehenge: A Temple Restored to the Druids,* London, 1921

VENTRIS, M., CHADWICK, J., *Documents in Mycenaean Greek,* London, 1956, Cambridge, 1959

WEBSTER, T.B.L., *From Mycenae to Homer,* London, 1958

WUTHENAU, A. Von., *Unexpected faces in ancient America 1500 BC-AD 1500. The historical testimony of Precolumbian artists,* New York, Crown Publishers, 1975

*** *Atlas Geant Internațional,* Paris, Editeur a Paris, 1982

*** *Captain Cook's Voyages of Discovery,* London, Everyman's Library, 1960

*** *Chronique de l'humanité,* Paris, Editions Jaques Legrand, 1986

*** *Das Tiereich nach Brehm,* Leipzig, Urania, 1961

*** *L'Encyclopaedia Universalis,* vol. 1–21, Paris, France Publications, Editeur a Paris, 1968–1975,

S.A. – 1980

*** *Les Grandes Enigmes,* Paris, Larousse, 1992

*** *The New Encyclopaedia Britannica,* vol. 1–30, London, Benton Publisher, 1943–1974.

COLECȚII DE REVISTE:

NAȚIONAL GEOGRAPHIC, (Național Geographic Society, 17th and M. Sts. N.W. Washington DC 20036 – U.S.A.), 1950–1997.

NATURAL HISTORY, (Publ. Of American Museum of Natural History, Central Park West at 79th. Street, New York, N.Y. 10024 – U.S.A.), 1964–1997.

NATURE, (Macmillan Journals Ltd., Brunel Road, Basingstoke Hants, RE 21–2XS-UK.), 1902–1997.

OMNI, (1965 Broadway, New York, N.Y. 10023–5965-U.S.A.), 1970–1997.

SCIENCE ET VIE, (Excelsior Publications, S.A.5, Rue de la Batime – 75008 Paris – France), 1958–1997.